

Y Ö N E T İ M
VE
E K O N O M İ
YÖNEKO

Y il: 2021

Cilt: 28

Sayı: 1

ISSN:1302-0064

E-ISSN-2458-8253

JOURNAL OF
MANAGEMENT
AND
ECONOMICS

JOME

Year: 2021 Volume: 28 Issue: 1

ISSN:1302-0064

E-ISSN-2458-8253

Y Ö N E T İ M
VE
E K O N O M İ
YÖNEKO

Yıl: 2021

Cilt: 28

Sayı: 1

ISSN:1302-0064

E-ISSN-2458-8253

JOURNAL OF
MANAGEMENT
AND
ECONOMICS
JOME

Year: 2021

Volume: 28 Issue: 1

ISSN:1302-0064

E- ISSN-2458-8253

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

MANISA CELAL BAYAR UNIVERSITY THE FACULTY OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL

YÖNETİM VE EKONOMİ (E-ISSN-2458-8253) / (ISSN-1302-0064)

Sahibi:

Yönetim Kurulu Adına İ.İ.B.F. Dekan V.
Prof.Dr. Cüneyt Yenal KESBİÇ

Editör:

Prof.Dr. A. Kemal ÇELEBİ

Yardımcı Editörler:

Doç.Dr. Coşkun ÇILBANT

Doç.Dr. Serkan CURA

Editörler Kurulu:

Prof.Dr. A. Kemal ÇELEBİ (MCBÜ)

Prof.Dr. Tuncer ÖZDİL (MCBÜ)

Prof.Dr. Mustafa MIYNAT (MCBÜ)

Prof.Dr. Hüseyin AKTAŞ (MCBÜ)

Prof.Dr. C. Erdem HEPAKTAN (MCBÜ)

Prof.Dr. Serhat BAŞTAN (MCBÜ)

Prof.Dr. Halit YANIKKAYA (G.T.Ü)

Doç.Dr. Alparslan UĞUR (K.K.Ü)

Doç.Dr. Zümrüt ECEVİT SATI (İ.Ü)

Sekreteryası:

Araş. Gör. Osman GÜLDEN

Araş. Gör. Abdullah MARUFOĞLU

Araş. Gör. Fatin Şevki BULUT

Bu Sayımızın Hakem Kurulu

- Prof. Dr. Abdullah ÇALIŞKAN (Toros Üniv.)
- Prof. Dr. Asena ALTIN GÜLOVA (MCBÜ)
- Prof. Dr. Barış ÖZDAL (Uludağ Üniv.)
- Prof. Dr. Ersan ÖZ (PAÜ)
- Prof. Dr. İbrahim Atilla ACAR (İKÇÜ)
- Prof. Dr. İsmet ATEŞ (ADÜ)
- Prof. Dr. Mukadder ÇAKIR (Marmara Üniv.)
- Prof. Dr. Sonay BAYRAMOĞLU (Ankara Üniv.)
- Prof. Dr. Volkan ALPTEKİN (İKÇÜ)
- Doç. Dr. Abdurrahman Nazif ÇATIK (Ege Üniv.)
- Doç. Dr. Buğra ÖZER (MCBÜ)
- Doç. Dr. Deniz DİRİK (MCBÜ)
- Doç. Dr. Hamza KAHRİMAN (ADÜ)
- Doç. Dr. Koray KAYALIDERE (MCBÜ)
- Doç. Dr. Mehmet ALTINÖZ (Hacettepe Üniv.)
- Doç. Dr. Nuray YILMAZ SERT (MCBÜ)
- Doç. Dr. Tuba BÜYÜKBEŞE (HKÜ)
- Doç.Dr. Zümrüt ECEVİT SATI (İ.Ü)
- Prof. Dr. Ahmet ÖZEN (DEÜ)
- Prof. Dr. Ayşe YERELİ (MCBÜ)
- Prof. Dr. Erdem HEPAKTAN (MCBÜ)
- Prof. Dr. Fehmi KARASİOĞLU (Selçuk Üniv.)
- Prof. Dr. İpek DEVECİ KOKAKOÇ (DEÜ)
- Prof. Dr. Mehmet Oğuzhan İLBAN (Balıkesir Üniv.)
- Prof. Dr. Serhat BAŞTAN (MCBÜ)
- Prof. Dr. Tuncer ÖZDİL (MCBÜ)
- Prof. Dr. Yusuf GÜMÜŞ (DEÜ)
- Doç. Dr. Anıl GACAR (MCBÜ)
- Doç. Dr. Çiğdem SOFYALIOĞLU (MCBÜ)
- Doç. Dr. Gül KAYALIDERE (MCBÜ)
- Doç. Dr. İnan ERYILMAZ (SDÜ)
- Doç. Dr. Levent MEMİŞ (Giresun Üniv.)
- Doç. Dr. Melih ÖZÇALIK (MCBÜ)
- Doç. Dr. Taşkın DİRSEHAN (Marmara Üniv.)
- Doç. Dr. Zehra Nuray NİŞANCI (İKÇÜ)

İletişim Adresi: Prof.Dr. A. Kemal ÇELEBİ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Şehit Prof.Dr. İlhan Varank Kampüsü 45140, Yunusemre, Manisa

Tel: 0 (236) 201 80 44

Fax: 0 (236) 201 80 10

e-mail: iibf-dergi@cbu.edu.tr

URL: <https://dergipark.org.tr/yonveek>

Yönetim ve Ekonomi yılda dört sayı olarak yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergimiz **TRDizin**, **EconLit**, **EBSCO**, **ASOS**, **DOAJ**, **ProQuest** ve **SOBİAD** veri tabanına kayıtlıdır.

Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir, yayımlayan kurumu bağlamamaktadır.

©Copyright: MCBÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Mart 2021 Basım Yeri: M.C.B.Ü Matbaası – MANİSA

JOURNAL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS (E-ISSN-2458-8253) / (ISSN-1302-0064)

Owner:

The Faculty of D. Dean
Prof.Dr. Cuneyt Yenal KESBIC

Editor:

Prof.Dr. A. Kemal CELEBİ

Co-Editors:

Assoc. Prof.Dr. Coskun CILBANT Assoc. Prof.Dr. Serkan CURA

Editorial Board:

Prof.Dr. A. Kemal CELEBİ (MCBU) Prof. Tuncer OZDİL (MCBU)
Prof.Dr. Mustafa MIYNAT (MCBU) Prof.Dr. Huseyin AKTAS (MCBU)
Prof.Dr. Erdem HEPAKTAN (MCBU) Prof.Dr. Serhat BASTAN (MCBU)
Prof.Dr. Halit YANIKKAYA (G.T.U) Assoc. Prof. Alparslan UGUR (K.K.U)
Assoc. Prof. Zumur ECEVİT SATI (I.U)

Secretariat:

Res. Assist. Osman GULDEN
Res. Assist. Abdullah MARUFOGLU Res. Assist. Fatin Sevki BULUT

The Advisory Board in This Issue

- Prof. Dr. Abdullah CALISKAN (Toros Univ.)
- Prof. Dr. Asena ALTIN GULOVA (MCBU)
- Prof. Dr. Baris OZDAL (Uludag Univ.)
- Prof. Dr. Ersan OZ (PAU)
- Prof. Dr. Ibrahim Atilla ACAR (IKCU)
- Prof. Dr. Ismet ATES (ADU)
- Prof. Dr. Mukadder CAKIR (Marmara Univ.)
- Prof. Dr. Sonay BAYRAMOGLU (Ankara Univ.)
- Prof. Dr. Volkan ALPTEKIN (IKCU)
- Asoc. Prof. Abdurrahman Nazif CATIK (Ege Univ.)
- Asoc. Prof. Bugra OZER (MCBU)
- Asoc. Prof. Deniz DIRIK (MCBU)
- Asoc. Prof. Hamza KAHRIMAN (ADU)
- Asoc. Prof. Koray KAYALIDERE (MCBU)
- Asoc. Prof. Mehmet ALTINOZ (Hacettepe Univ.)
- Asoc. Prof. Nuray YILMAZ SERT (MCBU)
- Asoc. Prof. Tuba BUYUKBESE (HKU)
- Asoc. Prof. Zumur ECEVİT SATI (Istanbul Univ.)
- Prof. Dr. Ahmet OZEN (DEU)
- Prof. Dr. Ayse YERELI (MCBU)
- Prof. Dr. Erdem HEPAKTAN (MCBU)
- Prof. Dr. Fehmi KARASIOGLU (Selcu Univ.)
- Prof. Dr. Ipek DEVECI KOKAKOC (DEU)
- Prof. Dr. Mehmet Oguzhan ILBAN (Balikesir Univ.)
- Prof. Dr. Serhat BASTAN (MCBU)
- Prof. Dr. Tuncer OZDIL (MCBU)
- Prof. Dr. Yusuf GUMUS (DEU)
- Asoc. Prof. Anil GACAR (MCBU)
- Asoc. Prof. Cigdem SOFYALIOGLU (MCBU)
- Asoc. Prof. Gul KAYALIDERE (MCBU)
- Asoc. Prof. Inan ERYILMAZ (SDU)
- Asoc. Prof. Levent MEMİS (Giresun Univ.)
- Asoc. Prof. Melih OZCALIK (MCBU)
- Asoc. Prof. Taskin DIRSEHAN (Marmara Univ.)
- Asoc. Prof. Zehra Nuray NISANCI (İKCU)

Contact:

Prof.Dr. A. Kemal ÇELEBİ
Manisa Celal Bayar University
The Faculty of Economic and Administrative Sciences
Sehit Prof.Dr. İlhan Varank Campus 45140, Yunussemre, MANİSA

Tel: 0 (236) 201 80 44

Fax: 0 (236) 201 20 10

e-mail: iibf-dergi@cbu.edu.tr

URL: <https://dergipark.org.tr/yonveek>

**The Journal of Management and Economics is an international refereed journal published four times a year.
The Journal of Management and Economics is indexed in TRDizin, EconLit, EBSCO, ASOS, DOAJ, ProQuest and SOBIAD.**

The author(s) is (are) the sole responsible for the opinion and views stated in the articles.

©Copyright: MCBU The Faculty of Economic and Administrative Sciences – March 2021

YÖNETİM VE EKONOMİ
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl: 2021 Cilt: 28 Sayı: 1 E-ISSN-2458-8253 / ISSN-1302-0064

İÇİNDEKİLER

Abdullah MARUFOĞLU Ramazan GÖKBUNAR	Başbaki Kulluğu'ndan Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'na Vergi Denetim Müesseseleri, Günümüz Sorunları ve Çözüm Önerileri.....	1
Edip ÖRÜCÜ İtir HASIRCI	Organizasyonlarda Sinizm ile Sanal Kaytarma Davranışı İlişkisinde Çalışan Yaşının Düzenleyici Etkisi.....	23
Ergin TEMEL	Üretim İşletmelerinde Maliyet Analizi: Tuğla Fabrikası Örneği.....	45
Filiz ERATAŞ SÖNMEZ	Etkin Piyasa Hipotezinin Geçerliliği: G7 Ülkeleri Örneği.	67
Gökhan DUMAN Didem DOĞANYILMAZ DUMAN	Bölgesel Kimlik İnşasında Devletlerarası Örgütlerin Rolü: Akdeniz Havzası Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz.....	83
Hakkı AKMAN Ferhat BİTLİSLİ	Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Yaratıcı Muhasebeye İlişkin Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma.....	103
Mustafa ÇAYIR	Kamu Yatırımlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Üzerindeki Etkisi: Artvin İli Örneği.....	125
Önder KUTLU Selçuk KAHRAMAN Selçuk DİNÇER	Demokratik Kamu Politikalarına Sivil Toplum Katkısı: Konya STK Platformu Örneği.....	139
Seyfettin ÜNAL Göksel KARAŞ	Borsa ve Makroekonomik Faktörler Arasındaki Etkileşim: BIST100 Örneği.....	169
Şaban ERTEKİN Şahin BULUT	OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasındaki İlişki.....	187
Şükran KARACA	Sosyal Medya Kullanım Motivasyonlarının Kişilik Özellikleri ve Yaşam Doyumu Açısından İncelenmesi....	205
Tuğsan KARADENİZ Ayşe ŞAHİN	Kuşakların Nostalji Temalı Televizyon Reklamları Sonrası Tutumlarını İnceleyen Bir Araştırma.....	227
YAZIM KURALLARI VE YAYIN İLKELERİ		243

JOURNAL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS

MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY THE FACULTY OF
ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL

Year: 2021 Volume: 28 Issue:1 E-ISSN-2458-8253 / ISSN-1302-0064

CONTENTS

Abdullah MARUFOGLU Ramazan GOKBUNAR	Tax Inspection Institutions from Basbaki Kullugu to Turkish Tax Inspection Board, Current Problems and Solution Suggestions.....	1
Edip ORUCU Itir HASIRCI	The Moderator Effect of Employee Age on the Relationship Between Cynicism and Cyberloafing Behaviour in Organizations.....	23
Ergin TEMEL	Cost Analysis in Production Enterprises: Sample of Brick Factory.....	45
Filiz ERATAS SONMEZ	The Validity of the Efficient Market Hypothesis: The Case of the G7 Countries.....	67
Gokhan DUMAN Didem DOGANYILMAZ DUMAN	The Role of Inter-State Organizations in Regional Identity Construction: A Comparative Analysis on the Mediterranean Basin.....	83
Hakki AKMAN Ferhat BITLISLI	A Research for Accounting Professionals on Financial Information Manipulation and Creative Accounting.....	103
Mustafa CAYIR	Effects of Public Investments on Gross Domestic Product: Case of Artvin Province.....	125
Onder KUTLU Selcuk KAHRAMAN Selcuk DINCER	Civil Society Contribution to Democratic Public Policy-Making.....	139
Seyfettin UNAL Goksel KARAS	Interactions Between Stock Market and Macroeconomic Factors: The Case of BIST100.....	169
Saban ERTEKIN Sahin BULUT	The Relation of Public Expenditures with Economic Growth in OECD Countries.....	187
Sukran KARACA	Investigation of Social Media Use Motivations in Terms of Personality Traits and Life Satisfaction.....	205
Tugsan KARADENIZ Ayse SAHIN	A Study Examining the Attitudes of Generations After Nostalgia-Themed Television Commercials.....	227
GUIDELINES FOR SUBMITTING ARTICLES.....		248

Başbaki Kulluğu'ndan Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'na Vergi Denetim Müesseseleri, Günümüz Sorunları ve Çözüm Önerileri*

Abdullah MARUFOĞLU** Ramazan GÖKBUNAR***

ÖZ

Vergi matrahlarının tespit edilmesi sürecinde olağan (beyan usulü) ve olağüstü (ikmalen, re'sen ve idarece tarhiyat usulü) şeklinde iki usul yer almaktadır. Türk vergi sisteminin temeli de modern vergi sistemlerindeki gibi beyan esasına dayanmaktadır. Beyan esası sistemine dayalı vergi sistemlerinde vergi denetimi modern vergi düzeninin sağlanabilmesi bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Kişiler pek çok sebep dolayısıyla vergiye tabi matrahlarını en aza indirme gayreti göstererek, kanunen kabul edilen sınırların dışına çıkabilmektedirler. Vergi mükelleflerinin kanun dışı yollara başvurusu, vergi kayıp ve kaçaklarının miktarının artmasına neden olarak devletin tahsil etmesi gereken kamu gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır.

Devlet, vergi denetim araçları olan yoklama, vergi incelemesi, arama ve bilgi toplama sayesinde, söz konusu kanunların çizdiği çerçevenin dışına çıkmış olan mükellef davranışlarını tespit ederek, gerekli cezai yaptırımlar uygulanmasını sağlar.

Bu çalışmada, vergi denetiminin tarihçesinin yanı sıra 2011 yılında 646 sayılı kanun ile vergi denetim kurumlarını tek çatı altında toplamış olan Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Denetim, Vergi Denetimi, Maliye Müfettişliği, Vergi Denetim Kurulu

JEL Sınıflandırması: H1, H2, H50, K34

Tax Inspection Institutions from Basbaki Kullugu to Turkish Tax Inspection Board, Current Problems and Solution Suggestions

ABSTRACT

There are two methods: ordinary (declarative method) and extraordinary (replenishment, re-inspection and administrative tax procedure) in the process of determining the tax bases. The basis of the Turkish tax system is based on the principle of declaration as in modern tax systems. Tax audit is crucial to ensure modern tax regulation in tax systems based on principle of declaration.

People are able to go out of legal boundaries by struggling to reduce the minimum level of their tax base because of so many reasons. If the taxpayers use illegal methods, it causes to a decrease

* Bu makale, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı'nda, Prof.Dr. Ramazan Gökbunar'ın tez danışmanlığında hazırlanmış olan "Türkiye'de Vergi Denetiminin Kurumsal Gelişimi: Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı" (21.08.2017) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Maliye Bölümü, marufogluabdullah@gmail.com, ORCID Bilgisi: 0000-0001-6385-6488

*** Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Maliye Bölümü, ramazan.gokbunar@cbu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0003-2084-7332

in the public revenues that the state has to collect because it causes an increase in the amount of tax losses and evasion, There are different ways that tax auditing tools are used such as surveys, tax audit, search and prospecting, the taxpayers' behaviors which are out of the frame drawn by the state with related laws are detected and the necessary penal sanctions are applied.

In this study, tax audit, the history of tax audit and finally the presidency of tax inspection board passed tax audit institutions under a single roof, by being made actual through the law No. 646 statutory decree On July 10.07.2011 has been examined. As a result of the researches carried out, the problems encountered in tax auditing were identified and solutions were offered to the points where they were insufficient.

Key Words: Tax, Audit, Tax Audit, Finance Inspectorate, Tax Inspectorate

JEL Classification: H1, H2, H50, K34

GİRİŞ

Devletlerin egemenlik hakkından kaynaklanan, cebri usulde ve doğrudan bir karşılığı olmayacak biçimde, yapmak zorunda olduğu bir takım kamusal harcamaların finansmanı için vatandaşlarından maddi güçleri oranında tahsil ettiği vergiler, bütçe içinde en önemli gelir kalemini oluşturmaktadır.

Ödenecek vergilerde, mükelleflerin rızalarının aranmaması, ödenen vergilerin mükellefler açısından doğrudan bir karşılığı olmaması, kamunun katı sınırlamalar getirmesi ve vergi yükününün ağır olması gibi nedenlerden dolayı mükellefler vergi ödevlerini yerine getirme noktasında bir direnç gösterebilmektedirler. Bu noktada vergi ödevini yerine getirmekte direnç gösteren mükelleflerin denetimi oldukça önem arz etmektedir.

Geçmişten günümüze vergi denetimi görevini üstlenen birçok kurum olmuştur. Osmanlı Devleti zamanında Başbaki Kulları aracılığıyla vergi denetimleri gerçekleştirmiştir.

Tanzimat'ın ilanından kısa bir süre önce kaldırılan Başbaki Kulluğu müessesesi yerini, 25 Temmuz 1879 tarihinde yayımlanan “Teftiş Muamelatı Maliye Nizamnamesi” ve “Heyet-i Teftiş-i Maliye” ile Maliye Teftiş Kurulu almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin mali yapısının kuruluşu ve gelişim sürecinde, modern anlamda vergi denetimi Maliye Teftiş Kurulu ile başlamış ve çeşitli gereksinimler doğrultusunda Hesap Uzmanları, Gelirler Kontrolörleri ve Vergi Denetmenleri de vergi denetimine dâhil olmuştur. 10.07.2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 646 sayılı KHK ile vergi denetimlerinde çok başlılığın oluşturduğu sorunları engellemek amacıyla Vergi Denetim Kurulu (VDK) kurularak, vergi denetimi günümüzdeki halini almıştır.

Bu çalışmayla; vergi denetiminin gelişim süreci, Osmanlı Devleti'nden günümüze dek kurulmuş olan vergi denetim kurumlarının kuruluş amaçları ve üstlendikleri görevlere dair açıklamalar ile Vergi Denetim Kurulu'nun faaliyetleri incelenmiş ve vergi denetimine ilişkin kurumsal sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

I. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BAŞLICA VERGİ DENETİM KURUMLARI

Osmanlı mali sisteminin denetlenmesinin tam olarak hangi tarihte ortaya çıktığı bilinmiyor olmasına rağmen, Selçuklu modeli etkisi görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde mali denetim mekanizmasının oluşması 1879 yılında

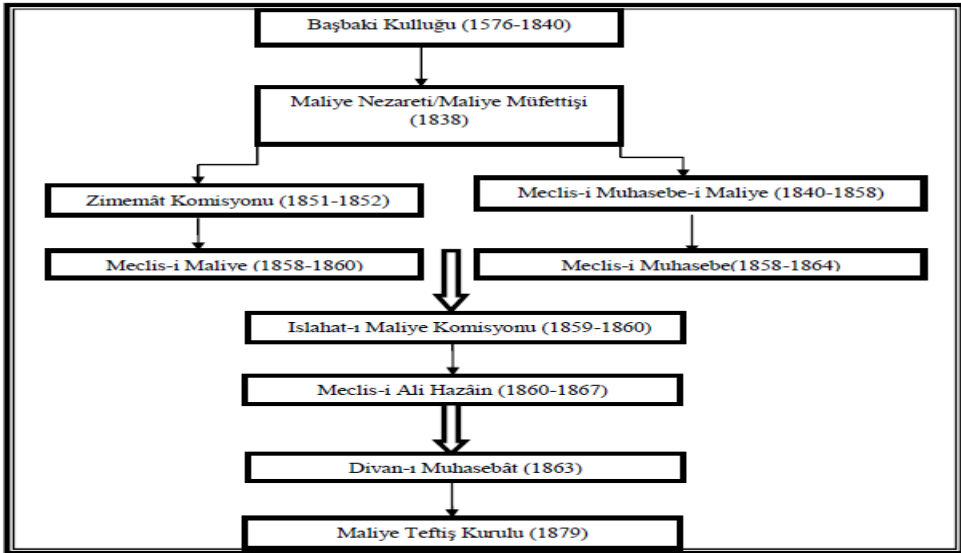
Maliye Teftiş Heyeti ile başlamış olsa da ilk mali denetim teşkilatı olarak Başbaki Kulluğu kabul edilmektedir.

Başbaki Kulluğu ile başlayıp Maliye Teftiş Heyeti'nin ortaya çıktığı zamana kadar geçen sürede, Maliye Nezareti'nin kurulması ile beraber, Tanzimat Dönemi'ne ait mali konulardaki sorunları aşmak, devlete ait gelir kaynaklarının ve giderlerinin denetlenmesi amacıyla birçok meclis ve komisyon oluşturulmuştur (Tabakoğlu ve Taşdirek, 2015: 91).

A. Başbaki Kulluğu

Başbaki Kulluğu, 16. yüzyılın başlarından Maliye Nezareti'nin kuruluşunun gerçekleştiği zamana kadar Osmanlı Devleti'nin mali açıdan denetlenmesi görevini yürütmüştür. Bu kurum üstlenmiş olduğu mali denetim görevini 250 yılı aşkın süreyle devam ettirerek 19. yüzyılın ilk devreleriyle beraber daha modern kuruluşlara devretmiştir. Maliye Nezareti'nin 1838 senesinde kuruluşu ile beraber mali denetim, oldukça kısa bir zaman zarfında maliye müfettişleri aracılığıyla devam ettirilmiştir. Daha sonrasında vergi gelirlerinin tahsil edilememesi, devletin gelir ve giderlerinin ortak bir havuzda denetlenememesi gibi sorunlara çözüm üretilebilmesi adına çeşitli meclis ve komisyonların oluşturulması yoluna gidilmiştir (Çelebiler ve Güvenli, 2013; 45-46; Tabakoğlu ve Taşdirek, 2015: 92). Aşağıdaki Şekil 1'de genel olarak Osmanlı mali denetim sisteminin kurumsal yapısının gelişim süreci yer almaktadır.

Şekil 1: Osmanlı Mali Denetim Sisteminin Kurumsal Yapısının Gelişim Süreci

Kaynak: Tabakoğlu, A. & Taşdirek, O. Ç. (2015). Osmanlıda Mali Denetimin Kurumsal Gelişimi-Maliye Teftiş Heyetinin Kuruluşu. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları*, S.2.

Osmanlı Devleti'nde Başbaki Kulluğu, muhasebe teşkilatı bünyesinde muhasebe kayıtlarını tutan devlet görevlisiydi (Bkz. Ek 1). Zaman içinde muhasebe bölümünden ayrılarak farklı bir alan şekline dönüşmüş ve daha etkin bir duruma gelmiştir. Bu alan nezdinde görevli olarak belirlenen kişi, Başbâkî kulu şeklinde isimlendirilmiştir. Başbâkî ifadesindeki baş “yüksek yetkiyi” bâkî ise “tahsil

olunmayan, bakiye” anlamlarını ifade etmektedir. Kul ise devlet adına görevlendirilmiş kişi, memur anlamına gelmektedir. Başbâkî kulu, devletin gelirlerini yöneten gelir idaresinin kalan bakiyelerini tahsil etmekle görevlendirilmiş yöneticidir (Kesik ve Oğuz, 2013: 1-3).

Denetim alanında Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanı öncesi dönemi incelendiğinde en etkili teşkilat olarak karşımıza Defterdarlık müessesesi altında görevli olan Başbâkî Kulluğu teşkilatı çıkmaktadır¹. Defterdarlık makamı, Divan-ı Hümayun'dan sonra Osmanlı yönetiminde en önemli kurum olarak kabul edilirdi. Defterdarlığın kuruluşu bilinmediği gibi Başbâkî Kulluğu'nun da tam olarak hangi tarihte kurulduğu hakkında kesin bir bilgi mevcut deđildir² (Günalan, 2010: 17; Pur, 2015: 25). Fakat defterdarlık altında böyle bir görevi icra eden görevli bulunması ihtimaller dâhilinde olsa bile bunun bir daire şeklinde oluşumu 1650 yılından sonra vuku bulmuştur³.

Çeşitli vesika ve kaynaklarda "ser-gulamı baki" olarak da adlandırılan başbâkî kulu kamuya ait gelirlerin tahsilatında etkin görev üstlenen bir memurdu. Başbâkî Kuluna bağlı olarak çalışan uzmanlar da memur olarak tanımlanır ve Baki Kulları olarak adlandırılırdı. Doğrudan defterdarlığa bağlı olan 5 daireden biri olan Başbâkî Kulluğu'nun emri altında çalışan kişi sayısı 60 dolaylarındaydı. Bu kişiler devlete borcunu ödemeyenleri, üzerlerinde kamuya ait mal bulundurmakta olanları tespit ederek gerekli tahsilatları gerçekleştirirlerdi. Başbâkî Kulluğu'nun himayesine çalışan baki kulları bazı zamanlarda diğer mali alanda çalışan devlet görevlilerinin iş yükünü azaltmaya çalışır, ayrıca yoklama ve teftiş amacıyla taşra vilayetlerinde de görevlendirilirlerdi. Devlete borcu bulunan kişiler Başbaki Kulu tarafından şahsi konağında gözaltına alınırdı. Bu konak soruşturmanın gerçekleştirildiği, devlete borçlu olan ya da şahsında kamuya ait olan bir mal bulunduran kişilerin bu sorumluluklarını tamamlayacağı süreye kadar kaldıkları bir hapisane görevi görmüştür (Emecen, 1992: 126; Öner, 2005: 198).

18. yüzyıl itibariyle Başbaki Kulluğu'nun öneminin giderek artması nedeniyle devletin önemli isimleri bu mevkiye gelebilme adına çok çaba sarf etmişlerdir. Başbaki Kulluğu düzeni, 16. yüzyılın ikinci devresinden 1838 senesine kadar etkili olmuştur.

Başbaki Kulluğu müessesesi Tanzimat'ın ilanından kısa bir süre önce kaldırılarak Tanzimat'ın ilanı ile birlikte bu görev maliye müfettişleri aracılığıyla yerine getirilmiştir (Emecen, 1992: 127; Tabakoğlu ve Taşdirek, 2015: 98).

B. Maliye Teftiş Kurulu Müessesesi

Osmanlı Devleti, bütçe açıkları ve bununla beraber ortaya çıkan dış

¹ Fatih, bir fermanında Başbaki Kullarından şöyle söz eder: "Ben ki karaların, havaların ve denizlerin sultanı, ben ki yedi düvele hükmeden, Baki Kuluma sözüm geçmez." (Pulur Hasan, "Baki Kulundan Maliye Müfettişine", 17.05.2008, İstanbul, Milliyet Gazetesi).

² Defterdarlık müessesesi, İlhanlı Devleti'nden miras kalan bir müessesedir. İlhanlılar yönetimi altında bulunan vilayetler mali işlerin kaydının tutulması amacıyla defterler hazırlamışlardır ve bu defterleri tutmakla görevli kişilere "defterdar" adını vermişlerdir (Karatepe, Selma & Çapar, Selim "Türkiye Cumhuriyeti Bakanlıklar Tarihi", s. 504. TİAV, 2019, Ankara).

³ Söz konusu döneme ait vesikaların bazılarında bakaya denetimleri ile görevlendirilmiş olan kişilerle karşılaştığı gibi 1576 tarihine ait başka bir vesikada baki çavuşluğu isimli defterdara bağlı olarak devletin gelirlerini toplamakla yükümlü görevlilerin de bulunduğu anlaşılmaktadır (Emecen, 1992: 126).

borçların oluşturduğu baskı nedeniyle, mali sistem üzerinde etkili ve kalıcı reformları hayata geçirme anlamında zorluklar yaşamıştır (Bölükbaşı, 2012: 9-13).

Osmanlı Devleti'nde en önemli gider kalemi askeri harcamalardan oluşmaktaydı. Tanzimatla beraber artış eğiliminde olan askeri giderlerin finansmanı, elde edilen başarısız savaş sonuçları nedeniyle karşılanamaz hale gelmiştir. Bunun yanı sıra iyi düzenlenmiş bir tahsilat kurumunun olmayışı sonucunda, giderek artan gelir gider farkları oluşmuş ve büyük bütçe açıklarına neden olmuştur. Dış borçların karşılanamaması sonucunda Avrupalı alacaklıların borçlarının ödenmesi amacıyla 20 Aralık 1881 tarihinde "Düyun-u Umumiye İdaresi" kurulmuştur. Osmanlı Devleti yaşadığı mali sorunları en aza indirmek ve mali yapı üzerinde daha etkin bir denetim yapısı kurabilmek amacıyla mali açıdan merkezileşme politikası uygulanmaya başlamıştır (Doğan, 2015: 31,32; Tabakoğlu ve Taşdirek, 2015: 101; Varcan, 2000: 174).

Çağdaş gereksinimleri karşılamaktan uzak bir yapıda olan Osmanlı maliyesinin teftiş mekanizmasının modernleşmesi ve ihtiyaçlara cevap verebilmesi adına devrin maliye nazırı tarafından II. Abdulhamid'e sunulan⁴ ve 25 Temmuz 1879 tarihinde dayanağını "İrade-i Seniye" den alan "Teftiş Muamelatı Maliye Nizamnamesi" ve "Heyet-i Teftiş-i Maliye" (Maliye Teftiş Kurulu⁵) oluşturulması Maliye Teftiş Kurulu'nun kuruluş tarihi olarak kaynaklarda kendine yer edinmiştir⁶. Maliye Teftiş Kurulu ile birlikte Osmanlı mali düzeni denetim altına alınarak gelirler arttırılmaya çalışılmıştır.

Nizamnamede belirtilenlere göre Kurulun üstlenmiş olduğu sorumluluk, "Devletin sahip olduğu malların tahsili ve gider kalemleri üzerinde yetkilendirilmiş olan maliye müdürlerinin, kaza mal memurlarının ve sandık eminlerinin, rüsumatların ve defteri hakanilerin (tapu), ormanların ve maadinlerin, postaların ve telgrafların yanı sıra İstanbul'da görev yapan tüm resmi dairelerdeki maliye memurlarının hesapları üzerinde incelemeler yaparak Nezarete bilgi verilmesidir" (Öner, 2005: 377).

Devlet gelirlerinin ve giderlerinin denetime tabi olmasıyla beraber mevcut olan bütçe açıklarının yabancı ülkelerden borçlanılarak kapatılması yerine tasarruf edilerek finansmanının sağlanması, bu sayede dış borçlar sebebiyle tehlikeye giren

⁴ Zühdü Efendi tarafından hazırlanmış olan nizamname tasarı sadrazamın görüşüne sunulmuştur. Tasarıda "İstanbul ile beraber büyük olarak kabul edilen vilayetlerin resmi daireleri ve şubeleri hakkında mali işlemleri belirtilen hesapların herhangi bir denetime muhatap olmadığı, söz konusu kayıtlar düzenli görünüyorsa dahi güvenilebilir olabilmesi için denetimin mutlaka gerekli olduğu ifade edilmiştir. Denetim gerçekleştirilmez ise istenilen mali açıdan istikrarın mümkün olamayacağı, tek başına muhasebe kayıtlarının güven oluşturmaya yetersiz kaldığı, vergi kayıp ve kaçaklarının tespit edilip ortaya çıkarılmayacağı arz edilmiştir. Oluşturulacak denetim mekanizmasının ciddi maliyeti olabileceği fakat sağlayacağı fayda yanında bu maliyetin kabul edilebilir olduğu belirtilmiştir. Aynı layihada ayrıca ağnam, aşar ve devletin her türlü malının muhasebeleştirilmesi hususunda gerekli düzen ve tertip olmaması sebebiyle acilen tetkik ve teftiş yapabilecek yetkilere sahip Maliye Teftiş Heyeti'nin kurulması, önerisinde bulunulmuştur. Tezkerede Heyet içinde ortaya çıkacak kurulum bütçesi, maliye müfettişlerinin maaşları, görevleri ve nerelerde görevlerini gerçekleştirecekleri hakkında açıklamalar yapılmıştır. Söz konusu tezkerede ayrıca Maliye müfettişlerinin gerçekleştirdiği teftişlerin sonuçlarını bir inceleme raporu aracılığıyla Maliye Nezaretine sunacakları" belirtilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, İrade Meclis-i Mahsus, No.2979, 3 Temmuz 1879 (13 Recep 1296); Teftiş-i Muamelat-ı).

⁵ 1879 yılından 1950'li yıla kadar Maliye Teftiş Kurulu "Heyet-i Mümtaze" olarak da adlandırılmıştır.

⁶ BOA, İ.MMS, No.2979, 25 Temmuz 1879 (5 Şaban 1296); Maliye Teftiş Kurulu'nun Kuruluşuna Dair

mali bağımsızlığın kurtarılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda padişahın elini güçlendirecek ve mali kaynakların merkezileşmesini sağlayacak çeşitli kurumlara gereksinim duyulması sebebiyle, maliye komisyonları oluşturulmuştur (Bölükbaşı, 2005: 123).

Devletin varlığının kaçınılmaz bir sonucu olan “mali işlev” ve bu işlev sonucunda ortaya çıkan Maliye Teftiş Kurulu, “kamuda mali yönetiminin” 130 yıl boyunca en önemli unsurlarından biri olmuştur. Bilindiği üzere “mali yönetim” işlevi devletten ayrı olarak asla düşünülemez. Mali açıdan devlet adına denetleme noktasında en köklü kurumlardan biri durumunda olan Maliye Teftiş Kurulu oldukça geniş sorumluluklar ve yetkilere sahip olmuştur (Altınok, 2008: 4; Macunluoğlu, 2010: 114).

Maliye Müfettişleri kendine münhasır özel kişilerdi⁷. Maliye müfettişi olmak kadar kurum içinde terfi olmak da bir o kadar zordu. Çeşitli komisyonlar sonucunda özgeçmiş terfi almaya yeterli ise ancak bir Maliye müfettişi terfi alabilirdi (Heyet-i Teftişiye-i Maliye adıyla 1900 yılına ait örnek bir terfi talep yazısı için bakınız Ek:2).

Maliye Teftiş Kurulu'nda görevli müfettişlerin teftiş görevlerini yerine getirirken uymak zorunda oldukları hususlar hakkında 9 Eylül 1879 tarihinde yürürlüğe giren bir nizamname hazırlanmıştır. Hazırlanan bu nizamname Teftiş Heyeti'nin görev şeklini belirleyen ilk yasal metin olarak bilinmektedir. "*Teftiş-i Muamelat-ı Maliye Nizamnamesi*" adıyla yürürlüğe giren bu nizamname on yedi madde şeklinde sıralanmış bir düzenlemedir.

Kuruluş aşamasında çok sayıda çalışana sahip olmasına rağmen Maliye Teftiş Kurulu, kuruluşunu takip eden 1880 yılının sonunda kadrosu daraltılmıştır. Maliye Müfettişleri'nin sayısı ve görevleri 1884 yılında daha da azaltılarak gerçekleştirdikleri teftiş görevleri encümen mensupları aracılığıyla yaptırılması yoluna gidilmiştir. İzleyen yıllarda, Teftiş Kurulu'nun yönetimi ilk olarak Divanı Muhasebata (günümüz anlamında Sayıştay'ına) devredilmiş, 1888 senesinden II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Maliye Müfettişliği bir meslek halini alamamıştır.

Fransız mevzuatının etkisiyle hazırlanan 5 Temmuz 1909 tarihli Nizamname (Tüzük) ile Maliye Teftiş Kurulu yeni bir düzene erişmiştir. Maliye Müfettişleri, 1909 tarihli Nizamname ile beraber Devlet dairelerinin tamamını denetleme yetkisine sahip olmanın yanında gerekli görülen durumlarda memurları açığa alma yetkisi gibi geniş yetkilere de sahip olmuştur. Ayrıca söz konusu Nizamname ile beraber Maliye Müfettişliği mesleğine sınav ile girilmesi şartı getirilmiştir. 1909 ile 1918 yılları arasında Teftiş Kurulu Başkanlığı'nı yabancılar sürdürmüştür. Bu süre zarfında Maliye Müfettişleri'ne teftiş ve tahkik gibi işlere müdahil olma hakkı verilmemiş olup yalnızca kendi görev sınırları dâhilinde fikirlerini beyan etmelerine izin verilmiştir.

⁷ Kendisi de Maliye Müfettişliği mesleğinden gelen Cemal Süreyya bir kitabında Maliye Müfettişleri hakkında şu satırları kaleme almıştır. “Dikkat edilirse, çok çeşitli kişileriz. Her kuşaktan, her anlayıştan insan var aramızda. Ama bir Maliye Müfettişi tipi de var. Dışımızda olanlara ve hele benzerlerimize hiç benzemiyoruz. Bizi biz eden de işte o benzezemlikte. Başkalarına karşı benzezemliğimiz içinde biz birbirimize çok benziyoruz. Kendi aramızdaki tek tek benzezemlikler de çeşitlilik, zenginlik olarak ortaya çıkıyor.” (MMD, 1987: 54).

Maliye Bakanlığı⁸ çatısı altında yer almış olan Maliye Teftiş Kurulu, Devlete ait mali nitelik taşıyan tüm işlemleri Maliye Bakanlığı'nın Teşkilat Kanunu ışığı altında denetimlerini gerçekleştirmekle yükümlü tutulmuşlardır. Cumhuriyetin ilanı ile beraber zaman içinde kanunlar değişerek, vergi denetimi ve kambiyo denetimlerinin yanı sıra faaliyet gösteren bankaların tamamı üzerinde denetim gerçekleştirebilme yetkisine de sahip olan Maliye Müfettişleri, imtiyazlı hisseler şeklinde kurulmuş şirketler ve dernekler nezdinde denetim ve inceleme yapma görevlerini de üstlenmişlerdi (Altınok, 2008: 4; Çelebiler ve Güvemli, 2013: 86).

Maliye Müfettişliği müessesesi 10.07.2011 tarih ve 646 sayılı KHK ile kurulda görev yapan tüm denetim elemanları, Vergi Denetim Kurulu'nda, "Vergi Müfettişi" adıyla ama aynı yetkilere sahip şekilde görevlerini icra etmeye devam etmektedirler.

C. Hesap Uzmanları Kurulu

Türk vergi tarihinde önemli bir yeri olan ve beyana dayalı modern vergilerin temelini oluşturan "1950-Büyük Vergi Reformu"nun hazırlık çalışmaları 1943'te başlamıştı. Bu çalışmaların sonuçlarından biri olarak 29 Mayıs 1945 tarihli 4709 sayılı Kanun ile Hesap Uzmanları Kurulu oluşturulmuştur⁹.

Kurulun kuruluş tarihi 1950 yılında yürürlüğe giren kapsamlı reformların öncesine denk gelmiştir¹⁰. Bu kurum ile birlikte vergi denetimi görevi doğrudan Maliye Bakanlığı'na bağlı bulunan Hesap Uzmanları Kurulu'na bırakılmıştır. Reform ile birlikte muamele vergisi hesap mütehassıslığı ile kazanç vergisi hesap mütehassıslığı unvanları kaldırılmış yerine hesap uzmanı (veya hesap uzman muavini) unvanı getirilmiştir (HUD, 2020: 1).

Hesap Uzmanları Kurulu'nun kuruluş amacını belirten iki önemli dayanak vardı. Bu dayanaklardan birincisi, İstanbul, Ankara, İzmir'de oluşturulan Muamele Vergileri ve Kazanç Vergileri denetimini gerçekleştiren grupları tek bir kurum çatısı altına alarak iki başlı denetim sisteminden kurtulmaktı. İkinci dayanak ise, kamu denetimi yöntemlerinin uygulanması sürecindeki standartların tek bir noktadan geliştirilmesi hususunda var olan engellerin kaldırılması ve bu engellerin kaldırılması ile birlikte muhasebe odaklı modern bir kamu vergi denetim sisteminin hayata geçirilmesiydi (Güney, 2013: 254).

Hesap Uzmanları Kurulu, çağdaş vergi anlayışındaki ilerlemeler ile eş

⁸ 9 Temmuz 2018 tarihli ve 30473 sayılı Resmî Gazete'de yer alan 747 nolu KHK ile Maliye Bakanlığı'nın ismi değiştirilerek Hazine ve Maliye Bakanlığı olmuştur. Çalışmanın bundan sonraki kısmında da dönem adıyla (Maliye Bakanlığı) kullanılması uygun görülmüştür.

⁹ 4709 sayılı Kanunun gerekçe kısmında şu ifadelerle yer verilmiştir: "Maliye Vekaleti'ne bağlı olarak merkezde bir Hesap Mütehassısları Heyeti teşkiline dair olan merbut kanun projesi, bazı varidat kanunlarının bahsettiği selahiyete müsteniden takriben on seneden beri istihdam edilen hesap mütehassısı ve muavinlerinin esaslı bir teşkilata raptedilerek her bakımdan daha mazbut ve mümtaz bir hale getirilmelerindeki aşikar fayda ve zaruretten ve bu mevzuda Büyük Millet Meclisi ve encümenlerin de izhar edilen temennilerden ilham alınarak hazırlanmıştır." (<http://www.hud.org.tr/icerik/tarihce> Erişim Tarihi:22.03.2020).

¹⁰ 1950'li yılların başında yürürlüğe giren kapsamlı reformlar ile birlikte modern Türk Vergi Sisteminin altyapısı oluşturulmuştur. 1950'lerin başlarında gerçekleştirilen reformla çağdaş Türk Vergi Sisteminin temelleri atılmıştır. Bu kapsamda Kazanç Vergisi Kanunu yerini Gelir Vergisi Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu ve VUK'a; Tahsili Emval Kanunu da yerini 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun'a bırakmıştır.

zamanlı bir şekilde gelişimini devam ettirmiştir. Hesap uzmanları¹¹ hazırlanan vergi düzenlemeleri ile görevli kalmayıp bunun yanı sıra yeni yürürlüğe girmiş veya girecek olan kanunlar hakkında mükelleflerin ve diğer ortakları bilgilendirilmesi, getirilecek yeni reformların adaptasyonu süresince Maliye Bakanlığı çalışanlarının eğitilmesi gibi görevlere de sahiptir.

Hazırlanan maliye politikalarında en önemli araç olan vergiler noktasında uzmanlaşan, Hesap Uzmanları Kurulu, XX. yüzyılın ilk yarısının sonları ile birlikte vergi denetiminde modern toplumları yakalamayı sağlamış olan bir kurum olmuştur.

Hesap Uzmanları Kurulu da Maliye Müfettişliği Kurumu gibi 10.07.2011 tarih ve 646 sayılı KHK ile kapanarak Vergi Müfettişi adıyla kamuda görev yapmanın yanında, özel sektör ve uluslararası kuruluşlarda görevlerini farklı unvanlar altında yerine getirmektedirler.

Ç. Gelirler Kontrolörleri Başkanlığı

Gelirler Kontrolörlüğü, 29.05.1936 tarih ve 2996 sayılı Maliye Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun ile “Varidat Kontrolörlüğü” adıyla kurulmuştur. Maliye Bakanlığı teşkilat yapısında gerçekleştirilen isim değişikliği sonucunda, 1946 yılında “Gelirler Kontrolörlüğü” adını almıştır.

Gelirler Kontrolörleri Başkanlığı 30 Kasım 1973 tarih ve 14728 sayılı Resmi Gazete yayımlanan yönetmelik çerçevesinde Gelirler Genel Müdürlüğü merkez teşkilatı bünyesinde iç ve dış denetim birimi olarak görevlerini yerine getirmişlerdir¹².

Gelirler Kontrolörleri; Türkiye genelinde vergi incelemeleri gerçekleştirmek, gelir idaresine ait merkez ve taşra yapılanmasına dair yürütülen faaliyetleri denetleme, görevli maliye memurları üzerinde soruşturmalar gerçekleştirme, 4208 Sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanarak kara para aklama işlemleri hakkında araştırmalar yapmak ve diğer çeşitli kanunlarda belirtilenler ile verilen kararlar neticesinde üzerine düşen denetim görevlerini yürütmekle görevli merkezi denetime ait bir denetim birimi olarak görev yapmıştır.

Gelirler Kontrolörleri, faaliyetlerini sürdürdüğü yıllarda Türkiye'nin giderek artan kamu harcamalarının karşılanması noktasında önem arz eden ve sürekli bir gelir kaynağı olan vergilerin mükelleflerce gerçeğe uygun bir şekilde ödenip ödenmediği ve bu hususta gerekli denetimlerin gerçekleştirilmesi esnasında hem gelir idaresinin verimli bir biçimde çalışmasını hem de mükellefler üzerinde vergi bilincinin oluşturulması görevlerini en iyi biçimde gerçekleştirmek için çaba sarf ederek ve ülkenin gelişimi için çağdaş denetimin tüm gereksinimlerini üstlenerek, en iyi ölçüde yerine getirmeye çalışmışlardır (Tezcan, 2003: 143).

VDK'nın kurulmasıyla birlikte Gelirler Kontrolörleri kaldırılmıştır.

D. Vergi Denetmenleri

Vergi Denetmenleri, Gelirler Kontrolörlüğü'nde olduğu gibi 29.05.1936

¹¹ -o yıl ki adıyla “hesap mütehasısı”.

¹² Başkanlığın merkez görev yeri Ankara olmasına karşın, İstanbul ve İzmir'de ayrı Grup Başkanlıkları da bulunuyordu. Ülkenin diğer şehirlerine turne dâhilinde görevlendirmeyle inceleme, teftiş ve tahkikat gerçekleştirmektedirler.

tarikh ve 2996 sayılı “Maliye Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun” ile o dönem ki adıyla “Varidat (Defterdarlık) Kontrol Memurları” kurulmuştur.

Söz konusu kanunun 44. maddesinde “Bu kanunda yazılı kontrol memurları, varidat kanunlarında yazılı tahakkuk ve tahsil müfettişlerine verilmiş olan hak ve salâhiyetleri haizdirler.” hükmü yer almış, yetkilerinin görev sınırları tahakkuk ve tahsil müfettişleri ile denkleştirilmiştir. “Varidat Kontrol Memuru” tanımı; 29 Mayıs 1946 tarihli ve 4910 sayılı Kanunla “Gelir Kontrol Memuru”, 24 Mart 1950 tarihli ve 5655 sayılı Kanunla “Vergi Kontrol Memuru”, 20 Ağustos 1993 tarihli ve 516 sayılı ve 19 Haziran 1994 tarihli ve 543 sayılı KHK’lar ile de “Vergi Denetmeni” şeklinde değişime uğramıştır (Mutlu, 1998: 3 & Pekşen, 2019: 112).

Vergi Denetmenleri, Defterdarlık müessesesi altında görev yapabilir iken aynı zamanda, 6 şehirde kurulmuş olan “Gelirler Bölge Müdürlükleri’nde” görevlerini yerine getirmişlerdir. Görevlerini ifa ederken 213 Sayılı VUK’a uygun şekilde denetimlerini ve vergi incelemelerini gerçekleştirmekte, üst merciler tarafından tahsis edilen denetim ve soruşturma görevlerini yerine getirmekle görevlendirilmişlerdir.

646 sayılı KHK yürürlüğe girene kadar GİB çatısı altında 29 ilde yer alan Vergi Dairesi Başkanlıklarına bağlı olarak, hem dış hem de iç denetim birimi olma özelliğine sahip olan Vergi Denetmenleri ve Vergi Denetmen Yardımcıları, vergi incelemesi gerçekleştirme görevine sahip olarak dış denetimi, teftiş ve soruşturma görevine sahip olarak iç denetim görevlerini yerine getirmekteydiler (Pekşen, 2019: 112).

646 sayılı KHK’nın yürürlüğe girmesi ile Vergi Denetmenliği unvanı kaldırılarak bu unvan altındaki denetim elemanları Vergi Müfettişi ve Vergi Müfettiş Yardımcısı kadrosuna atanmışlardır.

II. VERGİ DENETİM KURULU BAŞKANLIĞI KURULUŞU, MEVCUT DURUM, SORUNLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Öncesi Durum

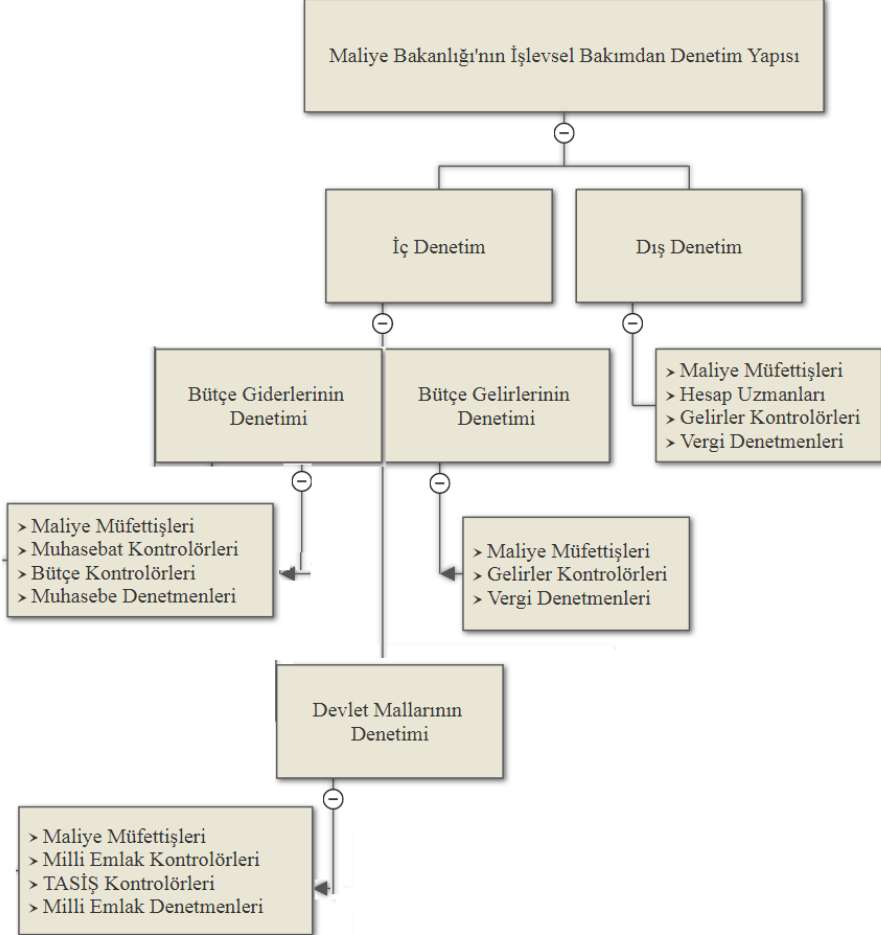
Ülkemizin vergi denetim sistemi 10.07.2011 tarihinden öncesine kadar, merkez ve taşra olarak iki farklı alanda ve 4 farklı kurum (Maliye Müfettişi, Hesap Uzmanı, Gelirler Kontrolörü ve Vergi Denetmeni) aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Merkez denetim birimi altında Bakana bağlı olarak Maliye Müfettişleri ile Hesap Uzmanları yer alırken, Gelirler Kontrolörleri ise Gelir İdaresi Başkanı’ndan almış oldukları yetki ile görevlerini yürütmüşlerdir. Öte yandan Vergi Denetmenleri de Vergi Dairesi Başkanlıkları’nın taşra teşkilatında görev yapmışlardır (Bkz. Şekil 2).

Aşağıdaki Şekil 2’de görüldüğü gibi vergi denetim kurumlarının dağınık bir yapıya sahip olması yalnızca verimli ve etkin bir çalışma süreci oluşmasına engel olmakla kalmamış aynı zamanda gelir idaresinin modern ülkelerle uyum içinde olabilmesine de imkan vermemiştir. Yapılanmadaki bu çift başlılığın sebep olduğu bir diğer olumsuzluk ise taşra yapılanmasının denetim açısından yeterince etkin olamaması nedeniyle objektif niteliğini kaybetmesidir. Bu çok başlılığın neden olduğu denetim elemanları içindeki koordinasyon eksikliği ve ihtiyaç

duyulan düzenin kurulamaması sonucunda mükerrer vergi incelemesi durumları ortaya çıkmıştır (Gerçek, 2011: 32, Acar ve Aydın, 2011: 1; Savaşan vd. 2016: 38).

Şekil 2: Maliye Bakanlığı'nın VDK Öncesindeki Yapısı

Kaynak: Gelen, Ş. (2015). Vergi Denetiminde Yapısal Dönüşüm: Vergi Denetim Kurulu. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, s.19.

B. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Kuruluşu

Yaşanan sorunların çözümü amacıyla geçmişten beri düşünülmüş olan vergi denetim birimlerini Maliye Bakanlığı çatısı altında tek ele indirmek fikri 10.07.2011 tarihinde 27990 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 646 sayılı "Vergi Denetim Kurulu (VDK) Başkanlığının Kurulması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname"yle hayata geçirilmiştir.

Söz konusu KHK ile birlikte Maliye Teftiş Kurulu, Hesap Uzmanları Kurulu, Gelirler Kontrolörleri Başkanlığı ve Vergi Denetmenleri Büro Başkanlığı kurumlarına son verilerek, üstlenmiş oldukları görevler Vergi Denetim Kurulu'na devredilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde 646 Sayılı KHK ile değişime uğrayan kadroları görmek mümkündür.

Tablo 1: 646 Sayılı KHK ile Vergi Denetiminde Görevli Olanların Unvan Değişimleri

ÖNCESİ	SONRASI
Maliye Başmüfettişi	Vergi Başmüfettişi
Baş Hesap Uzmanı	
Gelirler Baş Kontrolörü	
Maliye Müfettişi	Vergi Müfettişi
Hesap Uzmanı	
Gelirler Kontrolörü	
Vergi Denetmeni	
Maliye Müfettiş Yardımcısı	Vergi Müfettiş Yardımcısı
Hesap Uzman Yardımcısı	
Stajyer Gelirler Kontrolörü	
Vergi Denetmen Yardımcısı	

Tablo 1’den açıkça görüldüğü üzere 10.07.2011 tarihinde yayımlanan 646 sayılı KHK sonucunda Maliye Başmüfettişi, Baş Hesap Uzmanı ile Gelirler Başkontrolörü görevlerini yerine getirenler Vergi Başmüfettişi olarak; Maliye Müfettişi, Hesap Uzmanı ve Gelirler Kontrolörü ile Vergi Denetmeni statüsüne sahip denetim elemanları Vergi Müfettişi olarak; Maliye Müfettiş Yardımcısı, Hesap Uzman Yardımcısı ve Stajyer Gelirler Kontrolörü ile Vergi Denetmen Yardımcısı görevini ifa edenler Vergi Müfettiş Yardımcısı olarak görevlendirilmiştir.

C. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Mevcut Durum

Başkan, Başkan Yardımcısı, Grup Başkanı ve Vergi Müfettişi (Vergi Başmüfettişi, Vergi Müfettişi ve Vergi Müfettiş Yardımcısı) üyelerinden oluşan Vergi Denetim Kurulu’nun merkezi Ankara’da bulunmaktadır.

VDK Başkanlığı öncelikli olarak, risk odaklı bir şekilde vergi denetimlerini gerçekleştirmek, kayıt altına alınmamış olan ekonomik faaliyetler ve yolsuzluklar ile etkin bir mücadele uygulamak, vergi idaresinin verimli ve hukuksal açıdan tam uyum içinde çalışmasını sağlayacak denetim ve soruşturma süreçlerini yürütmek amacıyla kurulmuştur. Söz konusu düzenlemeler ile birlikte vergi denetim süreci sonunda elde edilmek istenen hedefleri maddeler halinde belirtmek gerekirse (Ceylan, Tunalı 2011: 28; VDK F.R 2018: 5):

- i. Mevcut durumda sorun teşkil eden vergi denetiminde çok başlılığı ve bunun oluşturduğu dağınıklığı ortadan kaldırmak,
- ii. İhtiyaç duyulan uzmanlaşmayı sağlamak amacıyla gerekli görülen alt gruplandırmaları yaparak vergi incelemelerini gerçekleştirmek,
- iii. Gerçekleştirilen vergi denetimlerinde etkinliği arttırmak,
- iv. Vergi denetiminin bazı denetim birimlerinde yerleşmiş olan mesleki bağınazlık düşüncesine son vererek sadece performans nezdinde bir düzen ortaya çıkarmak,
- v. Kayıt altına alınmamış alanlar üzerinde caydırıcı etki yaparak kayıt altına almayı başarmak,

- vi. Vergi incelemelerini gerçekleştirenlerin keyfi olarak gerçekleştirdiği uygulamalardan arındırılarak, kanunda belirtilen sisteme tam uyumunun sağlanması ve performans odaklı bir şekilde mesleklerinde kademe atlamalarına imkân verilerek çalışma ortamını verimli hale getirmek,
- vii. Vergi denetiminin başarılı gençler arasından seçilen elemanlar ile gerçekleştirilerek uzun vadede etkin ve verimli çalışma ortamı neticesinde vergi denetim elemanlarının kalitesini arttırmak, şeklinde ifade etmek mümkündür.

VDK'nın öncelikli olarak üstlenmiş olduğu görev, risk odaklı olarak ve modern denetim yöntemleri kullanarak vergi denetimlerini gerçekleştirerek, vergi kayıplarının ve kaçaklarının sebep olduğu kayıt altına alınamamış ekonomiyi kayıt altına alarak küçültmek ve bu şekilde vergi mükelleflerinin vergi ödeme noktasında gönüllü uyumlarını azami noktaya çekmek, vergi idaresinin etkin ve hukuksal açıdan uygun bir şekilde işleyişini sağlama hedefiyle teftiş ve soruşturma süreçlerini yürütmek ve maliye politikasının hazırlanması hususunda gerekli hukuksal düzenlemelerin gerçekleşmesinde faydalı olmaktır (Oğuztürk ve Ünal 2015: 226).

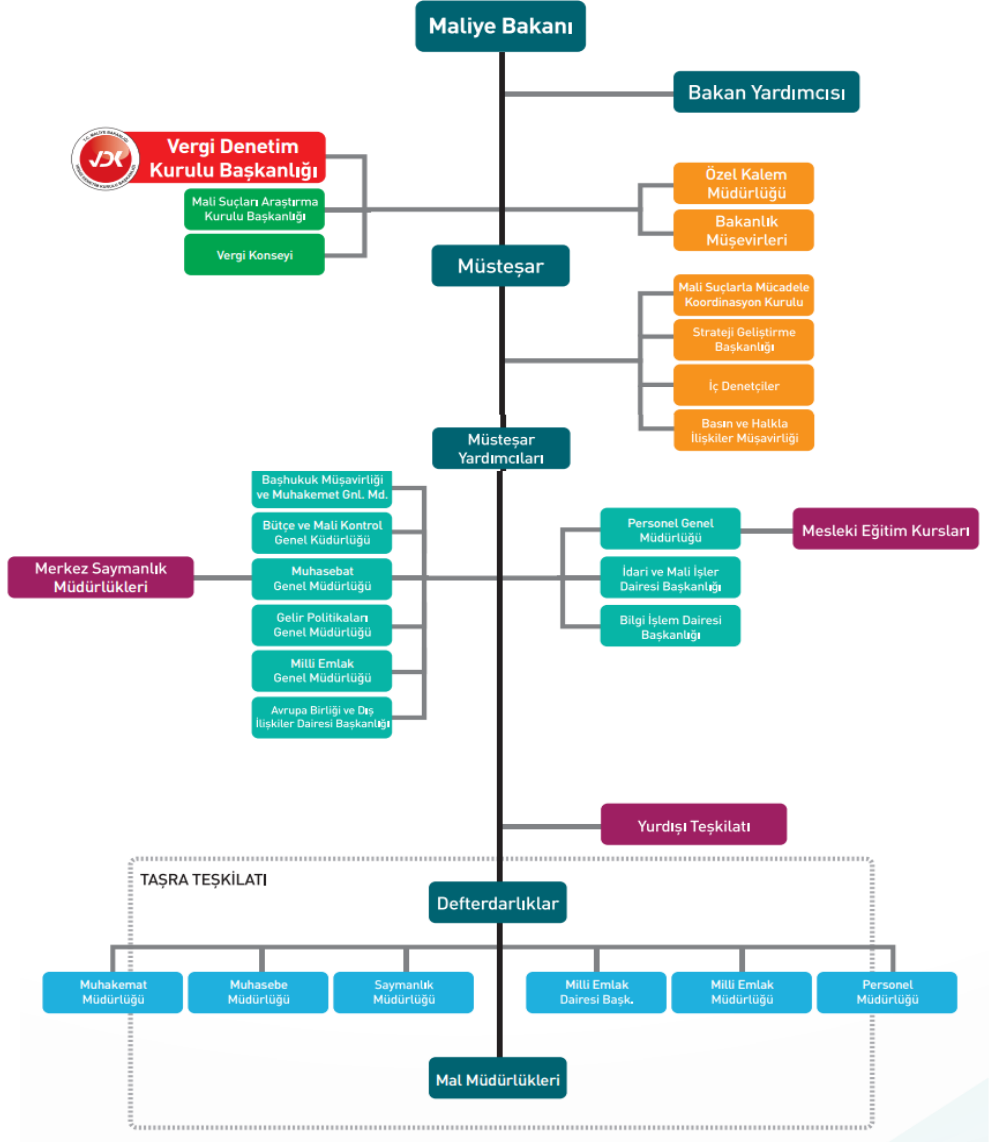
VDK Başkanlığı aracılığıyla yürütölen vergi incelemelerinde, incelemeye alınan mükellefler belirlenirken esas alınan faktör sektöre, konuya ve mükellefe göre VDK Risk Analiz Merkezi'nde (VDK-RAMER) ve Vergi Denetim Kurulu Risk Analiz Sistemi'nin (VDK-RAS) oluşturduğu analizler ve mukayeselerdir.

VDK teftişlerindeki temel amaç; teftişı gerçekleştiren birimi, hem mali işleri hem de organizasyon yapısını ve maddi imkânları bakımından gerektiği yerde, gereken amaca ve hukuki açıdan uygun olup olmadığı, risk analizleri özelinde değerlendirmelere tabi tutularak, sorunların çözümünde etkin yönetim ve iletişimlerin gerçekleştirilebilmesi noktasında idareye yardım ederek katkı sağlamaktır (VDK Faaliyet Raporu, 2018: 20). Söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi hususunda e-teftiş uygulamaları ile çalışmalar gerçekleştirilmektedir. E-teftiş uygulaması, geçmişten beri yürütölmüş olan teftiş yöntemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi esasına dayanmaktadır.

VDK yapmış olduğu E-teftiş incelemelerini, “Denetim Bilgi Sistemleri (DEBİS)” şeklinde ifade edilen “Vergi Daireleri Denetim Bilgi Sistemi (VEDEBİS)”, “Saymanlıklar Denetim Bilgi Sistemi (SADEBİS)” ile “Milli Emlak Denetim Bilgi Sistemi (MİDEBİS)” uygulamaları aracılığıyla yürütmektedir.

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı, 178 sayılı Maliye Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'nın, 27990 sayılı ve 10.07.2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış olan 646 sayılı KHK ile değişik, 19 ve 20'inci maddelerinde belirtilmiştir.

Şekil 3: Maliye Bakanlığı bünyesinde Vergi Denetim Kurulu Başkanlığının Konumu

Kaynak: VDK 2018 Faaliyet Raporu

Şekil 3’den de açıkça görüldüğü üzere Maliye Bakanlığı’nın merkez teşkilatı çatısı altında yer alan VDK, “Danışma ve Denetim Birimi” olarak direkt olarak Hazine ve Maliye Bakanı’na bağlı bir biçimde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir (VDK. F.R, 2018).

Kurul, yürüttüğü faaliyetleri merkezde Başkan ve Başkana bağlı olmak üzere 5 Başkan Yardımcısı ile bir Şube Müdürlüğü (Özel Büro Müdürlüğü), 5

Başkan Yardımcısına bağlı bulunan 20 Şube Müdürlüğü ile Ankara Eğitim Merkezi Küçük ve Orta Ölçekli Grup Başkanlığı'na bağlı 2 Şube Müdürlüğü aracılığıyla faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Öte yandan, şekil 3'te de görüldüğü üzere VDK'da gerek görülen uzmanlaşma ve iş bölümünün sağlanarak iş gücünde verimliliğin artırılması amacıyla Bakanın onayı ile direkt olarak Başkanlık çatısı altında Grup Başkanlıkları kurulmuştur.

Ç. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığının Yaşadığı Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ülkemizde vergi denetimine uyma noktasında tam olarak etkinlik ve verimlilik yakalanamamış olmasının birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden birkaçı başlık olarak ele alınıp, bazı sorun ve öneriler sonuç kısmında birer cümle ile özetlenecektir. Burada başlık olarak verilecek sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- i.** Vergi denetiminde kalifiye eleman sayısındaki yetersizlik,
- ii.** Gerekli uzmanlaşmaların sağlanamamış olması,
- iii.** Mevzuatımızda yer alan uzlaşma müessesesi ve sık sık başvuru alan vergi afları,
- iv.** Mükelleflerde vergi bilinci kavramının tam olarak özümseme(memiş) olmasıdır.

1. Vergi Denetim Elemanı Sayısının Yetersizliği ve Vergi Mükellefinin Denetlenme Oranının Düşüklüğü

Kanunlar bir ülkenin sosyal ve ekonomik düzenine uygun olarak hazırlanmış ve gelir idaresi etkin işliyor olsa dahi, ihtiyaç duyulan etkin ve nitelikli bir vergi denetimi gerçekleştirilemiyorsa sistemin zamanla bozularak işlevselliğini kaybetmesi söz konusu olabilmektedir (Organ, 2008: 15).

VDK'da kadro imkânları 2018 yılı itibariyle %54'lük bir doluluk oranına sahiptir¹³ ve geçmiş yıllara göre azalan bu oran¹⁴ etkin ve verimli bir denetim sisteminin oluşturulabilmesi için gerek görülen denetim elemanı ihtiyacını karşılayamamaktadır.

Denetim ihtiyacının karşılanabilmesi adına VDK'da mevcut olan boş kadroların kalifiye denetim elemanları ile doldurularak denetim elemanlarının sayısının artırılması, etkin vergi denetimi açısından büyük önem arz etmektedir.

Tablo 2. Yıllar İtibariyle Vergi İnceleme Oranı

Yıllar	Mükellef Sayısı	İncelenen Mükellef Sayısı	İnceleme Oranı	VDK Kadro Doluluk Oranları
2014	2.472.658	55.284	2,24%	64%
2015	2.527.084	58.676	2,32%	64%
2016	2.541.016	49.817	1,96%	59%
2017	2.636.370	44.182	1,68%	57%
2018	2.727.208	44.376	1,63%	54%

Kaynak: VDK F.R 2014/2015/2016/2017/2018

¹³ Çalışmanın hazırlandığı tarihte (15.10.2020) VDK'nın 2019 Faaliyet Raporu henüz açıklanmamıştır.

¹⁴ Bknz Tablo 2.

VDK'daki kadro doluluk oranları ile doğrusal korelasyon içerisinde olan vergi denetim oranlarının düşüş eğilimi tablo 2'de açıkça görülmektedir.

2. Yapılan Vergi İncelemelerinde Uzmanlaşma Eksikliği

VDK bünyesinde görevli vergi denetim elemanlarının sayıca yetersiz olması nedeniyle, her tür vergi incelemesini yapması, her tür vergi konularının ve sektör bazlı çalışmalara dâhil olması sonucunu doğurarak, araştırma noktasında kullanılabilir zamanın oldukça uzamasına sebep olmaktadır. Araştırmaya ayrılan zamanın uzaması neticesinde daha çok vergi mükellefinin incelemeye tabi olma ihtimali azalmakta, daha çok vergi kayıp ve kaçakçılığına sebep olmaktadır. Kurumda teorik anlamda bir ihtisaslaşma olsa da çalışma koşulları bu doğrultuda belirlenmemektedir (Kutbay, 2015:112).

3. Uzlaşma Müessesesinin Varlığı ve Vergi Davalarında Vergi İdaresinin Gerekli Ölçüde Kendi Haklarını Savunamaması

Uzlaşma müessesine VUK'ta ilk kez 19.02.1963 tarihinde 205 sayılı kanunda yer verilmiştir. GİB uzlaşmayı vergi mükelleflerinin şahıslarına düzenlenen tarhiyatı kabul etmeyerek yargı yoluna taşımadan önce, vergi idaresi ile tahakkuk etmesi gereken vergilerin ve cezaların belirlenmesi noktasında anlaşabilecekleri idari çözüm yolu olarak tanımlamıştır (GİB, 2007: 8)

Mükelleflerin rahat bir şekilde hareket etmesine neden olan uzlaşma müessesesi sebebiyle vergi mükellefleri; vergi ve cezaya karşı muhatap olduktan sonra, uzlaşma seçeneğinin sunduğu imkanlarla, indirimler elde edebileceklerini düşünerek hareket edebilmektedirler. Bunun sonucunda denetimde etkinlikten uzaklaşmaktadır.

4. Vergi Afları

Çıkarılan vergi aflarında amaç, kamunun sahip olduğu alacakların en kısa sürede tahsilini gerçekleştirmek, borç artıklarını ortadan kaldırarak tıpkı sıfır esaslı bütçeleme sistemi şeklinde mükellef ile ilişkilerde yepyeni bir sayfa açmaktır. Sıklıkla başvuru vergi affı yöntemi, vergi cezalarının mükellef üzerindeki caydırıcılık etkisini yitirmesine, vergi ödeme konusunda ihtiyaç duyulan bilincin oluşmamasına, kayıt altına alınamamış ekonominin daha da büyümesine sebep olabilmektedir.

Vergi afları ile kısa vadede elde edilmesi beklenen gelire kıyasla uzun vadede mükellefin vergiye uyumu ve vergi adaletine bakış açısının zedelenmesi ile bunlar neticesinde ortaya çıkan vergi gelirlerindeki düşüşün yanı sıra toplum vicdanında yasal düzenlemelere karşı oluşan uyumun azalması ile fazlasıyla kayba neden olacaktır. Vergi aflarının kısa vadede ettirdiği fayda, uzun vadede sebep olacağı maliyetlerden çok daha az olmaktadır (Lerman, 1986:325-332).

Sıklıkla başvuru vergi aflarına karşı toplum üzerinde bir beklenti oluşturarak ekonomi üzerinde uzun vadede çok ciddi bozulmalara neden olabilmektedir. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar ortalama 3 yılda bir başvuru vergi aflarına yönelik gerçekleştirilen düzenlemeler, vergi ödevini zamanında yerine getirmeyen vergi mükellefleri üzerinde bu davranışın alışkanlığa dönüşmesi sonucunu doğurmaktadır. Bunlara ek olarak söz konusu vergi afları, vergi denetimlerini gerçekleştiren vergi denetim elemanlarının vergi araştırma,

saptama ve tahsilini sağlamak için harcadıkları emeklerin boşa gitmesine sebep olmaktadır (Kutbay, 2015:113-114). Bu nedenle vergi görevinin yerine getirilmesine olumsuz etki eden vergi afları, kısa vadedeki günlük kazançları yerine uzun vadede ortaya çıkan kayıpları göz önüne alınarak sıklıkla başvuru olan bir yöntem olmaktan çıkarılmalı; vergi aflarının, vergi mevzuatının mütemmim cüzi olarak anılmasının önüne geçilmelidir.

5.Mükelleflerde Vergi Bilinci Kavramının Tam Olarak Özümse(e)memiş Olması

Ülkede gerçekleştirilen vergi denetim sisteminde ihtiyaç duyulan etkinliğin sağlanabilmesi açısından vergi mükelleflerinin vergilendirmeye dair kurullara uygun hareket etmesi ve vergi mükellefiyetine ilişkin ödevlerini yerine getirmesi oldukça önem arz etmektedir (Gökbnar ve Gökbnar, 1996: 17).

Mükelleflerin vergiye uyumunu belirleyen unsurlar vergi algısı ile vergi bilincidir. Söz konusu unsurların mükellef üzerinde zayıf olması durumunda, vergi denetiminin zorluğu artarak vergi denetiminde etkinsizliğe neden olmaktadır. Bu sebeple, denetimde etkinlik sağlanmak isteniyorsa, olmazsa olmaz unsur vergi bilincinin mükellefler üzerinde oluşturulabilmesi gerekmektedir.

İhtiyaç duyulan vergi bilincinin oluşturulması konusunda en önemli husus, vergi mükelleflerinin ödemiş oldukları vergilerin kamu idaresi tarafından ne şekilde kullanıldığının anlaşılır olmasıdır. Mükellefin eğer ödediği vergilerin tasarruflu kullanılmadığını düşünmesi halinde, vergi bilincinin geliştirilmesi süreci olumsuz etkilenebilmektedir. Yapılan kamu harcamalarının hesap verilebilir ve şeffaf olması, vergi idaresi ile mükellef ilişkilerinin güçlenmesi bakımından önemlidir. Görsel, işitsel medya araçların kullanımı da mükelleflerin vergi bilinç düzeylerinde artış sağlayarak, gönüllü uyum konusunda istenen seviyeye ulaşmasına katkı sunacaktır (Kahriman, 2015:184; Uğur, 2016:6; Kutbay, 2015:113).

SONUÇ

Geçmişten günümüze vergi denetimi görevini üstlenen birçok kurum olmuştur. Osmanlı Devleti zamanından 2011 yılında çıkartılan 646 Sayılı KHK'ya kadar bu kurumları belirtmek gerekirse; Başbaki Kulları, Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları, Gelirler Kontrolörleri, Vergi Denetmenleri bu hususta görev almış olan başlıca müesseselerdir.

Vergi kanunları çağın gereksinimlerini karşılayacak biçimde hazırlanmış olsa bile, getirmiş olduğu sistemin uygulanmasını sağlayacak yönetim yapısının doğru bir örgütlenme gerçekleştirmediği sürece uygulamadan istenilen sonuçların alınması mümkün olmamaktadır.

10.07.2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 646 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kamu denetiminde mevcut olan çok başlılık giderilerek tek bir çatı altında Maliye Bakanlığı'na doğrudan bağlı olarak ve uzmanlaşmaya dayalı olan Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı kurulmuştur. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'nın kuruluşu ile birlikte Maliye Bakanlığı çatısı altında örgütlenmiş olan Maliye Teftiş Kurulu, Hesap Uzmanları Kurulu'nun yanı sıra Gelir İdaresi Başkanlığı çatısı altında yer alan Gelirler Kontrolörleri Başkanlığı ve

Vergi Denetmenleri sonlandırılarak Vergi Denetim Kurulu (VDK) bünyesinde “Vergi Müfettişi adı altında birleştirilmiştir. Ülke genelinde gerçekleştirilen vergi denetimlerinin tek bir elden yürütülmesi, etkinliğinin sağlanması, denetimlerde uyum içinde hareket edilmesi, insan gücünden etkinlik ve verimlilik bağlamında ideal seviyenin yakalanması açısından oldukça önemlidir.

Son olarak çalışma içinde belirtilen VDK’nın yaşadığı mevcut sorun ve çözüm önerilerine aşağıda yer alan maddeleride ekleyerek dikkat edilmesi gereken hususlar noktasında tavsiyelerde bulunmak mümkündür:

- i. Vergi denetimi esnasında vergi denetim elemanlarınca vergi mevzuatı tarafsız, öznel yargıdan uzak ve dış etkenlerin etkisi altında kalmadan uygulanmalıdır
- ii. Yalnızca hazine çıkarları göz önünde bulundurulmayarak mükellefin hukuki haklarına saygı gösterilmeli; yani vergi denetim elemanları bir avukat gibi değil mali bir savcı gibi görevlerini yerine getirmelidir.
- iii. Vergi denetimi elemanları, kurum kültürüne bağlı, etik değerlere saygılı ve kendi içinde aktif olan bir otokontrol sistemi kurmuş olmalıdır.
- iv. Vergi sisteminin karmaşıklaştırılmasının önlenmesi için, basitleştirme çabalarına hız verilmeli ve vergi denetimleri, mümkün olan en iyi ölçüde şeffaflaştırılmalı ve hesap verebilir duruma getirilmelidir.
- v. Vergi denetimleri sonucunda kesilmiş olan cezaların yargı mercilerine taşınması durumunda, çok kısa sürede kesilen cezalar silinmektedir. Buna sebep olan ve sık sık başvuru alan vergi afları sebebiyle mükellefler üzerinde oluşan “affında affı çıkar” fikrinin yanlış olduğunu kabul ettirebilmek adına sistemde yer alan eksik yönler tespit edilerek çözüm odaklı çalışmalara ağırlık verilmelidir.
- vi. Kurumda yer alan boş kadrolar nitelikli elemanlar ile kısa süre de doldurularak, ihtiyaç duyulan vergi denetim seviyesine ulaşmak adına mevcut kadro sayısında artışa gidilmelidir.
- vii. Vergilendirmede istenilen başarının yakalanılmasının olmazsa olmazı olan vergi ödeme bilinci mükellefler üzerinde oluşturulmalıdır. Bu bilincin oluşturulabilmesi için ise vatandaşların ödedikleri vergilerin haklı sebeplere dayandığına ikna edilmeleri gereklidir.
- viii. Uzmanlaşma, etkinlik ve verimlilik sağlanırken vergi denetim elemanları arasındaki kuruma zarar verecek nitelikteki çekişmelerden ve çatışmalardan mutlak suretle kaçınılmalıdır.
- ix. VDK bünyesi dışında yapılanmış olan Mali Suçları Araştırma Kurulu gibi kurumların sürekli gereksinim duyduğu personel ya da bilgi ihtiyacı noktasında VDK bünyesinden geçici süreyle görevlendirmeler şeklinde ihtiyacın karşılanmaya çalışılması yerine söz konusu kurumların VDK bünyesine dâhil edilerek gerçekleştirilen vergi denetimlerinde verimlilik artırılabilir ve çok sık karşılaşılan personel eksikliği ve bilgi ihtiyacı sorunu kalıcı olarak çözüme kavuşturulabilir.
- x. Maliye Müfettişliği gibi denetim unvanlarından vergi müfettişliği unvanlarına geçiş sürecinde, denetim elemanlarının sahip oldukları

unvanların marka değerinin kaybolmuş olma hissini doğuran bir durum oluşmuştur. Bu nedenle, oluşan hissini ve bu his sonucunda oluşan motivasyon kayıplarının yok edilmesi, kurumun verimlilik düzeyinin artırılmasında oldukça önemlidir. Kurum bünyesine dâhil edilmiş olan vergi denetim elemanlarının, bu noktada özlük haklarının azami seviyede korunması gerekmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Arş.Gör. Abdullah Marufoğlu ve Prof.Dr. Ramazan Gökbnar tarafından kaleme alınmıştır. Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

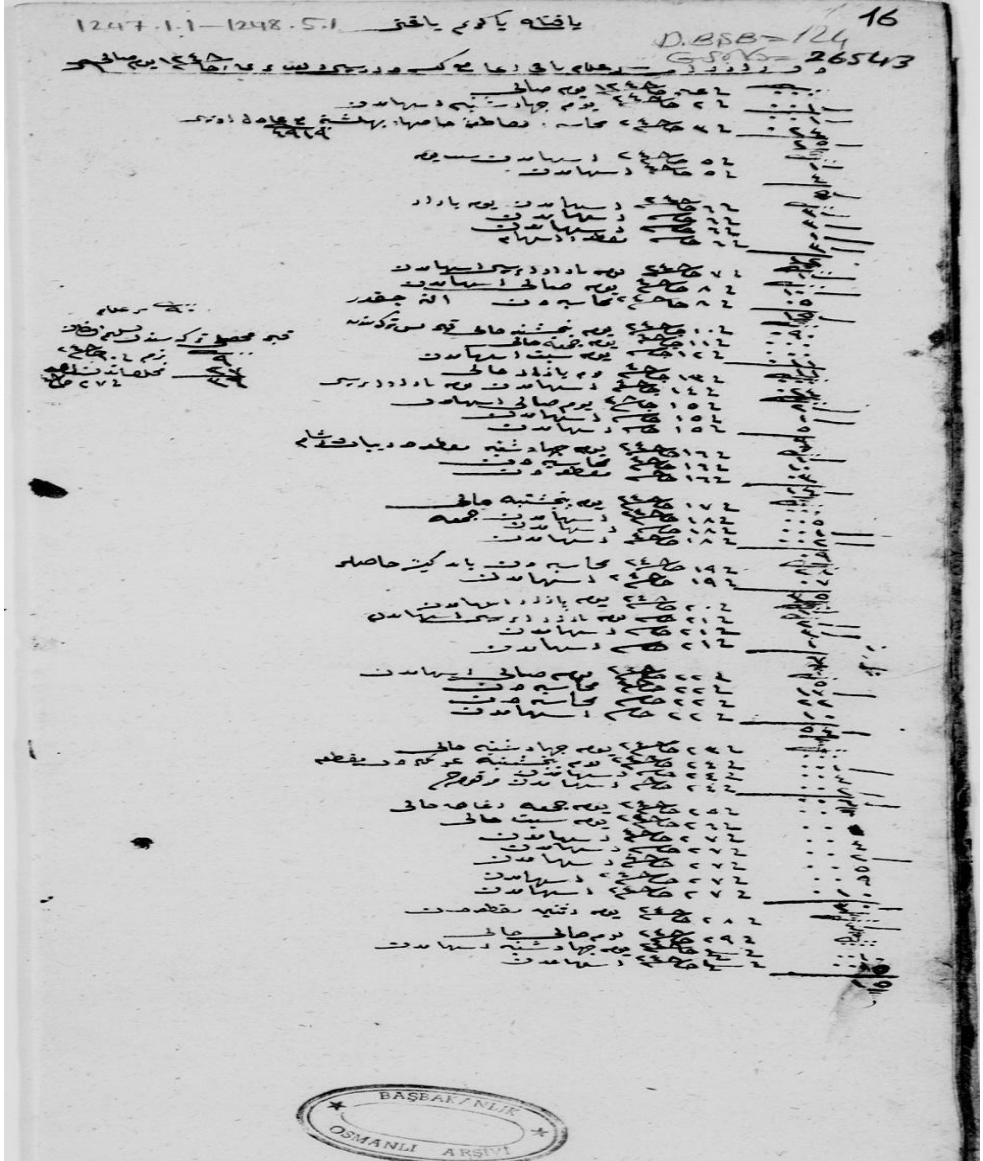
KAYNAKÇA

- Akbıyık, S. (2005). Vergi Uygulamaları Yönüyle: Denetim ve Raporlama. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Akdoğan, A. (1979). *Vergi İncelemesi (Doktora Tezi)*. Ankara: AİTİA Yayıncılık.
- Altınok, T. (2008). *Maliye Teftiş Kurulu Ve Kamu Mali Denetim*. Maliye Finans Yazıları:<www.mmd.org.tr/wpcontent/uploads/eserler/Tevfik%20ALTINOK.doc> (17.02.2019).
- Altuğ, O. (1994). *Kayıtdışı Ekonomi*. İstanbul: Cem Ofset Yayıncılık.
- Arıca, N., & İyibil, A. (1985). *İşletmelerde Vergi Denetimi Defter ve Belgeler*. Ankara: Fon Matbaası.
- Arif, B. (2016). "Yoklama İşlemleri ve Yoklamanın Vergi Kayıp ve Kaçağını Önlemedeki Rolü". *E-Yaklaşım Dergisi*, S.279.
- Arslan, M. (2016). "Vergi Hukukunda Yoklamanın Etkinliği ve Elektronik Yoklama". *Yaklaşım Dergisi*, S.279.
- Aslan, A. (1997). "Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu". *Vergi Dünyası Dergisi*, S.185.
- Atılğan, H. (2004). *Verginin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye'deki Durumunun Analizi*. Ankara: Hazine ve Maliye Bakanlığı.
- Avcı, Ö. (2016). "71 Yılın Ardından!". *Vergi Dünyası*, S.418.
- Aydın, M. B. (2006). *Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomide Vergi Denetiminin Önemi 2002–2007*. İstanbul: Vergi Denetmenleri Derneği Yayını.
- Aygün, R. (2012). "Vergi Afları ve Vergi Uyumuna Etkisi". *Vergi Dünyası*, S.369.
- Baykara, B. (2007). "Vergi İncelemesi". *Vergi Dünyası*, S.313.
- Bölükbaşı, Ö. F. (2005). *Tezyid-i Varidat ve Tenkih-i Masarifat: II. Abdülhamit Döneminde Mali İdare*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Can, İ. (1981). "Türkiye'de Vergi Denetimi Uygulaması ve Eleştirisi". *Maliye Dergisi*, S.53.
- Ceylan, M. A., & Tunalı, A. (2011). "646 Sayılı KHK Sonrası Bir Değerlendirme: "Vergi Denetim Kurulu" Kuruluş Amacına Ne Kadar Hizmet Edebilecek?". *Vergi Dünyası*, S.360.
- Çelebiler, E., & Güvemli, O. (2013). *Tanzimat Dönemi Çağdaşlaşma Çabaları ve Maliye Teftiş Kurulunun Kuruluşu, Türk Muhasebe ve Denetim Düşüncesinin Son 150 Yılı 1850-201*. İstanbul: İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası.
- Çetin Gerger, G. (2007). "Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi". *Yönetim ve Ekonomi*, S.2.
- Demirci, A., & Kartal, Z. (1999). "Vergi İncelemesi ve Kapsamı". *Vergi Dünyası*, S.211.
- Doğan, A. (2015). *Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılmasında Vergi Denetiminin Yapısı, Önemi ve Gelişimi*. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Elgin, C., & Özturmalı, O. (2012). *Shadow Economies Around The World: Model Basedestimates*.<http://www.econ.boun.edu.tr/public_html/RePEc/pdf/201205.pdf>

- (29.02.2019).
- Elgin, C. (2011). *Vergiler ve Kayıt dışı Ekonomi: Bir Değerlendirme ve Türkiye Örneği*. <http://www.econ.boun.edu.tr/content/wp/EC2011_05.pdf> (08.02.2019).
- Emecan, F. (1992). Başbâkî Kulu. *İslam Ansiklopedisi* (s. 125-127). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Erdağ , N. (2015). *Risk Analizinden Vergi Denetimine Dikkat*. <<http://muhasebedr.com/risk-analizinden-vergi-denetimine-dikkat>> (28.02.2019).
- Erkuş, H., & Karagöz, K. (2009). “Türkiye’de Kayıt dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini”. *Maliye Dergisi*, S.156.
- Erol, A. (2010). *Vergi İncelemesi & Mükellef Hakları*. İstanbul: İSMMM.
- Erol, A. (2011). 650 Yıllık Onur: Maliye Teftiş Kurulu. *Vergi Felsefesi (Devlet ve Vergi)* içinde (91-99). İstanbul: İSMMM.
- Gelen, Ş. (2015). *Vergi Denetiminde Yapısal Dönüşüm: Vergi Denetim Kurulu*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Gökbunar, R., vd. (2002). *Çağdaş Bir Vergi Ortamı Oluşturmak İçin, Türkiye’de Vergi İdaresi Ve Vergi Denetimi Nasıl Yapılandırılmalıdır ?*. Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Vakfı.
- Gökbunar, R., & Gökbunar, A. R. (1996). “Türk Vergi İdaresinin Verimliliğinin Artırılmasına Yönelik Reform Önerileri”. *Verimlilik Dergisi*, S.3.
- Güney, A., & Çekici, M. (2013). “XX. Yüzyılın Oralarında Türkiye’de Öncü Bir Kamu Vergi Denetçisi ve Öncü Bir Muhasebe Düşünürü: Rasim Saydar (1901-1966)”. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.40.
- HUD, 2020, <http://www.hud.org.tr/tarihimiz>, Erişim Tarihi:19.04.2020
- Kahriman, H. (2016). “Vergiye Gönüllü Uyum Çerçevesinde Türkiye’de Gelir İdaresinin Organizasyon Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.12.
- Karatepe, S. (2019) & Çapar, S. “Türkiye Cumhuriyeti Bakanlıklar Tarihi”, s. 504. TİAV, 2019, Ankara.
- Kutbay, H. (2015). “Almanya Ve Abd’deki Vergi Denetimi İle Türkiye’de Vergi Denetimindeki Aksaklıklar”. *Vergi Dünyası*, S.403.
- Lerman, A. H. (1986). Tax Amnesty: The Federal Perspective. *National Tax Journal*.
- Macunluoğlu, Ö. U. (2010). *Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılmasında Gelir Denetiminin Değerlendirilmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Oğuztürk, B. S., & Ünal, E. K. (2015). “Türkiye’de Vergi Denetiminde Yeni Dönem”. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, S.13.
- Organ, İ. (2008). *Vergi Denetimi ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Öner , E. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Mali İdare*. Ankara: Uyum Yayıncılık.
- Pekşen, F. (2019). Osmanlı Devletinden Günümüze Vergi Denetiminin Tarihçesi. ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD), 9(1), 107-116.
- Perviz Pur, H. (2015). *Osmanlı’da Vergi İsyanları*. İstanbul: Tarihçi Kitapevi Yayınları.
- Rakıcı, C. (2011). “Vergi Denetiminin Yeni Yapısı ve Denetimin Kayıt dışılığı Önleme Fonksiyonu”. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S.14.
- Sarılı, M. A. (2004). *Türkiye’de Gelir İdaresi ile Vergi Denetiminin Sorunları, Çözüm Önerileri ve Yeniden Yapılandırılması*. İstanbul: İTO Yayıncılık.
- Savaşan, F., Şahpaz İzgi, K., & İnce, T. (2016). “Vergi Denetim Birimlerindeki Değişikliğin Vergi Müfettişleri Gözüyle Değerlendirilmesi: Bir Alan Araştırması”. *29. Türkiye Maliye Sempozyumu Tebliğler Kitabı*. Beşiz Yayıncılık.
- Schneider, F., Raczowski, K., & Mróz, B. (2015). “Shadow Economy and Tax Evasion in the EU”. *Journal of Money Laundering Control*, S.18.
- Somuncu , A. (2014). “Yaygın ve Yoğun Vergi Denetimi: Hukuki Yapı ve Uygulamanın Değerlendirilmesi”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.43.
- Tabakoğlu, A. & Taşdirek, O. Ç. (2015). “Osmanlıda Mali Denetimin Kurumsal Gelişimi - Maliye Teftiş Heyetinin Kuruluşu”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, S.2.

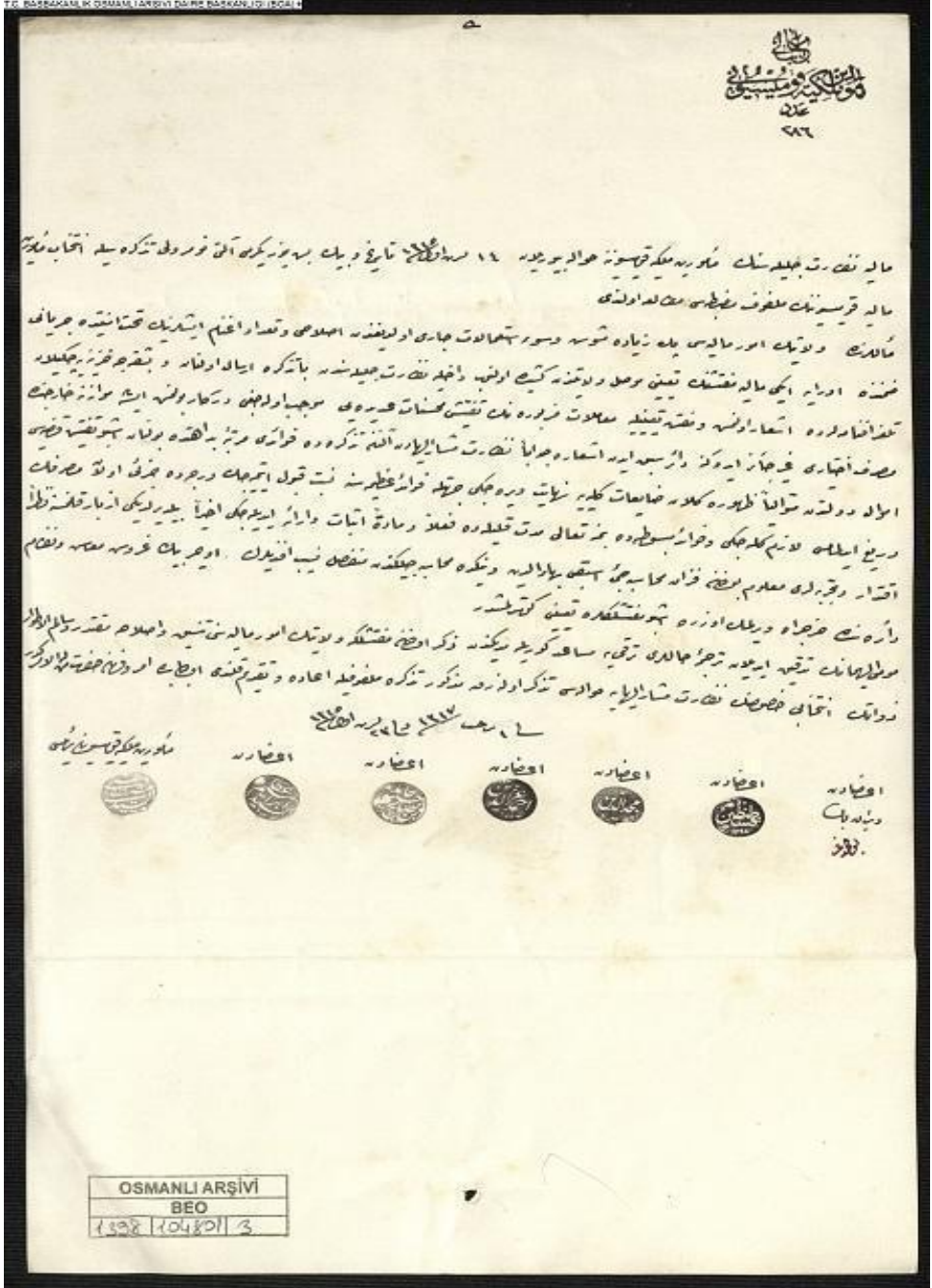
- Tezcan, K. (2003). "Türk Vergi İdaresinin Tarihsel Gelişimi ve Bu Süreçte Geçirdiği Aşamaların Etkinlik Açısından Değerlendirilmesi". *Çukurova Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.12.
- Uğur, A. A. (2016). "Vergi Denetimi Etkinliğinde, Risk Analizi Sisteminin Uygulanabilirliği (Gaziantep Halı Sektörü Üzerine Örnek Bir Uygulama)". *2016 Maliye Sempozyumu*. Mersin.
- Varcan Nezih. (2000). *Osmanlı Maliyesi Hakkında İngiliz Raporları (1861-1892)*. Ankara: Hazine ve Maliye Bakanlığı.
- Vergi Denetim Kurulu Faaliyet Raporu. (2012-2013-2014-2015-2016-2017-2018).
- Yaraşlı, G. O. (2005). *Türkiye'de Vergi Reformu*. Ankara: Hazine ve Maliye Bakanlığı.

Ek 1: Başbaki Kulu'nun Tuttuğu Muhasebe Kaydının Bir Örneğini Gösteren Vesika

Kaynak: Yazarlar tarafından T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan çıkartılmıştır.

Ek 2: Niğde ve Fizan Vilayetlerinde Çalışmakta Olan Maliye Müfettişlerinin Terfileri Hakkında Vesika.

BEO.001398.104801.003

Kaynak: Yazarlar tarafından T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan çıkartılmıştır.

SUMMARY

Tax auditing process is the ultimate regulatory function of the state to prevent tax evasion. This authority should be used in a timely and efficient manner. In this regard, it is an indispensable necessity to act objectively within the boundaries of modern law while disregarding the traditional values and subjective judgments.

Inspectors or institutions exercising their supervisory power on behalf of the state authority should take modern law as their guide. Legal system should be refined of the legal holes, nepotism and inconsistencies among the laws. In this context, the units with tax audit authority and the employees working in these units should be selected very carefully. It is imperative to provide the necessary conditions while the employees are performing their duties.

Taxes are in the most critical position for states to finance public expenditures. Therefore, it is evident that the problems in the tax collection will result in economic, social and especially financial problems. The problems in tax collection should be carefully examined to eliminate these problems. Therefore, the registration and taxation of the unregistered economy should be a priority. Preventing tax losses caused by those who operate informally is only possible by eliminating the factors that cause unregistered work.

Various legal regulations have been made to reduce unregistered activities. A fundamental reform was realized with the Decree-Law No. 646 (Decree-Law), which entered into force after being published in the Official Gazette on 10.07.2011. With Decree No. 646, the state employment inconsistencies existing under public inspection were eliminated. The Tax Inspection Board, which is directly affiliated with the Ministry of Finance and based on specialization, has been established. With the establishment of the Tax Inspection Board, the Finance Inspection Board organized under the Ministry of Finance, the Tax Inspectors Board as well as the Revenue Controllers Presidency under the Revenue Administration, the Tax Inspectors were terminated, and the tax inspector within the Tax Inspection Board has been united under a single title. In this way, the Tax Inspection Board Presidency was established as a vital institution within the Ministry of Finance. With the reform realized, the foundation of an order under a single institution based on specialization was laid. Although the foundation has been laid, it will inevitably take time for this foundation to grow. When the activity reports of the Tax Inspection Board from 2011 to 2016 are examined, a significant improvement in the quality of tax audits is not demonstrated. However, as the institution develops, these rates are sure to improve over time.

Organizasyonlarda Sinizm ile Sanal Kaytarma Davranışı İlişkisinde Çalışan Yaşının Düzenleyici Etkisi

Edip ÖRÜCÜ* İtir HASIRCI **

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, örgütsel sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinde örgüt çalışanlarının yaş düzeylerinin hızlandırıcı etkisini belirlemektir. Araştırmanın evrenini Balıkesir'in Bandırma ilçesinde bulunan bir kamu iktisadi teşebbüsünde çalışmakta olan 350 kişi oluşturmaktadır. 350 kişiden 200 işgören ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiş olup bu anketlerden 31 tanesi uygun görülmediği için elenmiştir ve geriye kalan 169 çalışandan elde edilen anketle analizler yapılmıştır. Katılımcıların %35,5'i erkek, %64,5'i kadın, yaş ortalamaları % 32-38 yaş arası (33,1) ve lisans mezunu (%42,6) 'dır. Elde edilen verilerin analizi için regresyon analizi, korelasyon analizi, faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde örgütsel sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinde çalışanların yaş düzeylerinin hızlandırıcı etkisinin olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın sonunda sonuçlar yorumlanıp, tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanal Kaytarma, Örgütsel Sinizm, Tükenmişlik.

JEL Sınıflandırması: D23, O15, M54

The Moderator Effect of Employee Age on the Relationship Between Cynicism and Cyberloafing Behaviour in Organizations

ABSTRACT

The aim of this research is to determine the moderating effect of age levels of employees in the impact of organizational cynicism on cyberloafing behaviour. The universe of the research consists of 350 people working in a state-owned enterprise located in the Bandırma District of Balıkesir. A survey was conducted with 200 employees from 350 people, 31 of which were eliminated because they were deemed unsuitable so the survey was analyzed from the remaining 169 employees. 35,5% of the respondents were male, 64,5% were female, with an average age of 32-38 years (33,1%) and a bachelor's degree (42,6%). Regression analysis, correlation analysis, factor analysis were performed for the data. As a result of the analysis, it was determined that the effect of organizational cynicism on cyberloafing behaviour had a moderating effect on the age levels of employees. At the end of the study, the results were interpreted and discussed.

Key Words: Cyberloafing, Organizational Cynicism, Burnout.

JEL Classification: D23, O15, M54

GİRİŞ

Bu araştırmanın amacı, örgütsel sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinde örgüt çalışanlarının yaş düzeylerinin hızlandırıcı etkisini belirlemektir. Sanal kaytarma kavramı internet ağının ve bilgisayarların iş amaçlı kullanımlarının haricinde kişisel amaçlar için kullanılmasıdır. Örgütlerde internet

*Prof. Dr., Bandırma Onyediy Eylöl Üniversitesi İ.İ.B.F., İşletme Bölümü. eorucu@bandirma.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-3301-7496

** Doktora Öğrencisi, Bandırma Onyediy Eylöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, itir8686@gmail.com., ORCID Bilgisi: 0000-0002-5449-2640

(Makale Gönderim Tarihi: 27.05.2020 / Yayına Kabul Tarihi:09.03.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.743508

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ağının kullanımı hem çalışanlar açısından büyük kolaylıklar sağlamakta hem de iş yükünün azaltılması hususunda yardımcı olmaktadır. Fakat internet ağının kullanımında son yıllarda gittikçe artan bir suistimal etme durumu meydana gelmektedir. Özellikle akıllı telefonlar, tabletler vb. bu niyetle kullanıldığında süreç kontrol edilemez bir hal almaya başlamıştır. Sanal kaytarma sosyolojik boyutlarından ziyade iş yerlerinde ciddi maliyet kayıplarına da neden olan bir kavramdır. Mobil aygıtlar açısından bir kullanım politikası belirlenmediği müddetçe sanal kaytarma faaliyetleri içinden çıkılmaz bir hale gelmeye devam edecektir ve bu kontrolsüz güç işletme yararına kullanılmadıkça bir güç olmaktan çıkacak ve yöneticiler için tehditlere, örgütler için de verimlilik kayıplarına neden olacaktır (Örcü ve Yıldız, 2014: 99-114).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde insanın erdem ve mutluluğa tamamen kendi çabalarıyla ulaşabileceğini savunan Antisthenes'in öğretisi sinizm (kinizm), Cambridge sözlüğünde bireylerin samimiyetten uzak ve sadece kendi menfaatlerini düşündüklerini savunan bir kavram olarak tanımlanmıştır. Sinizm kavramının tarihi Diyojen'le vücut bulmuştur. Diyojen'in gündüz vakti el feneriyle dolaşarak dürüst bir insan arıyorum demesi sinizm kavramının somutlaşmasını sağlamıştır (Sinan ve Kavas, 2016: 1211-1212). Başkalarının davranışlarından hoşlanmama ve onlara güvenmeme şeklinde tanımlanan sinizm bireyde hayal kırıklığı, umutsuzluk, hor görme, bıkkınlık gibi kavramlarla da açıklanabilir (Bateman vd. , 1992: 758-772). Bu demektir ki sinik bireyler sürekli karşısındakini eleştiren, zor beğenen, aşağılayan ve kusur bulan davranışlar sergilemektedir. Literatür incelendiğinde örgütsel sinizm davranışlarının sanal kaytarmayı arttırdığı görülmektedir. Sinik davranışlar kişinin kendi özelliklerinden veya çalıştığı örgütün özelliklerinden oluşabilmektedir (Eaton, 2000). İki değişken arasındaki ilişkiyi ve çalışanların yaşları ile ilişkisini inceleyen ilk çalışma olacağı için bu çalışmanın literatüre önemli katkılar sağlaması beklenmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde konu ile ilgili yapılmış geçmiş çalışmalar özetlenmekte, daha sonra yöntem, evren, örneklem ve bulgular ile elde edilen sonuç verilmektedir.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Sanal Kaytarma

İnsanlar diğer bireylerin işlerini yapmaya başladıklarından itibaren işle ilgili sıkıntılardan uzaklaşmak için çalışma esnasında kaytarma yollarına başvurmaya başlamışlardır. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile beraber bu kaytarma davranışları sanal ortamda gerçekleştirilmektedir. Sanal kaytarma sapkın bir örgütsel davranış olarak kabul edilmekle beraber baştan çıkarıcı ve kullananları cezbedici bir hal almaya devam etmektedir. Bu durumda örgütler için üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmektedir (Ünal vd., 2015: 518-519).

Genel bir tanım olarak sanal kaytarma, bireylerin çalıştıkları kurumun internet ağını çalışma süreleri dâhilinde kendi amaçları için kullanmalarıdır (Lim, 2002: 675). Diğer bir tanımıyla sanal kaytarma, bireylerin iş ortamlarında çalıştıkları kurumun onlara sağladıkları internet bağlantısı ve e-posta olanaklarını bireysel ihtiyaçları için kullanmalarıdır (Bock ve Ho, 2009: 124-138). Kişiler sanal kaytarma ile çalışma saatleri içerisinde, yapmaları gereken işler dışında internet

ağlarından faydalanmaktadırlar. Sanal kaytarma davranışları bilinçli olarak yapmalarının yanı sıra çalışma süreleri dâhilinde ve kişisel amaçları için gerçekleştirmektedirler (Lim, 2002: 677-691).

Ancak sanal kaytarma sadece bireyin çalıştığı kurumun internet olanaklarından faydalanması ile gerçekleşmez. Birey kendi internet ağını da çalışma süresi içerisinde şahsi menfaatleri için kullanıyorsa bu durum da sanal kaytarma davranışı olarak adlandırılır ve bu davranış iş dışı faaliyetleri kapsar (Karatay, 2017: 2323-2335). Sanal kaytarma kavramı Türk literatürüne ilk defa Özkalp, Aydın ve Tekeli (2012) tarafından yapılan çalışma ile girmiştir. Çalışanları bu davranışı sergilemeye iten dış kontrol odaklılık, örgütsel adalet algısı, sosyal kolaylaştırma vb. faktörler de bulunmaktadır. Tüm bu faktörler de iş yerlerinde verimlilik kaybı, erteleme davranışı gibi olumsuz sonuçları doğurmaktadır (Yıldız ve Yıldız, 2015: 3-10).

Uluslararası literatüre cyberloafing, cyberloading gibi kavramlarla yerleşen sanal kaytarma Türkçe’de siber kaytarma ve siber aylıklık gibi terimlerle karşılık bulmaktadır. İşle alakası olmayan bilgisayar kullanımı, sapkın internet kullanımı, iş internetinin veya şahsi internetin kötü amaçlarla kullanımı, internete bağımlı olma sanal kaytarma davranışı örnek olarak gösterilebilir. Bu örneklerin haricinde online alışveriş yapmak, sosyal medyada gezinmek, iş arayışında olmak, sanal oyunlar oynamak, kişisel e-postalarla meşgul olmak, müzik indirmek de sanal kaytarma davranışı olarak adlandırılır. Çalışanlar bu davranışlarıyla iş esnasında harcamaları gereken performanslarını bu tarz faaliyetlerle azaltmaktadırlar. Bu durumda işgören verimliliğinin düşmesine yol açan bir davranıştır (Kerse vd., 2016: 102-120).

Günümüzde internet kullanımının artması ve bu kullanımın iş yerlerinde de sağlanması dolayısıyla çalışanların çalıştıkları kurumlarda internet serbestliği durumlarına belirli programlarla kısıtlamalar getirilmiştir. Kurumlar tarafından yaşanabilecek olası zor durumlara karşı özel yazılım programları geliştirmiştir. Fakat bu programlar gerçekten belli başlı sitelere girmeye ihtiyacı olan çalışanlara da zarar vermektedir. Ayrıca iş yerinde sıkı internet kullanımı yasağı uygulaması çalışanlar üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta, çalışmakta oldukları kuruma dair memnuniyetsizlik duymalarına neden olmaktadır (Yağcı ve Yüceler, 2016: 534-535).

Demografik özellikler literatürde bulunan sanal kaytarma davranışlarında genellikle kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Bunlar cinsiyet, ırk, eğitim, yaş, gelir, iş yerindeki konumu vb. şeklinde sıralanabilir. Yazarlar çalışmalarında kadınların erkeklerden ziyade daha az sanal kaytarma davranışı gösterdiklerini, gençlerin yaşlılara göre daha fazla internet kullandıklarını, çalışma süresi arttıkça da sanal kaytarma davranışlarının da arttığını vurgulamışlardır (Kaplan ve Çetinkaya, 2014: 29-36).

B. Sanal Kaytarma Tipleri

Anandarajan vd. (2004) sanal kaytarma tiplerini dört türde değerlendirmiştir. Bunlar eğlence maksatlı, belirsiz, zararlı ve bireysel öğrenme şeklindedir. Blanchard ve Henle (2008) ise sanal kaytarma tiplerini kısa süreli

internet sitelerini ziyaret etme ve önemli sanal kaytarma olarak iki Ő ekilde incelemiştir. Ö n e m s i z s a n a l k a y t a r m a d a v r a n ı Ő ı g e r ç e k l e Ő t i r e n i Ő ğ ö r e n l e r b u d u r u m u n ç a l ı Ő t ı k l a r ı i Ő l e t m e y e z a r a r v e r m e y e c e ğ i n i d ü Ő Ő n m e k t e d i r l e r . F a k a t ö n e m l i s a n a l k a y t a r m a d a v r a n ı Ő ı g e r ç e k l e Ő t i r e n l e r i s e s o n u ç l a r ı n k e n d i l e r i n e v e ç a l ı Ő t ı k l a r ı i Ő l e t m e y e z a r a r v e r e b i l e c e ğ i n i n f a r k ı n d a d ı r l a r . F a k a t b u d ü Ő Ő n c e y e r a ğ m e n s a n a l k a y t a r m a d a v r a n ı Ő ı n ı g e r ç e k l e Ő t i r m e y e d e v a m e t m e k t e d i r l e r (Y ı l d ı z v d . , 2 0 1 5 : 5 7) . R o b i n s o n v e d i ğ e r l e r i (1 9 9 5) s a n a l k a y t a r m a d a v r a n ı Ő ı m a j ö r v e m i n ö r o l m a k ü z e r e i k i y e a y ı r a r a k i n c e l e m i Ő t i r . Ç a l ı Ő a n ı n m a i l l e r i n i k o n t r o l e t m e s i m i n ö r s a n a l k a y t a r m a d a v r a n ı Ő ı i k e n , s a n a l o y u n l a r o y n a m a s ı i s e m a j ö r s a n a l k a y t a r m a d a v r a n ı Ő ı n a ö r n e k o l a r a k v e r i l e b i l i r . S a n a l k a y t a r m a d a v r a n ı Ő l a r ı n ı n n e d e n l e r i F a c e b o o k , I n s t a g r a m g i b i i n t e r n e t s i t e l e r i n i n p o p ü l e r o l m a s ı d ı r . Ö n c e l e r i ç a l ı Ő m a s a a t l e r i d a h i l i n d e a n l ı k m e s a j l a Ő m a l a r b i l e u y g u n s u z g ö r ü l ü r k e n g ü n ü m ü z d e ç a l ı Ő a n l a r b u s o s y a l m e d y a a ğ l a r ı n a r a h a t l ı k l a m e s a i s a a t l e r i n d e g i r m e k t e d i r l e r (U l u s o y v e B e n l i , 2 0 1 7 : 9 2 5) .

Doorn (2011) çalışanların Ő u d ö r t f a k t ö r s e b e b i y l e s a n a l k a y t a r m a g e r ç e k l e Ő t i r e b i l e c e ğ i n i s a v u n m u Ő l a r d ı r (D o o r n , 2 0 1 1 : 2 2) :

- K i Ő i s e l G e l i Ő i m : İ Ő ğ ö r e n l e r i n s a n a l k a y t a r m a y ı k e n d i g e l i Ő i m l e r i n i s a ğ l a m a k a m a c ı y l a y a p m a s ı d ı r . İ Ő ğ ö r e n l e r i n t e r n e t o r t a m ı n d a k i Ő i s e l g e l i Ő i m l e r i n i s a ğ l a m a k a m a c ı y l a g e z i n i r k e n a y n ı z a m a n d a s t r e s l e r i n i a z a l t ı r l a r v e d a h a f a r k l ı b i l g i l e r e d i n i r l e r . D o l a y ı s ı y l a d a h a e ğ i t i m l i v e b i l g i l i b i r e y l e r h a l i n e g e l i r l e r .

- Y e n i l e n m e : Ç a l ı Ő a n ı n s a ğ l ı ğ ı i l e a l a k a l ı o l a n b u o l g u n u n ö r ğ ü t v e ç a l ı Ő a n ü z e r i n d e o l u m l u e t k i l e r i m e v c u t t u r .

- S u i s t i m a l : Ç a l ı Ő a n ı n i Ő i n i b o Ő l a m a s ı d ı r . Ö r n e ğ i n ; ç a l ı Ő a n m a d d i b i r k a z a n ç e l d e e t m e k a m a c ı y l a i n t e r n e t e g i r i y o r s a b u s u i s t i m a l d a v r a n ı Ő d ı r . B u t ü r d a v r a n ı Ő l a r e l b e t t e o l u m s u z o l a r a k k a b u l e d i l m e k t e d i r .

- A l ı Ő k a n l ı k : B i r d i ğ e r a d ı y l a i n t e r n e t b a ğ ı m l ı l ı ğ ı d ı r v e p s i k o l o j i k o l a r a k c i d d i b i r v a k a d ı r . A l k o l , m a d d e b a ğ ı m l ı l ı r ı g i b i d e ğ e r l e n d i r i l m e k l e b e r a b e r p r o b l e m l i b i r d a v r a n ı Ő o l a r a k k a b u l e d i l m e k t e d i r .

C. Ö r ğ ü t s e l S i n i z m

Bu felsefeye göre bireyler ahlaki ve sosyal değerleri reddederler ve doğanın kanunlarına göre yaŐamlarını sürdürürler. Örneğin, Diagonos hayatını bir fiçimin içinde geçirmiş ve kendisini toplumsal gerekliliklerden arındırmıştır (Kalağan ve Güzeller, 2010: 84-96). Sinizm, kişilerin yaşadıkları toplumda gelişen olaylara karşı olumsuz bir bakış açısı sergilemeleri ve kötümser mizaca sahip olmalarındır. Yani kişi kendi menfaatleri için diğer insanları bir araç olarak görür. Sinik bireyler samimiyete ve iyi niyete inanmamakla birlikte sürekli kusur bulur ve çevrelerini eleŐtirirler (Ada ve Yarım, 2017: 69-83). Örgütsel sinizm çalışanların bilincinde oldukları kötümser gizli niyetler hakkındaki düşüncelerini kendi çıkarlarını korumak veya arttırmak için idare etmeleridir. Dolayısıyla sinizm bireylerin çıkarıcı davranışlarına olan inancın eğilimidir.

Vice'a (2011) göre sinizm, uyuŐmazlık, güven eksikliği ve Őüphe duyma gibi kavramların bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Bu demektir ki sinizm kişilerin davranışlarının sadece çıkar ilişkisi üzerine kurulu olduğu bir kavramdır (Vice, 2011: 169-184). İŐğörenler beklentilerinin karşılanmaması durumunda

çalıştıkları örgüte yönelik sinik tavırlar sergilerler ve bu durum bir süre sonra işgören için psikolojik ve sinirsel bozukluk gibi olumsuz ruhsal problemlere yol açabilir. Bu olumsuz ruhsal durumları takiben bireyde uykusuzluk, depresyon, duygusal çökme, öfke, hayal kırıklığı yaşama, kırgınlık gibi negatif davranışlar da gözlenebilir (Costa ve Zonderman, 1986, 283-285).

Literatürde örgütsel sinizm ile ilgili farklı kavramsal açıklamalar mevcuttur. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

En çok karşılaşılan tanım Dean' in tanımıdır. Dean (1998) örgütsel sinizm kavramını işgörenin çalıştığı örgüte karşı negatif duygular beslemesi, örgütün bütünlükten yoksun olduğuna inanması ve tüm bu duygularla birlikte kendisinin de aşağılayıcı duygu ve tavırlar sergilemesi hali şeklinde tanımlamıştır (Dean, 1998: 345-370). Dean'e göre örgütsel sinizm, biliş, duygu ve davranış kavramlarıyla ele alınmıştır. Bilişsel boyutta işgören çalıştığı örgütteki bireylerin dürüst olmadığını düşünmektedir. Duygusal boyutta işgörenler çalıştıkları örgütü küçümseyici ve kızgın tavırlar sergilerler. Davranışsal boyutta ise işgörenler, çalıştıkları örgütte gelişen olaylar hakkında sürekli karamsar tahminler yaparlar. Sinik tavırlarını bastırma adına sürekli alaycı davranışlar sergilerler. Örneğin; çalıştıkları örgütün amaçları ile alay ederler, yorumları da alaycı olabilir (Karacaoğlu ve İnce, 2012: 78-79). Stern vd (1990) örgütsel sinizm için, örgütlerin çalışanlarını önemsemediklerini ve birçok işin çalışanların bağlılığına layık olmadığını belirtmiştir (Stern vd. , 1990: 271). Wilkerson (2008) örgütsel sinizmi bireyin çalıştığı örgüte karşı geliştirdiği negatif tutumlar şeklinde tanımlamaktadır (Wilkerson, 2008: 2274-2282). Naus (2007) örgüt tarafından atılan adımlarla ilgili olumsuz ve kötü düşüncelere karşı kendini savunma hali ve iş çevresinde itibar kazanabilmek şeklinde sinizmi tanımlamaktadır (Naus, 2007: 685-689). Abraham (2000) örgütsel sinizmi, işgörenlerin kişisel değerleri ile çalıştıkları kurumun değerleri arasında bir uyumun bulunmaması durumu olarak tanımlamıştır (Abraham, 2000: 269-292). Arslan (2012) çalıştığı örgütte sinik tutumları deneyimleyen işgörenlerin liderlerine güvenmediklerini, fırsat bulsalar sömürüleceklerini, ödül dağılımının adil bir şekilde yapılmadığını ve örgütsel faaliyetlerin samimi ve dürüst olmadığını belirtmiştir (Arslan, 2012: 14-25).

Örgütsel sinizm üç boyuttan meydana gelmektedir (Erbaşı ve Zaganjori, 2017: 41-53):

- Örgütsel bütünlüğün olmadığına dair inanç,
- Örgüte karşı negatif bir tutum sergilemek,
- Küçümseme.

D. Örgütsel Sinizmin Sonuçları

Bireysel Açıdan Sonuçları

• Davranışsal Sonuçlar (Duyarsızlaşma): Bu durum beraberinde işten ayrılma, performans düşüklüğü ve verimlilikte düşümlere yol açabilir. Duyarsızlaşma durumu, işgörenin hizmet sunduğu kişilere karşı duygusuz tavırlar sergilemesi ile meydana gelmektedir. Böylece işgören karşısında bulunan kişilere karşı tamamen duygusuz, alaycı ve katı bir tutum sergilemeye başlamaktadır. Ayrıca işgörenler hem çalıştıkları örgüte karşı hem de hizmet sundukları kişilere

karşı umursamaz ve mesafeli yaklaşmakta, bu durumdan da herhangi bir rahatsızlık duymamaktadırlar.

- **Psikolojik Sonuçlar (Duygusal Tükenme).** Duygusal tükenme yaşayan işgörenler kendilerini yorgun, yıpranmış hissederler ve eski çalışma yıllarında gösterdiği gayreti sergileyemediğini düşünerek kendisini engellenmiş ve gergin hissederler. Bu durumda beraberinde işe gitme zorunluluğunu doğurur ve işgörende bu zorunluluk endişe verici bir hal almaya başlar.

Örgütsel Sonuçlar

- **İş Tatmini:** İş tatmini işgörenin belirli bir işe karşı olumlu duygusal tepkilerinin tümüdür. Bu durumda iş tatmini ile işgörenin işe devamlılığının artması, işini çekici görmesi ve verimliliğinin yüksek olması beklenmektedir. İşgörenlerin sinizm dereceleri yüksek olduğunda belirtilen iş tatminlerinde düşme meydana gelmektedir. Sinizme sahip olan işgörenler çalıştıkları örgütteki çalışma arkadaşlarına karşı, çalıştıkları örgüte karşı iş tatminsizlikleri yaşamaktadırlar.

- **Örgütsel Bağlılık:** Çalıştıkları örgüte bağlı olan işgörenler örgütün başarısı için ellerinden gelenin daima fazlasını yapıp, fazladan görev davranışları sergileyeceklerdir. Böylece çalıştıkları örgütün itibarını dışarıya karşı savunacaklardır. Dolayısıyla örgütsel sinizm yaşayan işgörenler örgütlerine bağlanma gibi bir davranış sergilemeyeceklerdir. Çünkü işgören bulunduğu örgütün tüm uygulamalarının dürüstlükten uzak olduğuna inanmaktadır.

- **Örgütsel Vatandaşlık:** Örgütsel vatandaşlık kavramı zorlamaya dayalı olmayan, örgüt etkinliğini arttırmaya yönelik ve bireysel gönüllülüğe dayalı davranışlardır. İşgören çalıştığı örgüte karşı ne kadar olumsuz duyu beslerse örgüte yönelik gerçekleştirdiği gönüllü davranışlarda o kadar azalma meydana gelir. Bu durumda örgütsel sinizm ile örgütsel vatandaşlık davranışının ters orantılı olduğunu belirtebiliriz.

- **Tükenmişlik:** Maslach'a göre tükenmişlik, insanlarla işi gereği yoğun ilişkiler içerisinde bulunmak zorunda olan işgörenlerin yaşadığı duyarsızlaşma, tükenme ve düşük başarı hissi durumlarıdır. Tükenmişlik ile örgütsel sinizm arasında ortak olan kavramlar hayal kırıklığı, insanları hor görme ve küçümseme şeklindedir. Dolayısıyla örgütsel sinizm ile tükenmişlik arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum ikisinin de motivasyon düşüklüğü, yorgunluk, enerji kaybı gibi ortak sonuçlarından kaynaklanmaktadır.

- **Güven:** Sinizm duygusunu taşıyan işgörenlerde temelde güvensizlik hissi yatmaktadır. İşgörenler yöneticilerinin yönetim şekillerinde güvensizlik hissederlerse örgütsel sinizm ortaya çıkar.

- **Yabancılaşma:** Örgütsel sinizm beraberinde yabancılaşmayı meydana getirmektedir. Bu demektir ki işgören işini anlamsız bulmakta, çalıştığı örgüt içinde yalnız, güçsüz ve umutsuz hissetmektedir. Böylece örgütsel sinizm de ve işe yabancılaşma da artmaktadır.

- **Örgütsel Adalet:** İşgören çalıştığı örgütte adil davranılmadığını hissederse örgütsel adaletsizlik meydana gelir. Bunun sonucunda da güvensizlik, tatminsizlik, örgüte bağlılıkta azalma gibi olumsuz sonuçlar oluşmaktadır.

Örgütsel sinizmi gidermek için;

Örgütsel sinizmin etkilerini azaltmak için bu kavramla ilişkili olan diğer kavramları baz alarak çözüm yolları arayışında olmak gereklidir. Bu çözüm yolları şu şekilde belirtilebilir (Mülayim, 2019: 54):

- Yönetim anlayışı hesap verici nitelikte olmalıdır.
- İşgörenlere kendilerini ifade etmeleri için imkân tanınmalıdır.
- Örgüt içerisinde adaletli bir ortam sağlanmalıdır.
- Her işgörenin kabiliyetini sergileyebilmesi için imkân tanınmalıdır.
- Örgüt içerisinde sinizme yönelmeyi engellemek adına rotasyon imkânı tanınmalıdır.
- İşgörenler değişime açık olmaları konusunda eğitime tabi tutulmalıdır.
- İşgörenlere ulaşabilecekleri hedefler verilmelidir (Kısa veya uzun vadeli).

E. Sanal Kaytarma ve Örgütsel Sinizm ile İlgili Yurtiçi ve Yurtdışı Çalışmalar

Yazında iki kavram arasındaki ilişkiyi ele alan çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple araştırmanın bu kısmında sanal kaytarma davranışının ve sinizm davranışının farklı değişkenlerle ilişkilerini değerlendirmek amacıyla literatürde yapılmış olan yurtiçi ve yurtdışı çalışmalardan örnekler verilmiştir. Bu çalışmalar şu şekildedir:

Keklik vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada sanal kaytarmanın örgütsel öğrenmeye olan etkisi tespit edilmiştir. Bu amaçla Isparta'da bulunan bir kamu üniversitesinde çalışmakta olan 104 idari personel arasında bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapılan regresyon ve korelasyon analizleri neticesinde sanal kaytarma davranışlarının örgütsel öğrenme kapasitesini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir (Keklik vd. , 2015: 133-139).

Kâhya (2018) tarafından yapılan çalışmada sanal kaytarmanın çalışma performansına etkisini bir devlet üniversitesinde çalışmakta olan 212 akademisyen ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde hem sanal kaytarma ile çalışma performansı arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür (Kâhya, 2018: 860-870).

Babadağ (2018) bir belediyede masa başında memur olarak çalışmakta olan 187 işgören arasında işe yabancılaşmanın sanal kaytarma üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla belediye çalışanları arasında anket tekniğinden yararlanılarak veriler toplanmış ve SPSS, AMOS programları ile toplanan veriler analiz edilmiştir. Yapılan açıklayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizi neticesine göre işe yabancılaşmanın sanal kaytarmayı pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir (Babadağ, 2018: 207-231).

Çavuşoğlu ve Palamutçuoğlu (2017) iş tatmininin sanal kaytarma üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla Celal Bayar Üniversitesi'nde görev yapmakta olan 375 akademik ve idari personel arasında bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizlerin neticesine göre iş tatmininin sanal

kay tarmayı negatif yönde etkilediği belirlenmiştir (Ç avuşoğlu ve Palamutç uoğlu, 2017: 430-444).

Yaşar ve Yurdugü l (2013) yü kseköğretimdeki öğrenciler arasında sanal kay tarma davran ışları arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaç edinmiştir. Bu amaç la 215 yü kseköğretim öğrencisi arasında bir anket ç a l ı ş ması uygulanmıştır. Yapılan analizler neticesinde sanal kay tarmanın öğrencilerin kaç ıř ve gelişim aç ısından davran ışları ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır. Fakat sanal kay tarmanın öğrencilerin bağımlılık davran ışları ile anlamlı bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (Yaşar ve Yurdugü l, 2013: 600-604).

Kutaniş vd. (2014) iş stresinin sanal kay tarma üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla internete bağlı bilgisayar kullanan ç a l ı ş anlar arasında bir anket ç a l ı ş ması d ü zenlemiştir. Analiz sonuç larına göre iş stresinin alt boyutları olan iş yükü ve karar serbestisi ile sanal kay tarma davran ışları arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Ancak ciddi sanal kay tarma davran ışı ile sosyal destek alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görü lmü ştür (Kutaniş vd. , 2014).

İ yigü n vd. (2014) sanal kay tarma davran ışlarının psikolojik söz leşmeyle ilişkisini tespit etmek amacıyla yaptıkları ç a l ı ş mada iş lemsel psikolojik söz leşmeyle sanal kay tarma arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (İ yigü n, 2014).

Aslan ve Boylu (2014) sinizm ile psikolojik söz leşme ihlali arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Ankara'da bulunan beş yıldızlı otellerde ç a l ı ş maktaki 390 personel arasında bir anket ç a l ı ş ması gerç ekleştirilmiştir. Yapılan istatistiksel analizlerin neticesine göre sinizm ile psikolojik söz leşme ihlali arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Aslan ve Boylu, 2014: 33-45).

Yıldırım (2018) tü kenmişliğin sanal kay tarma üzerindeki etkisinde iş doyumunun aracılık rolünü belirlemek amacıyla gerç ekleştirdiği ç a l ı ş mada 119 serbest muhasebeci ve mali mü şavir arasında bir anket ç a l ı ş ması d ü zenlemiştir. Yapılan analizlere göre iş doyumunun önemli sanal kay tarmayı azaltıcı bir etkisinin olduğu, iş doyumunun duyarsızlaşma ve önemli sanal kay tarma arasındaki ilişkide aracılık ettiği ve tü kenmişliğe ait tüm alt boyutların iş doyumunu olumsuz etkilediği tespit edilmiştir (Yıldırım, 2018: 302-313).

Aghaz ve Sheikh (2016) bilgi teknolojileri üzerine ç a l ı ş an bir kurumdaki 298 kişi arasında bir anket ç a l ı ş ması d ü zenlemişlerdir. Yapılan analizler neticesinde sanal kay tarma ile mesleki tü kenmişlik arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir (Aghaz ve Sheikh, 2016: 51-60).

Blanchard ve Henle (2008) 201 lisansü stü öğrencisi arasında bir anket ç a l ı ş ması gerç ekleştirmiştir. Araştırmanın sonuç larına göre yöneticilerin normlarının önemsiz sanal kay tarma ile pozitif yönlü ilişkide olduğu, önemli sanal kay tarma ile ilişkili olmadığı tespit edilmiştir (Blanchard ve Henle, 2008: 1067-1084).

Sawitri (2012) 199 kişi üzerinde uyguladığı anket ç a l ı ş masını yerel yönetim ö rneklemi üzerinde gerç ekleştirmiştir. Analizlerin sonucuna göre rol

çatışması ve rol belirsizliğinin sanal kaytarma ile anlamlı ve pozitif yönde bir ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sawitri, 2012: 320-324).

Shahzad ve Mahmood (2012) tarafından yapılan çalışmada Pakistan'daki özel bankalarda çalışmakta olan 332 işgören arasında bir anket çalışması düzenlenmiştir. Araştırmanın sonuçları örgütsel sinizm ile örgütteki sapkın davranışlar arasında anlamlı ve olumlu bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Shahzad ve Mahmood, 2012: 580-588).

Barnes (2010) sinizm ile örgütsel aidiyet arasındaki ilişkiyi 473 kişi üzerinde anket tekniği yardımıyla tespit etmiştir. Araştırmanın sonuçları işgörenlerin örgütsel bağlılıkları ile örgütsel sinizm algıları arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Barnes, 2010).

Bedeian (2007) tarafından yapılan çalışmada örgütsel sinizm ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki belirtilmiştir. Bu amaçla 379 akademisyen arasında bir anket çalışması düzenlenmiş olup, yapılan analizlerde sinizm ile örgütsel aidiyet arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmüştür (Bedeian, 2007: 9-32).

Çakıcı ve Doğan (2014)'ın örgütsel sinizmin iş performansına etkisini belirlemeye yönelik yaptığı çalışma 184 akademik ve idari personel arasında anket tekniği yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde iş performansı üzerinde örgütsel sinizmin etkisinin olmadığı tespit edilmiştir (Çakıcı ve Doğan, 2014: 79-89).

Akdemir vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada örgütsel sinizm ile iş performansı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Munzur ve Kafkas Üniversiteleri'nde görev yapmakta olan akademik, idari ve geçici hizmetli 384 personel arasında bir anket çalışması düzenlenmiştir. Yapılan analizlerin neticesine göre bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutta örgütsel sinizm ile iş performansı arasında anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir (Akdemir vd. , 2016: 115-128).

Bacaksız vd. (2018)'nin sağlık çalışanları üzerinde performans ve örgütsel sinizm ilişkisini tespit etmeye yönelik yaptıkları çalışmada, kamu ve özel sektörlerde çalışmakta olan 240 hemşireye anketler uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonuçlarına göre sinizmin çalışma performansını negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir (Bacaksız vd. , 2018: 52-58).

Çopur ve Başkan (2019) 472 öğretim elemanı arasında örgütsel demokrasi ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla bir anket çalışması düzenlemiştir. Yapılan analizlerin sonucuna göre ankete katılan öğretim elemanlarının örgütsel demokrasi düzeyleri ile bilişsel ve duyuşsal sinizm tutumları arasında yüksek düzeyde ve negatif yönlü, davranışsal sinizm tutumları arasında ise orta düzeyde negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür (Çopur ve Başkan, 2019: 1-12).

Kökalan ve Anaş (2016) 284 vakıf üniversitesi çalışanı arasında gerçekleştirdiği bu çalışmada örgütsel sinizmin işe yabancılaşma üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. Analiz sonuçları örgütsel sinizm ile işe yabancılaşma arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu, örgütsel sinizmin işe yabancılaşma üzerinde pozitif yönde anlamlı etkilerinin bulunduğunu göstermektedir (Kökalan ve Anaş, 2016: 97-109).

Gökyer ve Türkoğlu (2018) 2805 öğretmen arasında gerçekleştirdiği anket çalışmasında örgütsel destek algıları ile sinizm tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemiştir. Yapılan analizlere göre bilişsel ve duyuşsal sinizm ile örgütsel destek algıları arasında negatif ilişki, davranışsal sinizm ile örgütsel destek algıları zayıf ve negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Gökyer ve Türkoğlu, 2018: 317-340).

Yıldırım ve Karabey (2017) etik iklimin sanal kaytar ma üzerindeki etkisinde örgütsel sinizmin aracılık rolünü belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada bankacılık sektöründe çalışmakta olan 217 işğören üzerinde anket tekniğini uygulamıştır. Çalışanların örgütsel etik iklim algılarının sanal kaytar ma davranışları üzerinde anlamlı etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir (Yıldırım ve Karabey, 2017: 557-594).

Gün ve Başkan (2017)'ın örgütsel sinizm ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik anket çalışmasına Ankara'da bulunan dört devlet üniversitesinde görev yapmakta olan 392 öğretim elemanı katılmıştır. Yapılan analizler neticesinde örgütsel sinizm ile tükenmişliğin alt boyutlarından duyarsızlaşma ve duygusal tükenme arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Gün ve Başkan, 2017: 361-379).

Erkutlu ve Özdemir (2018) tarafından yapılan çalışmada otantik liderlik ile sanal kaytar ma arasındaki ilişkide örgütsel sinizmin aracılık rolü tespit edilmiştir. Bu amaçla Ahi Evran Üniversitesi'nde görev yapmakta olan 208 idari personel arasında bir anket çalışması düzenlenmiştir. Yapılan analizlerin neticesinde otantik liderlik ile sanal kaytar ma arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu, bu ilişkide örgütsel sinizmin aracılık rolünün bulunmadığı tespit edilmiştir (Erkutlu ve Özdemir, 2018: 119-125).

Alan ve Fidanboy (2013) alışmasında sinizm, tükenmişlik ve kişilik arasındaki ilişkileri tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini 45 bilişim sektörü çalışanı oluşturmaktadır. Yapılan analiz sonuçlarına göre işğörenlerin örgütsel sinizm ile tükenmişlikleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür (Alan ve Fidanboy, 2013: 165-176).

Yazıcıoğlu ve Gençer (2017)'in örgütsel adalet algısının sinizm üzerindeki etkisini tespit etmeye yönelik yapmış oldukları çalışmada Türkiye'deki devlet üniversitelerinde görev yapmakta olan 400 öğretim görevlisi arasında bir anket çalışması düzenlenmiştir. Yapılan analizlerin neticesine göre örgütsel adalet algısı ile örgütsel sinizm arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Yazıcıoğlu ve Gençer, 2017: 106-119).

Geçmişte yapılmış olan çalışmalarda sinizmin genel olarak örgütsel bağlılık ile ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Bu ilişkiye örnek olarak aşağıdaki çalışmalar verilebilir:

Yavuz ve Bedük (2016)'ün örgütsel sinizm ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik yaptıkları çalışma bir kamu bankasının Konya ilindeki şubelerinde çalışmakta olan 85 personele uygulanmıştır. Yapılan analizler neticesinde örgütsel sinizm ile örgütsel bağlılık arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Yavuz ve Bedük, 2016: 301-313).

Nafei ve Kaifi (2013) tarafından yapılan çalışma örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu sebeple Mısır'da görev yapan 297 hastane çalışanı arasında bir anket çalışması düzenlenmiştir. Analizlerin neticesine göre örgütsel sinizm ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir (Nafei ve Kaifi, 2013: 131-146).

Erdirençelebi ve Yazgan (2017) mobbing, örgütsel sinizm, örgütsel bağlılık ve bunların algılanan işgören performansı üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla orta ölçekli 417 işletme arasında bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Yapılan analizlerin neticesine göre işgörenele yapılan mobbing davranışının sinizm üzerinde pozitif yönlü, örgütsel bağlılık ve performans üzerinde ise negatif yönlü etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Erdirençelebi ve Yazgan, 2017: 267-284).

Bernerth vd. (2007) örgütsel sinizm ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla 117 gönüllü katılımcı arasında bir anket çalışması düzenlemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık için yordayıcı bir güç olduğu tespit edilmiştir (Bernerth vd. , 2007: 303-326).

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE HİPOTEZLERİ

Çalışmanın temel varsayımı sanal kaytarma davranışının örgütsel sinizm davranışı ile ilişkili olması ve sinizm davranışında gerçekleşen artışın sanal kaytarma davranışını da arttırması üzerinedir. Araştırma örgütsel sinizm davranışının sanal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinde örgüt çalışanlarının yaş düzeylerini düzenleyici rolünü değerlendirmek açısından keşfedici niteliktedir. Sanal kaytarma davranışı ile sinizm arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Brandes (1997) tarafından geliştirilen, Tokgöz ve Yılmaz (2008) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Örgütsel Sinizm Ölçeği" kullanılmıştır. Ayrıca sanal kaytarma ölçeği olarak Blanchard ve Henle (2008) tarafından geliştirilen ve Altunışık vd. (2002) tarafında Türkçe'ye çevrilen ölçek kullanılmıştır. Sinizm ve sanal kaytarma değişkenleri için (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Balıkesir'in Bandırma ilçesinde bulunan bir kamu iktisadi teşebbüsünde çalışmakta olan 350 personel oluşturmaktadır. Örneklem olarak 200 personele anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Dağıtılan 200 ankettan 31 tanesi üstünkörü doldurulduğu için değerlendirilmeye tabi tutulmamıştır. Bu sebeple analizler kalan 169 anket ile yapılmıştır.

Araştırmanın hipotezleri sosyal değişim kuramı ışığında geliştirilmiştir.

Araştırmanın temel hipotezleri ve alt hipotezi aşağıdaki gibidir:

H₁: Sinizm ile sanal kaytarma davranışı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H_{2a}: Sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinde çalışan yaşlarının hızlandırıcı rolü vardır.

III. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma verilerinin analizinde farklı istatistik yöntemleri kullanılmış ve araştırma sonucunda elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Araştırma tek bir işletmede yapıldığı için aşağıdaki bulgulara ilişkin analiz ve yorumlar genellenebilir nitelikte değildir. Sonuçlar araştırma örneklemini ile kısıtlıdır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Kişilere İlişkin Demografik Verilerin Dağılımı

Değişkenler	Alt Gruplar	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	60	35,5
	Erkek	109	64,5
Yaş	18-24 yaş arası	10	5,9
	25-31 yaş arası	39	23,1
	32-38 yaş arası	56	33,1
	39-45 yaş arası	37	21,9
	46 yaş ve üstü	27	16
Eğitim Durumu	Ortaöğretim mezunu	4	2,4
	Lise mezunu	47	27,8
	Ön lisans mezunu	41	24,3
	Lisans mezunu	72	42,6
	Yüksek lisans/doktora mezunu	5	3
Kurumda Çalışma Süresi	1 Yıldan az	5	3
	1-6 yıl arası	41	24,3
	6-10 yıl arası	48	28,4
	11-15 yıl arası	32	18,9
	15 ve üstü yıl	43	25,4

Tablo 1’de katılımcıların demografik değişkenleri, frekans değerleri ve yüzdeleri ayrıntılı olarak verilmiştir. Ankete katılan kadın sayısının 60 (%35,5) ve erkek sayısının 109 (%64,5) olduğu görülmektedir. Bu durumda katılımcıların çoğunluğunun erkek, 32-38 yaş arası (%33,1), lisans mezunu (%42,6) ve kurumda çalışma süresinin 6-10 yıl arası (%28,4) olduğu tespit edilmiştir.

Sinizm ve sanal kayıtarma değişkenlerine ait güvenilirlik değerleri tablo 2 de ifade edilmiştir.

Tablo 2. Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular

Ölçek	Örneklem Sayısı	Cronbach’s Alpha
Sanal Kayıtarma	169	0,90
Sinizm	169	0,85

Tablo 2’ye göre araştırmada kullanılan sanal kayıtarma ölçeğinin güvenilirlik katsayısı (Cronbach’s Alpha değeri) 0,90 ve sinizm ölçeğinin güvenilirlik katsayısı (Cronbach’s Alpha değeri) 0,85 olarak tespit edilmiştir. Alpha katsayısı 0,70 üzerine yaklaştıkça ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilir. Bu sebeple bulunan değerlerin güvenilirlik analizi sonuçları (Cronbach’s Alpha değerleri) yüksek ve güvenilirdir.

Tablo 3. KMO ve Bartlett’s Testi Tablosu

Kaiser – Meyer –Olkin		,847
Ki-Kare		4265,602
Bartlett’s Küresellik Testi	df	,595
	Sig.	,000

Tablo 3’te ölçekler geçerlilik için keşfedici faktör analizine tabi tutulmuş olup, Kaiser Meyer Olkin (KMO) örneklem yeterliliği sonucu 0,847 olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte Bartlett’s küresellik testinin sonucu da $p= 0,000$ ve anlamlıdır ($p<0,001$). Bu test sonucu, faktör analizi için örneklem büyüklüğünün

yeterli sayıda olduğunu göstermektedir. Ayrıca ölçekler faktör yükleri açısından da kabul edilebilir düzeydedir.

A. Araştırmanın Hipotezlerinin Test Edilmesi

Tablo 4. Sanal Kaytarma ve Sinizm Arasındaki İlişki İçin Korelasyon Analizi Tablosu

		Sanal Kaytarma	Sinizm
Sanal Kaytarma	Pearson Correlation	1	
	Sig.	0,000	
Sinizm	Pearson Correlation	,337**	1
	Sig.	,000	,000

Tablo 4'te değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları verilmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre sanal kaytarma davranışı ile sinizm davranışı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu ($r(169): 0,337, p<0.05$) tespit edilmiştir. Bu durumda sanal kaytarma davranışı ile sinizm davranışının birlikte artmakta veya birlikte azalmakta olduğu belirtilebilir. Bu sonuca göre (H_1 : *Sanal kaytarma davranışı ile sinizm arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır*) hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 5. Bağımsız Değişkenin Bağımlı Değişken Üzerindeki Etkisi

Model	B	Std. Hata	β	T	Sig.
Sabit	1,210	,186		6,51	,000
Örgütsel Sinizm	,373	,081	,337	4,62	,000

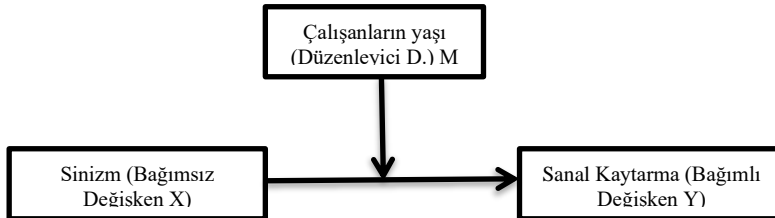
Bağımlı Değişken: Sanal Kaytarma

Bağımsız Değişken: Örgütsel Sinizm

Tablo 5'te sinizmin sanal kaytarma davranışlarını ne kadar belirlediğini incelemek üzere yapılan basit doğrusal regresyon analizinin sonuçları verilmiştir. Basit doğrusal regresyon analizinin sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır. ($p<0,001$) Bağımsız değişken olan sinizmde gerçekleşen bir standart sapmalık değişme, bağımlı değişken olan sanal kaytarma davranışında 0,337'lik standart sapma oranında değişmeye neden olmaktadır. Bu durumda (H_2 : *Sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi vardır*) hipotezi kabul olmuştur.

B. Düzenleyici Değişken ile Regresyon Analizi

Şekil 1. Temel Düzenleyicilik Modeli

Şekil 1 düzenleyici değişkenin (yaş) yer aldığı modeli göstermektedir. Bağımsız değişken (X) ile bağımlı değişken (Y) arasındaki ilişkide düzenleyici değişkenin (M-yaş) etkisi belirtilmektedir.

Tablo 6. Tanımlayıcı İstatistikler

	Ort.	Std. Sapma	N
Sanal Kayıtarma	2,0397	,652	169
Zscore: Sinizm	2,2258	,589	169
Zscore: Yaş	3,1893	1,138	169
XM	-,0087	1,014	169

Değişkenlere ait ortalama, standart sapma değerleri tablo 6'da belirtilmiştir.

Tablo 7. Değişkenler Arası İlişkiler

		Sanal Kayıtarma	Zscore(Sinizm)	Zscore(Sanal Kayıtarma)	XM
Pearson Correlation	Sanal Kayıtarma	1,000			
	Zscore(Sinizm)	,337	1,000		
	Zscore(Yaş)	,129	-,009	1,000	
	XM	,123	-,091	-,002	1,000
Sig.	Sanal Kayıtarma	.	,000	,047	,055
	Zscore(Sinizm)	,000	.	,455	,120
	Zscore(Yaş)	,047	,455	.	,489
	XM	,055	,120	,489	.
N	Sanal Kayıtarma	169	169	169	169
	Zscore(Sinizm)	169	169	169	169
	Zscore(Yaş)	169	169	169	169
	XM	169	169	169	169

Tablo 7 değişkenler arası ilişkileri gösteren korelasyon katsayılarını belirtmektedir. Tabloya göre bağımlı değişken sanal kayıtarma ile bağımsız değişken sinizm arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Hiyerarşik Regresyon Modelinin Anlamlılık Sonuçları (ANOVA)

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	9,381	2	4,690	12,520	,000 ^b
1 Residual	62,188	166	,375		
Total	71,569	168			
1 Regression	11,099	3	3,700	10,095	,000 ^c
1 Residual	60,470	165	,366		
Total	71,569	168			

Bağımlı Değişken: Sanal Kayıtarma

Tablo 8 düzenleyici değişken ile regresyon analizinin ikinci aşaması olan hiyerarşik regresyon analizinde yer alan modellerin anlamlılık sonucunu göstermektedir. Tabloda yer alan anlamlılık değeri (Sig.) 0,05 değerinden küçük olduğu için ($p < 0,001$) her iki regresyon modeli de istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 9. Hiyerarşik Regresyon Modeline Ait Katsayılar

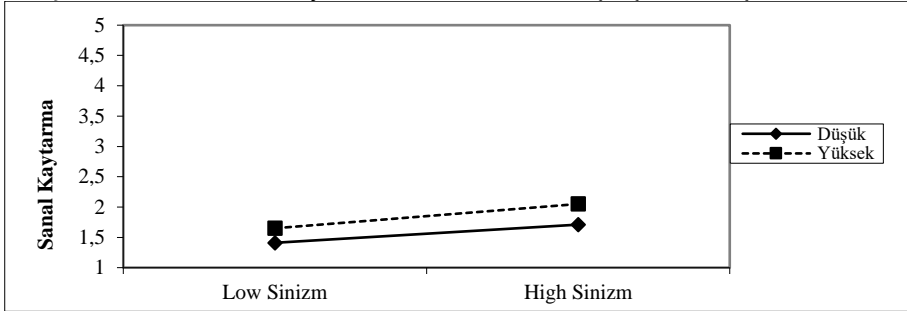
Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	Sig.			
	β	Std. Hata	Beta			Tolerans	VIF	
1 (Constant)	2,040	,047		43,322	,000			
	Zscore(Sinizm)	,221	,047	,338	4,676	,000	1,000	1,000
	Zscore(Yaş)	,086	,047	,132	1,823	,070	1,000	1,000
2 (Constant)	2,041	,047		43,818	,000			
	Zscore(Sinizm)	,230	,047	,352	4,905	,000	,992	1,008
	Zscore(Yaş)	,086	,047	,132	1,850	,066	1,000	1,000
	XM	,100	,046	,156	2,165	,032	,992	1,008

Bağımlı Değişken: Sanal Kayıtarma

Tablo 9’da hiyerarşik regresyon analizine göre katsayılar verilmiştir. Düzenleyici model testi kapsamında standartlaştırılmamış katsayılar sütununa bakılmalıdır. Birinci grupta modele girilen değişkenlerden sinizmin ($B=0,221$, $p<0,001$) ve kurumda çalışanların yaşlarının ortalamasının ($B=0,086$, $p<0,001$) sanal kaytarma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. İkinci grupta modele girilen etkileşimsel terimle birlikte sonuçlara bakılırsa; birinci gruptaki değişkenlerden sinizmin ($B=0,221$, $p<0,001$) ve kurumda çalışanların yaşlarının ortalamasının ($B=0,086$, $p<0,001$); ikinci gruptaki etkileşimsel terimin ise ($B=0,10$, $p<0,001$) sanal kaytarma davranışı üzerinde anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir. Bu durumda (H_{2a} : *Sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinde kurumda çalışanların yaşlarının düzenleyici bir etkisi vardır*) hipotezi kabul olmuştur.

Moderatör değişkene (XM) bakıldığında (0,032) 0,05 değerinden küçük olduğu için moderatör değişkenin bir etkisinin olduğu belirtilebilir. Sonuç olarak hiyerarşik regresyon modelinin her iki adımı da istatistiksel bakımdan anlamlı olarak görülmektedir. Birinci model için Tolerance değerlerini karşılaştırmamız gereken kritik değer $1-R^2 = 1-0,131 = 0,869$ ’dur. Birinci modelde yer alan bağımsız değişkenlerin Tolerance değerleri bu kritik değerden büyüktür. İkinci model için bakıldığında $1-0,155 = 0,845$ ’dir. İkinci modelde yer alan bağımsız değişkenlerin Tolerance değerleri bu kritik değerden büyüktür. Bu durumda birinci ve ikinci modelde bulunan değişkenler için çoklu eş doğrusallık problemi olmadığı söylenebilir.

Şekil 2. Sinizmin Sanal Kaytarma Üzerindeki Etkisinde Çalışanların Yaşlarının Rolü

Şekil 2’deki düzenleyici etki grafiği örgütte çalışanların yaşlarının sanal kaytarma ve sinizm arasındaki ilişkide düzenleyici rolü olduğunu göstermektedir. Sinizm ile çalışanların yaşlarının en yüksek olduğu noktalar aynı zamanda sanal kaytarma davranışlarının da en yüksek olduğu noktalardır. Başka bir deyişle sinik davranış sergileyen çalışanların yaş seviyeleri yükseldikçe sanal kaytarma davranışları da anlamlı şekilde daha yüksek gerçekleşmektedir.

Tablo 10. Hipotez Red- Kabul Tablosu

H₁ : Sanal kaytarma davranışı ile sinizm davranışı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL
H₂ : Sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.	KABUL
H_{2a} : Sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinde kurumda çalışanların yaşlarının düzenleyici bir etkisi vardır.	KABUL

IV. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Örgütler ortak bir gayeyi gerçekleştirmek için birden fazla kişinin bir araya gelerek oluşturduğu ve iletişim halinde olduğu bir topluluktur. Örgüt yönetiminde bulunanlar çalışanlarının performanslarını negatif yönde etkileyecek her türlü etkeni ortadan kaldırmak için uğraşsalar dahi birçok insan kaynaklı problem ortaya çıkabilmektedir. Bu problemlere örnek olarak sanal kaytarma ve sinizm verilebilir.

Gelişen dünyada teknoloji ve bilişim üzerine yapılan yenilikler bireyleri etkilediği kadar örgütleri de etkilemektedir. Ancak bu sanal dünya iyi yönetilmezse olumsuz olaylara sebebiyet verebilecektir (Greengard, 2000: 22-24). İnternet kullanımının kolay hale gelmesi ve cep telefonları ile internete ulaşmanın mümkün olması dolayısıyla gerçekleşen iş dışı internet kullanımları sanal kaytarma davranışına imkân tanımaktadır. Sanal kaytarma davranışları bu yönüyle örgütlerde ciddi verimlilik kayıplarına neden olmaktadır. Bu kavram diğer yüzüyle de çalışanların iş hayatına katkı da sağlayabilmektedir (Çavuşoğlu ve Palamutçuoğlu, 2017: 430-444).

Örgütsel sinizm, tehdit unsuru olarak görülebilen, kişinin çalıştığı örgüte yönelik olumsuz düşünceleridir. Sinizmin oluşmasına neden olan pek çok kavram bulunmaktadır. Bunlar mobbing, liderlikte etkin olamamak, güç dağılımlarında adaletsizlik, yönetimin kötü olması, çalışma saatlerinin uzun olması, performans düşüşleri, terfi sürelerinin gecikmesi, stres vb. şeklinde sıralanabilmektedir (Reichers vd., 1997: 48-59). Örgütsel sinizmin ortaya çıkmasındaki ana neden örgütün dürüstlükten uzaklaşmaya başlaması ve bu durumunda işgören üzerinde olumsuz etkiler yaratması şeklinde açıklanabilir. Böylece sinik bireyler sinizm seviyeleri arttıkça çalıştıkları örgüte karşı nefret duymaya başlarlar.

Araştırmanın evreni Balıkesir'in Bandırma ilçesinde bulunan bir kamu iktisadi teşebbüsünde çalışmakta 350 iş görendir ancak 200 işgören ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiş olup 31 anketin gelişigüzel doldurulması sebebiyle 169 işgören ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Ankete katılanların çoğunluğu 32-38 yaş arası (%33,1) iş görenden oluşmaktadır. Katılımcıların cinsiyetinin çoğunluğunu 109 kişi ile (%64,5) erkekler oluşturmaktadır. Araştırmada ölçeklerin güvenilirlik analizleri yapılmıştır ve Cronbach's Alpha değerleri 0,90 ile 0,85 olarak bulunmuştur. Yapılan korelasyon analizi neticesinde sanal kaytarma davranışı ile sinizm davranışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuca göre (***H₁: Sanal kaytarma davranışı ile sinizm davranışı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır***) hipotezi kabul olmuştur. Örgütsel sinizm davranışlarının sanal kaytarma davranışını arttırdığını göz önüne aldığımızda; çalışanların çalıştıkları örgüte karşı olumsuz tutumlar geliştirmesi olarak da bilinen sinik davranışları azaltmak için gerekli çalışmaların yapılması son derece önem arz etmektedir. Basit doğrusal regresyon analizi neticesine göre ise bağımsız değişken sinizmin bağımlı değişken sanal kaytarma üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre (***H₂: Sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi vardır***) hipotezi kabul olmuştur.

Bu durumda yöneticilere sanal kaytarma davranışlarını azaltmaları için çalışanlara kendilerini ifade etmeleri hususunda imkân tanımları, örgüt içerisinde adaleti sağlamaları, çalışanları rotasyona yönlendirebilmeleri vb. tavsiyeler verilebilir. İşgörenlerin yaş ortalamalarının bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkide hızlandırıcı etkisini belirlemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde bağımlı değişken sanal kaytarma ile bağımsız değişken sinizm ve kurumda çalışan yaşları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı ilişkiler olduğu, örgüt çalışanlarının yaşlarının sanal kaytarma davranışı üzerinde anlamlı etkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak (***H_{2a}: Sinizmin sanal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinde kurumda çalışanların yaşlarının düzenleyici bir etkisi vardır***) hipotezi kabul olmuştur. Çalıştığı örgütte yeni olan işgörenler işsiz kalma korkusuyla ve işinde kendini ön plana çıkarma duygusuyla hareket edecekleri için sanal kaytarma davranışına işinde tecrübeli çalışanlar kadar başvurmayacaklardır. Ancak daha tecrübeli çalışanlar uzun süredir aynı kurumda çalışmanın ve görevini daha iyi yapabileceğinin verdiği güvenle, kendini örgüt içi yeniliklerden de soyutlayarak sanal kaytarma davranışına daha çok başvuracaklardır. Bu durumda yöneticilere çalışanların sinik davranışlarının altında yatan nedenleri belirleyip, iyileştirmeye yönelik çaba harcamaları hususunda tavsiyeler verilebilir. Sinizm davranışlarının azalması hem sanal kaytarmayı azaltacak hem de zamanın boşa geçmesini engelleyecektir. Örgütler için sanal kaytarma ve sinizm davranışlarında azalma olursa verimlilik ve performansın yükselebileceği belirtilebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Abraham, R. (2000). "Organizational Cynicism: Bases and Consequences. *Genetic*", *Social and General Psychology Monographs*, 126(3), 269-292.
- Ada, Ş. ve Yarım, M. A. (2017). "İlkokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Algıları: Erzurum İli Örneği". *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 66-98.
- Aghaz, A. and Sheikh, A. (2016). "Cyberloafing and Job Burnout: An Investigation in the Knowledge-intensive Sector". *Computers in Human Behavior*, (62), 51-60.
- Akdemir, B., Kırmızıgül, B. ve Zengin, Y. (2016). "Örgütsel Sinizm ile İş Performansı Arasındaki İlişki ve Bir Araştırma". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 115-130.
- Alan, H. ve Fidanboy, C. Ö. (2013). "Sinizm, Tükenmişlik ve Kişilik İlişkisi: Bilişim Sektörü Çalışanları Kapsamında Bir İnceleme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 165-176.
- Arslan, E. T. (2012). "Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik Personelinin Genel ve Örgütsel Sinizm Düzeyi". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 12-27.

- Aslan Karacaoğlan, F. ve Boylu, Y. (2014). "Örgütsel Sinizm ve Psikolojik Sözleşme İhlali Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". *Journal of Recreation and Tourism Research* , 1(2), 33-45.
- Babadağ, M. (2018). İşe Yabancılaşmanın Sanal Kaytarma Üzerindeki Etkisi. *Balkesir University The Journal of Social Sciences Institute* , 21(39), 207-239.
- Bacaksız Eşkin, F., Tuna, R. ve Harmancı Seren, A. K. (2018). "Sağlık Çalışanlarında Performans ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Hemşireler Üzerinde Bir Araştırma". *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi* , 9(1), 52-58.
- Barnes, L. L. (2010). The effects of organizational cynicism on community colleges: Exploring concepts from positive psychology. *Doktora Tezi*. California: Claremont Graduate University.
- Bateman, T. S., Sakano, T. and Fujita, M. (1992). "Roger, Me, and My Attitude: Film Propaganda and Cynicism Toward Corporate Leadership". *Journal of Applied Psychology*, Vol. 77, 771-786.
- Bedeian, A. G. (2017). "Critical Moments in Learning: A Teacher's Ultimate Reward and Glory". *Journal of Management Inquiry*, 16(4), 408-411.
- Bernerth, J. B., Armenakis, A. A., Feild, H. S. and Walker, H. J. (2007). "Justice, cynicism, and commitment: A study of important organizational change variables". *The Journal Of Applied Behavioral Science*, 43(3), 303-326.
- Blanchard, A. L. and Henle, C. A. (2008). "Correlates of Different Forms of Cyberloafing: The Role of Norms and External Locus Of Control". *Computers in Human Behavior*, (24), 1067-1084.
- Bock, G. W., & Ho, S. L. (2009). "Non-work Related Computing (NWRP)". *Communications of the ACM*, 52(4), 124-128.
- Costa, P. and Zonderman, A. (1986). "Cynicism and Paranoid Alienation in the Cook and Medley HO Scale". *Psychosomatic Medicine* , 48(3), 283-285.
- Çakıcı, A. ve Doğan, S. (2014). "Örgütsel Sinizmin İş Performansına Etkisi: Meslek Yüksekokullarında Bir Araştırma". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 15(1), 79-89.
- Çavuşoğlu, S. ve Palamutçuoğlu, B. T. (2017). "İş Tatmininin Sanal Kaytarma Üzerindeki Etkisi". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 430-444.
- Çopur, Z. ve Başkan Atanur, G. (2019). "Örgütsel Demokrasi ile Örgütsel Sinizm Arasındaki İlişki: Öğretim Elemanları Üzerine Bir Araştırma". *Yükseköğretim Dergisi* , 13(1), 1-12.
- Dean, J. W., Brandes, P. and Dharwadkar, R. (1998). "Organizational Cynicism". *The Academy of Management Review*, 23(2), 341-352.
- Doorn, O. V. (2008). Cyberloafing: A Multi-Dimensional Construct Placed in a Theoretical Framework. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. The Netherlands: Department Industrial Engineering and Innovation Sciences Eindhoven University of Technology.
- Eaton, J. A. (2000). A Social Motivation Approach to Organizational Cynicism. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Toronto: York Üniversitesi.
- Erbaşı, A. and Zaganjori, O. (2017). "Sosyal İzolasyonun Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkisi". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(1), 39-52.
- Erdirencelebi, M. ve Yazgan, A. E. (2017). "Mobbign, Örgütsel Sinizm, Örgütsel Bağlılık ve Bunların Algılanan Çalışan Performansı Üzerine Etkileri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 22(2), 267-284.
- Erkutlu, H. V. ve Özdemir, H. Ö. (2018). "Otantik liderlik ve Sanal Kaytarma Arasındaki İlişkide Örgütsel Sinizmin Aracılık Rolü". *Social Science*, 13(2), 119-125.
- Gökkyer, N. ve Türkoğlu, İ. (2018). "Liselerde Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Destek Algıları ile Örgütsel Sinizm Tutumları Arasındaki İlişki". *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 196(43), 317-340.
- Greengard, S. (2000). "Then High Cost of Cyberslacking". *Work Force*, 79(2), 22-24.
- Gün , F. ve Başkan Atanur, G. (2017). "Öğretim Elemanlarının Algılarına Göre Örgütsel Sinizm ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 32(2), 361-379.

- Kalağan, G. ve Güzeller, C. O. (2010). "Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Düzeylerinin İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (27), 83-97.
- Kaplan, M. ve Çetinkaya, A. Ş. (2014). "Sanal Kaytarma ve Demografik Özellikler Açısından Farklılıklar: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 26-34.
- Karataş, A. ve Avcı, S. B. (2017). "Kamu Kurumlarında Sanal Kaytarma Olgusunun Değerlendirilmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(15), 2321-2346.
- Kerse, G., Soybalın, M. ve Karabey, C. N. (2016). "Kişi-Örgüt Uyumu, Nötrleştirme ve Algılanan Yönetici Desteginin Sanal Kaytarmaya Etkisi: Ampirik Bir Çalışma". *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 100-113.
- Kökalan, Ö. ve Anaş, K. (2016). "Çalışanların Örgütsel Sinizm Tutumlarının İşe Yabancılaşmaları Üzerine Etkisi: Vakıf Üniversiteleri Üzerine Bir Araştırma". *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 9(2), 97-109.
- Lim, V. K. (2002). "The it Way of Loafing on the Job: Cyberloafing, Neutralizing and Organizational Justice". *Journal of Organizational Behavior*, (23), 675-694.
- Nafei, W. A. and Kaifi, B. A. (2013). The Impact of Organizational Cynicism on Organizational . *European Journal of Business and Management*, 5(12), 131-147.
- Naus, F., Iterson, A. V. and Roe, R. (2007). "Organizational cynicism: Extending the exit, voice, loyalty, and neglect model of employees' responses to adverse conditions in the workplace". *Human Relations*, 60(5), 683-718.
- Örücü, E. ve Yıldız, H. (2014). "İşyerinde Kişisel İnternet ve Teknoloji Kullanımı: Sanal Kaytarma". *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 14(1), 99-114.
- Reichers, A. E., Wanous, J. P. and Austin, J. T. (1997). "Understanding and Managing Cynicism About Organizational Change". *Academy of Management Executive*, (11), 48-59.
- Sawitri, H. S. (2012). "Role of Internet Experience in Moderating Influence of Work Stressor on". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (57), 320-324.
- Shahzad, A. ve Mahmood, Z. (2012). "The Mediating - Moderating Model of Organizational Cynicism and Workplace Deviant Behavior: (Evidence from Banking Sector in Pakistan)". *Middle East Journal of Scientific Research*, 12(5), 580-588.
- Sinan, Y. ve Kavas, E. (2016). "Kurumlarda Örgütsel Sinizm: Karşılaştırmalı Bir Analiz". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 1211-1220.
- Stern, D., Stone, J. R., Hopkins, C. and McMillion, M. (1990). "Quality of Students' Work Experience and Orientation Toward Work". *Youth and Society*, 22(2), 263-282.
- Ulusoy, H. ve Benli Gültekin, D. (2017). "Akademisyenlerin Sanal Kaytarma Davranışları: Bir Kamu Üniversitesi Örneği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 924-934.
- Ünal, Ö. F., Tekdemir, S. ve Yaldızbaş, S. (2015). "Kamu Çalışanlarının Sanal Kaytarma Amaçları Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 515-534.
- Vice, S. (2009). "Cynicism and Morality". *Ethical Theory and Moral Practice*, 14(2), 169-184.
- Wilkerson, J. M., Evans, W. R. ve Davis, W. D. (2008). "A Test of Coworkers' Influence on Organizational Cynicism, Badmouthing, and Organizational Citizenship Behavior". *Journal of Applied Social Psychology*, 38(9), 2273-2292.
- Yağcı, M. ve Yüceler, A. (2016). "Kavramsal boyutlarıyla sanal kaytarma". *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(2), 531-539.
- Yaşar, S. ve Yurdugül, H. (2013). "The Investigation Of Relation Between Cyberloafing Activities And Cyberloafing Behaviors In Higher Education". *Social and Behavioral Science*, (83), 600-604.
- Yavuz, A. ve Bedük, A. (2016). "Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Bir Kamu Bankasının Konya Şubelerinde Örnek Uygulama". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 301-313.
- Yazıcıoğlu, İ. ve Gençer Özcan, E. (2017). "Örgütsel Adalet Algısının Sinizm Üzerine Etkisi: Devlet Üniversiteleri Meslek Yüksekokullarında Bir Araştırma". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 106-119.

- Yıldırım, F. (2018). "Tükenmişlik Düzeyinin Sanal Kaytarma Davranışına Etkisinde İş Doyumunun Aracılık Rolü". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(13), 302-313.
- Yıldırım, S. K. ve Karabay, C. N. (2017). "Etik İklim ve Örgütsel Kontrol Mekanizmalarının Sanal Kaytarma Davranışı Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Sinizmin Aracılık Rolü". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11), 556-594.
- Yıldız, B. ve Yıldız, H. (2015). "İş Yaşamındaki Sanal Kaytarma Davranışlarının Hukuki Yönden İncelenmesi". *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 1-17.

SUMMARY

Even if those who are in the management of the organization try to eliminate all kinds of factors that will negatively affect the performance of their employees, many human-related problems may arise. Examples of these problems are cyberloafing behaviour and organizational cynicism. Innovations on technology and informatics in the developing world affect organizations as well as individuals. However, if this virtual world is not managed well, it may cause negative events. Since the use of the internet becomes easy and it is possible to access the internet via mobile phones, non-business internet uses allow virtual losing behavior. Virtual losing behaviors cause serious efficiency losses in organizations with this aspect. This concept can also contribute to the business life of employees with its other aspect. Organizational cynicism is the negative thoughts of the person which can be seen as a threat. There are many concepts that cause cynicism. The age of the employees in the institution has a regulatory effect on the effect of cynicism on cyberloafing behavior. These are mobbing, ineffectiveness in leadership, injustice in power distribution, poor management, long working hours, performance declines, delay in promotion times, stress, etc. When we consider that organizational cynicism behaviors increase cyberloafing behaviour; it is extremely important to carry out the necessary studies to reduce the cynical behaviors, also known as the development of negative attitudes towards the organization where the employees work. According to the simple linear regression analysis, independent variable cynicism has been found to have a significant effect on dependent variable cyberloafing behaviour. To enable managers to express themselves to reduce their virtual losing behavior, to provide justice within the organization, to direct employees to rotation, etc. recommendations can be given. As a result of the analyzes, it has been concluded that there is a statistically significant relationship between dependent variable virtual slacking and independent variable cynicism and the ages working in the institution, and the age of the organization employees has a significant effect on virtual slacking behavior. Employees who are new to the organization they work for will act with the fear of being unemployed and the sense of putting themselves at the forefront in their jobs, and they will not resort to virtual slacking as much as experienced employees in the business. However, more experienced employees will apply more to virtual slacking behavior by abstracting themselves from internal innovations, with the confidence that working in the same institution for a long time and can do their job better. In this case, managers can be given advice on identifying the underlying causes of the employees' cynical behavior and making efforts to improve. Decreasing cynic behavior will both

reduce virtual slacking and prevent time wasting. For organizations, it can be stated that productivity and performance may increase if virtual losing and cynicism behavior decrease. According to this study; the effects of cynicism on virtual losing behavior have a regulatory effect on the ages of the employees at the institution and there is a positive and significant relationship between virtual slacking behavior and cynicism.

Üretim İşletmelerinde Maliyet Analizi: Tuğla Fabrikası Örneği

Ergin TEMEL*

ÖZ

Üretim maliyetleri, işletmelerin mamul ve hizmet üretebilmek için katılan ölçülebilir fedakârlıklar toplamı olarak tanımlanmaktadır. Yoğun rekabetin yaşandığı günümüz iş piyasasında üretim maliyetlerinin tespit edilmesi; yönetimin alacağı kararların doğru olması açısından önemlilik arz etmektedir. Üretim maliyetlerinin bulunmasının yanında üretim maliyetlerinin çeşit ve üretim yeri açısından tespit edilerek analiz edilmesi, yöneticilerin maliyet kontrolü ve performans ölçümü için gerekli olmaktadır. Araştırmanın amacı maliyet kontrolü ve performans ölçümü yapmak için tuğla üretiminde ortaya çıkan üretim maliyetlerini, maliyet çeşitleri ve maliyet yerleri açısından tespit ederek elde edilen sonuçları analiz etmektir. Araştırmanın yöntemi gözlem ve görüşmedir. Araştırma için Erbaa bölgesinde tuğla üretimi yapan, günlük üretim kapasitesi 100.000 adet tuğla olan tuğla fabrikasının 2018 ve 2019 yılı üretim maliyet verileri kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda 2018 yılı için, üretim maliyetlerinin maliyet etkenleri açısından; %6'sı direkt ilk madde malzeme maliyetinden, %45'i direkt işçilik maliyetinden, %49'u genel üretim maliyetinden, maliyet yerleri açısından %23'ü hammadde hazırlama maliyet yerinde, %15'i presleme maliyet yerinde, %19'u kurutma maliyet yerinde, %43'ü pişirme maliyet yerinde olduğu ve birim üretim maliyetinin de 0,114 TL/Kg olduğu tespit edilmiştir. 2019 yılı için, üretim maliyetlerinin maliyet etkenleri açısından; %6'sı direkt ilk madde malzeme maliyetinden, %46'sı direkt işçilik maliyetinden, %48'i genel üretim maliyetinden, maliyet yerleri açısından %23'ü hammadde hazırlama maliyet yerinde, %16'sı presleme maliyet yerinde, %18'i kurutma maliyet yerinde, %43'ü pişirme maliyet yerinde olduğu ve birim üretim maliyetinin de 0,135 TL/Kg olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üretim Maliyetleri, Maliyet analizi, Yönetim Muhasebesi, Tuğla Maliyetleri

JEL Sınıflandırması: M40-M41

Cost Analysis in Production Enterprises: Sample of Brick Factory

ABSTRACT

Production costs are defined as the sum of measurable sacrifices that enterprises incur in order to produce goods and services. Determination of production costs in today's labour market where intense competition is experienced; it is important that the decisions taken by the management are correct. Determining and analysing production costs in terms of product and production location is necessary for cost control and performance measurement of managers. The production of bricks is carried out through raw material preparation, pressing, drying and baking stages. Cost types and amounts vary at each stage. The aim of the study is to analyse the results obtained by determining the production costs of brick production in terms of cost elements and cost locations. The method of investigation is observation and interview. The daily production capacity of the Erbaa region for the study was based on the cost of 2018 of the factory with 100,000 bricks. As a result of the research, in terms of cost factors of production costs; direct first material cost-direct labour cost-general production cost-in terms of cost locations-raw material preparation cost location-in press cost

*Dr. Öğr. Üyesi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erbaa sağlık bilimler fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Erbaa, Tokat, Türkiye. email:ergin.temel@gop.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0003-3572-4722

(Makale Gönderim Tarihi: 19.03.2020 / Yayına Kabul Tarihi: 15.02.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.706252

Makale Türü: Araştırma Makalesi

location-drying cost are 6%-45%-49%-23%-15%-19% and 43%, respectively. The unit production cost has been 0,114 TL / Kg too. For 2019, in terms of cost factors of production costs; 6% is direct raw material cost, 46% is direct labour cost, 48% is general production cost. In terms of cost locations; raw material preparation cost 23%, pressing cost 16%, drying 18% and cooking cost 43%. Additionally, it has been determined that the unit production cost is 0.135 TL / Kg.

Key Words: Production Costs, Cost Analysis, Management Accounting, Brick Costs

JEL Classification: M40-M41

GİRİŞ

Yaşanan yoğun rekabet ortamında işletme yöneticilerinin karar vermelerinde maliyet muhasebesinden elde edilen maliyet verileri doğru kararların alınmasında çok önemlidir. Maliyet verilerinin elde edilmesi kadar bu verilerin zamanlı, ihtiyaca uygun, karşılaştırılabilir, doğru, anlaşılabilir olması da gerekmektedir.

Maliyet analizleri, maliyet muhasebesinden yararlanılarak üretilen maliyet bilgilerinden işletmelerin hem geçmiş dönemlerine ilişkin maliyet verileri ile üretilen mamuller arasındaki ilişkileri yorumlayan hem de işletmelerin geleceğine yönelik kararlar vermede yöneticilere bilgi üreten analizdir.

Faaliyet türü, amacı ve yapısı ne olursa olsun her işletme maliyetlerini ve gelirlerini etkin bir şekilde kontrol altında tutmak zorundadır. Maliyetleri işletme yapısı altında sınıflandırmaya tabi tutarak incelemek ve maliyet unsurlarının içeriğini belirlemek, maliyetlerin denetim altında tutulması ve zamanında müdahaleler için çok önemlidir (Karasioğlu ve Çam, 2008: 17)

Maliyet analizi ile üretim ve hizmet işletmelerinin üretim maliyetleri hem tek yıl verisi kullanılarak ilgili yıl için hem de birden fazla yılın verisi kullanılarak yıllar itibarıyla maliyetlerdeki değişimin analizi yapılabilir.

Maliyet analizleriyle elde edilen veriler kullanılarak işletmelerin üretim maliyetleri, performans değerlemede ve maliyet kontrolünde kullanılabilir.

Sağlık, tarım, enerji gibi değişik sektörlerde maliyet analizi ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'nin en eski sektörlerinden biri olan tuğla sektöründe üretim maliyetlerinin çeşit ve maliyet yerleri açısından analizinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle maliyet kavramı, maliyet analizi ve tuğla sektörü anlatılmıştır. Uygulama kısmında TR 83 bölgesinde yer alan Erbaa ilçesinde günlük üretim kapasitesi 100.000 adet tuğla olan fabrikanın 2018 ve 2019 yıllarında oluşan üretim maliyetleri analiz edilmiştir.

I. MALİYET VE MALİYET ANALİZİ

Maliyet kavramı hem bilim dünyasında hem iş dünyasında hem de günlük yaşantımızda karşılaştığımız bir kavramdır. Maliyet kavramı, bir şeyi elde etme, bir şeyi kazanma veya bir şeyi meydana getirme amacıyla katlanılan fedakarlıkların tamamına denir (Abdioğlu, 2013:11).

Üretim maliyetleri maliyet etkenlerine göre, direkt ilk madde ve malzeme maliyeti, direkt işçilik maliyeti ve genel üretim maliyeti (Ertaş, 2016: 19) olmak üzere üç grupta toplanır.

Direkt hammadde ve malzeme maliyeti, işletmelerin üretim faaliyetlerini sürdürebilmesinde kullandığı ve tükettiği her türlü hammadde ve malzemelerin parasal tutarıdır (Ertaş, 1998: 7). Bir malzemenin direkt hammadde ve malzeme

olarak kabul edilmesinin temel şartı ürünün bünyesi içinde yer almasıdır (Pazarçeviren, 2001: 29). Direkt ilk madde ve malzeme olabilmesi için üretilen mamulün özünü de oluşturması gerekmektedir (Yükcü, 2005: 36).

Direkt işçilik maliyeti, ürünü imal etmek veya hizmeti sağlamak için kullanılan işçiliği içeren (Blocher, Stout and Gary, 2010:66) üretilen mamullere doğrudan doğruya yüklenebilen ve mamullerin temel yapısını oluşturan, hammaddenin biçimini, yapısını ve niteliğini değiştiren işçilikler için oluşan maliyetlerdir (Doğan vd., 2012: 146). Direkt işçilik maliyetleri doğrudan doğruya mamulün üretildiği esas üretim gider merkezlerinde oluşurlar ve hangi mamule ait oldukları kolayca tespit edilebilirler (Şener, 2004: 133).

Genel üretim maliyetleri üretimle ilgili olup, direkt ilk madde ve malzeme ile direkt işçilik maliyetleri dışında kalan tüm endirekt nitelikteki üretim maliyetlerdir (Abdioğlu, 2013: 26). Genel üretim maliyetlerini başta endirekt malzeme ve endirekt işçilik olmak üzere mamulle ilişkisi açısından tüm endirekt maliyetleri oluşturur (Can, 2006: 87).

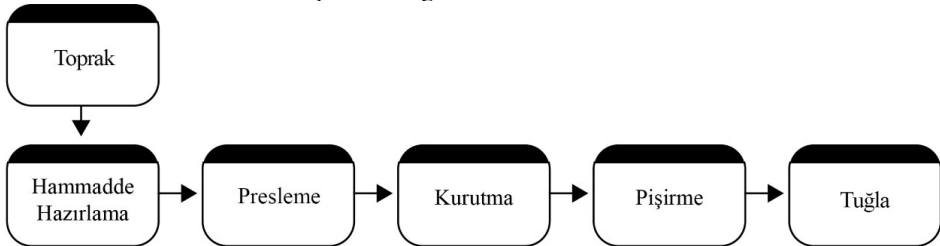
Maliyet analizi, sistemli olarak bir mamulün veya hizmetin maliyetlerin toplanmasını, sınıflandırılmasını ve incelenmesini sağlayan ekonomik bir değerlendirme yöntemidir (<http://onlinefotokopi.com/aof-ders-kitaplari/aofkaynak.php?dersid=644>). Maliyet analizleri, maliyet muhasebe bilgi sisteminden yararlanılarak elde edilen maliyet bilgileriyle hem üretilen mamuller ya da hizmetler arasındaki ilişkilerin yorumlanmasında hem de işletmelerin geleceğine yönelik kararların alınmasında yöneticilere yardımcı olur.

Maliyet analizi için; maliyetlerin sınıflandırılması, tespit edilmesi ve kayıt altına alınması gerekmektedir (Erkol, Ağırbaş, 2011: 88). İşletmelerde ortaya çıkan maliyetlerin bölümlerde izlenmesi hem yönetim muhasebesi hem maliyet muhasebesi hem de finansal muhasebe açısından önemli yararlar sağlar (Kısakürek, 2010: 233). Maliyetlerin bölümlerde izlenmesi, işletmelerin hem üst yönetime hem de bölüm yönetimine performans ölçümü, maliyetlerin kontrolü ve bütçelerin hazırlanmasında yardımcı olur.

II. TUĞLA ÜRETİMİ VE ÜRETİM MALİYETLERİ

Tuğla, killi toprağın üretim aşamalarındaki farklı makinelerde işlenmesi sonucu elde edilir (Temel, 2017: 38). Tuğla fabrikalarındaki üretim akışı Şekil 1’de gösterilmiştir;

Şekil 1. Tuğla Üretim Safhaları

Şekil 1’de görüldüğü üzere tuğla üretimi; stokta bulunan killi toprağın hammadde hazırlama, presleme, kurutma ve pişirme aşamalarından geçerek

oluşmaktadır. Pişirme aşamasından sonra üretim tamamlanmakta ve mamul haline gelen tuğlalar stok alanlarına taşınmaktadır.

Hammaddenin hazırlanması aşamasında, tuğla üretiminde kullanılan toprağın gerek boyut gerekse bileşim olarak uygun özelliklere sahip olması için bir dizi ön hazırlıklar yapılmaktadır. Bu aşamada, üretimin hammaddesi olan toprağın üretime hazır hale gelebilmesi, homojen bir malzeme olması, plastiklik ve kohezyon özelliklerinin gerçekleşebilmesi için (Şişman ve ark.2006: 33) tezek kırıcı, taş ayırıcı, ezici valsler ve karıştırıcı gibi çeşitli makinelerde işlem görmektedir (Temel, 2017: 40).

Presleme aşamasında, hammadde hazırlama aşaması sonunda şekillendirilmeye uygun hale gelen toprağa, preslerden geçerek tuğla şekli verilmektedir. Presten geçen toprak vakumlanarak içinde havası alınmakta, presin çıkışında bulunan kalıplar sayesinde de değişik boyut ve ölçüde yarı mamul (çiğ) tuğla elde edilmektedir. Pres çıkışında yer alan kesici vasıtasıyla tuğlalar standartlara uygun boyutlarda kesilmektedir (Temel, 2017: 41).

Şekillendirilmiş tuğlaların pişirme öncesi belirli bir mukavemet kazanmaları ve pişirme sırasında şekil değiştirme (rötre) ve çatlamayı engellemek için kurutulması gerekir. Kurutma işlemi normal atmosferik şartlarda doğal olarak yapılabileceği gibi sıcaklığın ve nemin kontrol altında tutulabildiği özel kurutma odalarında da yapılabilir (Öneş, 1988: 67). Kurutma süresi toprağın özelliğine ve mevsime bağlı olarak 24 ile 48 saat arasında değişmektedir (The Brick Industry, 2006: 3)

Pişirme, tuğla üretimindeki en son aşamadır. Toprak ürünlerinin suyla çözülemez hale gelmesi, sertlik kazanıp fiziksel ve kimyasal dayanıklılığa sahip olması için pişirilmesi gerekmektedir (Bacıoğlu ve Bacıoğlu, 2013: 126). Pişirme için fırınlar kullanılmaktadır. Hoffman tipi fırın ve Tünel tipi fırın olmak üzere iki tip fırın vardır. Erbaa’da üretim faaliyetinde bulunan fabrikalarda hoffman tipi fırın kullanılmaktadır.

Tuğla üretiminin her bir safhasında farklı özelliklerde maliyetler ortaya çıkmaktadır. Tuğla üretimde ortaya çıkan üretim maliyetleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Tuğla Üretim Maliyetleri

Tuğla Üretim Maliyetleri		
D.İ.M.M.	Direkt İşçilik Maliyeti	Genel Üretim Maliyetleri
<i>Hammadde Hazırlama</i> Toprak	<i>Hammadde Hazırlama</i> Kepçe Operatörü Makinist Temizlikçi <i>Presleme</i> Bant İşçiliği Temizlikçi Arabacı <i>Kurutma</i> Traktör Şoför Meydan İşçileri Suni Kurutma İşçileri	<i>Endirekt Malzeme</i> Makine Yağı Kesici Tel İş Eldiveni ve maskeler Rulman, civata, Elektrot <i>Endirekt İşçilik</i> Meydan Çavuşu Bakım Onarım İşçiliği Depocu Bekçi <i>Dış. Sağlan Fay. Hiz.</i> Elektrik

	<i>Pişirme</i>	
	Doldurma İşçiliği	Su
	Boşaltma İşçilik	Telefon
	Kapı Örtücü	Nakliye
	Kömürücü	<i>Yakıt</i>
	Ateşçi	Mazot
	Külcü	Kömür
		<i>Amortisman</i>
		<i>Vergi Resim Harç</i>
		<i>Sigorta</i>

Tablo 1’de tuğla üretiminde ortaya çıkan direkt ilk madde ve malzeme maliyeti, direkt işçilik maliyeti ve genel üretim maliyetleri toplu olarak gösterilmiştir. Tabloda üretim maliyetlerinin çeşitleri ve üretimin hangi aşamasında ortaya çıktığı da ayrıntılı olarak gözükmemektedir.

III. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde değişik sektörlerde yapılan maliyet analiz çalışmaları mevcuttur. Bu araştırmalar ve elde edilen sonuçlar şöyledir;

Kaya çalışmasında Eskişehir bölgesindeki tuğla ve kiremit üretimini ve maliyetlerini incelemiş ve üretim maliyetinin; %45’ni işçilik, %12’sini kömür, %12’sini genel giderleri, %10’nu akaryakıt, %8’ni elektrik, %7’sini amortisman ve %6’sını hammadde maliyeti oluşturduğunu tespit etmiştir.

Karasioglu ve Çam (2008), Karaman Devlet Hastanesi kardiyoloji polikliniği için maliyet analiz yapmış ve araştırma sonucunda kardiyoloji polikliniğinde toplam maliyetin %74’ü direkt işçilik maliyeti, %3’ü direkt malzeme maliyeti ve %23’ünde genel üretim maliyeti olduğunu bulmuşlardır. Birim muayene maliyetini de 18,87 TL bulmuşlardır.

Soylular ve Ağırbaş (2016), Etimesut Devlet Hastane’sinin 2012 maliyet rakamlarına göre maliyet analizi yapmışlar ve toplam maliyetin %10,14’ü direkt ilk madde ve malzeme gideri, %61,29’nu direkt personel gideri, %28,57’sini genel üretim gideri olarak bulmuşlardır. Toplam üretim maliyetinin %43,69’u dahili tıp dallarında, %56,31’i cerrahi tıp bilim dallarında ortaya çıktığını bulmuşlardır. Hastanenin birim maliyet olarak da dahili bilim dallarına ait polikliniklerin birim maliyeti 30,99 TL, cerrahi bilim dallarına ait polikliniklerin birim maliyeti 36,90 TL olduğu bulunmuşlardır.

Esatoğlu vd. (2010), Ankara Üniversitesi İbni Sina Hastanesi’nde maliyet analizi yapmışlar ve toplam giderlerin %25,51’ini direkt ilk madde ve malzeme gideri, %54,09’unu direkt işçilik gideri ve %20,40’ını genel üretim giderleri oluşturduğunu bulmuşlardır.

Kısakürek (2010), Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma Hastanesi’nde maliyet analiz çalışması yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, direkt ilk madde ve malzeme giderlerinin %26, direkt işçilik giderinin %52 ve genel üretim giderinin %22 olduğunu bulmuştur.

Büyükmirza (2012), S.B. Türkiye Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi giderlerini incelemiş ve gider dağılımının %29,24’ünü direkt ilk madde ve malzeme giderlerinden, %54,79’unun personel ücret ve giderlerinden ve %9,89’unun genel üretim giderlerinden oluştuğunu tespit etmiştir.

Mut ve Ağırbaş (2014), Ankara’da hizmet sunan ikinci basamak bir kamu hastanesinde maliyet araştırması yapmış ve hizmet üretim maliyetinin %77,76’sını personel gideri, %18,81’ini genel üretim gideri ve %3,43’nü direkt ilk madde ve malzeme gideri olarak bulmuşlardır.

Yiğit ve Ağırbaş (2004), Sağlık Bakanlığı Tokat Doğum ve Çocuk Bakımevi Hastanesi’nde maliyet araştırması yapmış ve toplam giderin %58 personel gideri, %25,7’si genel üretim gideri ve %16,3’ü ise direkt ilk madde ve malzeme gideri olduğunu tespit etmişlerdir.

Tuvanç ve Dağdemir (2009), Erzurum İli Pasinler İlçesinde silajlık mısır üretim maliyetinin tespiti üzerine bir araştırma yapmış, toplam giderin %78,58’i değişken gider, %21,42’si sabit gider olarak tespit etmişlerdir. Değişken giderin %10,36’sı toprak hazırlama gider, %14,32’si bakım gideri, %25,58’i hasat, nakliye ve slaj yapma masrafı, %23,52’si materyal gideri olarak, sabit giderin %19,06’sı tarla kirası, %2,36’sı genel idare gideri olarak bulunmuştur. Araştırma sonucunda birim üretim maliyetini 0,066 TL/Kg olarak bulunmuştur.

Demircan vd. (2005) Isparta İlinde elma üretim maliyeti ve gelirin belirlenmesine yönelik yaptıkları araştırma sonucunda elma üretiminde dekara düşen toplam üretim giderlerinin 776,98 TL olduğunu, üretim giderlerinin %72,57’sini değişen giderlerden, %27,43’ünü ise sabit giderlerden oluştuğunu tespit etmişlerdir. Değişken giderin %23,75, işgücü, %14,27’si makine çekigücü, %25 materyal, %9,47 döner sermaye faizi, sabit giderin %19,69’u arazi faizi, %3,19’u tesis amortismanı, %4,38’i tesis sermaye faizi, %2,18’i genel idare gideri olarak bulunmuş ve üretimden 1,69’da oransal kar tespit etmişlerdir.

Kadirhanogulları, Karadaş ve Külekçi (2016), Iğdır İlinde Bal Üretim Maliyetinin Belirlenmesi başlıklı araştırma sonuçlarına göre bal üretim maliyetinde üretim giderlerinin %63’ünü sabit giderlerden, %37’sinin değişken giderlerden oluştuğunu, değişken giderlerin %50’sini şeker, temel petek ve çerçeve masrafları oluştururken sabit giderlerin %78’ini aile işgücü ücret karşılıkları oluşturduğunu ve 1 kg bal üretim maliyetinin 20,65 TL olduğunu tespit etmişleridir.

IV. TUĞLA FABRİKALARINDA ÜRETİM MALİYETLERİNİN ANALİZİ

A. Amaç

Çalışmanın amacı tuğla fabrikalarında fiili üretim maliyetlerinin maliyet çeşidi ve maliyet yerlerine göre analizini yapmaktır. Çalışma için maliyet verileri TR 83 bölgesinde yer alan Erbaa ilçesindeki tuğla fabrikasından alınmıştır. Fabrikanın 2018 ve 2019 yılı maliyet verileri kullanılarak üretim maliyetleri analiz edilmiştir. İnceleme yapılan tuğla fabrikasının günlük üretim kapasitesi 100.000 adet tuğla olup, 2018 yılında üç farklı ebatta toplam 21.441.045 adet, 2019 yılında üç farklı ebatta 22.820.576 adet tuğla üretmiştir.

B. Yöntem

Araştırmamızın yöntemi gözlem ve görüşmedir. Üretim süreci, üretim yerleri ve maliyetlerin oluşumlarının tespiti için üretim yerlerinde gözlem yapılmıştır. Fabrika yöneticileri ve muhasebe departmanı görevlileri ile görüşülerek maliyet verileri birincil kaynaktan elde edilmiştir.

Tuğla fabrikasının üretim yerleri fabrika müdür yardımcısıyla birlikte gözlemlenerek maliyet yerleri tespit edilmiştir. 2018 yılı maliyet verilerini elde etmek için müdür yardımcısı ve muhasebe görevlisiyle 9-20 Aralık 2019 tarihleri arasında görüşülmüştür. 2019 yılı maliyet verilerini elde etmek için müdür yardımcısı ve muhasebe görevlisi ile 30 Kasım-3 Aralık 2020 tarihleri arasında görüşülmüştür.

C. Sınırlamalar

Araştırma Erbaa ilçesindeki tuğla fabrikasında yapılmıştır. Üretim maliyetleri dikkate alınmış, dönem maliyetleri değerlendirme dışı tutulmuştur. Maliyetler, 2018 ve 2019 yılını kapsamaktadır.

V. BULGULAR

Araştırma yaptığımız tuğla fabrikasının 2018 ve 2019 yılında ortaya çıkan üretim maliyetleri Tablo 2’de ve Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü üzere tuğla fabrikasının 2018 yılı için direkt ilk madde ve malzeme (toprak) maliyeti 381.251 TL, direkt işçilik (makinist, bant işçiliği, traktör şoför işçiliği, fırın doldurucu, fırın boşaltıcı, ateşçi vb.) maliyeti 2.927.734 TL, genel üretim (makine yağı, tel, maske, eldiven, temizlik işçiliği, elektrik, bakım onarım, mazot, kömür) maliyeti 3.301.537 TL olarak gerçekleşmiştir. Tablo 3’te görüldüğü üzere tuğla fabrikasının 2019 yılı için direkt ilk madde ve malzeme maliyeti 468.938 TL, direkt işçilik maliyeti 3.748.415 TL, genel üretim maliyeti 3.966.784TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2. 2018 Yılı Üretim Maliyetleri

Maliyet Çeşitleri	Maliyet Tutarları
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti	381.251
Direkt İşçilik Maliyeti	2.927.734
Endirekt Malzeme Maliyeti	246.000
Endirekt İşçilik Maliyeti	391.680
Elektrik Maliyeti	644.745
Bakım Onarım Maliyeti	531.802
Yakıt Maliyeti (Kömür ve mazot)	1.369.710
Toplam	6.492.922

Tablo 3. 2019 Üretim Maliyetleri

Maliyet Çeşitleri	Maliyet Tutarları
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti	468.938
Direkt İşçilik Maliyeti	3.748.415
Endirekt Malzeme Maliyeti	308.516
Endirekt İşçilik Maliyeti	496.221
Elektrik Maliyeti	841.891
Bakım Onarım Maliyeti	665.562
Yakıt Maliyeti (Kömür ve mazot)	1.654.594
Toplam	8.184.138

A. Maliyetlerin Dağıtımı

Araştırma yaptığımız tuğla fabrikasında esas üretim maliyet yeri olarak hammadde hazırlama, presleme, kurutma ve pişirme olarak belirlenmiştir. İşletmede yardımcı hizmet maliyet yerleri olarak üretim yerleri yönetimi maliyet yeri bulunmaktadır. Fabrika bakım ve onarım hizmetini dışarıdan (Erbaa ve Çorum sanayisinden) almaktadır. İşçiler yemek ve kantin hizmetini özel bir işletmeden ücretlerini kendileri ödemek suretiyle almaktadırlar.

2018 ve 2019 yılı maliyet verilerine göre üretim maliyetlerinin maliyet yerlerine dağıtımında; direkt ilk madde ve malzeme maliyeti ile direkt işçilik maliyeti esas üretim yerlerine direkt olarak dağıtılmıştır. Genel üretim maliyetinden endirekt malzeme maliyeti, bakım onarım maliyeti ile orantılı olarak, endirekt işçilik maliyeti üretim yerlerindeki endirekt işçilerin ücret verilerine göre, elektrik maliyeti, üretim yerlerindeki makinelerin kwh'larına göre dağıtılmıştır. Bakım onarım maliyeti üretim yerlerine göre takibi yapılabildiği için maliyet yerlerine direkt dağıtım yapılmıştır. Yakıt maliyeti, mazot ve kömür olarak iki çeşidi bulunmaktadır. Kömür fırında kullanıldığı için kömür maliyeti direkt pişirme maliyet yerine yüklenmiştir. Mazot maliyeti üretimde kullanılan taşıtların mazot tüketim miktarına göre hesaplanmış ve maliyet yerlerine direkt dağıtılmıştır.

1. 2018 Yılı Maliyetlerinin Dağıtımı

2018 yılı üretim maliyetlerinin maliyet yerlerine dağıtım (birinci dağıtım) sonucu Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. 2018 Yılı Üretim Maliyetlerinin Maliyet Yerlerine Dağıtım Sonucu

	Toplam	ESAS ÜRETİM MALİYET YERLERİ				Yardımcı Hizmet Maliyet Yeri
		Hammadde Hazırlama	Presleme	Kurutma	Pişirme	Üretim Yerleri Yönetim Maliyet Yeri
DİMM	381.251	381.251				
DİM	2.927.734	170.442	652.865	509.571	1.594.856	
End. Mlz.	246.000	108.559	44.280	73.800	19.680	
End. İşçilik	391.680	105.783	64.670	66.365	37.262	117.600
Elektrik	644.745	284.645	128.397	186.099	45.604	
Bakım Onarım	531.802	234.682	95.520	159.000	42.600	
Yakıt	1.369.710	165.500	0	187.750	1.016.460	
1.Dağıtım Toplamı	6.492.922	1.450.862	985.732	1.182.585	2.756.462	117.600

Tablo 4'te görüldüğü üzere, 6.492.922 TL toplam üretim maliyetine katlanıldığı, bu maliyetin 1.450.862 TL'lik kısmı hammadde hazırlama maliyet yerinde, 985.732 TL'lik kısmı presleme maliyet yerinde, 1.182.585 TL'lik kısmı kurutma maliyet yerinde, 2.756.462 TL'lik kısmı pişirme maliyet yerinde, 117.600 TL'lik kısmı üretim yerleri yönetim maliyet yerinde gerçekleşmiştir.

İkinci dağıtım doğrudan dağıtım yöntemi kullanılarak yapılmıştır. İkinci dağıtımda, yardımcı gider yeri olan üretim yerleri yönetimi maliyet yeri maliyeti dağıtılmıştır. Üretim yerleri yönetimi maliyet yeri esas üretim yerlerine eşit hizmet vermektedir. Yardımcı hizmet maliyet yerinin dağıtım (İkinci dağıtım) sonucu oluşan maliyet dağıtım tablosu Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. 2018 Yılı Yardımcı Hizmet Maliyet Yerinin Dağıtım Sonucu

	Toplam	ESAS ÜRETİM MALİYET YERLERİ				Yardımcı Hizmet Maliyet Yeri
		Hammadde Hazırlama	Presleme	Kurutma	Pişirme	Üretim Yerleri Yönetim Maliyet Yeri
DİMM	381.251	381.251				
DİM	2.927.734	170.442	652.865	509.571	1.594.856	
End. Mlz.	246.000	108.559	44.280	73.800	19.680	
End. İşçilik	391.680	105.783	64.670	66.365	37.262	117.600
Elektrik	644.745	284.645	128.397	186.099	45.604	
Bakım Onarım	531.802	234.682	95.520	159.000	42.600	
Yakıt	1.369.710	165.500	0	187.750	1.016.460	
1.Dağıtım Toplamı	6.492.922	1.450.862	985.732	1.182.585	2.756.462	117.600
		29.400	29.400	29.400	29.400	(117.600)
2.Dağıtım Toplamı	6.492.922	1.480.262	1.015.132	1.211.985	2.785.862	0

Tablo 5’te görüleceği üzere ikinci dağıtım sonucu üretim yerleri yönetimi maliyet yerinde oluşan 117.600 TL esas üretim yerleri dağıtılmıştır. Dağıtım sonucunda hammadde hazırlama maliyeti yerinde 1.480.262 TL, presleme maliyet yerinde 1.015.132 TL, kurutma maliyet yerinde 1.211.985 TL, pişirme maliyet yerinde 2.785.862 TL maliyet oluşmuştur.

2. 2019 Yılı Maliyetlerinin Dağıtım

2019 yılı üretim maliyetlerinin maliyet yerlerine dağıtım (birinci dağıtım) sonucu Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. 2019 Yılı Üretim Maliyetlerinin Maliyet Yerlerine Dağıtım Sonucu

	Toplam	ESAS ÜRETİM MALİYET YERLERİ				Yardımcı Hizmet Maliyet Yeri
		Hammadde Hazırlama	Presleme	Kurutma	Pişirme	Üretim Yerleri Yönetim Maliyet Yeri
DİMM	468.938	468.938				
DİM	3.748.415	214.757	829.139	647.155	2.057.365	
End. Mlz.	308.516	141.127	58.765	84.583	24.042	
End. İşçilik	496.221	135.403	80.896	83.032	46.362	150.528
Elektrik	841.891	370.039	166.916	245.651	59.285	
Bakım Onarım	665.562	293.352	109.848	214.650	47.712	
Yakıt	1.654.594	198.600		215.913	1.240.081	
1.Dağıtım Toplamı	8.184.138	1.822.216	1.245.564	1.490.983	3.474.847	150.528

Tablo 6’da görüldüğü üzere, 8.184.138 TL toplam üretim maliyetine katlanıldığı, bu maliyetin 1.822.216 TL’lik kısmı hammadde hazırlama maliyet yerinde, 1.245.564 TL’lik kısmı presleme maliyet yerinde, 1.490.983 TL’lik kısmı kurutma maliyet yerinde, 3.474.847 TL’lik kısmı pişirme maliyet yerinde, 150.528 TL’lik kısmı üretim yerleri yönetim maliyet yerinde gerçekleşmiştir.

Yardımcı hizmet maliyet yerinin dağıtım (ikinci dağıtım) sonucu oluşan maliyet dağıtım tablosu Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. 2019 Yılı Yardımcı Hizmet Maliyet Yerinin Dağıtım Sonucu

	Toplam	ESAS ÜRETİM MALİYET YERLERİ				Yardımcı Hizmet Maliyet Yeri
		Hammadde Hazırlama	Presleme	Kurutma	Pişirme	Üretim Yerleri Yönetim Maliyet Yeri
DİMM	468.938	468.938				
DİM	3.748.415	214.757	829.139	647.155	2.057.365	
End. Mlz.	308.516	141.127	58.765	84.583	24.042	
End. İşçilik	496.221	135.403	80.896	83.032	46.362	150.528
Elektrik	841.891	370.039	166.916	245.651	59.285	
Bakım Onarım	665.562	293.352	109.848	214.650	47.712	
Yakıt	1.654.594	198.600		215.913	1.240.081	
1.Dağıtım Toplamı	8.184.138	1.822.216	1.245.564	1.490.983	3.474.847	150.528
		37.632	37.632	37.632	37.632	(150.528)
2.Dağıtım Toplamı	8.184.138	1.859.848	1.283.196	1.528.615	3.512.479	0

Tablo 7’de görüleceği üzere 2. dağıtım sonucu üretim yerleri yönetimi maliyet yerinde oluşan 150.528 TL esas üretim yerleri dağıtılmıştır. Dağıtım sonucunda hammadde hazırlama maliyeti yerinde 1.859.848 TL, presleme maliyet yerinde 1.283.196 TL, kurutma maliyet yerinde 1.528.615 TL, pişirme maliyet yerinde 3.512.479 TL maliyet oluşmuştur.

B. Maliyetlerin Analizi

Elde ettiğimiz maliyet verilerini analize uygun hale getirmek için maliyet türlerine ve maliyet yerlerine göre ayrı ayrı tablolar oluşturulmuştur.

1. 2018 Yılı Maliyetlerinin Analizi

2018 yılı üretim maliyet verilerini maliyet türlerine göre analiz etmek için Tablo 8 oluşturulmuştur.

Tablo 8. Maliyet Türlerine Göre 2018 Maliyetleri

	Üretim Maliyetleri			
	Tutar (TL)			(%)
D.İ. Madde ve Malzeme Maliyeti	381.251		0,06	
Hammadde Hazırlama	0	381.251		1,00
Presleme	0	0		0
Kurutma	0	0		0
Pişirme	0	0		0
Direkt İşçilik Maliyeti	2.927.734	0	0,45	
Hammadde Hazırlama	0	170.442		0,06
Presleme	0	652.865		0,22
Kurutma	0	509.571		0,17
Pişirme	0	1.594.856		0,54
Genel Üretim Maliyeti	3.301.537		0,49	
a. Endirekt Malzeme Maliyeti		246.000		0,08
Hammadde Hazırlama		108.240		0,44
Presleme		44.280		0,18
Kurutma		73.800		0,30
Pişirme		19.680		0,08
b. Endirekt İşçilik Maliyeti		391.680		0,12
Hammadde Hazırlama		0	135.183	0,39
Presleme		0	94.070	0,24
Kurutma		0	95.765	0,24

Pişirme	0	66.662	0,14
c. Elektrik Maliyeti	644.745		0,20
Hammadde Hazırlama		284.645	0,44
Presleme		128.397	0,20
Kurutma		186.099	0,29
Pişirme		45.604	0,07
d. Bakım Onarım Maliyeti	531.802		0,17
Hammadde Hazırlama		234.682	0,44
Presleme		95.520	0,18
Kurutma		159.000	0,30
Pişirme		42.600	0,08
e. Yakıt Maliyeti	1.369.710		0,43
Hammadde Hazırlama		165.500	0,12
Presleme		0	0,00
Kurutma		187.750	0,14
Pişirme		1.016.460	0,74
Üretim Maliyeti	6.492.922		

Tablo 8’de görüldüğü üzere üretim maliyetleri hem tutar hem de yüzde olarak değerlendirilmiştir. 2018 yılı toplam üretim maliyetinin 6.492.922 TL olduğu tespit edilmiştir. Toplam üretim maliyetinin 381.251 TL’lik kısmı (%6’sı) direkt ilk madde ve malzeme maliyeti, 2.927.734 TL’lik kısmı (%45’i) direkt işçilik maliyeti ve 3.301.537 TL’lik kısmı (%49’u) genel üretim maliyeti olarak gerçekleşmiştir.

Direkt ilk madde ve malzeme maliyeti açısından değerlendirdiğimizde tuğlanın hammaddesi olan killi toprağın üretimin ilk aşaması olan hammadde hazırlama aşamasında üretime alındığı için sadece bu aşamada direkt ilk madde ve malzeme maliyeti oluşmuştur.

Üretim maliyetleri içerisinde %45 paya sahip olan direkt işçilik maliyetinin maliyet yerleri açısından değerlendirildiğinde; %6’sı hammadde hazırlama maliyet yerinde, %22’si presleme maliyet yerinde, %17’si kurutma maliyet yerinde, %54’ü pişirme maliyet yerinde olduğu tespit edilmiştir. Direkt işçilik maliyetinin maliyet yerleri açısından %50’den fazlası pişirme aşamasındaki maliyet yerinde ortaya çıkması bu maliyet yerinin direkt işçilik maliyeti açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Üretim maliyetinin %49’luk kısmını oluşturan genel üretim maliyetinin %8’i endirekt malzeme maliyeti için, %12’si endirekt işçilik maliyeti için, %20’si enerji (elektrik) maliyeti için, %17’si bakım onarım maliyeti için ve %43’ü yakıt (mazot ve kömür) maliyeti için ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Endirekt malzeme maliyeti %44’lük payla en fazla hammadde hazırlama maliyet yerinde oluşmuştur. Endirekt işçilik maliyeti de %39’luk payla en fazla yine hammadde hazırlama maliyet yerinde oluşmuştur. Elektrik maliyeti de %44’lük payla en fazla yine hammadde hazırlama maliyet yerinde ortaya çıkmıştır. Yakıt maliyeti haricindeki genel üretim maliyetlerinin çoğunluğu hammadde hazırlama maliyet yerinde ortaya çıkmıştır. Genel üretim maliyetinin en önemli kısmını (%43’lük payla) yakıt maliyeti oluşturmaktadır. Yakıt maliyetinin maliyet yeri bakımından %74’lük payla en fazla pişirme maliyet yerinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Maliyet yerlerine göre 2018 maliyetlerini analiz etmek için Tablo 9 oluşturulmuştur.

Tablo 9. Üretim Yerlerine Göre 2018 Maliyetleri

HAMMADDE HAZIRLAMA MALİYET YERİ		Maliyet Yeri	Genel
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti		381.251	0,26
Direkt İşçilik Maliyeti		170.442	0,12
Genel Üretim Maliyeti		928.570	0,62
a. Endirekt Malzeme	108.559	0,12	
b. Endirekt İşçilik	135.183	0,15	
c. Enerji (Elektrik)	284.645	0,30	
d. Bakım Onarım	234.682	0,25	
e. Yakıt (Mazot)	165.500	0,18	
H. Hazırlama Maliyet Yeri Üretim Maliyeti		1.480.262	0,23
PRESLEME MALİYET YERİ			
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti		-	
Direkt İşçilik Maliyeti		652.865	0,64
Genel Üretim Maliyeti		362.171	0,36
a. Endirekt Malzeme	44.184	0,12	
b. Endirekt İşçilik	94.070	0,26	
c. Enerji (Elektrik)	128.397	0,35	
d. Bakım Onarım	95.520	0,26	
Presleme Maliyet Yeri Üretim Maliyeti		1.015.037	0,15
KURUTMA MALİYET YERİ			
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti		-	
Direkt İşçilik Maliyeti		509.571	0,42
Genel Üretim Maliyeti		702.164	0,58
a. Endirekt Malzeme	73.550	0,10	
b. Endirekt İşçilik	95.765	0,14	
c. Enerji (Elektrik)	186.099	0,27	
d. Bakım Onarım	159.000	0,23	
e. Yakıt (Mazot)	187.750	0,27	
Kurutma Maliyet Yeri Üretim Maliyeti		1.211.735	0,19
PIŞIRMA MALİYET YERİ			
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti		-	
Direkt İşçilik Maliyeti		1.594.856	0,57
Genel Üretim Maliyeti		1.191.033	0,43
a. Endirekt Malzeme	19.706	0,02	
b. Endirekt İşçilik	66.662	0,05	
c. Enerji (Elektrik)	45.604	0,04	
d. Bakım Onarım	42.600	0,04	
e. Yakıt (Mazot)	34.800	0,03	
f. Kömür	981.660	0,82	
Pişirme Maliyet Yeri Üretim Maliyeti		2.785.889	0,43
TOPLAM ÜRETİM MALİYETİ		6.492.922	

Tablo 9'da görüldüğü üzere toplam 6.492.922 TL'lik üretim maliyetinin; 1.480.262 TL'lik kısmı (%23'ü) hammadde hazırlama maliyet yerinde, 1.015.037 TL'lik kısmı (%15'i) presleme maliyet yerinde, 1.211.735 TL'lik kısmı (%19'u) kurutma maliyet yerinde ve 2.785.889 TL'lik kısmı (%43'ü) pişirme maliyet yerinde oluşmuştur.

Hammadde hazırlama maliyet yerinde ortaya çıkan 1.480.262 TL'lik üretim maliyetinin 381.251 TL'lik kısmı (%26'sı) direkt ilk madde ve malzeme maliyeti, 170.442 TL'lik kısmı (%12'si) direkt işçilik maliyeti, 928.570 TL'lik kısmı (%62'si) genel üretim maliyetinden oluşmuştur. Genel üretim maliyetinde de bakım onarım ve enerji (elektrik) maliyeti önemli paya sahiptir.

Presleme maliyet yerinde ortaya çıkan 1.015.037 TL'lik üretim maliyetinin 652.865 TL'lik kısmı (%66'sı) direkt işçilik maliyeti, 362.171 TL'lik kısmı (%34'ü) genel üretim maliyetinden oluşmaktadır. Genel üretim maliyetinin %35'i

enerji (elektrik), %26'sı endirekt işçilik ve %26'sı bakım onarım maliyetinden kaynaklanmaktadır.

Kurutma maliyet yerinde ortaya çıkan 1.211.735 TL'lik üretim maliyetinin 509.571 TL'lik kısmı (%42'si) direkt işçilik maliyeti, 702.164TL'lik kısmı (%58'si) genel üretim maliyetinden oluşmaktadır. Genel üretim maliyetlerinde de enerji, bakım onarım ve yakıt maliyetinin önemli paya sahip olduğu gözükmektedir.

Üretim maliyetinin en fazla ortaya çıkan maliyet yeri pişirme maliyet yeridir. Pişirme maliyet yerinde ortaya çıkan 2.785.889 TL'lik üretim maliyetinin 1.594.856 TL'lik kısmı (%58'i) direkt işçilik maliyeti, 1.191.033 TL'lik kısmı (%42'si) genel üretim maliyetinden oluşmaktadır. Genel üretim maliyetinde de kömür maliyetinin toplam maliyetinin %82'sine sahip olduğu tespit edilmiştir.

2. 2019 Yılı Maliyetlerinin Analizi

2019 yılı üretim maliyet verilerini maliyet türlerine göre analiz etmek için Tablo 10 oluşturulmuştur.

Tablo 10. Maliyet Türlerine Göre 2019 Maliyetleri

	Üretim Maliyetleri			
	Tutar (TL)		(%)	
D.İ.Madde ve Malzeme Maliyeti	468.938		0,06	
Hammadde Hazırlama		468.938		1,00
Presleme				
Kurutma				
Pişirme				
Direkt İşçilik Maliyeti	3.748.415		0,46	
Hammadde Hazırlama		214.757		0,06
Presleme		829.139		0,22
Kurutma		647.155		0,17
Pişirme		2.057.365		0,55
Genel Üretim Maliyeti	3.966.784		0,48	
a. Endirekt Malzeme Maliyeti		308.516		0,08
Hammadde Hazırlama		141.127		0,46
Presleme		58.765		0,19
Kurutma		84.583		0,27
Pişirme		24.042		0,08
b. Endirekt İşçilik Maliyeti		496.221		0,13
Hammadde Hazırlama		173.035		0,35
Presleme		118.528		0,24
Kurutma		120.664		0,24
Pişirme		83.994		0,17
c. Elektrik Maliyeti		841.891		0,21
Hammadde Hazırlama		370.039		0,44
Presleme		166.916		0,20
Kurutma		245.651		0,29
Pişirme		59.285		0,07
d. Bakım Onarım Maliyeti		665.562		0,17
Hammadde Hazırlama		293.352		0,44
Presleme		109.848		0,17
Kurutma		214.650		0,32
Pişirme		47.712		0,07
e. Yakıt Maliyeti		1.654.594		0,42
Hammadde Hazırlama		198.600		0,12
Presleme				
Kurutma		215.913		0,13
Pişirme		1.240.081		0,75
Üretim Maliyeti	8.184.138			

Tablo 10'da görüldüğü üzere 2019 yılı toplam üretim maliyeti 8.184.138 TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam üretim maliyetinin 468.938 TL'lik kısmı

(%6'sı) direkt ilk madde ve malzeme maliyeti, 3.748.415 TL'lik kısmı (%46'sı) direkt işçilik maliyeti ve 3.966.784 TL'lik kısmı (%48'i) genel üretim maliyeti olarak gerçekleşmiştir.

Üretim maliyetleri içerisinde %46'lık paya sahip olan direkt işçilik maliyetinin %6'sı hammadde hazırlama maliyet yerinde, %22'si presleme maliyet yerinde, %17'si kurutma maliyet yerinde ve %55'i pişirme maliyet yerinde olduğu tespit edilmiştir.

Üretim maliyetinin %48'lik kısmını oluşturan genel üretim maliyetinin %8'i endirekt malzeme maliyeti için, %13'ü endirekt işçilik maliyeti için, %21'i enerji (elektrik) maliyeti için, %17'si bakım onarım maliyeti için ve %42'si yakıt (mazot ve kömür) maliyeti için ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Endirekt malzeme maliyeti %46'lık payla, endirekt işçilik maliyeti %35'lik payla, elektrik maliyeti de %44'lük payla en fazla yine hammadde hazırlama maliyet yerinde ortaya çıkmıştır. Genel üretim maliyetinin en önemli kısmını %42'lik payla yakıt maliyeti oluşturmaktadır. Yakıt maliyetinin maliyet yeri bakımından %75'lik payla en fazla pişirme maliyet yerinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. 2019 maliyet verilerine göre de yakıt maliyeti hariç genel üretim maliyetleri en fazla hammadde hazırlama maliyet yerinde ortaya çıkmıştır.

Maliyet yerlerine göre 2019 maliyetlerini analiz etmek için Tablo 11 oluşturulmuştur.

Tablo 11. Üretim Yerlerine Göre 2019 Maliyetleri

HAMMADDE HAZIRLAMA MALİYET YERİ		Maliyet Yeri	Genel
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti	468.938	0,25	
Direkt İşçilik Maliyeti	214.757	0,12	
Genel Üretim Maliyeti	1.176.153	0,63	
a. Endirekt Malzeme	141.127	0,12	
b. Endirekt İşçilik	173.035	0,15	
c. Enerji (Elektrik)	370.039	0,31	
d. Bakım Onarım	293.352	0,25	
e. Yakıt (Mazot)	198.600	0,17	
H. Hazırlama Maliyet Yeri Üretim Maliyeti	1.859.848		0,23
PRESLEME MALİYET YERİ			
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti			
Direkt İşçilik Maliyeti	829.139	0,65	
Genel Üretim Maliyeti	454.057	0,35	
a. Endirekt Malzeme	58.765	0,13	
b. Endirekt İşçilik	118.528	0,26	
c. Enerji (Elektrik)	166.916	0,37	
d. Bakım Onarım	109.848	0,24	
Presleme Maliyet Yeri Üretim Maliyeti	1.283.196		0,16
KURUTMA MALİYET YERİ			
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti			
Direkt İşçilik Maliyeti	647.155	0,42	
Genel Üretim Maliyeti	881.460	0,58	
a. Endirekt Malzeme	84.583	0,10	
b. Endirekt İşçilik	120.664	0,14	
c. Enerji (Elektrik)	245.651	0,28	
d. Bakım Onarım	214.650	0,24	
e. Yakıt (Mazot)	215.913	0,24	

Kurutma Maliyet Yeri Üretim Maliyeti		1.528.615		0,18
PİŞİRME MALİYET YERİ				
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti				
Direkt İşçilik Maliyeti		2.057.365	0,59	
Genel Üretim Maliyeti		1.455.114	0,41	
a. Endirekt Malzeme	24.042		0,02	
b. Endirekt İşçilik	83.994		0,06	
c. Enerji (Elektrik)	59.285		0,04	
d. Bakım Onarım	47.712		0,03	
e. Yakıt (Mazot)	40.368		0,03	
f. Kömür	1.199.713		0,82	
Pişirme Maliyet Yeri Üretim Maliyeti		3.512.479		0,43
TOPLAM ÜRETİM MALİYETİ		8.184.138		

Tablo 11’de görüldüğü üzere toplam 8.184.138 TL’lik üretim maliyetinin; 1.859.848 TL’lik kısmı (%23’ü) hammadde hazırlama maliyet yerinde, 1.283.196 TL’lik kısmı (%16’sı) presleme maliyet yerinde, 1.528.615 TL’lik kısmı (%18’i) kurutma maliyet yerinde ve 3.512.479 TL’lik kısmı (%43’ü) pişirme maliyet yerinde oluşmuştur.

Hammadde hazırlama maliyet yerinde ortaya çıkan 1.859.848 TL’lik üretim maliyetinin 468.938 TL’lik kısmı (%25’i) direkt ilk madde ve malzeme maliyetinden, 214.757 TL’lik kısmı (%12’si) direkt işçilik maliyetinden, 1.176.153 TL’lik kısmı (%63’ü) genel üretim maliyetinden oluşmuştur.

Presleme maliyet yerinde ortaya çıkan 1.283.196 TL’lik üretim maliyetinin 829.139 TL’lik kısmı (%65’i) direkt işçilik maliyetinden, 454.057 TL’lik kısmı (%35’i) genel üretim maliyetinden oluşmaktadır.

Kurutma maliyet yerinde ortaya çıkan 1.528.615 TL’lik üretim maliyetinin 647.155 TL’lik kısmı (%42’si) direkt işçilik maliyetinden, 881.460’lik kısmı (%58’si) genel üretim maliyetinden oluşmaktadır.

Üretim maliyetinin en fazla ortaya çıkan maliyet yeri, pişirme maliyet yeridir. Pişirme maliyet yerinde ortaya çıkan 3.512.479 TL’lik üretim maliyetinin 2.057.365 TL’lik kısmı (%59’u) direkt işçilik maliyetinden, 1.455.114 TL’lik kısmı (%41’si) genel üretim maliyetinden oluşmaktadır. Genel üretim maliyeti içerisinde de %82’lik payla en fazla kömür maliyeti oluşmuştur.

Tuğla fabrikasının 2018 ve 2019 yılları için üretim maliyetlerindeki değişimi göstermek için Tablo 12 oluşturulmuştur.

Tablo 12. Yıllara Göre Maliyet Değişimi

	Üretim Maliyetleri		Değişim %	
	2018	2019		
D.İ. Madde ve Malzeme Maliyeti	381.251	468.938	0,23	
Hammadde Hazırlama		381.250,8	468.938	0,23
Presleme				
Kurutma				
Pişirme				
Direkt İşçilik Maliyeti	2.927.734	3.748.415	0,28	
Hammadde Hazırlama		170.442	214.757	0,26
Presleme		652.865	829.139	0,27
Kurutma		509.571	647.155	0,27
Pişirme		1.594.856	2.057.365	0,29
Genel Üretim Maliyeti	3.183.937	3.966.784	0,25	
a. Endirekt Malzeme Maliyeti		246.000	308.516	0,25

Hammadde Hazırlama		108.559	141.127	0,30
Presleme		44.184	58.765	0,33
Kurutma		73.550	84.583	0,15
Pişirme		19.706	24.042	0,22
b. Endirekt İşçilik Maliyeti		391.680	496.221	0,27
Hammadde Hazırlama		135.183	173.035	0,28
Presleme		94.070	118.528	0,26
Kurutma		95.765	120.664	0,26
Pişirme		66.662	83.994	0,26
c. Elektrik Maliyeti		644.745	841.891	0,31
Hammadde Hazırlama		284.645	370.039	0,30
Presleme		128.397	166.916	0,30
Kurutma		186.099	245.651	0,32
Pişirme		45.604	59.285	0,30
d. Bakım Onarım Maliyeti		531.802	665.562	0,25
Hammadde Hazırlama		234.682	293.352	0,25
Presleme		95.520	109.848	0,15
Kurutma		159.000	214.650	0,35
Pişirme		42.600	47.712	0,12
e. Yakıt Maliyeti		1.369.710	1.654.594	0,21
Hammadde Hazırlama		165.500	198.600	0,20
Presleme				
Kurutma		187.750	215.913	0,15
Pişirme		1.016.460	1.240.081	0,22
Üretim Maliyeti	6.492.922		8.184.138	0,26

Tablo 12’de görüldüğü üzere fabrikanın üretim maliyetlerinin 2018 ve 2019 yıllarında oluşan direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ile genel üretim maliyeti karşılaştırmalı ve oluşan değişimlerde yüzde olarak verilmiştir. Direkt ilk madde ve malzeme maliyeti 2019 yılında 2018 yılına göre %23 oranında artmıştır. Bu artıştan hem fiyat artışı hem de üretimde kullanılan hammadde miktarı artışı etkili olmuştur. Üretimde kullanılan hammadde miktarı Tablo 13 ve 14’te görüldüğü üzere 56.932.912 kg’dan 60.570.032 kg’a çıkmıştır. Direkt işçilik maliyeti 2019 yılında, 2018 yılına göre %28 oranında artmıştır. İşçilik maliyetindeki artış nedeni asgari ücrette yaşanan artıştan kaynaklanmıştır. Genel üretim maliyeti 2019 yılında, 2018 yılına göre %25 oranında artış olmuştur. Genel üretim maliyetinden endirekt malzeme maliyetinde %25, endirekt işçilik maliyetinde %27, elektrik maliyetinde %31, bakım onarım maliyetinde %25, yakıt maliyetinde %21 oranında artış olmuştur. Genel üretim maliyetlerindeki artışın nedeni hem üretim hem de fiyat artış kaynaklı olmuştur. Toplam üretim maliyeti 2019 yılında 2018 yılına göre %26 oranında artmıştır.

C. Birim Maliyetler

1. 2018 Yılı Birim Maliyetler

2018 yılı üretim miktarı Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13. 2018 Yılı Üretim Miktarları

Tuğla Çeşitleri	Üretim Miktarı (Adet)	Pişmiş Ağırlık (Kg)	Üretim Miktarı (Kg)
8,5 'luk Tuğla	2.550.500	2,00	5.101.000
13,5'luk Tuğla	17.856.245	2,70	48.211.862
Yığma Tuğla	1.034.300	3,50	3.620.050
Toplam	21.441.045		56.932.912

Tablo 13'te görüldüğü üzere tuğla fabrikası 2018 yılında 3 çeşit tuğladan toplamda 21.441.045 adet tuğla üretmiştir. Üretilen tuğlalar kg olarak değerlendirildiğinde 56.932.912 kg üretim yapılmıştır. Birim üretim maliyetini kg üretim miktarından hesaplama yapılmış ve kg üretim maliyeti;

$$\text{Üretim Maliyeti} = \frac{6.492.922}{56.932.912 \text{ Kg}} = 0,114 \text{ TL /Kg}$$

olarak bulunmuştur.

Mamullerin birim maliyetleri de şu şekilde tespit edilmiştir;

8,5 Tuğla: $2,00 \text{ kg/Adet} \times 0,114 \text{ TL/kg} = 0,23 \text{ TL/Adet}$

13,5 Tuğla: $2,70 \text{ kg/Adet} \times 0,114 \text{ TL/kg} = 0,31 \text{ TL/Adet}$

Yığma Tuğla: $3,50 \text{ kg/Adet} \times 0,114 \text{ TL/kg} = 0,40 \text{ TL/Adet}$

2. 2019 Yılı Birim Maliyetler

2019 yılı üretim miktarı Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. 2019 Üretim Miktarları

Tuğla Çeşitleri	Üretim Miktarı	Pişmiş Ağırlık	Üretim Miktarı
	(Adet)	(Kg)	(Kg)
8,5 'luk Tuğla	2.678.025	2	5.356.050
13,5'luk Tuğla	19.106.182	2,7	51.586.692
Yığma Tuğla	1.036.369	3,5	3.627.290
Toplam	22.820.576		60.570.032

Tablo 14'te görüldüğü üzere tuğla fabrikası 2019 yılı için 3 çeşit tuğladan toplamda 22.820.576 adet tuğla üretmiştir. Üretilen tuğlalar kg olarak değerlendirildiğinde 60.570.032 kg üretim yapılmıştır.

Birim üretim maliyetini kg üretim miktarından hesaplama yapılmış ve kg üretim maliyeti;

$$\text{Üretim Maliyeti} = \frac{8.184.138}{60.570.032 \text{ Kg}} = 0,135 \text{ TL /Kg}$$

olarak bulunmuştur.

Mamullerin birim maliyetleri de şu şekilde tespit edilmiştir;

8,5 Tuğla: $2,00 \text{ kg/Adet} \times 0,135 \text{ TL/kg} = 0,27 \text{ TL/Adet}$

13,5 Tuğla: $2,70 \text{ kg/Adet} \times 0,135 \text{ TL/kg} = 0,36 \text{ TL/Adet}$

Yığma Tuğla: $3,50 \text{ kg/Adet} \times 0,135 \text{ TL/kg} = 0,47 \text{ TL/Adet}$

Birim üretim maliyeti kg açısından 2018 yılı ile 2019 yılı karşılaştırıldığında %18 ($0,135 \text{ TL/kg} / 0,114 \text{ TL/kg}$) oranında artış olduğu tespit edilmiştir. Toplam üretim maliyeti 2018 yılında 6.492.922 TL iken 2019 yılında 8.184.138 TL olmuştur. Toplam üretim miktarı kg olarak 2018 yılında 56.932.912 kg iken 2019 yılında 60.570.032 kg olmuştur. Toplam üretim miktarı adet olarak 2018 yılında 21.441.045 adet iken 2019 yılında 22.820.576 adet olmuştur.

VI. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yöneticilerin karar almalarında maliyet bilgilerinin önemi göz ardı edilemez. Üretim maliyet bilgilerinin doğru, zamanlı ve isteğe uygun olarak hazırlanması yöneticilerin alacağı kararların isabetli olmasında çok önemli bir paya sahiptir. Araştırmada Erbaa bölgesinde üretim yapan tuğla fabrikasının 2018 ve 2019 yılı üretim maliyetleri incelenmiş, üretim maliyetleri çeşit, maliyet yeri ve değişim oranı bakımından analiz edilmiştir.

Maliyet çeşitleri bakımından 2018 yılı verilerine göre; direkt hammadde maliyetinin %6, direkt işçilik maliyetinin %45 ve genel üretim maliyetinin %49'luk paya sahip olduğu, 2019 yılı verilerine göre; direkt hammadde maliyetinin %6, direkt işçilik maliyetinin %46 ve genel üretim maliyetinin %48'lik paya sahip olduğu tespit edilmiştir. Elde sonuçlar Kaya'nın Eskişehir bölgesinde tuğla ve kiremit fabrikaları için yaptığı çalışmanın sonuçlarıyla (direkt ilk madde ve malzeme maliyeti %6 ve işçilik maliyeti %45) benzerlik göstermiştir. Türkiye'deki tuğla fabrikaları incelendiğinde emek yoğun şekilde üretim yaptığı gözükmektedir. Sektörün emek yoğun çalışması nedeniyle işçilik maliyetleri yüksek çıkmıştır. Üretim maliyetleri içerisinde en fazla paya sahip olan genel üretim maliyetinin 2018 yılı için endirekt malzeme %9, endirekt işçilik %8, elektrik %20, bakım onarım %18 ve yakıt maliyeti %43'lük paya sahip olduğu, 2019 yılı için %8 endirekt malzeme, %13 endirekt işçilik, %21 elektrik, %17 bakım onarım ve %42'de yakıt giderinden oluştuğu tespit edilmiştir. Genel üretim maliyeti içerisinde yakıt (mazot) ve kömür maliyetinin önemli paya sahip olduğunu da vurgulamak gerekir. Üretim maliyetleri içerisinde önemli paya sahip olan kömür maliyetini düşürmek için Erbaa'daki tuğla fabrikalarının miktar iskontosu elde etmek için ortak kömür alımı yaptığı da tespit edilmiştir.

Üretim maliyetlerini maliyet yerleri açısından değerlendirdiğimizde 2018 yılı için üretim maliyetlerinin %23'ü hammadde hazırlama maliyet yerinde, %15'i presleme maliyet yerinde, %19'i kurutma maliyet yerinde ve %43'ü pişirme maliyet yerinde gerçekleştiği, 2019 yılı için üretim maliyetlerinin %23'ü hammadde hazırlama maliyet yerinde, %16'sı presleme maliyet yerinde, %18'i kurutma maliyet yerinde ve %43'ü pişirme maliyet yerinde gerçekleştiği, oransal bazda önemli bir değişikliğin olmadığı tespit edilmiştir. Üretimin en son aşaması olan pişirme aşaması üretim maliyetlerinin en fazla olduğu aşama olarak tespit edilmiştir. Bu aşamada üretilen tuğlaların bozuk çıkması üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır. Bu aşamada üretime daha fazla dikkat ederek üretim kayıplarının oluşması engellenmelidir. Tuğla fabrikaları safha üretim sistemine göre üretim yaptıkları için önceki aşamalardan gelen çığ tuğlaların kusurlu olmaması gerekmektedir. Pişirme öncesi aşamalarda oluşan üretim kayıpları üretim sürecinin başına döndürülerek yeniden üretime dahil edilmektedir. Ancak pişirme aşamasında oluşacak üretim kayıplarının geri dönüşü olmamaktadır. Onun için pişirme öncesi aşamadan kusurlu yarı mamul sisteme girmemeli ve pişirme süreci iyi kontrol edilmelidir. Pişirme aşamasının maliyeti diğer aşamalardan hem yüksek olması hem de üretim kayıplarının geri dönüşünün olmaması bu aşamayı daha da önemli hale getirmektedir.

Üretim maliyetlerinin 2018, 2019 yıllar itibarıyla değişim oranı incelendiğinde direkt ilk madde ve malzeme maliyetinin %23, direkt işçilik maliyetinin %28 ve genel üretim maliyetinin %25 oranında artış yaptığı tespit edilmiştir. Toplam üretim maliyetindeki değişim %26 oranında olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda 2018 maliyet verilerine göre birim üretim maliyeti kg olarak 0,114 TL, mamul olarak 8.5'lük tuğla 0,23 TL, 13.5'lük tuğla 0,31 TL ve

yığma tuğlada 0,40 TL olduğu, 2019 maliyet verilerine göre birim üretim maliyeti kg olarak 0,135 TL, mamul olarak 8.5'lük tuğla 0,27 TL, 13.5'lük tuğla 0,36 TL ve yığma tuğlada 0,47 TL olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda, işletmelerin bilanço ve gelir tablosundaki mali verileri kullanarak analiz edilmesinin yanında özellikle üretim işletmelerinin maliyetlerinin de tür ve maliyet yerlerine göre analiz edilebileceği ortaya konmuştur.

Üretim maliyetlerinin analiz edilmesiyle işletmelerin üretim maliyetlerini yıllar itibarıyla tespit ederek üretim maliyetlerinin yıllık değişimini çeşit ve maliyet yerlerine göre takip etme imkanı sağlanır. Maliyet değişiminin analizi, yönetim muhasebesi açısından hangi maliyet çeşidinde ve/veya maliyet yerinde ne kadarlık değişimin olduğunu tespit ederek olumsuzluk durumunda gerekli tedbirleri alabilme imkanı verecek ve yöneticilere maliyet kontrolü sağlamada yardımcı olacaktır.

Bu konuda araştırma yapacaklar için farklı bölgelerdeki tuğla ve kiremit fabrikalarının maliyetleri tür ve maliyet yerlerine göre analiz yapabilirler. Farklı bölgeler için yapılacak çalışmalar ile bölgesel maliyet farklılıklarının tespitine yardımcı olacaktır. Ayrıca, farklı sektörlerdeki işletmeler içinde maliyet analiz çalışması yapılabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Dr.Öğr.Üyesi Ergin Temel tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Bacıoğlu, A., Bacıoğlu, S. (2013) Tuğla ve Kiremit Üretim, Yatırım, İşletme. Yaman Ofset.
- Blocher, E.J., Stout, D.E. and Cokins, Gary (2010). Cost Management, Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, Fifth Edition
- Büyükmirza, K., (2012). Döner Sermayeli Kuruluşlarda Maliyet Muhasebesi Sisteminin Oluşturulmasına Dönük Analiz Sonuçları, Sağlık Bakanlığı Döner Sermayeli İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi Sistemi Oluşturulması Projesi Rapor No. 3.
- Can, A.V. (2006). Maliyet Muhasebesi. Adapazarı: Sakarya Kitapevi, 2.Baskı.
- Demircan, V., Yılmaz, H. ve Binici, T. (2005). Isparta İlinde Elma Üretim Maliyeti Ve Gelirinin Belirlenmesi, Tarım Ekonomisi Dergisi, 11(2): 71 - 80
- Doğan, Z., Hatunoğlu, Z., ve Diğerleri. (2012). Maliyet ve Yönetim Muhasebesi. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Erkol, Ü. Ve Ağırbaş, İ. (2011). Hastanelerde Maliyet Analizi ve Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemine Dayalı Bir Uygulama, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 64(2), 87-95
- Ertaş, F.C. (2016). Maliyet Muhasebesi. İstanbul: Beta Yayınları.
- Esatoğlu AE, Ağırbaş İ, Payziner PD ve ark. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastaneleri'nde Maliyet Analizi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 2010; 63:17-27
- Kadirhanoğulları, İ.H., Karadaş, K., Külekçi, M., (2016). Iğdır İlinde Bal Üretim Maliyetinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma, Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der. 6(4): 115-120,

- Karasioğlu, F ve Çam, V (2008). Sağlık İşletmelerinde Maliyet Analizi: Karaman Devlet Hastanesinde Birim Muayene Maliyetlerinin Hesaplanması, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1, 15-24.
- Kaya, M. Tuğla-Kiremit Sektörü Profili ve Eskişehir'in Sektördeki Yeri. Eskişehir.
- Kısakürek, M.M. (2010) Hastane İşletmelerinde Maliyet Analizi: Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, cilt 24 sayı 3: 229-256.
- Mut, S. Ve Ağırbaş, İ. (2014). Hastanelerde Maliyet Analizi: Ankara'da Hizmet Sunan İkinci Basamak Bir Kamu Hastanesi'nde Uygulama, Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 9 Sayı 18, 20217.
- Pazarçeviren, S.Y. (2001). Maliyet Muhasebesi. Adapazarı: Sakarya kitapevi
- Sevsay, H, Batum, U., Aktan, A ve Şahin, S. (2013). Turgutlu İnovasyon Temelli Kümelenme Stratejik Planı. Zafer Kalkınma Ajansı.
- Şişman, C., B., Kocaman, İ., Gezer, E., (2006). Tekirdağ Yöresinde Üretilen ve Tarımsal Yapılarda Yaygın Olarak Kullanılan Tuğlanın Fiziksel ve Mekanik Özellikleri Üzerine Bir Araştırma. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi 3(1)
- Soylular, B ve Ağırbaş, İ., (2016). Hastanelerde maliyet analizi ve ikinci basamak bir hastanede birim maliyet hesaplanması, Gülhane Tıp Derg;58: 266-271
- Syed, M.S., Safeer, A. ve Saleem, M. (2016). Manufacturing Of Sustainable Clay Bricks: Utilization Of Waste Sugarcane Bagasse and Rice Husk Ashes. Construction and Building Materials: 29-41.
- Şener, R. (2004). Maliyet Unsurları Muhasebesi. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Temel, E. (2017). Kümelenmenin Toprak Sanayinde Üretim Maliyetlerine Etkisi Üzerine Bir Araştırma TR 83 Bölgesi Erbaa Örneği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Tokat. Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE
- Temel, E. ve Ertaş, F.C., (2017). Kümelenmenin Toprak Sanayinde Üretim Maliyetlerine Etkisi Üzerine Bir Araştırma TR 83 Bölgesi Erbaa Örneği. Muhasebe ve Denetime Bakış, Sayı 54 sayfa 35-56
- The Brick Industry (2006). Manufacturing of Brick. Virginia.1-7
- Tuvaç, İ.A. ve Dağdemir, V. (2009). Erzurum İli Pasinler İlçesinde Silajlık Mısır Üretim Maliyetinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma, Atatürk Üniv. Ziraat Fak.Derg. 40 (1), 61-69
- Yiğit, V. ve Ağırbaş, İ., (2004). Hastane İşletmelerinde Kapasite Kullanım Oranlarının Maliyetlere Etkisi: Sağlık Bakanlığı Tokat Doğum ve Çocuk Bakımevi Hastanesinde Bir Uygulama, Hacettepe Üniversitesi Sağlık İdaresi Dergisi. Cilt. 6, Sayı. 2, 141-162.
- Yükçü, S. (2005). Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi. İzmir: Birleşik Matbaacılık.

SUMMARY

In the intense competitive environment, cost data obtained from cost accounting are very important for business managers to make decisions. As well as obtaining cost data, these data must be timely, appropriate, comparable, accurate and understandable. In order for managers to use cost data in decision making, they need to analyse costs according to type, cost location and annual changes. Cost analysis is an economical evaluation method that enables systematically collecting, classifying and analysing the costs of a product or service. Cost analysis helps managers in interpreting the relationships between the products or services produced by using the cost accounting information system and making decisions for the future of the businesses.

The aim of the research is to analyse the results obtained by determining the production costs in brick production in terms of variety, cost and annual change in order to control cost and performance.

In the research, 2018-2019 production costs of the factory, which operates in Erbaa region and has a daily production capacity of 100,000 bricks, were examined and the production costs were analysed in terms of variety, cost and rate of change.

In the study, it was found that the brick factory incurred a production cost of 6,492,922 TL in 2018, 381,251 TL of this cost was the direct raw material and material cost, 2,927,734 TL was the direct labour cost and 3,301,537 TL was the general production. It was determined that it incurred a production cost of 8,184,138 TL in 2019, 468,938 TL of this cost was the direct raw material and material cost, 3,748,415 TL was the direct labour cost and 3,966,784 TL was the general production cost.

As a result of the analysis of cost types as a percentage, it was seen that the direct raw material cost had a share of 6%, the direct labour cost 45% and the general production cost 49% according to 2018 data. According to the data of 2019, it was determined that direct raw material cost 6%, direct labour cost 46% and general production cost 48%. In 2018, indirect materials had the largest share of 9%, indirect labour 8%, electricity 20%, maintenance and repair 18%, and fuel cost 43%, and 8% indirect materials for 2019, 13% indirect labour, 21% electricity, 17% maintenance and repair and 42% fuel costs. Labour-intensive work of the sector has been effective in the high labour share.

When we evaluate the production costs in terms of cost, 23% of the production costs for 2018 were at the raw material preparation, 15% at the pressing, 19% at the drying, and 43% at the baking. It has been determined that 23% is at the raw material preparation, 16% at the pressing, 18% at the drying and 43% at the baking.

When the rate of change of production costs by 2018 and 2019 is analysed, it is determined that direct raw material and material cost increased by 23%, direct labour cost by 28%, general production cost by 25% and total production cost by 26%.

As a result of the research, the unit production cost for 2018 was 0.114 TL in kg, 0.23 TL for 8.5 brick, 0.31 TL for 13.5 brick and 0.40 TL for masonry brick for 2019. The cost was determined as 0.135 TL in kg, 0.27 TL for 8.5 cm brick, 0.36 TL for 13.5 brick and 0.47 TL for masonry brick.

Etkin Piyasa Hipotezinin Geçerliliği: G7 Ülkeleri Örneği

Filiz ERATAŞ SÖNMEZ*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Fama'nın ortaya koyduğu etkin piyasa hipotezinin geçerliliğinin G7 ülkeleri için incelenmesidir. Bu doğrultuda, zayıf formda etkinlik testi 1990-2020 dönemi için G7 ülkeleri kapsamında durağan olmayan panel birim kök testleri yardımıyla yapılmıştır. Öncelikle serilerde yatay kesit bağımlılığı CD lm testi ile incelenmiştir. Yatay kesit bağımlılığının varlığı sonucunda yatay kesit bağımlılığını dikkate alan CADF ve Hadri Kurozumi ikinci nesil durağan olmayan panel birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen ampirik bulgular doğrultusunda G7 ülkelerinde piyasaların zayıf formda etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre herhangi bir finansal varlığın geçmişteki sahip olduğu tüm bilgiler finansal varlığın fiyatına yansımaktadır ve herhangi bir finansal aracın geçmişteki fiyat hareketine bakarak gelecekteki fiyatını belirlemek mümkün değildir. Rassal yürüyüşe sahip olan zayıf formda etkin piyasalarda finansal varlık fiyatlarının durağan olmaması, gelecekteki finansal varlık piyasalarının geçmiş fiyatlara dayalı olarak tahmin edilemeyeceği anlamına gelir.

Anahtar Kelimeler: Etkin Piyasa Hipotezi, Panel Veri Analizi, Panel Birim Kök Testi.

JEL Sınıflandırması: C23, F30, F37

The Validity of the Efficient Market Hypothesis: The Case of the G7 Countries

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the validity of Fama's efficient market hypothesis for G7 countries. In this context, the effectiveness test on weak form was conducted with the help of the non-stationary panel unit root tests within the G7 countries for the period of 1990-2020. Firstly, cross section dependence is examined with CDlm test. As a result of the presence of cross section dependency, CADF and Hadri Kurozumi second generation non-stationary panel unit root tests, which take into account the cross section dependence, were used. In line with the empirical findings obtained, it has been concluded that the markets in G7 countries are weakly efficient. According to this result, all the information that a financial asset has in the past is reflected in the price of the financial asset and it is not possible to determine the future price of any financial instrument by looking at the historical price movement. The fact that financial asset prices are not stable in weakly active markets with a random walk means that future financial asset markets cannot be predicted based on past prices.

Key Words: Efficient Market Hypothesis, Panel Data Analysis, Panel Unitroot Test

JEL Classification: C23, F30, F37

GİRİŞ

Etkin piyasa, önemli yeni bir bilginin piyasadaki bütün katılımcılar için maliyetsiz olarak ulaşılabilir olduğu, kar maksimizasyonu için rekabet eden çok

*Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Salihli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, filiz.erasat@cbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2052-340X

(Makale Gönderim Tarihi: 18.01.2021 / Yayına Kabul Tarihi: 17.03.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.863937

Makale Türü: Araştırma Makalesi

sayıda rasyonel yatırımcının bulunduğu ve her birinin finansal varlığın gelecekteki değeri tahmin etmeye çalıştığı bir piyasa olarak tanımlanabilir.

Etkin bir piyasada herhangi bir finansal aracın performansını belirlemede kullanılacak olan tüm bilinen ya da beklenen bilgi finansal piyasaya yansımış durumdadır. Fiyatlarda değişime neden olan bilgi önceden tahmin edilemeyen yeni bir bilgidir. Yeni bilgiye bağlı olarak fiyatlarda oluşan değişim de tahmin edilememektedir.

1970 yılında E. Fama tarafından ortaya konulan Etkin Piyasalar Hipotezine göre piyasada işlem gören tüm menkul kıymetlerin değeri daima tam bilgiyi yansıtmaktadır ve bu etkin bir piyasanın varlığını mümkün kılmaktadır. Tam bilgiye sahip olan rasyonel ekonomik birimlerin yanlış yapmadığı ve böylelikle piyasaların sürekli dengede olduğu ekonominin genelindeki gibi, menkul kıymetler piyasası da fiyatların tam bilgiyi yansıttığı varsayımı ile sürekli dengede olduğu “etkin” bir piyasa olarak nitelendirilmektedir.

Bu çalışmada öncelikli olarak etkin piyasa hipotezine dair kavramsal açıklamalara yer verilmiştir, etkin piyasa hipotezine ait varsayımlardan bahsedilmiş ve etkin piyasa türleri irdelenmiştir. Zayıf, orta ve güçlü formda piyasa etkinlikleri ile ilgili gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra çalışmanın ampirik kısmında kullanılacak yöntem üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ampirik kısmında kullanılan veri seti tanıtılmış ve panel veri kapsamında durağanlık analizi detaylandırılmış, ardından bu yöntemi kullanan çalışmalara ait yazın taramasına yer verilmiştir. İlgili yazın taramasında incelenen çalışmalarda ülke grupları ve dönemler değişkenlik göstermekte olup ulaşılan sonuçların farklılığı kapsamında yorumlara yer verilmiştir. Yazın taramasında etkin piyasa hipotezinin yatay kesit bağımlılığını dikkate alan durağanlık analizinin sınırlı sayıda çalışmada yer aldığı gözlemlenmiş ve bu çalışma ile birlikte ampirik analizde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinin kullanımıyla ilgili yazına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmanın son bölümünde uygulama bulgularına yer verilmiş, öncelikle yatay kesit bağımlılığı analizi yapılmış ardından yatay kesit bağımlılığını dikkate alan iki farklı panel birim kök testinin sonuçları yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular ışığında çeşitli önermelerde bulunulmuştur.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Finansal varlık fiyatlarının elde edilebilir tüm bilgileri yansıtmaması durumunda piyasa, etkin bir piyasa olarak tanımlanmaktadır (Kıyılar ve Akkaya, 2016:61). Etkin bir piyasada fiyat hareketleri piyasaya yeni gelen bilgiler ekseninde eş anlı biçimde yeniden oluşacağı için bir finansal varlığın finansal cari fiyatı mevcut bütün bilgileri yansıtmakla birlikte ardışık fiyat değişikliklerinden veya ardışık bir dönemlik getirilerden bağımsızdır (Fama, 1970:386). Menkul kıymetler piyasasında ortaya çıkan yeni bir bilgi tam ve doğru olarak piyasaya aktarılmakta ve bu nedenle söz konusu bilgiyi doğrudan yansıtan fiyatlar rassal olarak değişmektedir. Menkul kıymet fiyatlarındaki değişimin dağılımı benzer ve birbirinden bağımsızdır, kısaca rassal bir yürüyüş sergilemektedir. Rastlantısal

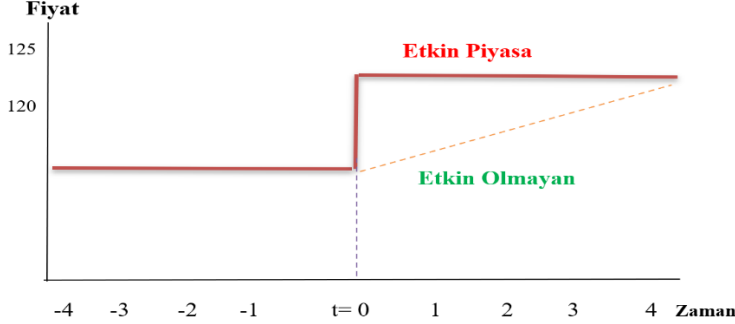
olarak değişen fiyatlar, piyasada risk almadan kar elde etmenin mümkün olmadığını göstermektedir (Fama, 1976:145).

Rasyonel ekonomik birimlerin fiyatları etkileyebilecek bilgiye diğerlerden önce ulaşma çabası ve oluşturduğu rekabet sonucu fiyatlar rassal olarak değişmektedir (Fama, 1970:386). Var olan tüm bilgi piyasaya aktarılmış ve ekonomik birimler tarafından değerlendirilmiş ise herhangi bir andaki finansal aracın fiyatı gerçek değerine eşittir. Fiyat gerçek değeri yansıttığına göre, piyasada değerinin üzerinde ya da altında fiyatlanmış herhangi bir menkul kıymet bulunmayacaktır. Etkin piyasa hipotezine göre, herhangi bir finansal aracın fiyatı piyasaya yeni gelen her bilgi ışığında yeniden rassal olarak belirlenmektedir. (Mandacı, 2018:85). Var olan tüm bilginin fiyata yansıdığı bir piyasada fiyattaki değişim ancak beklenmeyen bir olay sonucu gerçekleşecektir, beklenmeyen bir olayın oluşumu rassal olduğu için fiyatlarda dolayısıyla rassal olarak belirlenmektedir (Tufan ve Sarıççek, 2013: 165).

Etkin piyasa hipotezi bazı varsayımlara dayanmaktadır: Piyasada faaliyet gösteren ekonomik birimler rasyoneldir, bu rasyonel ekonomik birimler tam bilgiye sahiptir, faydalarını maksimize etmeye çalışırlar, söz konusu ekonomik birimler mevcut herhangi bir bilgiyi kullanarak piyasada kar elde edemezler, fiyatlar piyasada yeni ortaya çıkan bilgiye göre rassal olarak değişir ve yeni bilginin fiyatlara yansımaları gecikmesiz olmaktadır (Mandacı, 2018: 86). Etkin bir piyasada herhangi bir zaman diliminde finansal varlığın piyasa değeri, gerçek değerinin iyi bir tahmincisidir. Etkin bir piyasada yatırımcıların hareketleri finansal varlığın piyasa değerinin etrafında rastgele dolaşacaktır.

Etkin bir piyasada yeni bilginin fiyata gecikmesiz olarak yansımış olması gerekmektedir. Günümüzde internetin yaygın olarak kullanımı işlem hızını arttırmakla birlikte işlem maliyetini de azaltmaktadır. Örneğin piyasada hisse senedi işlem gören bir firmanın bilanço açıklamasının yapılacağını, tahminlerin ise karlılık yönünde olduğunu varsayalım. Duyurunun yapılacağı gün hisse senedi fiyatının 100 TL ($t=0$) olduğu bilinmektedir. Eğer piyasa etkin bir piyasa ise hisse senedinin fiyatı var olan tüm bilgiyi içerir. Hisse senedinin yeni olması gereken fiyatı 125 TL olduğu kabul edildiğinde ve yatırımcıların gecikme olmaksızın bu yönde eylemde bulunduğu varsayıldığında, piyasaya yeni bir bilgi gelmediği sürece söz konusu hisse senedinin fiyatı 125 TL olarak kalacaktır. Eğer etkin bir piyasanın varlığından söz etmek mümkün değilse yeni bilginin fiyata yansımaları gecikmeli olarak gerçekleşecektir. Fiyatın 125 TL olarak düzenlenmesi süreci, finansal aracı kurumların söz konusu yeni bilgiyi yatırımcılara iletmesi ve yatırımlarında bu yeni bilgiyi dikkate alarak yeniden değerlendirmesi ile mümkün olacaktır. Etkin olmayan bir piyasada yeni bilginin fiyata yansımaları tahmin edilememektedir. Verilen örneğe ilişkin hisse senedinin fiyat değişimi aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

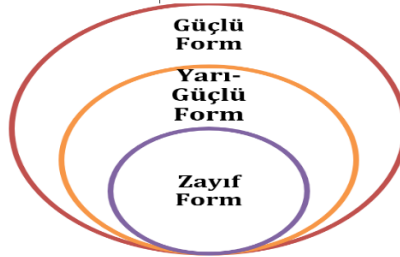
Şekil 1. Hisse Senedi Fiyatının Yeni Bilgi Karşısındaki Değişimi ve Piyasa Etkinliği

Kaynak: Verilen örnek ve örneğe ait olan şekil Mandacı, 2018: 86-87'den yola çıkılarak yazar tarafından yeniden düzenlenmiştir.

Fama, etkin piyasalar hipotezinde bilginin fiyatlara yansıma düzeyine göre güçlü, yarı güçlü ve zayıf form olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Fama, 1970: 383). Eğer menkul kıymetin şimdiki mevcut fiyatı tüm geçmiş fiyat bilgilerini içeriyorsa zayıf formda etkin, geçmiş bilgilerin yanında halka açık bilgileri de içeriyorsa yarı güçlü formda etkin, eğer halka açık bilgilerin yanı sıra firma özelinde tüm özel bilgileri de içeriyorsa güçlü formda etkin olarak tanımlanmaktadır (Açık vd., 2018:685).

Şekil 2. Etkin Piyasa Türleri

Kaynak: Mandacı, 2018:88.

Bir piyasanın güçlü formda etkin olması için o piyasanın yarı güçlü formda etkin bir piyasa olması gerekmektedir. Yarı-güçlü formda etkin bir piyasa olmanın ilk koşulu ise zayıf formda etkin bir piyasa olmasıdır. Şekil 2'de de görüldüğü gibi etkin bir piyasanın temel koşulu zayıf formda etkinliğin sağlanmasıdır. Ancak zayıf formda etkinlik sağlandıktan sonra herhangi bir piyasa için yarı-güçlü ve güçlü formda etkinlikten bahsedilebilir.

Güçlü formda etkinlik için alt küme finansal piyasada yer alan tüm bilgilerdir. Daha az kısıtlayıcı olan yarı güçlü piyasada, ilgilenilen bilgi alt kümesi açıkça halka açık tüm bilgileri içerirken, zayıf biçimde etkin bir piyasada bilgi alt kümesi yalnızca tarihsel fiyat veya getiri dizileridir (Fama, 1970:414).

A. Zayıf Formda Etkinlik

Fama, zayıf formda etkinliği finansal varlığın geçmişteki sahip olduğu tüm bilgilerin finansal varlığın fiyatına yansıdığını durum olarak açıklamaktadır. Herhangi bir finansal aracın geçmişteki fiyat hareketine bakarak gelecekteki fiyatını belirlemek mümkün değildir (Fama, 1970:383). Zayıf formda etkinlik durumunda finansal piyasalarda geçmişte görülen fiyat değişimleri ve trendlerinin

gelecekte meydana gelecek fiyat hareketlerinin tahmininde kullanmak yatırımcının yüksek kar elde etmesini sağlamayacaktır (Altunöz, 2016:1619).

Piyasada oluşan fiyatlar, geçmişteki fiyatların oluşmasına neden olan bilgileri yansıtırlar. Finansal varlıkların alım ve satım kararları geçmişte oluşan fiyatlarına göre belirlenir (Atan vd., 2009: 35). Zayıf formda etkin bir piyasada herhangi bir finansal aracın geçmiş fiyatı kullanılarak gelecekteki fiyatın tahmin edilmesi, söz konusu finansal araca ait teknik analiz yardımıyla elde edilebilecek getiriden daha yüksek bir kazanç sağlamaz (Ross vd., 1996: 338).

B. Yarı Güçlü Formda Etkinlik

Yarı güçlü formda etkin bir finansal piyasada mevcut fiyatlar, zayıf formdaki etkinlikte bahsedilen finansal varlığın geçmişteki sahip olduğu tüm bilgilerin fiyata yansıdığı varsayımı sağlamasının yanı sıra halka açıklanmış tüm bilgileri de yansıtmaktadır (Fama, 1970:404). Menkul kıymetlerin fiyatı geçmiş piyasa verilerinin yanı sıra söz konusu menkul kıymeti piyasaya çıkaran firmanın kamuya açık olan erişilebilir tüm diğer bilgilerini de yansıtmaktadır.

Başka bir ifadeyle herhangi bir menkul kıymetin fiyatı, piyasa bilgilerine ek olarak firma ile ilgili kamuya açık olan mali tablolar, kâr payı dağıtımı, satın alma ve birleşmeler, proje gerçekleştirmeleri ...vb. gibi bilgileri de yansıtmaktadır (Kıyılar ve Akkaya, 2016:66). Finansal varlık fiyatlarının kamuya açık bilgilere etkin bir şekilde uyum sağladığı; fakat aynı zamanda şirket içerisindeki kişilerin (içeriden bilgi alanların) en azından firmaların henüz kamuya açık olmayan önemli bilgilere sahip oldukları, bunun da kimi zaman ortalama piyasa getirisinin üzerinde bir kazanç elde etmeyi sağladığına da vurgu yapılmıştır (Fama, 1970:409). Fakat uzun dönemde zayıf formda etkin bir piyasada olduğu gibi, yarı-güçlü formda etkin bir piyasada da herhangi bir yatırımcının herhangi bir finansal araca ait kamuya açık bilgileri kullanarak normal üstü getiri elde etmesi mümkün değildir.

C. Güçlü Formda Etkinlik

Herhangi bir menkul kıymetin fiyatı, içeriden öğrenenlerin sahip olduğu bilgiler de dahil olmak üzere tüm geçerli bilgileri yansıtıyorsa o piyasa güçlü forma etkin bir piyasa olarak tanımlanmaktadır. Güçlü formda etkin bir piyasada menkul kıymetin fiyatı, halka açık veya halka açık olmayan tüm bilgileri yansıtmaktadır (Fama, 1970:409-410). Güçlü formda etkin bir piyasada tüm bilgiler fiyata yansıdığı için, özel bilgilere erişim fırsatı olan yatırımcılar diğer yatırımcılara göre daha yüksek bir kazanç beklentisi içinde olmayacaklardır. Güçlü formda piyasa etkinliği, fiyatların gerçek değerlerini belirlemede kullanılabilir tüm bilgilerin cari fiyatlara yansıdığı durumdur.

Finansal piyasada faaliyet gösteren bir firma içerisinden elde edilen herhangi bir bilgi gecikme olmaksızın, hızlı bir şekilde piyasaya iletileceği ve bu bilgi diğer ekonomik birimler arasında hızlı bir şekilde yayılacağı için tüm ekonomik birimler aynı anda aynı bilgiye sahip olacaktır. Bu durumda, hiç kimse fiyatı değiştirecek ya da kazanç elde edecek ilave bir bilgiye sahip olmayacak ve piyasadaki fiyat tüm bilgiyi yansıttığı için normal üstü bir kazanç sağlayamayacaktır (Altunöz, 2016:1620).

Ancak güçlü formda etkinlik testleri, bireysel yatırımcıların veya grupların fiyat oluşumuyla ilgili herhangi bir bilgiye tekeli erişime sahip olup olmadığı ile ilgilidir. Böylesine bir modelin tam bir uygulama biçiminin olması beklenmez ve muhtemelen en iyi piyasa verimliliğinden sapmaların önemini değerlendirebileceği bir kıyaslama olarak görülür (Fama, 1970:414).

II. VERİ SETİ, YÖNTEM VE YAZIN TARAMASI

Zayıf formda etkinliği araştırmaya yönelik yapılan ilk çalışmalarda korelasyon, koşu testi ve filtre kurulu gibi daha temel yaklaşımların kullanıldığı görülmektedir. Daha sonraki çalışmalarda ise birim kök testleri ve zaman serisi analizlerinden faydalandığı gözlemlenmiştir.

Piyasadaki fiyatların rassal yürüyüşe sahip olup olmamaları zayıf formda etkinliğe dair bilgi vermektedir. Rassal yürüyüş teorisi Kendall (1953) ile literatüre kazandırılmış ve Osborne (1959, 1962) tarafından geliştirilmiştir. Hisse senetlerin belirli bir seyir boyunca değil bağımsız tesadüfi hareketler sonucunda fiyatlanmaktadır. Bu bağlamda, piyasada işlem yapan bir yatırımcının elindeki fiyat bilgileri ve teknik analizler ile vermiş olduğu alım-satım kararları ile normalden fazla getiri sağlaması mümkün değildir. Samuleson (1965) ve Mandelbort (1966) çalışmaları da piyasadaki rekabetçi piyasada finansal işlemlerden elde edilen karların sıfır olması durumunda piyasadaki fiyat değişimlerinin rassal yürüyüş eğilimi gösterdiği hipotezine destek vermektedir. Rassal yürüyüş teorisi, fiyat değişikliklerinin birbirinden bağımsız ve önceden tahmin edilemez olduğunu savunmaktadır. Finansal varlık fiyatlarındaki değişimin, geçmiş fiyat değişimleri ile ilişkisi yoktur. Rassal yürüyüş, zayıf formda piyasa etkinliğinin test edilmesinde kullanılmıştır (Karan, 2011:270). Etkin piyasa hipotezinin testinde rassallığı ölçen birçok yöntem kullanılmaktadır. Bu testler, birim kök testi, varyans oran testi ve tekrarlar testi gibi farklı yöntemlerden oluşmaktadır (Açık vd., 2018:686).

Etkin piyasa hipotezi kavramı, yatırımcılar, spekülörler, finansal araştırmacılar ve devlet kurumları dahil olmak üzere tüm piyasa katılımcıları için güçlü çıkarımları olan bir hipotezdir. Verimli bir piyasada, arbitraj fırsatlarının ortadan kalkması daha fazla zaman alır, hisse senedi fiyatlarındaki değişiklikler birbirinden bağımsızdır ve gelecekteki fiyatın en iyi tahmini cari fiyattır (Lee vd., 2014:944). Hisse senedi piyasalarının zayıf formda etkinliğini araştıran birçok çalışma rastgele yürüyüş hipotezi temel alınarak oluşturulmuştur. Hisse senedi fiyatlarının rastgele yürüyüş özelliklerini araştırmak için kullanılan bir metodolojik yaklaşım, hisse senedi fiyatlarının bir birim kök içerip içermediğini test etmektir. Ampirik yazında, durağan olmayan ve yatay kesit bağımlılığına göz önünde bulunduran panel veri analizi çerçevesi ile hisse senedi piyasalarının etkinliğini incelemede eksiklikler mevcuttur.

Pek çok çalışmada ileri sürüldüğü gibi finansal piyasaların, heterojen yatırımcıların bir arada bulunması, işlem maliyetlerinin olması ve rekabetin varlığından dolayı, durağan olmayan davranışlarla karakterize edilebileceğine dair teorik bir algı vardır. Kapsamlı araştırmalara rağmen, hisse senedi fiyatlarının rastgele yürüyüş özelliklerine ilişkin ampirik sonuçlar birbirinden farklılık göstermektedir. Bu karışık sonuçların bir nedeni de finansal piyasalarda işlem

gören hisse senedi fiyatlarının dengeden uzak ve durağan olmayan özellikler içeriyor olmasıdır. Aşağıda yer alan tabloda durağanlık testlerini kullanarak zayıf formda piyasa etkinliğini analiz eden çalışmalar özetlenmiştir. Çalışmalar incelendiğinde kullanılan testlerin değişkenlik gösterdiği ve zaman içerisinde kullanılan test türüne göre elde edilen sonuçlarında farklılaştığı görülmektedir. Çalışmalar farklı ülke/ülke grupları açısından ele alınmakla birlikte ulaşılan sonuçların geneli piyasaların zayıf formda etkin olduğunu göstermektedir. Choudhry (1997), Chan, Gup, ve Pan (1997), Andor, Ormos, ve Szabó (1999), Kawakatsu ve Morey (1999), Chun (2000), Gilmore ve McManus (2003), Lee ve Strazicich (2003), Narayan ve Smyth (2005), Narayan ve Narayan (2007), Narayan ve Prasad (2007), Narayan ve Smyth (2007), Lee, Tsong ve Lee (2014) ve Aktan, İmren ve Omay (2019) çalışmaları inceledikleri ülkeler özelinde piyasaların zayıf formda etkin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

İlgili yazında piyasaların zayıf formda etkin olduğu sonucuna ulaşan çok sayıda çalışmanın yanı sıra, piyasaların etkin olmadığı sonucuna ulaşan çalışmalarında varlığı da mevcuttur. Chaudhuri ve Wu (2003) çalışmalarında kullandıkları yapısal kırılmayı dikkate alan Zivot-Andrews testi sonucu piyasaların etkin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Worthington ve Higgs (2004), 16 gelişmiş ülke ve 4 gelişmekte olan ülke kapsamında yaptıkları çalışmalarında gelişmekte olan ülkelere yalnızca Macaristan'da zayıf formda piyasa etkinliğinin olduğunu, gelişmiş ülkeler arasından ise sadece Almanya, İrlanda, Portekiz, İsveç ve İngiltere zayıf formda piyasa etkinliğinin olduğunu, diğer ülkeler için piyasaların etkin olmadığını vurgulamışlardır. Panagiotidis (2005) Yunanistan için yaptığı çalışmada ve Narayan ve Smyth (2005) 22 OECD ülkesi için yaptığı çalışmalarında piyasaların etkin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Hasanov ve Omay (2007) çalışmalarında farklı bir yöntem kullanmış ve doğrusal olmayan modellere izin veren yöntem sonucunda piyasaların etkin olmadığı sonucuna varmışlardır. Narayan (2008) G7 ülkeleri için yaptığı analiz sonucu söz konusu ülkelerde piyasaların etkin olmadığını belirtmiştir. Lee, Lee ve Lee (2010) 32 Avrupa ülkesi ve 26 Asya ülkesi için yaptıkları çalışmada piyasaların etkin olmadığını sonucuna ulaşmışlardır. Karadağlı ve Dönmez (2012) Yunanistan, Macaristan, Polonya, Rusya ve Türkiye için yaptıkları analizde doğrusal olmayan KSS birim kök testine göre piyasalar etkin olmadığını ortaya koymuşlardır. Gümüş ve Zeren (2014) G20 ülkeleri kapsamında yaptıkları çalışmalarında 9 ülke için zayıf formda etkinliğin geçerli iken diğer ülkelere piyasa etkinliğinin olmadığını vurgulamışlardır.

Tablo 1. Yazın Taraması Özeti

Yazar	Ülke/Ülke Grubu	Yöntem	Örneklem Dönemi	Sonuç
Choudhry (1997)	6 Latin Amerika Ülkesi	Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi	Ocak 1989- Aralık 1993	Zayıf formda etkin
Chan, Gup, ve Pan (1997)	18 Ülke (Finlandiya, Fransa, Almanya, Hırvatistan, İtalya, Japonya, Hollanda, Norveç, Pakistan, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere,	Phillips-Perron (PP) birim kök testi	1961-1992	Zayıf formda etkin

Filiz Erataş Sönmez/ Etkin Piyasa Hipotezinin Geçerliliği: G7 Ülkeleri Örneği

	Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka ve Amerika)			
Andor, Ormos, ve Szabó (1999)	Macaristan	Korelasyon ve Run testi	Ocak 1991- Haziran 1999	Zayıf formda etkin
Kawakatsu ve Morey (1999)	Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Hindistan, Kore, Meksika, Tayland ve Venezuela	DF-GLS ve KPSS birim kök testleri	Ocak 1976- Kasım 1997	Zayıf formda etkin
Chun (2000)	Macaristan	Augmented Dickey-Fuller (ADF), Zivot-Andrews ve Vogelsang birim kök testleri	8 Mart 1993-30 Aralık 1997	Zayıf formda etkin
Chaudhuri ve Wu (2003)	17 Yükselen Piyasa Ekonomisi	ADF, PP ve Zivot-Andrews	Ocak 1985- Şubat 1997	ADF ve PP testleri sonucu zayıf formda etkin iken kırılmayı dikkate alan Zivot-Andrews testi sonucu etkin olmayan piyasa
Gilmore ve McManus (2003)	Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya	ADF birim kök testi	Temmuz 1995- Eylül 2000	Zayıf formda etkin
Lee ve Strazicich (2003)	S&P 500	2 kırılmalı LM birim kök testi	1860-1970	Zayıf formda etkin
Worthington ve Higgs (2004)	16 gelişmiş ülke (Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre ve İngiltere) ve 4 gelişmekte olan ülke (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Rusya)	ADF, PP ve KPSS birim kök testleri	31 Aralık 1987- 28 Mayıs 2003	Gelişmekte olan ülkelerden yalnızca Macaristan zayıf formda etkin, gelişmiş ülkeler arasından ise Almanya, İrlanda, Portekiz, İsveç ve İngiltere rassal yürütyüşe sahip ve zayıf formda etkin
Panagiotidis (2005)	Yunanistan	ADF ve Phillips-Perron (PP), GARCH modeli	1 Haziran 2000-14 Mart 2003	Piyasa etkin değildir
Narayan ve Smyth (2005)	22 OECD Ülkesi	Zivot-Andrews birim kök testi	1 Ocak 1991-4 Haziran 2003	Zayıf formda etkin
Hasanov ve Omay (2007)	Yunanistan ve Türkiye	STAR modelleri (E-STAR ve L-STAR testleri)	Ocak 1988- Ekim 2005	Doğrusal olmayan modellere izin veren yöntem sonucunda piyasaların etkin olmadığı
Lean ve Smyth (2007)	8 Asya Ülkesi	İki kırılmalı LM birim kök testi	Ocak 1998- Haziran 2005	Piyasalar etkin değildir
Dorina ve Simina (2007)	8 Avrupa yükselen piyasa ekonomisi	Seri korelasyon ve Run testleri	Aralık 1995 - Şubat 2007	Piyasalar etkin değildir
Narayan ve Narayan (2007)	G7 Ülkeleri	IPS, LLC, LM, SUR ve MADF panel birim kök testi	Ocak 1975- Nisan 2003	Zayıf formda etkin
Narayan ve Prasad (2007)	17 Avrupa Ülkesi	LLC, SUR, ve MADF panel birim kök testi	Ocak 1988- Mart 2003	Zayıf formda etkin
Narayan ve Smyth (2007)	G7 Ülkeleri	İki kırılmalı LM panel birim kök testi	Ocak 1975- Nisan 2003	Zayıf formda etkin
Narayan (2008)	G7 Ülkeri	İki kırılmalı LM panel birim kök testi	Ocak 1975- Nisan 2003	Piyasalar etkin değildir
Lee, Lee ve Lee (2010)	32 Avrupa ve 26 Asya ülkesi	LLC, Breuting, IPS, Fisher-ADF, Fisher-PP, Hadri ve Carrioni-Silvestre birim kök testi	Ocak 1999- Mayıs 2007	Carrioni Silvestre birim kök testi sonucu etkin olmayan piyasa
Karadağlı ve Dönmez (2012)	Yunanistan, Macaristan, Polonya, Rusya ve Türkiye	ADF, PP Kapetanios, Shin and Snell (KSS) ve Im Peseran ve Shin (IPS) birim kök testleri	Eylül 2005- Haziran 2011	(ADF, PP) ve doğrusal panel testi (IPS panel birim testi) piyasaların zayıf etkin olduğunu

				gösterirken, doğrusal olmayan KSS birim kök testine göre piyasalar etkin değildir
Lee, Tsong ve Lee (2014)	Düşük, orta ve yüksek gelirli sınıflandırması dahilinde 61 OECD ülkesi	KSS, IPS panel birim kök testi	Ülkelere göre değişkenlik gösteren başlangıç tarihleri- Haziran 2008	Zayıf formda etkin
Gümtüş ve Zeren (2014)	G20 Ülkeleri	Fourier ADF ve Fourier KSS birim kök testi	Ülkeler özelinde değişen farklı örneklem tarihleri kullanılmıştır	9 ülke için zayıf formda etkinlik geçerli iken diğer ülkelerde piyasa etkinliği yoktur
Aktan, İmren ve Omay (2019)	32 Avrupa Ülkesi	Emirmahmutoglu ve Omay (EO), Çorakçı, Emirmahmutoglu, ve Omay (CEO), Uçar ve Omay (UO), Omay, Çorakçı, ve Emirmahmutoglu (OCE), Omay, Hasanov, ve Shin (OHS), Omay ve İren (OI) doğrusal olmayan panel birim kök testleri	Haziran 2006 - Haziran 2017	Piyasalar zayıf formda etkindir

Bu çalışmada finansal piyasaların dengeden uzak ve durağan olmayan yapısını dikkate almak amacıyla durağan olmayan panel birim kök testine yer verilmiştir. Panel veri analizi hem zamana hem de kesit verilere bakmaya olanak vermekte ve tahminlerin güvenilirliğini artırdığı için son zamanlarda yapılan çalışmalarda da dikkat çekmektedir. Panel veri analizi, sadece zaman serileri veya sadece kesit veriler kullanılarak başka türlü cevaplanamayacak soruları da yanıtlamaktadır (Aktan vd., 2019:2). Dolayısıyla, bu çalışma ile yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinin kullanılmasıyla etkin piyasa hipotezi literatürüne katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılmasının asıl sebebi G7 ülkeleri olarak sınıflandırılan gelişmiş ülkelerin finansal piyasalarının birbiri ile olan yakın ilişkisidir. Söz konusu ülke grubunda yer alan herhangi bir ülkede meydana gelecek olası bir istikrarsızlık kaynağı diğer ülkelerin finansal piyasalarını da etkilemektedir. Çalışmanın ampirik analiz kısmında ele alınan ülke grubu ve durağanlık testi analizi için Narayan ve Narayan (2007), Narayan ve Smyth (2007) ve Narayan (2008) çalışmaları temel alınmış ve uygulamanın ilgili yazına katkısı açısından farklı bir yaklaşım getiren Aktan, İmren ve Omay (2019) çalışmasına da başvurulmuştur.

Tüm hisse senedi fiyat endeksleri, serilerin bir birim kök içerip içermediğini veya gerçekten durağan olup olmadıklarını kontrol etmek için birim kök testleri ile analiz edilir. Seri rassal yürüyüşe sahip ve bir birim kök içeriyorsa, o zaman bu belirli piyasaların zayıf formda etkin olduğu söylenebilir. Durağanlık, herhangi bir şokun bir seri üzerindeki etkisinin zamanla azalacağı ve sonunda kaybolacağı anlamına gelir. Eğer hisse senedi fiyatları durağan bir eğilimdeyse, o zaman seriler zaman içinde trende geri döner ve hisse senedi gelecek fiyatı, geçmiş davranışlarına göre tahmin etmek mümkün olacaktır. Öte yandan, durağan olmayan hisse senedi fiyatları birim kök içermektedir ve şoklar serinin uzun vadeli seyrini

kalıcı olarak değiştirir. Hisse senedi fiyatları durağan olmayan bir süreç izlerse, hisse senedi piyasalarına yönelik şokların kalıcı olması muhtemeldir. Bu nedenle, rassal yürüyüş (durağan olmama) vardır, hisse senedi fiyatlarındaki oynaklığın hisse senedi yatırım kararları ve stratejileri için yeterli bilgi sağlayamaz ve gelecekteki fiyat tahmini yapılamaz (Lee vd. 2014:946).

Bu çalışmada finansal piyasaların dengeden uzak ve durağan olmayan yapısını dikkate almak için durağan olmayan ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Bu testleri uygulamadan önce yatay kesit birimleri arası bağımlılık analiz edilmiştir. Ampirik analizde kullanılan G7 Ülkelerine (Japonya, İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya, Kanada ve Almanya) ait borsa endeks verileri (çalışmanın izleyen ampirik analiz bölümünde panel için EPH değişkeni olarak ifade edilmiştir) Dünya Bankası Global Ekonomik Monitör (Global Economic Monitor- GEM) veri tabanından elde edilmiş ve bazı ülkelere ait veri kısıtı sebebiyle 1990-2020 dönemine ait yıllık veriler analize dahil edilmiş, dengeli panel veri yapısı kullanılmıştır.

III. UYGULAMA BULGULARI

A. Yatay Kesit Bağımlılığı

Panel veriyi oluşturan seriye gelmesi olası herhangi bir şok karşısında yatay kesit birimlerinin birbiri arasındaki etkileşimleri bundan sonra kullanılacak ve çalışmada piyasa etkinliği hakkında kesin kanıt sunacak panel birim kök testlerinin türünü belirleyecektir. Yatay kesit bağımlılığının analizi için Pesaran CD_{LM} testi kullanılmıştır.

$$H_0: \rho_{ij} = \rho_{ji} = cor(u_{it}, u_{jt}) = 0, \quad i \neq j,$$

Yukarıda yer alan boş hipotez yatay kesit birimleri arasında herhangi bağımlılık olmadığını ileri sürmektedir. Söz konusu test ile En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edilen denklemlere ait kalıntılar arasında bir bağımlılık (korelasyon) olup olmadığı araştırılmaktadır.

CD_{LM} test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$CD_{LM} = T \sum_{i=j}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij}^2 \sim \chi_{N(N-1)/2}^2$$

p_{ij} EKK ile tahmin edilen regresyon denklemlerinde kalıntılar arasındaki korelasyon katsayısıdır. Kalıntılar arasında bağımlılığın olmadığını ileri süren sıfır hipotezi altında LM istatistiği, yatay kesit sayısı sabit iken ve zaman sonsuza giderken χ^2 dağılımı göstermektedir (Pesaran, 2004:4).

CD_{LM} testi sonucu elde edilen sonuçlara aşağıda yer alan tabloda yer verilmiştir:

Tablo 2. CD_{LM} Testi Sonuçları

Test	Test İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
LM (Breusch ve Pagan, 1980)	73.091	0.000
CD (Pesaran, 2004)	8.038	0.000
CD_{LM} (Pesaran, 2004)	-1.882	0.030
Düzeltilmiş CD (Pesaran vd., 2008)	1.602	0.045

Yukarıdaki tabloda yer alan sonuçlar incelendiğinde EPH değişkeni için yatay kesit birimleri arasında bağımlılığın olduğu görülmektedir. Tabloda yer alan t istatistiklerine ait olasılık değerleri %5'te anlamlıdır ve EPH değişkeni (G7

ülkelerine ait panel borsa endeks verisi) için yatay kesit bağımsızlığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilmektedir.

B. Durağanlık Analizi

Çalışmanın bir önceki bölümünde, paneli oluşturan serilerde yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna ulaşılmıştır ve değişkenlerin durağanlık analizi için yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Paneli oluşturan seriye gelen herhangi bir şok karşısında eğer seri durağan değilse söz konusu serinin ortalaması şok sonrasında eski haline geri dönmemektedir.

Durağanlık analizi için öncelikle Pesaran (2007) CADF (Cross-sectionally Augmented Dickey Fuller) birim kök testinden yararlanılmış, bu test yardımıyla hesaplanan gecikme sayıları kullanılarak Hadri Kurozumi (2012) testi ayrıca uygulanmıştır. Pesaran (2007) yatay kesit bağımlılığını dikkate alan kesit açısından uyarlanmış bir panel birim kök testi geliştirmiştir. CADF testi aşağıdaki regresyon denkleminin tahminine dayanmaktadır (Pesaran 2007: 268):

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + b_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{\rho_i} c_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + d_{it} + h_i \bar{y}_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{\rho_i} \eta_{ij} \Delta \bar{y}_{i,t-j} + \varepsilon_{i,t}$$

$$H_0 : b_i = 0,$$

Boş hipotez serinin durağan olduğunu ifade etmektedir ve elde edilen t istatistik değerleri Pesaran (2007) kritik değerleri ile karşılaştırılmaktadır.

Tablo 3. CADF Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler	CADF
Japonya	-0.9970
İngiltere	-0.0794
Amerika	-1.3991
Fransa	-0.0872
İtalya	-1.2507
Kanada	-0.7226
Almanya	-1.9014
CIPS	-0.9196

Tablo 4'te yer alan sonuçlar incelendiğinde hesaplanan t-istatistik değerleri düzeyde genel olarak Pesaran (2007) kritik değerleri olan -3.87'den (Pesaran, 2007:276) büyük olduğundan H_0 hipotezi reddedilmektedir. Değişken düzeyde birim kök içermektedir ve durağan değildir. Bu zayıf formda G7 ülkeleri kapsamında piyasaların etkin olduğunu ifade etmektedir.

Sonuçların doğruluğunu test etmek amacıyla bir başka yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testine başvurulmuştur. Hadri Kurozumi (HK) birim kök testi, zaman serilerinde kullanılan KPSS testinin panel veri analizi için uyarlanmış halidir. Hadri Kurozumi (HK) testinde CADF testinde yer alan sıfır hipotezi ve alternatif hipotez yer değiştirmektedir. Böylece CADF testinin sahte birim kökün varlığına karşı önlem alınarak test güçlendirilmiştir (Hadri ve Kurozumi 2012: 31):

$$y_{it} = z'_t \delta_i + f_t \gamma_i + \varepsilon_{it}$$

$$\varepsilon_{it} = \phi_{ip} \varepsilon_{it-1} + \dots + \phi_{i1} \varepsilon_{it-p} + v_{it}$$

$i = 1, \dots, N$ ve $t = 1, \dots, T$ iken z_t deterministiktir ve bağımlı değişkendeki değişimi açıklayabilmektedir. Hadri Kurozumi (HK) birim kök testinde CADF

testinin aksine boş hipotezde serinin durağan olmadığı ifade edilmektedir ve HK testinde iki farklı test istatistiği kullanılmaktadır. Z_A^{SPC} ve Z_A^{LA} N ve T sonsuza yaklaşırken normal dağılıma sahiptir.

Tablo 4. HK Birim Kök Testi Sonuçları

Test	Test İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Z_A^{SPC}	-0.5119	0.6957
Z_A^{LA}	-1.9637	0.9752

Z_A^{SPC} Sul vd. (2005) yöntemiyle hesaplanan ve Z_A^{LA} da Choi (1993), Toda ve Yamamoto (1995) yöntemiyle hesaplanan uzun dönem varyansının panel test istatistiğini ifade etmektedir. Tablo 5'te görüldüğü üzere değişkenlerin olasılık değerleri 0.05'ten büyük ve anlamsızdır. Boş hipotez red edilemez bu da değişkenlerin düzeyde birim kök içerdiğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlar CADF testi sonuçlarını desteklemektedir ve G7 ülkeleri kapsamında zayıf formda etkinlik sonucunu yeniden vurgulamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada G7 ülkeleri için etkin piyasa hipotezinin zayıf formda etkinliği incelenmiştir. İlgili yazında yer alan çalışmalardan farklı olarak zayıf formda etkinliği analiz edilirken yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Öncelikle gelişmiş ülkelerin finansal piyasalarının yakın ilişkisi göz önünde bulundurularak yatay kesit bağımlılığı analiz edilmiştir. Uygulanan CDIm testi sonucunda yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır bu da söz konusu ülke grubunda yer alan bir ülkede meydana gelen olası bir şokun diğer ülkeleri de etkilediği anlamını taşımaktadır. Zayıf formda etkinliğin araştırılması için çalışmada durağanlık analizi yapılmış ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan durağan olmayan ikinci nesil birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Hem CADF hem de Hadri Kurozumi testleri ile elde edilen ampirik bulgular ışığında G7 ülkeleri piyasalarının zayıf formda etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre herhangi bir finansal varlığın geçmişteki sahip olduğu tüm bilgiler finansal varlığın fiyatına yansımaktadır ve herhangi bir finansal aracın geçmişteki fiyat hareketine bakarak gelecekteki fiyatını belirlemek mümkün değildir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar Narayan ve Narayan (2007), Narayan ve Smyth (2007) çalışmaları ile benzerlik gösterirken, aynı ülke grubunu ele alan Narayan (2008) çalışması için piyasa etkinliği açısından farklılık göstermektedir. Ayrıca ampirik analiz kapsamında yatay kesit bağımlılığının araştırılması açısından benzerlik gösteren Aktan, İmren ve Omay (2019) çalışması ile bu çalışma ulaşılan zayıf formda etkinlik sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Ampirik analizden elde edilen bulgular ekseninde birkaç önemli çıkarım yapmak mümkündür. Hisse senedi fiyatları, finansal krizler veya diğer istikrarsız ekonomik olaylar gibi dışsal şokların hisse senedi piyasaları üzerinde kalıcı bir etkisi vardır ve bu nedenle gelecekteki fiyat hareketleri ile ilgili tahmin yapmak mümkün olmayacaktır. Bu ayrıca hisse senedi fiyatları arasında karlı arbitraj fırsatlarının varlığının imkânsız olduğunu göstermektedir. Rassal yürüyüşe sahip olan zayıf formda etkin piyasalarda finansal varlık fiyatlarının durağan olmaması, gelecekteki finansal varlık piyasalarının geçmiş fiyatlara dayalı olarak tahmin edilemeyeceği anlamına gelir ve bu da, kurumsal ve düzenleyici mekanizmaların,

finansal varlıkların fiyat hareketlerinin teknik analiz kullanımı yoluyla kâr elde etmek için kullanılmayacağını ifade etmektedir. Finansal varlık fiyatlarında ortaya çıkan değişimler, ancak finansal varlık hakkında bilgi edinme sürecinde ortaya çıkan aksaklıklar nedeniyle oluşmaktadır ve rasyonel ekonomik birimler geçmişte yapmış oldukları yanlışlarından ders alarak, aksaklıkları en kısa sürede gidermektedir.

Ekonomi politikaların oluşturulmasında finansal varlık fiyatlarının durağanlığı da dikkate alınmalıdır. Durağan olmayan finansal varlık fiyatları diğer makroekonomik değişkenlere aktarılabilir. Bu da politika yapıcılarının finansal piyasaların kompleks yapısını dikkate alması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Finansal sistem üretim, tüketim ve yatırım kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Ekonomik birimlerin davranışlarını etkileyen beklentiler, reel ve finansal unsurların ortak bir sonucudur. Ekonomik sistem yalnızca kaynakların çeşitli alternatifler arası dağılımını değil, finansal varlık fiyatları ile reel varlık fiyatları arası tutarlılığı da konu edinmelidir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Dr. Öğr. Üyesi Filiz Erataş Sönmez tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Açık, A., Baran, E. ve İ. S. Ayaz. (2018). Hisse Senedi Fiyatlarında Etkinlik: Konteyner Şirketleri Üzerine Bir Araştırma, *SETSCI Conference Indexing System*, 3:685-689.
- Altunöz, U. (2016). Borsa İstanbul'da Zayıf Formda Etkin Piyasa Hipotezinin Testi: Bankacılık Sektörü Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43): 1619-1625.
- Aktan, C., İren P. ve T. Omay. (2019). Market Development and Market Efficiency: Evidence Based on Nonlinear Panel Unit Root Tests, *The European Journal of Finance*, 25(11): 1-15.
- Atan-Duman, S., Özdemir, Z. A. ve M. Atan. (2009). Hisse Senedi Piyasasında Zayıf Formda Etkinlik: İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2):33-48.
- Andor, G., M. Ormos, ve B. Szabó. (1999). Return Predictability in the Hungarian Capital Market." *Periodica Polytechnica. Social and Management Sciences* 7 (1): 29-45.
- Breusch, T. S., ve A. R. Pagan (1980), The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1): 239-253.
- Chan, K. C., B. E. Gup, ve M. S. Pan. (1997). International Stock Market Efficiency and Integration: A Study of Eighteen Nations. *Journal of Business Finance and Accounting* 24 (6): 803-813.
- Choi I. (1993). Improving Empirical Size of the KPSS Test of Stationary. http://homp.sogang.ac.kr/inchoi/workingpaper/in_choi-jetem-revision_2.pdf.
- Choudhry, K., (1997). Stochastic Trends in Stock Prices: Evidence From Latin American Markets. *Journal of Macroeconomics*, 19: 285-304.
- Chun, R.M. (2000). Compensation Vouchers and Equity Markets: Evidence from Hungary. *Journal of Banking and Finance* 24 (7):1155-1178.
- Chaudhuri, K. ve Y. Wu, (2003). Random Walk Versus Breaking Trend in Stock Prices: Evidence From Emerging Markets. *Journal of Banking and Finance*, 27:575-592

- Dorina, L., ve U. Simina. (2007). Testing Efficiency of the Stock Market in Emerging Economies. *The Journal of the Faculty of Economics-Economic Science Series 2*: 827–831.
- Fama, E. F. (1970). Efficient Capital Markets: A Review of The Theory and Empirical Work, *Journal of Finance*, 25: 383-423.
- Fama, E. F. (1976). Efficient Capital Markets: Reply, *The Journal of Finance*, 31(1):143-145.
- Gilmore, C. G., ve G. M. McManus. (2003). Random-walk and Efficiency Tests of Central European Equity Markets. *Managerial Finance* 29 (4): 42–61.
- Gümüş, F. B. ve F. Zeren. (2014), Analyzing Efficient Market Hypothesis with Fourier Unit Root Tests: Evidence from G-20 Countries, *Ekonomski Horizont*, 16(3): 225-237.
- Hadri K. ve E. Kurozumi E. (2012). A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and a Common Factor. *Economics Letter*, 115(1): 31-34.
- Hasanov, M, ve T. Omay. 2008. Nonlinearities in Emerging Stock Markets: Evidence From Europe's Two Largest Emerging Markets, *Applied Economics*, 40 (20): 2645–2658.
- Karan, M. B. (2011). Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi, *Ankara: Gazi Kitabevi*.
- Karadağlı, E. C., ve M. G. Dönmez. (2012). A Nonlinear Analysis of Weak Form Efficiency of Stock Index Futures Markets in CCE Emerging Economies. *International Research Journal of Finance and Economics* 95: 61–71.
- Kawakatsu, H., ve M. R. Morey. (1999). Financial Liberalization and Stock Market Efficiency: An Empirical Examination of Nine Emerging Market Countries. *Journal of Multinational Financial Management* 9 (3): 353–371.
- Kendall, M. G. (1953). The Analysis of Economic Time Series, Part 1. Prices, *Journal of Royal Statistical Society*, 96:607-636.
- Kıyılar, M. ve M. Akkaya. (2016). Davranışsal Finans, *İstanbul: Literatür Yayıncılık*.
- Lee, C. C., Lee, J. D. ve C. C. Lee. (2010). Stock Prices and The Efficient Market Hypothesis: Evidence from a Panel Stationary Test with Structural Breaks, *Japan and the World Economy*, 22:49-58.
- Lee, C.C., Tsong C. C. ve C. F. Lee. (2014). Testing for the Efficient Market Hypothesis in Stock Prices: International Evidence From Nonlinear Heterogeneous Panels, *Macroeconomic Dynamics*, 18:943-958.
- Lee, J., ve M. C. Strazicich, (2003). Minimum LM Unit Root Test with Two Structural Breaks. *The Review of Economics and Statistics*, 85:1082–1089.
- Lean, H.H., ve R. Smyth. (2007). Do Asian Stock Markets Follow a Random Walk? Evidence from LM Unit Root Tests with One and Two Structural Breaks. *Review of Pacific Basin Financial Markets and Policies*, 10:15–31.
- Mandacı, P. E. (2018). Etkin Piyasa Hipotezi, *Finansın Temel Teorileri (Editör: Aysel Gündoğdu)*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Mandelbrot, B. (1966). Forecasts of Future Prices, Unbiased Markets and Martingale Models, *Journal of Business*, 39(1): 242-255.
- Narayan, P.K. (2008). Do Shocks to G7 Stock Prices Have a Permanent Effect?, *Mathematics and Computers in Simulation*, 77: 369–373.
- Narayan, P.K., ve S. Narayan, (2007). Mean Reversion in Stock Prices: New Evidence from Panel Unit Root Tests. *Studies in Economics and Finance*, 24(3):233–244.
- Narayan, P. and A. Prasad, (2007) Mean Reversion in Stock Prices: New Evidence from Panel Unit Root Tests for Seventeen European Countries. *Economics Bulletin*, 3(34): 1-6.
- Narayan, P. K., ve R. Smyth. (2005). Are OECD Stock Prices Characterized by a Random Walk? Evidence from Sequential Trend Break and Panel Data Models. *Applied Financial Economics* 15 (8): 547–556.
- Narayan, P.K., ve R. Smyth. (2007). Mean Reversion Versus Random Walk in G7 Stock Prices Evidence from Multiple Trend Break Unit Root Tests. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 17:152–166.
- Osborne, M. (1959). Brownian Motion in the Stock Market, *Operation Research*, 7: 145-173.
- Osborne, M. (1962). Periodic Structures in the Brownian Motion of Stock Prices, *Operation Research*, 10: 345-379.

- Panagiotidis, T. (2005). Market Capitalization and Efficiency. Does It Matter? Evidence from the Athens Stock Exchange. *Applied Financial Economics* 15 (10): 707–713.
- Pesaran, H., M. (2004), General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. Working Paper 0435, University of Cambridge, 1-39.
- Pesaran H. M. (2007), A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Economics*, 22:265-312.
- Pesaran, H., M., Ullah, A. ve T. Yamagata, (2008). A Bias-Adjusted Lm Test of Error Crosssection Independence. *The Econometrics Journal*, 11(1): 105-127.
- Ross, S., A. Westerfield, W. Randolph ve J. Jaffe (1996), *Corporate Finance*, (4. Ed.), Irwin Press.
- Samuleson, P. (1965). Proof that Properly Anticipated Prices Fluctuate Randomly, *Industrial Management Review*, 6: 41-49.
- Sul D., Phillips P. C. B. ve C. Y. Choi (2005). Prewhitening bias in HAC Estimation, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 67(4): 517-546.
- Tufan, C. ve R. Sarıççek. (2013), Davranışsal Finans Modelleri, Etkin Piyasa Hipotezi ve Anamolilerine İlişkin Bir Değerlendirme, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2): 159-182.
- Toda H. Y. ve T. Yamamoto (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics*, 66(1-2): 225-250.
- Worthington, A. C., ve H. Higgs. (2004). Random Walks and Market Efficiency in European Equity Markets. *Global Journal of Finance and Economics* 1 (1): 59–78.

SUMMARY

The concept of the efficient market hypothesis is a hypothesis with strong implications for all market participants, including investors, speculators, financial researchers, and government agencies. In an efficient market, arbitrage opportunities take longer to disappear, changes in stock prices are independent of each other, and the best forecast of the future price is the current price.

According to the Efficient Markets Hypothesis, the value of all securities traded in the market always reflects complete information, which makes it possible to have an efficient market. As in the general economy, where the rational economic units with full knowledge do not make mistakes and thus the markets are constantly in balance, the stock market is in constant balance with the assumption that the prices reflect the full information and it is described as an "efficient" market.

Fama explains that its weak form efficiency is reflected in the price of the financial asset with all the information the financial asset possessed in the past. It is not possible to determine the future price of any financial instrument by looking at the past price movements. In case of weak form of efficiency, using the price changes and trends seen in the past in the financial markets to predict future price movements will not provide high profit for the investor.

The aim of this study is to examine the validity of Fama's Efficient Market Hypothesis for G7 countries. First of all, cross-section dependency is analyzed by taking into account the close relationship of financial markets of developed countries. As a result of the applied CDIm test, it was concluded that there is cross section dependency. This means that a possible shock occurring in a country in the G7 country group affects other countries as well. In order to investigate the effectiveness in weak form, stationarity analysis was made in the study and non-stationary second generation unit root tests that take into account the cross-section dependence were used. According to the empirical findings obtained by both CADF

and Hadri Kurozumi tests, it is concluded that the markets of G7 countries are efficient in a weak form. It is possible to make several important inferences on the basis of the findings obtained from the empirical analysis. Exogenous shocks such as stock prices, financial crises or other unstable economic events have a permanent impact on stock markets and therefore it will not be possible to make predictions about future price movements. Changes in financial asset prices occur only due to the disruptions in the process of obtaining information about financial assets, and rational economic units take lessons from their past mistakes and fix them as soon as possible.

Bölgesel Kimlik İnşasında Devletlerarası Örgütlerin Rolü: Akdeniz Havzası Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

Gökhan DUMAN*

Didem DOĞANYILMAZ DUMAN**

ÖZ

Küreselleşmenin doğrudan bir sonucu olarak devletler arasında artan ilişkiler ve iş birliği, ulus-devlet ile bağdaştırılan ulusal kimlik algısına ulus aşırı bileşenlerin eklenmesini beraberinde getirmiştir. Makro ölçekte bölgesel devletlerarası örgütler buldukları bölgede gerçekleştirdikleri politikalar ile ilgili bölgenin hem içeride hem dışarıda algılanışını etkileyecek bölgesel kimlik inşasına katkıda bulunabilmektedirler.

Bu çalışma kapsamında ilk olarak bölgesel kimlik inşasına dair kuramsal bir yaklaşım sunulacak, literatürde bulunan tartışmalara yer verilerek neden etno-sembolcü bir inşa sürecinin kabul edildiği üzerinde durulacak ve daha sonra Akdeniz Havzası özelinde makro ölçekli bölgesel yapılanma çerçevesinde kendisini gösteren iki temel kimlik bileşeni olarak Avrupalılık ve Akdenizlilik kimlikleri, Avrupa Birliği ve Akdeniz İçin Birlik örgütleri nezdinde bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Karşılaştırmalı bir inceleme kapsamında tamamlanacak olan bu çalışmanın amacı, bu iki devletlerarası örgütün ilgili kimliklerin inşa edilmesine ve kültürel yapılanmadan sivil yapılanmaya dönüşmelerine katkı verip vermedikleri sorunsalı üzerine odaklanmak ve ilgili durumun nedenlerini analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz Havzası, Bölgesel Kimlik, Akdeniz İçin Birlik, Avrupa Birliği
JEL Sınıflandırması: F53, Y80

The Role of Inter-State Organizations in Regional Identity Construction: A Comparative Analysis on the Mediterranean Basin

ABSTRACT

As a direct result of globalization, relations and cooperation between states have increased. Thus, this brought about the articulation of transnational components to the perception of national identity associated with the nation-state. On a macro scale, regional organizations can contribute to the regional identity construction with the policies that they carry out in their region, which will affect the perception of the region both inside and outside. Within the scope of this study, a theoretical approach on a regional identity construction will be presented, it will be emphasized on why an ethno-symbolist construction process is accepted, then European and Mediterranean identities will be evaluated within the framework of European Union and Union for the Mediterranean. The aim of this study, which will be completed within the scope of a comparative analysis, is to focus on the question of whether these two regional organizations contribute to construct the relevant identities through their transformation from their cultural characteristics to civic ones.

Key Words: Mediterranean Basin, Regional Identity, Union for the Mediterranean, European Union

JEL Classification: F53, Y80

* İzmir Demokrasi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
email: gokhan.duman@idu.edu.tr ORCID bilgisi: 0000-0002-7007-3542

** İzmir Demokrasi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
email: didem.duman@idu.edu.tr ORCID bilgisi: 0000-0001-7785-4416

(Makale Gönderim Tarihi: 28.11.2020 / Yayına Kabul Tarihi: 25.02.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.832936

Makale Türü: Araştırma Makalesi

GİRİŞ

Bölge kavramı, disiplinler arası bir değerlendirmeye tabi tutulacak olsa; siyasi, ekonomik, coğrafi, kültürel, sosyolojik vb. birçok çalışma alanının kapsam dahiline alınabileceği oldukça geniş bir perspektif sunabilecek bir yapıya sahip olduğu gözlemlenecektir. Bu disiplinlerin her biri, kavramın ne olduğu sorusuna verilebilecek farklı yanıtlar üzerine odaklanacaktır: coğrafi alan, mutfak kültürü, mimari yapılanma vb. Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplini içinse bölge kavramının tanımlanması konusunda üzerinde durulması gereken iki önemli nokta bulunmaktadır: bölge kavramı ulus-üstü bir yapılanmaya sahip makro bir ölçekte mi değerlendirmeye alınacak; yoksa mikro ölçekli, devlet sınırları çerçevesinde bir bölge yapılanması mı incelenecek?

Bölgeler, sosyal inşacılık yaklaşımı çerçevesinde, ekonomik ve politik güç ilişkileri bağlamında “olan” (*being*) değil, zaman içerisinde “oluşan” (*becoming*) yapılanmalar şeklinde incelenmelidir (Paasi, 2009: 132-133). İlgili ilişkilerin kurulabilmesi için hükümetlere ve idari birimlere ihtiyaç duyulurken, kültürel bir bileşenin de bütünlüğü sağlamak açısından birleştirici unsur olarak kapsam dahiline alınması gerekmektedir. Jessop’un (2002) dikkat çektiği üzere, devletler bölgeselleşme sürecinde önemli bir aktör olmalarına karşın, küreselleşmenin bir parçası olarak devlet – hükümet yapılanmalarının da yeniden ölçeklendirildiğini belirtmek gerekmektedir. Paasi’nin (2011: 10-11) “yeni bölgecilik” şeklinde altını çizdiği kavrama yaklaşımı, kurumsal anlamda daha geniş bir politik, kültürel, ekonomik ve idari süreçleri kapsamaması gerektiği yönündedir ve bu kapsamda, Raco’nun (2006) belirttiği üzere, bölgeselleşme sürecinin olumlu seyri için birbirleriyle ilintili ortak ekonomik çıkarlar ve sosyal entegrasyon ile birlikte kültürel bir kimlik bileşenin de varlığı gerekmektedir.

Uluslararası sistem içerisinde ulus-üstü ölçekli bir bölgeselleşme sürecinin başarıya ulaşabilmesi, kurumsal yapıların sunacağı bir meşruiyet çerçevesinde mümkün olabilecektir (Paasi, 2009). Bu kurumsal yapılar, sistem içerisinde bulunan devlet ve devlet-dışı aktörlerden oluşacaktır (Söderbaum, 2003). Bu noktada, yukarıda belirtildiği üzere, ekonomik çıkarlar ve sosyal entegrasyon süreci konusunda bir aşamaya ulaşılabilecek ve kurumsal olarak uluslararası sistemde bir meşruiyet kaynağı oluşturabilecektir; ancak bir diğer önemli gereklilik olarak karşımıza çıkan kimlik inşa süreci için kurumsallaşma ile birlikte kurumsal politikalara da ihtiyaç duyulacaktır. İlgili kurumsallaşma sonucunda ortaya konan politikalar, bölge toplumlarına artı bir değer sunmak üzere belirlenmektedir.

Bölgelleşme süreçlerinin sunacağı kimlik algısı, bir sosyal kimlik bileşeni olarak ortaya çıkacak ve kurumsallaşma sürecinin uluslararası sistem içerisinde sahip olabileceği başarının yanında oldukça önemli bir meşrulaştırma aracı olacaktır. Bölge toplumlarına sunulacak olan belirli ayrıcalıklar; onların, bu kurumsal yapıya ve ilgili bölgeye karşı bir aidiyet sergilemeleri için somut birer neden haline gelecek ve öz-saygı oluşumu konusunda bir ‘öteki’ye karşı üstünlük oluşturacaktır. Çalışmanın ileriki bölümlerinde detaylı bir şekilde açıklanacağı üzere, bu kimlik bileşeni kurumsal devletlerarası bir yapı – yani uluslararası bir örgüt – tarafından ortaya konulduğunda hem bölge içerisinde hem de bölge dışında

yaşayanlar tarafından meşrulaştırılacak ve ‘öteki’ algısının oluşmasına olanak sunacaktır.

Uluslararası sistem içerisinde coğrafi alt yapılanmalar göz önünde bulundurulduğunda, Avrupa Kıtası ve Akdeniz Havzası dikkat çekmektedir. Bu bölgelerin birbirine yakınlığının yanında bazı devletlerin her iki bölgede de bulunması sebebiyle Avrupa Kıtası ve Akdeniz Havzası’ndaki kurumsal yapılar ve bu yapıların politikalarının karşılaştırılması önem arz etmektedir.

Bu çalışma kapsamında Akdeniz Havzası, makro ölçekli bir bölge olarak incelemeye alınacaktır. Avrupa Birliği (AB) ve Akdeniz İçin Birlik kurumsal yapılarının ortaya çıkışları ve ardından ortaya koydukları politikalarla bölgesel kimlik inşasına katkı sunup sunmadıkları karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Çalışma kapsamında kimlik kavramı etno-sembolcü yaklaşım çerçevesinde incelemeye alınacak ve Avrupalılık kültürel kimliğinin oluşturulan politikalar aracılığıyla sivil (yurttaşlık kapsamında değerlendirilebilecek olan – civic) nitelikte bölgesel bir kimliğe dönüşümünün değerlendirilmesinin ardından Akdeniz Havzası ve Akdenizlilik kültürel kimliği açısından durumun ne olduğu tartışılacaktır. Her iki bölge ve kurumsal yapı için ortaya konan politikaların birlik üyelerinin uluslararası sistem içerisinde olumlandırılmış bir benlik duygusuna ulaşması konusunda birliğin etkinlik sahibi olup olmadığı değerlendirmeye alınacaktır.

I. KİMLİK OLUŞUM SÜRECİ

Kimlik, bireylerin kendilerini ‘öteki’nden ayırmak amacıyla sorduğu ‘Ben kimim?’ sorusuna verdiği yanıtların toplamında oluşan bir bütünlük şeklinde ortaya çıkarken aynı zamanda toplumsal anlamda bir aynılık bağlamında benzerliklerin ortaya çıkması ile yeni sosyal grupların oluşmasına olanak sunan bir unsurdur. Özdemir’in (2015: 202-203) belirttiği üzere, bu farklılık ve aynılıkların sistematik anlamlandırılması olarak değerlendirilen kimlik, aynı zamanda kolektif ve sınıf gibi bilinç unsurları üzerine odaklanılan bir tanımlanma sürecidir. Tajfel’e (1981: 255) göre kimlik üç temel fonksiyonu yerine getirmektedir; bireye kendisinin kim olduğunu açıklar, başkalarına bireyin kim olduğunu açıklar ve bireye başkalarının kim olduğunu açıklar.

Kimlik, çok boyutlu ve iç içe geçmiş (*nested*) (Ashforth ve Johnson, 2001) bir yapıya sahiptir ve farklı durumlarda farklı kimlik bileşenleri önem kazanarak ön plana çıkmaktadır. Farklı kimlik bileşenlerinin farklı durumlarda farklı sıralamalarla ortaya çıkıyor olması, diğer bileşenlerin herhangi bir şekilde önemini yitirmesine sebep olmamakta veya diğer bileşenler için bir tehdit unsuru haline gelmemektedir. Yalnızca anlık durum itibarıyla bireye daha fazla statü, özgüven ve/veya öz-saygı atfetmesi sebebiyle tercih önceliği yaratmaktadır.

Kimlikler bireysel anlamda ortaya çıkabileceği gibi toplumsal anlamda da var olabilir ve önem kazanabilirler. Turner (1982) tarafından bireyin kendisini ait hissettiği sosyal kategoriye üyeliği ve bu üyelik kapsamında ortaya çıkan bilgi şeklinde tanımlanan sosyal kimlik; Wendt’e (1994: 395) göre ise ilgili aktörün diğerlerini tanımlarken kendisine atfettiği değerlerin bütünüdür. Tajfel’in (1982: 2) belirttiği üzere sosyal kimliğe eğilim gösterilmesi konusunda birbirleriyle

bağlantılı farklı bileşenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Buna göre, bilişsel bağlamda üyelik farkındalığı ve bu farkındalığın değerlendirilmesi konusunda değerlendirmeci bir yaklaşımın sergilenmesi gerekmektedir. Herhangi bir sosyal kategorinin varlığı ve birey arasındaki etkileşimi sağlayacak olan bu iki bileşene karşı bireyin aynı zamanda duygusal bir yatırım olarak bir eğilimi de olmalıdır. Beck ve Beck-Gernsheim'ın (2001) belirttiği üzere, özellikle Batı dünyasında (kimi zaman zorunlu bir şekilde) atomcu toplum yapılanması çerçevesinde bireyciliğin artışı sonucu bireysel kimlikler belirli sosyal kategorilere karşı sergilenen aidiyetlerin ve yukarıda sözü edilen farkındalığın ve eğilimin önüne geçmektedir. Ancak buna rağmen, bu kategorilerin ve buna bağlı olarak sosyal kimliklerin bireylerin ve toplumların hayatlarındaki önemini kaybettiğini belirtmek öz-tanımlama sürecinin ciddi anlamda eksik kalmasına sebep olacaktır.

Kolektif düzeyde bir grup oluşumunun bireylere sunacağı olumlandırılmış kimlik bileşenleri, o bireylerin ilgili gruba karşı sergileyecekleri aidiyetin konsolide hale gelmesini sağlayacaktır. Zira bireylerin bireysel kimlik yerine sosyal kimliklerini ön plana çıkarmaları için, ilgili kimliklerin onlara pozitif bir imaj sergilemesi, 'öteki'ne göre ayrıcalık ve bir konfor alanı sunması gerekmektedir; diğer bir deyişle kendilik saygısına sahip bir benliğe ulaşmasını sağlamalıdır (Turner, 1982: 33). Bireylerin sosyal kimlikleri çerçevesinde aidiyet sergiledikleri ve iç-grup olarak nitelendirilen topluluk, kendisini ona karşı konumlandığı bir dış-gruba ihtiyaç duyacaktır. Aynılık ve farklılık bağlamında ortaya çıkan kimlik algısının sosyal bazda aslında gruplar arası sınırlar çerçevesinde belirginleştiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. İlgili gruplar arası dinamikler ve bireylerin kendilerini ait hissettikleri sosyal kimlik bileşenleri çerçevesinde oluşacak iç-grup tarafsızlığı, bireyin grubuna karşı yaklaşımını da etkileyecek ve bir dış-grup ile yapılabilecek bir karşılaştırmada üstünlük hissi sağlayacaktır (Brehm, vd., 1993: 102). Bu üstünlük hissi, yukarıda da belirtildiği üzere, temelde bireyin sosyal kimlik bileşenine tutunma sebebidir.

Atomcu toplum yapılanması, küreselleşmenin beraberinde getirdiği ve sosyo-politik boyutta ortaya çıkan tek farklılık olmamış; bununla birlikte daha farklı değişiklikler de gözlemlenmiştir. Bütünleşme ve parçalanma süreçleri, küresel ve bölgesel arasında yeni bir dinamiğin ortaya çıkmasına sebep olarak (Antoine, 2017: 3), sosyal kimlik bağlamında yeni alanlar açmıştır. Bölgeselleşme bu noktada, toplumların iç içe geçmiş kimlik yapılanmasına yeni bir bileşen daha sunmaktadır. İlgili bölgedeki politik ve idari yapılanmaya bağlı olan bu yeni kimlik bileşeni için toplumların bölgesel yapılanmaya karşı hissedecekleri aidiyetlerin ne kadar güçlü olacağı ve bölgesel yapılanma ile aralarındaki uyum seviyesi şeklinde iki farklı boyut dikkat çekecektir (Brigevich, 2012). Yukarıda belirtilen kimlik inşası için bilinç sergilenmesi gerekliliği, bölgeselleşme ile birlikte ortaya çıkacak bölgesel farkındalığın oluşması ile birlikte kimliğe karşı hiss edilen aidiyet konsolide hale gelecektir. Bu farkındalık ile bölgesel kimlik, bölgenin bir özelliği haline gelecek; bölgenin kabullenilmesi, normalleşmesi ve uyum süreci ortaya çıkacak ve bu süreç, içinde ilgili bölgenin diğer bölgelerden ayrılan özelliklerini barındıracaktır (Paasi, 2011: 14). Bireysel anlamda aidiyet hissini coğrafi bir alanla

özdeşleştiren bölgesel kimlik, farklı grupların oluşturulması ve bozulması konusunda oldukça belirgin bir rol oynayacak, farklı mücadelelere sahne olacaktır. Paasi'nin (2003) belirttiği üzere, bölgelerin tanımlanması ve buna bağlı olarak bölgesel kimliklerin oluşması politik ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkacaktır.

Bölgesel kimliklerin oluşum süreçleri kapsamında değerlendirilmesi gereken iki unsur bulunmaktadır; kültürel-tarihsel uyum ve politik-ekonomik çıkar (Paasi, 2009: 141). İlk etapta bölgeselleşmenin oluşabilmesi ve farkındalığın yaratılabilmesi için tarihsel ve kültürel bileşenlere ihtiyaç duyulmaktadır; ancak yukarıda da belirtildiği üzere ortak çıkarlar çerçevesinde kurumsal yapılanmaların oluşturulması kimliğin konsolidasyonu için oldukça büyük önem arz etmektedir. Çıkar algısının küresel yapılanmada yeniden ölçeklendirilmesi ve ulus devletlerin küresel rekabet açısından zayıf kalması (Paasi, 2009: 123); politik ve ekonomik güç dengelerinin değişmesini, uluslararası sistem içerisinde farklı aktörlerin güç kazanmasını ve makro ölçekli bölgesel yapılanmaların dikkatleri üzerine toplamasını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede kurumsallaşmayla beraber bölgesel sınırların kesinlik kazanması, belirli söylemlerin ilgili dinamikler üzerinden kuruluyor olması, sembollerin yaratılması gibi süreçler; zaten gruplar arası sınır kavramı üzerine kurulan biz/onlar dinamiği, bir diğer deyişle sosyal kimliğin oluşum süreci, için oldukça net bir zemin hazırlamaktadır.

Tüm bu aşamalarda belirtildiği üzere, bölgesel anlamda 'inşa' edilecek bir kimlik bileşeninin oluşum süreci incelemeye alınmaktadır. Kimlik kavramının tanımlanması kapsamında ortaya çıkan farklı yaklaşımlar inşa sürecine karşı şüpheli yaklaşımlar sergilemişlerdir. Örneğin ilkçi yaklaşım, kimliklerin verili ve sabit olduğu gerçeğine odaklanmaktadır; buna göre kimlikler zaten özde vardır ve herhangi bir oluşum sürecinden bahsedilmemektedir. Farklı olarak modernist yaklaşım kimliklerin verili olmalarına karşı çıkmakta ve onların sonradan inşa edilebildikleri gerçeği üzerine yoğunlaşmıştır ve Antonsich (2009) bu çerçevede kimliğin kendisinin değil oluşum süreçlerinin incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Oluşum süreçlerinin incelemeye alındığı bölgesel kimlik kavramı algısı için modernist yaklaşımın daha uygun bir teorik çerçeve sunduğunu belirtmek mümkünken, Entrikin (2002) bölgelerin homojen yapılarının ilgili kimliklerin yapısında büyük önem taşıması kapsamında bölgesel kimliklerin modernist değil ilkçi yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kimlik çalışmaları kapsamında ilkçi/modernist dikotomisi çerçevesinde devam eden tartışmalara bir uzlaşma olarak sunulabilecek olan etno-sembolcü yaklaşım, kimliklerin inşa edildikleri gerçeğini kabul ederken diğer taraftan da bu inşa sürecinin temelini oluşturacak olan unsurların ilkçi yaklaşım kapsamında verili olduğunun üzerinde durmaktadır (Özkırıklı, 2016: 74-75). Bu tartışmalar ışığında, bölgesel kimlik inşasını açıklamak adına en doğru tanımlama etno-sembolcü yaklaşım olacak ve bu çalışmanın teorik altyapısı için de bu yaklaşıma sadık kalınacaktır.

II. BÖLGESEL KİMLİK İNŞASINDA ETKİN BİR ULUSLARARASI AKTÖR OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ

Kuruluş amaçlarına uygun olarak kurumsallaşmayı sağlamış örgütlerin oluşturdukları kimlik, ilgili örgütlerin sistem içerisinde varlıklarını sürdürebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Selznick, 1984: 63, Cho, 2007: 158). Ulus-devletlerin beraberinde getirdiği ulusal kimlik algısı var olan en belirgin sosyal kimlik bileşeni olarak kendisini göstermiş ve yine etno-sembolcü yaklaşım çerçevesinde ilgili topluluğun sosyal, siyasi ve kültürel geçmişinin üzerine inşa edilmiştir. Devletler tarafından sivil nitelikte bir kimlik bileşeni olarak sunulan ulusal kimlik, ilgili coğrafyada yaşayanlara kimi zaman etnik, kimi zaman teritoryal bir bağ çerçevesinde sunulmuş (Smith, 2017); ancak küreselleşme ile birlikte bireylerin yer değiştirmeye başlaması ve var olan kimliklerine ek olarak başka kimlikleri edinebilme durumunun ortaya çıkması ile birlikte vatandaşlık şeklinde de algılanmaya başlamıştır. Ulusal kimlik inşasını gerçekleştirmiş ulus-devletlerin çevre devletlerle geliştirdikleri ilişkiler hali hazırda var olan kimliklerin etkileşim içerisine girmesini sağlamış ve bu etkileşim sonucunda aynı coğrafyada bulunan devletler ve toplumlar için ulusal kimliklere benzer şekilde yeni bir sosyal kimlik edinme durumu ortaya çıkmıştır. Daha önce çok bileşenli olduğundan bahsedilen kimlik algısı kapsamında, bölgesel kimlikler yeni bir sosyal kimlik olarak halihazırda var olan ulusal kimliklerin üzerine eklenmektedir.

Bölgesel sınırlarının göreceli bir biçimde belli olduğu ve kurumsallaşmayı sağlayarak bölgesel kimliği oluşturmuş uluslararası örgüt için Avrupa Birliği örnek verilebilir. Beck ve Beck-Gernsheim'a (2001: 24-26) göre, Batı dünyasında bireyler gündelik hayatlarını etkileyen geleneklere değil kurumlar tarafından kendilerine verilen kurumsal kimliğe daha fazla aidiyet sergilerler. Bu anlamda bölgesel örgüt konumundaki AB, bireylere sahiplenebilecekleri yeni bir kimlik vermiş durumdadır.

Avrupalı olmaktan ziyade AB'ye üye olan devletlerin vatandaşlarına örgüt tarafından sağlanan bölgesel kimlik, Bruter (2008: 279) tarafından iki temel nitelik çerçevesinde tanımlanmıştır. Kültürel nitelik (*cultural pillar*) Avrupa kimliğinin ortak kültür, sosyal benzerlikler, değerleri anlatmakta iken; yurttaşlık kapsamında değerlendirilebilecek sivil nitelik (*civic pillar*) kültürel nitelikten farklı olarak politik sistemin sunduğu bir kimlik algısı şeklinde açıklanmıştır. Bu çerçevede AB tarafından sunulan ve sivil bir kimlik olma özelliği sergileyen bölgesel kimlik; birlik üyesi toplumları oluşturan bireyler için yeni bir sosyal kimlik bileşeni olarak ulusal kimlikleri ile eklenmiştir. Bu anlamda AB'ye öncü örgütler bölgede daha önce bulunmuş olsalar da kuruluş amaçları ve hedefleri bakımından bölgesel kimlik ancak AB tarafından sağlanabilmiştir.

Her ne kadar ulus-devletler halen uluslararası sistem içerisinde etkin ve görünürlüğü yüksek yapılar olsalar da küreselleşme etkisiyle uluslararasılaşmış hale gelen ekonomi ve geçişkenliğe izin veren kültürlerin yoğun etkileşimi sonucunda devletlerin egemenlik transferi yoluyla ortaya çıkardığı uluslararası örgütler; kurumsallaşma süreçleri içerisinde yeni ekonomi modellerini, paylaşılan kültürel öğeleri ortaya çıkarırken yeni kimlik algılarını da beraberlerinde

getirmişlerdir. Her uluslararası örgüt için aynı yargıya varmak mümkün değildir. Nihayetinde küresel, bölgesel olarak ayrılan uluslararası örgütlerin kuruluş amaçları da savunma temelli, ekonomik temelli, politik temelli olmak gibi farklılıklar göstermektedir. Örgütleri ortaya çıkaran ulus-devletlerin hangi oranda egemenlik transferi yaptığı da yine uluslararası örgütün ne kadar etkin olacağını belirleyen bir faktör olmakla birlikte, ilgili örgütün kendisine üye olan devletlerin vatandaşları konumundaki bireylere neler sunacağını da belirlemektedir. Sözü edilen egemenlik transferi ister istemez örgütün karar alma mekanizmasını belirlemekte ve yoğun egemenlik transferinin söz konusu olduğu örgütlere uluslar üstü bir yapı kazandırmaktadır. Bu anlamda çalışmanın odak noktası olan bölgesel kimlik ile alakalı olarak örnek olarak verilen AB'nin kuruluş amacı ve zaman içerisinde geçirdiği değişim göz önüne alındığında, uluslar üstü bir yapı olarak uluslararası sistem içerisinde bulunduğunu söylemek mümkün olacaktır.

1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak kurulan yapı, tarihsel süreçler sonucunda AB'ye evrilmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kuruluşu ile ortaya konan ekonomik perspektif ve hedeflere, daha sonra politik perspektif ve hedeflerin de eklenmesi ile birlikte AB'nin ortaya çıkması sonucunda birlik üyesi devletleri tanımlayan üyelik durumu, toplumlar için yeni bir sosyal kimlik ortaya çıkarmıştır. Kimlik inşası sürecinde etkili olan; paylaşılan tarihsel geçmiş, kültür, dil yakınlığı gibi olgulara sahip olan ve hali hazırda kültürel kimlik olarak Avrupalı olan toplumlar, AB'nin kurumsallaşmasını tamamlaması ile birlikte yeni bir kimlik bileşenine sahip olmuş ve AB'ye üye olmaktan dolayı kazanılan sivil kimlik ortaya çıkmıştır. Kurumsallaşma sonrasında ortaya çıkan bu kimlik, ortak politik hedeflerin bir yansımasıdır (Giesen, 2003: 22). AB tarafından ekonomik iş birliği ve kültürel paydaşlık üzerine inşa edilen bu kimlik yeni bir vatanseverliği de beraberinde getirmiş ve bölgeye bağlılığı arttırmıştır (Hooghe ve Marks, 2001). Ekonomik iş birliğinin artırılması ve paylaşılan kültürel öğelerin ön plana çıkarılması ile bölgesel kimlik algısı daha konsolide bir hale getirilmiştir (Roca ve Oliviera-Roca, 2006). Örgütün AB bağlamında oluşturduğu bu bölgesel kimlik, üyelerin ekonomilerini geliştirme isteğinin üzerine konumlandırılmış ve üye devletlerin vatandaşlarına sağlanan bir kimlik olmakla birlikte göçmenler tarafından da cazip bir kimlik bileşeni olarak algılanmıştır (Paasi, 2009: 139). Bu kimliğin ortaya çıkmasında ortak tarih geçmiş ve paylaşılan tecrübenin yanında ortak gelecek algısı ve hayali de önemlidir. AB kimliğine, bir nevi AB vatandaşlığına, giden tarihsel süreçte bu ortak gelecek algısı 1999 yılında dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi (1999) tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir; “[...] Malların, hizmetlerin, sermayenin ve insanların serbest dolaşımına dayanan bir gümrük birliği ve tek bir pazar oluşturduk. Tek bir para birimi ile ekonomik ve parasal bir birlik oluşturduk. Ortak kurumlar ve doğrudan seçilmiş bir Avrupa Parlamentosu ile siyasi birliğin temellerini attık. Şu anda inşa etmemiz gereken şey, güçlü bir paylaşılan ortak kader duygusu ile desteklenen kalpler ve zihinlerin birliğinden oluşan ortak Avrupa vatandaşlığı duygusudur [...]”.

AB sınırlarını oluşturan ulus devletlerin hali hazırda bölge içerisinde yer alması dolayısıyla, bahsi geçen bölgesel kimliğin direkt olarak coğrafya ile ilişkilendirilmesi mümkündür (Risse, 2010). Birinci ve İkinci Dünya savaşları gibi mücadeleler sonunda ulusal sınırların kesinlik kazandığı Avrupa'daki ulus devletler hali hazırda köklü ulusal kimliklere sahip konumdadır. Ulusal kimlik inşa aşamasını tamamlamış bu devletlerin egemenlik transferi ile güç verdiği AB'nin, Avrupa tarihi üzerine inşa etmeye başladığı bu sosyal kimliğin bireyler tarafından sahiplenilmesinde ortak gelecek hayalinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Karl Deutsch'a (1966) göre ortak çıkar duygusu ortak kimlik anlayışının gelişmesinde ve sahiplenilmesinde etkilidir. AB'nin kurumsal politikaları ve girişimleri ile artırılan refah seviyesi bireylerin geleceğe dair AB'nin çizdiği hedeflere umutla bakmasını sağlamıştır.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilecek AB için bahsi geçen bölgesel kimlik, küreselleşme ile mücadele etmek için oluşturulmuş bir araç değildir (Millard ve Christensen, 2004). Bu anlamda birliğe yeni üyeler alınması, oluşturulan bölgesel kimlik için bir tehdit olarak görülmemiştir. Birliğin kuruluşu ile tesis edilen güven sistemi, farklı devletlerin uyum içerisinde var olması sağlanmıştır (Paasi, 2003: 1-2). Hali hazırda genişleme politikasına sahip olan AB'ye, her genişleme dalgası ile yeni üyeler katılmış; ancak birlik, ortak değerlerini korurken farklılıkları da kabul etmiş ve kendisine 'çeşitlilikte birlik' sloganını belirlemiştir. Bu durum bahsi geçen sosyal kimliğin kurumsal politikalarla belirlenmesinde farklılıkları da değerlendirmeyi ve bu farklılıkları da kabul etmeyi beraberinde getirmiştir. Her ne kadar genişleme politikasına sahip olsa da göreceli olarak sınırları belli olan AB'nin, bu sınırlar içerisinde paylaştığı kültür, din, dil yakınlığı gibi değerler birlik üyeleri için 'öteki'nin ne olduğunun belirlenmesinde kullanılmaktadır. Nihayetinde yukarıda bahsedilen kimlik olgusunun sahiplenilmesinde 'biz' algısının açıklanması kadar 'öteki'nin ne olduğunun da belirlenmesi gerekmektedir. Bu anlamda Avrupa'nın kültürel mirası üzerine; işleyen demokrasi, insan hakları, eşitlik, hukukun üstünlüğü gibi olguların konulması ile ortaya çıkan AB algısı, bahsi geçen yeni sosyal kimliği meydana getirmiştir. Artık AB'ye üye olmanın ortak tarihe paydaş olmanın yanında yukarıda sayılan değerlere de sahip olmak demek olduğu ortadadır. Birliği oluşturan devletlerin üzerinde anlaştıkları yeni normlar, üyeler tarafından kabul edilmekle birlikte ulusal normlar için bir ikame sağlamamaktadır. Paylaşılan değerler üzerine inşa edilen bu yeni normların AB'ye üye devletlerin ulusal normları baz alınarak ortaya çıkarıldığını da söylemek mümkündür.

Yaşanan tarihsel süreç sonunda AB'ye üye devletlerin vatandaşları AB'ye üye olmaktan dolayı sahip oldukları yeni sivil kimlikleri sayesinde birlik sınırları içerisinde özgürce seyahat etmekte, yine aynı sınırlar içerisinde istedikleri ülkeye yerleşebilmektedir. Diğer taraftan, bölgesel kimliğin ortaya çıkışı ile birlikte bireyin kendi içerisinde bir kimlik kargaşası yaşaması ve egemen konumdaki ulusal kimliği ile çatışmaya girme ihtimali de bulunmaktadır (Radcliffe ve Westwood, 1996: 109). Bu kargaşa sadece bölgenin tam olarak neresi olduğu ile alakalı değil, aynı zamanda farklı katmanlarda yer alan kimliklerin ne anlama geldikleri ile de

ilgili olabilmektedir (Casey, 2011). Ancak bugün gelinen noktada AB tarafından sağlanan bu yeni sosyal kimliğin üye devlet vatandaşlarının sahip olduğu ulusal kimlikler ile uyumlu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nihayetinde bölgesel bir örgüt tarafından ortaya konan bu kimliğin inşasında ulusal ya da yerel kimlikler reddedilmemiştir. Ulusal kimliklerle örtüşen, örgüt eliyle ortaya konmuş bölgesel kimlik, bölge içerisindeki rekabetçi ortamla birlikte üyeler arasındaki güvenlik ikilemini de ortadan kaldırmıştır (Jesse ve Williams, 2005: 9). Bu yeni kimlik bireylerin hali hazırda sahip olduğu ulusal kimlik duygusunda herhangi bir azalmaya ya da birlik içerisindeki devletlerden herhangi birinin ulusal kimliğinin ortadan kalkmasına sebep olmamıştır (Antonsich, 2009). Zaten teorik olarak da kimliklerin iç-içe geçmiş yapısı, bir kimlik bileşeninin ön plana çıkması veya yeni bir kimlik bileşeninin kimlik algısına dahil olması durumlarını diğer bileşenler için bir tehdit olarak değerlendirmemektedir. Bahsedilen uyum sonucunda yeni sosyal kimliğin birey tarafından kabul edilmesi ile bir üst katman ortaya çıkmaktadır.

AB vatandaşlığının ulusal kimliklere eklenen yeni bir kimlik bileşeni olduğu ve ulusal kimliklerin yerini almayacağı AB tarafından da belirtilmiş durumdadır (EU citizenship). Risse'e (2010) göre ulusal kimliklerden üstün olmayan Avrupalı kimliğinin ulusal kimliklerin yerini alması mümkün olmadığından var olan ulusal kimliklerin üzerine çıkılmış bir katman olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Örnek olarak bir İspanyol vatandaşının sahip olduğu ulusal kimlik kartı üzerinde artık AB Bayrağı da yer almaktadır. Katalan bir İspanya vatandaşı için artık taşıdığı kimlik bileşenlerine yenisi eklenmiş durumdadır. Önce Katalan, sonra İspanyol olan birey artık AB vatandaşı konumuna da gelmiştir. Bu anlamda uluslararası örgütler tarafından ortaya konan yeni kimlik; bireylerin ulusal, yerel ya da etnik kimliklerini serbestçe dile getirebileceği bir alan olma özelliği de taşımaktadır (Jesse ve Williams, 2005). Bu yeni kimliğe dair AB üye ülke vatandaşlarının farkındalığını ölçen en güncel çalışma Avrupa Komisyonu'nun 2016 yılına ait raporudur. Rapora göre birliğe üye ülke vatandaşlarının %87'si taşıdıkları AB kimliğinden haberdar durumdadır (European Commission, 2016). Her ne kadar bu durum AB kimliğinin birey tarafından kabul edildiğini göstermese de o birey AB dışındaki devletler için AB kimliği ile tanınacaktır. Bu anlamda AB 'biz' algısını geliştirirken, 'onlar' tarafından nasıl görüleceklerini de ortaya koymaktadır. Hali hazırda bulunan ulusal kimliklere eklenen bölgesel kimlik AB'ye üye devlet vatandaşlarının 'öteki'ler tarafından Avrupalı olarak görülmesini sağlamıştır. Bu yeni kimlik, birlik üyesi devletlerin vatandaşları için son katman olurken diğerlerinin gördüğü ilk katman olmuştur. Avrupalı olma durumu 'öteki'ler tarafından üyelerin ulusal kimliklerinden öte, bir çatı kimlik halinde algılanır hale gelmiştir (Chaban vd., 2006). AB tarafından ortaya konan sosyal kimlik, paylaşılan değerleri ön plana çıkarırken 'öteki'lerden nasıl farklı olduklarını ve hangi noktalarda ayrıldıklarını da belirtmekte ve böylelikle kimlik inşası sürecinde gerekli olan 'öteki'nin tanımlanması da tamamlanmaktadır. Bu anlamda beklentilerin kurumsal uygulamalar, semboller ve söylemlerle görünür hale geldiği bölgesel bilinç (Paasi, 2003), AB tarafından oluşturulmak ve grup içi üyeler

tarafından kabul görmeye birlikte; bölge dışında yaşayan insanların da bölgeye dair geliştirdikleri bölgesel bilinç ile konsolide hale gelmiştir (Paasi, 2011: 13).

İnşa edilen kimliğin sahiplenilmesinde etkili olan bayrak, marş gibi semboller (Kertzer, 1988: 61) zaten halihazırda AB tarafından oluşturulmuş durumdadır. Gerekli sembollerin varlığı, coğrafi sınırların belirli olması, bölgesel bilincin bulunması ve 'biz' ve 'onlar' tanımlarının yapılması sonucunda AB kurum ve politikaları ile birlikte başarılı bir bölgesel kimlik yaratılmış ve hem bölgedeki hem de bölge dışındaki topluluklar tarafından kabul görmüş durumdadır.

III. BÖLGESEL KİMLİK İNŞASINDA ETKİSİZ BİR ULUSLARARASI AKTÖR OLARAK AKDENİZ İÇİN BİRLİK

Yukarıda bahsedilen Avrupa bölgesi gibi kültürel kimliğin bulunduğu bir başka bölge de Akdeniz Havzası'dır. Coğrafi olarak tasvir etmesi görece kolay olan bölgedeki kültürel kimliğin, bölgeye özel devletlerarası bir örgüt bulunmasına rağmen sosyal bir kimliğe dönüşemediğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. Avrupa özelinde anlatılan kurumsallaşma ile ortaya çıkan bölgesel kimliğin, Akdeniz Havzası'nda neden ortaya çıkmadığının incelenmesi uluslararası örgütlerin bölgesel kimlik inşasında ne derece etkili olduklarını ortaya koyacaktır.

Akdeniz olarak nitelendirilen alan kuzeyinde Avrupa, güneyinde Afrika ve doğusunda Levant Bölgesi'nin bulunduğu denizi işaret etmektedir. Akdeniz Havzası çok kültürlü, çok dilli ve birçok etnik kimliğe sahip insan topluluklarının yaşadığı bir coğrafyadır. Akdeniz'e kıyısı olan topraklar tarih boyunca ticaret yollarına, aktörler arasındaki savaşlara ve bu savaşlara bağlı olarak göçlere ev sahipliği yapmıştır. Bu noktada bahsi geçen havzanın sadece denize kıyısı olan devletler için değil, bölge dışında kalan devletler için de bir ilgi alanı olduğunu belirtmek mümkündür. Dil, din, etnik kimlik gibi çeşitliliğin olduğu Akdeniz Havzası'nda yer alan devletlerin gelişmişlik düzeylerinin aynı olduğunu söylemek mümkün olmamasına karşın, bu devletlerin bölgedeki çıkarları için iş birliğine gitmesi gerektiğini iddia etmek mümkündür. AB örneğinin gösterdiği iş birliğinin herkesin çıkarına olabileceği bir kurumsal yapının kurulması fikri Akdeniz Havzası'nda yer alan devletler arasında uzun süre gündemi meşgul etmiş ancak kurumsal bir yapı olmaksızın çok taraflı anlaşmalar ile iş birliği yapılma yoluna gidilmiştir. Akdeniz Havzası'nın hemen kuzeyinde yer alması ve bünyesinde Akdeniz'e kıyısı olan devletleri bulundurması sebebiyle Avrupa-Akdeniz iş birliğine yönelik politikalar, AB tarafından belirlenmiştir. Geliştirilen tüm ikili ve çoklu iş birliklerine rağmen Akdeniz Havzası'nda yer alan kurumsal bir yapıya yani, uluslararası örgüte duyulan ihtiyaç ortadan kalkmamıştır.

Kuruluşundan önceki dönemde yaşanan gelişmeler ve tartışmalar örgütün bugünkü ismi ile kurulmasına neden olmuştur. Akdeniz İçin Birlik örgütüne giden süreci başlatan Barselona Süreci, 1995 yılının Kasım ayında İspanya'nın Barselona kentinde gerçekleştirilen konferans ile başlamıştır. Konferansta ilan edilen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı mekanizması daha sonraki yıllarda geliştirilerek 2008 yılında Akdeniz İçin Birlik örgütüne dönüşmüştür (IEMed, 2015). Akdeniz İçin Birlik ismiyle bölgede uluslararası bir örgüt konumunda yer alan yapı, fikrin ilk ortaya çıktığı Barselona Süreci ile kuruluşunun gerçekleştiği 2008 yılına kadar geçen süre

içerisinde değişime uğramıştır. 1995'te ilan edilen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı mekanizmasının yeniden ele alınması ve zamanın şart ve gereklerine göre gerekirse güncellenmesi amacıyla 2006 yılında başlatılan girişim 2007 yılında dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy önderliğinde devam etmiştir. AB örneğinden yola çıkılarak benzer bir yapıyı Akdeniz Havzası için hayata geçirmek adına yapılan girişimlerde aslında AB gibi bir yapı ile Akdeniz Birliği şeklinde öngörülmüştür (Holm, 2007). Ancak Akdeniz Havzası'na kıyısı olan ülkelerin bir kısmının zaten AB'ye üye olması, bu ülkeler için kurulacak bir Akdeniz Birliği'ne üyeliğin AB'yi doğrudan etkileyeceğine dair tepkiler sonucunda, Fransa'nın öncülüğünde Akdeniz Birliği kurmak için başlatılan proje Akdeniz İçin Birlik olarak şekil değiştirmeye başlamıştır (Kyprianou, 2016). Akdeniz İçin Birlik'in kuruluş kararının verildiği 2008 yılında gerçekleştirilen Paris Zirvesi'nde yaşanan tartışmalar; AB'ye üye ancak Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin katılımlarının AB'nin bölgedeki çıkarlarını ve bölgeye yönelik politikalarını etkileyeceği üzerine odaklanmış ve AB'nin tüm üyelerinin üye olarak yer alacağı kurumsal bir yapı kurulmasına karar verilmiştir. Projenin Akdeniz Birliği'nden Akdeniz İçin Birlik'e değişimi ile birlikte; özellikle AB üyeleri tarafından sunulan Akdeniz Birliği kurulması halinde Akdeniz Havzası'nda hem AB hem de Akdeniz Birliği'nin ortaya çıkmasıyla yaşanabilecek olası çift başlılık durumu ortadan kalkmıştır. Sonuç itibarıyla Akdeniz İçin Birlik örgütü hem Akdeniz Havzası'na kıyısı olan devletleri hem de Akdeniz'e kıyısı olmayan ancak AB'ye üye olan devletleri içerisinde barındıran bir yapıya bürünmüştür. Bölgesel örgüt görüntüsü sergileyen uluslararası örgütün, bölge dışından üyelerinin olması Akdeniz İçin Birlik örgütünün gerçekten bölgesel bir örgüt olup olmadığı tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Bugün itibarıyla Genel Sekreterliği İspanya'nın Barselona şehrinde bulunan Akdeniz İçin Birlik örgütü, yapısı itibarıyla etkinliği tartışmalı olan bölgesel bir uluslararası örgüttür.

Kuruluş sürecinde yaşanan tartışmalar ve Akdeniz Birliği kurma fikrinin Akdeniz İçin Birlik kurma fikrine evrilmiş olması akıllara hem Akdeniz Havzası'nda yer alan hem de bu bölgede yer almayan ülkeleri bir araya getiren olgunun ne olduğu sorusunu getirmektedir. Yukarıda belirtilen ve AB'de etkin konumda olan coğrafi, kültürel, tarihsel paydaşlık durumunun, Akdeniz Havzası için de geçerli olduğu söylenebilir ancak bölgesel örgüt konumundaki AB'nin bu anlamdaki etkinliğinin Akdeniz İçin Birlik için de geçerli olabileceğini iddia etmek mümkün değildir. Bu noktada Akdeniz Havzası'na kıyısı olan ve olmayan ülkeleri Akdeniz İçin Birlik çatısı altında bir araya getiren temel fikrin, bölgede çıkar sahibi olmak olduğu söylenebilir. AB örneğindeki paydaşlık durumunun bulunmaması, Akdeniz İçin Birlik örgütünün kurumsal olarak neyi temsil ettiğinin belirlenememesine de sebep olmaktadır. Akdeniz Havzası'nın hali hazırda kuzey ve güney olarak ikiye bölünmüş olması ve kuzey ile güney arasındaki tarihsel geçmişin kuzeyin güneye üstünlük kurma çabalarından oluşması, gelişmişlik düzeyi olarak da Kuzey Akdeniz'de yer alan devletlerin Güney Akdeniz'dekilere göre daha iyi durumda olması; Akdeniz Havzası'nın iki yakasının iş birliğine girmesinin bölge için gerekli olduğunu ortaya koymakla beraber bu iş birliğinin

zorluğuna da dikkat çekmektedir. Ortak tarihsel geçmiş ve paylaşılan kültürel öğeler üzerine kurulmuş AB’de, üyelerin gelişmişlik düzeylerinin birbirine yakın olduğu ve ekonomik sistemlerinin birbirine benzer olduğu göz önüne alındığında; tüm bu üyelerin Akdeniz İçin Birlik örgütüne üye yapılması ile birlikte kuzey ve güney Akdeniz arasındaki uçurumun daha da derinleştiğini söylemek mümkündür. Akdeniz Havzası’na kıyısı olan AB üyeleri yanında diğer üyelerin de karar alma mekanizması içerisinde bulunması, ister istemez AB’nin ve üyelerinin çıkarlarının güney Akdeniz’de bulunan devletlerin çıkarlarına göre önceliklendirilmesi durumunu ortaya çıkarmıştır.

Akdeniz İçin Birlik örgütüne AB’nin tüm üyelerinin üye yapılması, örgütün Akdeniz özelinde temsil yeteneğinin sorgulanmasına yol açmakla kalmamış, aynı zamanda ilgili bölgenin Akdeniz’den çıkarak Avrupa-Akdeniz olarak algılanmasına yol açmıştır. Bölgesel bir örgüt olma iddiası ile kurulan Akdeniz İçin Birlik örgütünün kapsadığı coğrafi alanın genişlemesi, AB örneği ile açıklanan kurumsallaşmış yapının bölgesel kimliği oluşturması açısından Akdeniz İçin Birlik özelinde ne derece geçerli olabileceği sorusunu akıllara getirmektedir. Örgütün kuruluşuna giden yolda ortaya atılan ilk fikir olan Akdeniz Birliği kurumsal bir yapıya bürünmüş olsaydı hem örgütün kapsadığı coğrafi alan kesinlik kazanacak hem de bu kesinlik kazanan coğrafi alan üzerinde oluşturulabilecek bölgesel bir kimlik mümkün olabilecekti. Ancak Akdeniz Birliği’nden Akdeniz İçin Birlik’e evirilen yapıda bölgenin Akdeniz dışına genişlemesi ile beraber Akdeniz Havzası paydaşlığı olmaksızın üyelerin bulunması durumu, Akdeniz İçin Birlik örgütünün bölgeyi temsil etme iddiasını ortadan kaldırmıştır. Diğer bir deyişle, AB’ye üye olmanın ne demek olduğu net iken Akdeniz İçin Birlik üyeliğinin tam olarak ne olduğunu betimlemek zorlaşmaktadır.

Akdeniz İçin Birlik örgütünün operasyonel kapsamına bakıldığında, örgüte üye devletlerin toplumlarının hayatını doğrudan etkileyecek politikalar yerine devletlerin gelişmesi ve kalkınmasına yönelik politikaların tercih edildiği görülmektedir. Akdeniz İçin Birlik örgütünün resmi internet sitesine göre, örgütün politikaları kapsamında belirlenen projeler üç alanda yoğunlaşmaktadır; kalkınma, entegrasyon ve istikrar (UfM). Görüldüğü üzere bu alanlarda gerçekleştirilecek projeler, Akdeniz İçin Birlik’e üye devletlerin toplumlarını doğrudan değil de dolaylı yoldan etkileyebilecek projelerdir. Örgütün AB’de olduğu gibi bireylerin hayatlarını doğrudan etkileyecek ve dolayısıyla bölgesel kimliğin oluşumuna katkı sunabilecek, serbest dolaşım, insan hakları, ortak eğitim alanı, ifade özgürlüğü vb. gibi projelere yönelmediğini söylemek mümkündür. Bu duruma gerekçe olarak örgütün kurumsallaşma sürecinin devam ettiğini ve bu süreçte öncelikli alanların devletlerin kalkınmasına yönelik olarak belirlendiğini söylemek mümkün olsa da kuruluş öncesi ve sonrası yaşanan tartışmalara bakıldığında bireyleri doğrudan etkileyecek politika vizyonuna dair siyasi bir beyanın da olmadığı görülecektir.

Kültürel açıdan değerlendirildiğinde hali hazırda gündelik hayatta kullanılan ve karşılığı olan ‘Akdenizli’ tanımlamasının varlığından söz etmek mümkündür. Akdeniz Havzası’nın çevresinde yer alan devletlerin tarihsel süreç içerisinde birbirlerini etkiledikleri ve kültür geçişkenliğine sebep oldukları

söylenbilir. ‘Akdenizli’ betimlemesi ile; aynı deniz etrafında yaşayan, mutfakları birbirine benzeyen, yaşam biçimleri benzerlik gösteren insanlardan bahsedilmektedir (Toprak, 2006). Ulusal kimlikleri arasında benzerlik olmamasına rağmen kültürel öğelerin paylaşımında olduğu Akdenizli kullanımında, ortak değerler çerçevesinde bölgede yer alan topluluklar tarafından ne derece farkındalık sergilendiği tartışmalıdır. Avrupa örneğindeki benzerlikler AB tarafından öne çıkarılırken, farklılıkların da ‘çeşitlilikte birlik’ sloganıyla kabul edildiğinden daha önce bahsedilmişti. Benzer bir durumun Akdeniz için geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Akdeniz Havzası’nda yer alan devletlerin birbiri ile olan sorunları yanında kültürel benzerlikleri öne çıkaracak kurumsal bir yapının olmaması farklılıkların da uzlaşmacı bir noktada buluşamamasına sebep olmaktadır. Havza coğrafyasından birlik coğrafyasına geçildiğinde ise durum daha da karmaşık hale gelmektedir. Akdeniz İçin Birlik örgütünün üyeleri bakımından kapsama alanının Avrupa-Akdeniz’e genişlediği göz önünde bulundurulduğunda, örgüt üyelerinin benzerlikleri azalırken farklıları artmaktadır. AB’nin politika ve girişimleri ile ortak karakteristik özellikleri belirleyerek inşa ettiği bölgesel kimliğin, Akdeniz özelinde Akdeniz İçin Birlik örgütü tarafından mevcut yapısı içerisinde oluşturulması mümkün değildir. Kuzey ve güney bölgeleri ile ifade edilen Akdeniz Havzası’nı temsil edecek kurumsal bir yapı iddiası ile kurulan Akdeniz İçin Birlik örgütünün aynılıklar ve farklılıklar bağlamında bir kimlik inşa etmesini beklemek yanlış olacaktır. Mevcut kurumsal yapısı ve üyelik statüsüyle örgütün en fazla ortaya koyabileceği temsiliyet Avrupa-Akdenizli (Avro-Akdenizli) şeklinde olacaktır ki bunun da özellikle güney Akdeniz’de yer alan devletler için bir karşılığı bulunmamaktadır.

Akdeniz Havzası’nda yer alan devletler arasındaki farklılık demokrasi geçmişlerine bakıldığında da görülmektedir. Güney Akdeniz’deki devletlerin kuzeyde yer alanlara göre çok daha geç bağımsızlık kazanmış olmaları ulusal kimliklerinin oluşum sürecinin daha geç tamamlanmasına sebep olmuştur. Bu anlamda AB’nin oturmuş ulusal kimlikler üzerine bölgesel bir kimlik inşa etmesi mümkün olmuşken Akdeniz için benzer bir durum geçerli olamayacaktır. Ayrıca, kuzeyde uzun bir geçmişe sahip olan ulusal kimlik algısı, modern toplum algısı ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği atomcu toplum yapılanmasının; Akdeniz Havzası’nın her iki tarafı için aynı derecede kendisini göstermesini ve yeni bir kimlik bileşenine yaklaşımın benzer olmasını beklemek de gerçek dışı olacaktır. Zira henüz yarım yüzyıllık geçmişe sahip olan bağımsız bir ulusal kimliğin ve bu çerçevede oluşan politik kültürün coğrafyanın diğer kısmı ile de aynı dinamiklere sahip olması beklenemeyecektir. Diğer taraftan, Akdeniz İçin Birlik örgütüne üye olan ancak Akdeniz Havzası’nda yer almayan devletlerin Akdeniz Havzası’na ait bölgesel bir kimliğe ihtiyacı olmadığından Akdeniz İçin Birlik örgütünün bölgesel kimlik inşasına yönelik politika belirlemesini beklemek de mantıklı olmayacaktır. Nihayetinde hali hazırda Avrupalı olan ve ulusal kimliğinin yanında bölgesel bir kimliğe de sahip AB’ye üye durumda olan devletler için Akdeniz Havzası’na kıyıları olsa dahi Akdenizli olmak bir zorunluluk değil bir tercih olma durumundadır. Kuzey ile güney arasında birçok alanda karşımıza çıkan kuzey

üstünlüğü, bu noktada da kendisini göstermektedir. Kuzey Akdeniz’de yer alan devletlerin bu görelî üstünlüğünün zamanla giderek artması, kuzeyin baskınlığını da beraberinde getirmiştir. Bu noktada egemen hale gelen kuzey Akdeniz’in ortak kültürel bileşenleri erozyona uğratarak kendine benzetmeye başladığını iddia etmek mümkündür.

Yukarıda bahsedilen kültürel Akdenizlilik kimliğinin kurumsal bir yapısının olmaması, bu kültürel kimliğin ancak istenmesi halinde Akdeniz Havzası’nda yaşayan bireylerin sahiplenmesi ile ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Kültürel kimliğin kurumsal politikalar ile sivil nitelikte bir bölgesel kimliğe dönüşmemiş olması sebebiyle, ilgili kimlik Akdeniz Havzası dışındaki toplumlar için bir anlam ifade etmemekte, diğer bir deyişle bölge dışındaki toplumlar için farkındalık oluşturarak bir ‘öteki’ yaratamamıştır. Kurumsallaşma ile birlikte sivil bölgesel kimliği inşa ederek bireylere ayrı bir bileşen olarak sunan AB tecrübesinin Akdeniz özelinde gerçekleşme ihtimali Akdeniz İçin Birlik örgütünün kuruluşu esnasında verilen kararlar ile ortadan kalkmış durumdadır. Akdeniz Birliği fikri ile başlayan kurumsallaşma çalışmalarının Akdeniz İçin Birlik örgütü ile vücut bulmuş olması, AB tecrübesinden faydalanılması fırsatının kaçırılmasına sebep olmuştur.

SONUÇ

Kimlik olgusu hem bireylerin kendilerini tanıtmaları hem de başkaları tarafından tanınmaları konularında büyük önem taşımaktadır. Toplumsal özellikler ve tecrübelerle eklemlenen öğretilerle şekillenen kültürel kimlik, tarihsel süreç içerisinde sabit ve verili bir özellik sergilerken, sivil nitelikteki kimliklerin kurumlarca tanımlanması ve bireylere sunulması gerekmektedir. Ulus-devletlerle birlikte konsolidasyonu sağlanan ulusal kimlikler, bireylere belirli haklar sağlamak ve onların kimlik inşasına eklemlenen sosyal kimlik bileşeni olarak hayatlarında yer almaktadır.

Küreselleşme ile birlikte hem devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri farklı bir boyuta evrilmiş, hem de birey mobilitesi artmıştır. Bu değişiklik kapsamında devletlerarası ilişkilerin yoğunlaşarak artması sonucu devletlerarası örgütler ortaya çıkmış ve uluslararası sistem içerisinde kendilerine yer bulmuşlardır. Devletler tarafından egemenlik transferi ile güç verilen uluslararası örgütlerin hepsinin sistem içerisinde etkin olduğunu söylemek mümkün değildir. Uluslararası örgütler kuruluş amaçlarına ve hedeflerine göre farklılaşmakla birlikte asıl fark kendilerine transfer edilen egemenlik seviyesinde ortaya çıkmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak, uluslararası sistem içerisinde egemen güç olan devletler tarafından kurulan bu örgütlerin ne kadar güçlü olduklarına göre sisteme etkilerinin o derece az ya da çok olduğunu iddia etmek mümkündür (Ness ve Brechin, 1988). Kuruluş aşamasında verilen kararlara göre şekillenen uluslararası örgütlerin yaşam süreleri ve bu süre içindeki etkinlikleri yine kuruluş aşamasında devletler tarafından yapılan tercihlerle belirlenmektedir.

Çalışmaya konu olan bölgesel kimliğin oluşum sürecinde de yine bu kimliği etno-sembolcü yaklaşım çerçevesinde inşa etme şansı bulunan uluslararası örgütün ne kadar güçlü ve sistem içerisinde ne kadar etkin olduğu önem arz

etmektedir. AB örneğinde görüldüğü üzere bölge içerisindeki devletlerin birbirleriyle olan tarihsel rekabetlerinden vazgeçerek iş birliğini geliştirmek amacıyla kurulmuş bir uluslararası örgütün hem kurumsallaşma süreci hem de sonrasında ortaya koyduğu politikalar, uluslararası sistem içerisinde etkinlik göstermektedir. Coğrafi yakınlığa ek olarak ortak çıkarların varlığı ile önce ekonomik perspektif çerçevesinde ortaya konan kurumsal yapı politik perspektifin de eklenmesi ile güncel niteliğine kavuşmuş; AB, ortaya koyduğu kurumsal politikalar ile tarihsel geçmiş ve paylaşılan kültürel öğeler üzerine sivil nitelikte bölgesel bir kimlik inşa ederek bölgede yaşayan, hali hazırda birliğe üye devletlerin ulusal ve kültürel nitelikte Avrupalılık kimliğine sahip olan bireylerine yeni bir sosyal kimlik kazandırmıştır.

Kültürel kimliğe sivil bir nitelik de kazandırmayı başaran AB'nin ortaya koyduğu misyon ve kendine belirlediği vizyonun Akdeniz İçin Birlik örgütünde bulunduğunu söylemek mümkün olamayacaktır. Akdeniz İçin Birlik örgütünün Akdeniz Havzası'nı aşan bir coğrafyayı kapsaması ve içerisinde üye olarak Akdeniz Havzası'nda yer almayan devletleri de bulundurması durumu; örgütün kuruluşunda verilmiş bilinçli bir karar olmakla birlikte, örgütün Akdeniz Havzası'nı tam anlamıyla temsil etme iddiasını da ortadan kaldırmıştır. Hali hazırda kuzey ve güney olarak ikiye bölünmüş olan bölgenin güneyinde yer alan devletlerin birbirleriyle olan rekabetlerinin henüz ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Devletlerin kendi çıkarlarına göre dizayn etmeye çalıştıkları örgütlerde, üyelerin yönetimde etkin olmak üzere birbirleri ile mücadeleye girmelerinin olağan karşılanması durumunun (Koremenos vd., 2001), Akdeniz İçin Birlik örgütünde gerçekleştiğini belirtmek mümkündür. Akdeniz Havzası'nın tarihsel önemi çerçevesinde ortaya çıkmış Akdenizlilik kültürel kimliği kurumsal politikalar aracılığıyla sivil nitelikte bölgesel bir kimliğe dönüştürülemediği. Bir taraftan AB'nin sahip olduğu sınır kavramını başka bir örgüt ile iç içe geçmişlik durumu sebebiyle net bir şekilde ortaya çıkaramamış diğer taraftan kimliklerin kendisini konumlandırmak için ihtiyaç duyduğu bir 'öteki' algısı oluşturamamış olan Akdeniz İçin Birlik örgütü bölgesel kimlik inşası konusunda başarıya ulaşamamıştır.

Sonuç olarak iki bölgesel örgüt olan AB ve Akdeniz İçin Birlik karşılaştırıldığında, her iki bölge için de tarihsel geçmiş ve ortak değerler temelinde şekillenmiş birer kültürel kimliğin varlığına karşın; bu kültürel kimliğin politik oluşum aracılığıyla sivil nitelikli bölgesel bir kimliğe dönüştürülmesinde kurumsallaşmasını sağlamış ve bölgeye yönelik politikalarını belirleyerek uygulamaya koymuş olan AB'nin başarılı olduğu; ancak Akdeniz İçin Birlik örgütünün örgüt yapısı ve ilgili politika eksiklikleri sebebiyle başarılı olamadığı açıkça görülmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Antoine, B. (2017). GLO Discussion Paper. *New Regional Identities in a Global World*, 13. Maastricht: Global Labor Organization - GLO. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/155275/1/GLO_DP_0013.pdf. Erişim Tarihi: 21.08.2020.
- Antonsich, M. (2009). National Identities in the Age of Globalization: The Case of Western Europe. *National Identities*, 11(3), 281-299. <https://doi.org/10.1080/14608940903081085>.
- Ashforth, B. E., & Johnson, S. A. (2001). Which Hat to Wear? The Relative Salience of Multiple Identities in Organizational Contexts. İçinde D. J. Terry, & M. Hogg (Ed.), *Social Identity Processes in Organizational Contexts* (ss. 31-48). New York: Psychology Press.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2001). *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London: Sage.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization*. London: Sage.
- Brehm, S. S., Kassin, S., & Fein, S. (1993). *Social Psychology*. Boston: Houghton, Mifflin and Company.
- Brigevid, A. (2012). Peeling Back the Layers: Territorial Identity and EU Support in Spain. *Regional and Federal Studies*, 22(2), 205-230. <https://doi.org/10.1080/13597566.2012.668136>.
- Bruter, M. (2008). Legitimacy, Euroscepticism & Identity in the European Union – Problems of Measurement, Modelling & Paradoxical Patterns of Influence. *Journal of Contemporary European Research*, 4(4), 273-285.
- Casey, E. S. (2011). Between Geography and Philosophy: What Does It Mean to Be in the Place-World? *Annals of the Association of American Geographers*, 91(4), 683-693. <http://www.jcer.net/ojs.index.php/jcer/article/view/153/120>. Erişim Tarihi: 12.09.2020
- Chaban, N., Elgström, O., & Holland, M. (2006). The European Union As Others See It. *European Foreign Affairs Review* (11), 245-262. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.kluwer/eurofa0011&div=19&id=&page=>. Erişim Tarihi: 15.09.2020
- Cho, S. (2007). Toward an Identity Theory of International Organizations. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 101, 157-160. <http://www.jstor.org/stable/25660184>. Erişim Tarihi: 16.09.2020
- Deutsch, K. W. (1966). *Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality*. Cambridge: MIT Press.
- Entriğin, J. N. (2002). Democratic Place-Making and Multiculturalism. *Geografiska Annaler*, 84(1), 19-25. <http://www.jstor.org/stable/3554398>. Erişim Tarihi: 17.10.2020
- EU citizenship*. (n.d.), European Union: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/eu-citizenship_en. Erişim Tarihi: 01.08.2020
- European Commission. (2016). *European Union Citizenship*. European Commission.
- Giesen, B. (2003). The collective identity of Europe: Constitutional practice or community of memory? İçinde W. Spohn, & A. Triandafyllidou (Eds.), *Europeanisation, National Identities and Migration*. London: Routledge.
- Holm, C. (2007). *Sparks Expected to Fly Whoever Becomes France's President*. <https://www.dw.com/en/sparks-expected-to-fly-whoever-becomes-frances-president/a-2343020>. Erişim Tarihi: 07.09.2020
- Hooghe, L., & Marks, G. (2001). *Multi-Level Governance and European Integration*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- IEMed. (2015). *20th anniversary of the Barcelona Process*. IEMed: <https://www.iemed.org/actualitat-en/noticies/20e-aniversari-del-proces-de-barcelona/>. Erişim Tarihi: 11.10.2020

- Jesse, N. G., & Williams, K. P. (2005). *Identity and Institutions*. Albany: State University of New York Press.
- Jessop, B. (2002). *The Future of the Capitalist State*. Cambridge: Polity.
- Kertzer, D. I. (1988). *Ritual, Politics, and Power*. New Haven: Yale University Press .
- Koremenos, B., Lipson, C., & Snidal, D. (2001). The Rational Design of International Relations. *International Organization*, 55(4), 761-799. <http://www.jstor.org/stable/3078615>. Erişim Tarihi: 27.10.2020
- Kyprianou, M. (2016). Perspectives on Mediterranean Security and Stability. *Horizons* (8), 78-88. <https://www.cirsd.org/files/000/000/002/44/02d96067b61e43850c3a5b0f02a67c88bab939ab.pdf>. Erişim Tarihi: 02.09.2020
- Millard, J., & Christensen, A. L. (2004). *Regional identity in the information society*. Biser.
- Ness, G. D., & Brechin, S. R. (1988). Bridging the Gap: International Organizations as Organizations. *International Organization*, 42(2), 245-273. <https://doi.org/10.1017/S0020818300032811>.
- Özdemir, E. (2015). Kimlik. İçinde E. A. Aytekin, & G. Atılğan (Ed.), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler* (ss. 201-214). İstanbul: Yordam Kitap.
- Özkırımlı, U. (2016). *Milliyetçilik Kuramları "Eleştirel Bir Bakış"*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Paasi, A. (2003). Region and Place: Regional Identity in Question. *Progress in Human Geography*, 27(4), 475-485. <https://doi.org/10.1191/0270309132503ph439pr>.
- Paasi, A. (2009). The Resurgence of the 'Region' and 'Regional Identity': Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe. *Review of International Studies*, 35, 121-146. <https://doi.org/10.1017/S0260210509008456>.
- Paasi, A. (2011). The region, Identity, and Power. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 14, 9-16. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.03.011>.
- Raco, M. (2006). Building New Subjectivities: Devolution, Regional Identities and the Re-scaling of Politics. İçinde M. Tewdwr-Jones, & P. Allmendinger (Eds.), *Territory, Identity and Spatial Planning* (ss. 320-334). Londra: Routledge.
- Radcliffe, S., & Westwood, S. (1996). *Remaking the Nation*. Londra: Routledge.
- Risse, T. (2010). *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Roca, Z., & Oliviera-Roca, M. N. (2006). Affirmation of territorial identity: A development policy issue. *Land Use Policy*, 434-442.
- Selznick, P. (1984). *Leadership in Administration*. California: University of California Press.
- Smith, A. D. (2017). *Milli Kimlik*. (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Söderbaum, F. (2003). Introduction: Theories of New Regionalism. İçinde F. Söderbaum, & T. Shaw (Ed.), *Theories of New Regionalism* (ss. 1-21). Londra: Palgrave-Macmillan.
- Speech by Romano Prodi President-designate of the European Commission to the European Parliament Strasbourg, 14 September 1999.* (1999). https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_99_114. Erişim Tarihi. 09.09.2020
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. (1982). Social Psychology of Intergroup Relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1-39. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.33.020182.000245>.
- Toprak, B. (2006). *Prejudice as Social Science Theory*. <http://sam.gov.tr/prejudice-as-social-science-theory-samuel-p-huntingtons-vision-of-the-future/>. Erişim Tarihi: 27.07.2020
- Turner, J. G. (1982). Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group. İçinde H. Tajfel (Ed.), *Social Identity and Intergroup Relations* (ss. 15-40). New York: Cambridge University Press.
- UfM. (n.d.). *What We Do*. Union for the Mediterranean: <https://ufmsecretariat.org/what-we-do/>. Erişim Tarihi: 02.08.2020
- Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and the International State. *American Political Science Review*, 384-96. <https://doi.org/10.2307/2944711>.

SUMMARY

As a direct result of globalization, increased cooperation and relations between states cause transnational components to be articulated to the national identity perception of the nation-states. Macro-level regional inter-state organizations, which are established under the condition of limited membership, can contribute to regional identity construction that would affect the perception of the region both internally and externally through the policies that they implemented. Within this approach, this research focuses on the Mediterranean Basin with the question of whether the Union for the Mediterranean (UfM) contributes to the establishment of a regional identity in the Mediterranean Basin within a comparative approach adopted by explaining the effectiveness of the European Union (EU) on regional identity construction through its institutional structure.

It is essential to understand how effective an inter-state organization is within the process of regional identity construction, with the ability of contributing to this process in accordance with the ethno-symbolist approach. As it is visible in the example of the EU, both the institutionalization process and further policies that were applied to develop cooperation by giving up the historical rivalries amongst the states in the region, demonstrate effectiveness in the international system. The institutional structure of the EU, which was put forward within the framework of a political perspective articulated with an economic one in accordance with the common interests alongside geographical proximity, has gained its current character. Accordingly, with relevant institutional policies, the EU has provided individuals, who currently live in the region with a cultural European identity alongside a national one, with a new social identity by constructing a civic regional one based on historical past and shared cultural elements. In comparison to the effectiveness of the EU regarding its contribution to constructing a new social identity for the region, it would not be possible to claim a similar effectiveness for the UfM in terms of a Mediterranean identity. The cultural identity of Mediterranean that emerged within the framework of the historical importance of the Mediterranean Basin could not be transformed into a regional identity with civic characteristics through institutional policies. First of all, a common-interest approach could not be possessed by the entire member-states within the UfM; hence, a competency has occurred amongst them instead of a concrete cooperation to demonstrate an idea of being a union in terms of a political and/or economic perspective. Secondly, the UfM could not create the perception of an 'other' needed by identity-holders to position themselves since a border could not be drawn as it was done by the EU due to its intertwining characteristics with the EU itself; accordingly, the process of regional identity construction within a civic base has failed.

As a result, when two inter-state organizations, the EU and the UfM, are compared; despite the existence of a cultural identity shaped on the basis of historical background and common values for both regions, the EU has successfully ensured the institutionalization and transformation of this cultural identity into a

civic regional one through its political formation and determined policies for the region and the societies. On the other hand, it is clear that the UfM has failed due to its organizational structure and related policy deficiencies.

Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Yaratıcı Muhasebeye İlişkin Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma*

Hakkı AKMAN**

Ferhat BİTLİSLİ***

ÖZ

Sürekli değişen ve kendini yenileyen ekonomik gelişmeler neticesinde işletmeler hedeflerine ulaşmak için çeşitli faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Bu faaliyetleri yasal mevzuattan kaynaklanan eksiklikler ve esnekliklerden yararlanarak muhasebe ve finansal veriler üzerinde değişiklik yaparak veya verileri hiç göstermeyerek, muhasebe manipülasyonun bir yöntemi olan yaratıcı muhasebe uygulamaları ile gerçekleştirmektedirler.

Bu tür uygulamalar ile finansal bilgi kullanıcılarının manipüle edilmiş bilgilere erişimi sağlanmakta ve işletme hakkında oluşan algılarının istenildiği şekilde yönlendirilmesine neden olmaktadır.

Bu şekilde oluşan manipülatif eylemlerin kontrolü ve uygulamaya geçiş noktası işletmelerin finansman ve muhasebe birimleridir. Muhasebe meslek mensupları görevleri gereği mükellefler ile kamu kurumları arasında köprü görevi görmektedirler. Bu nedenden dolayı gerçekleşen vergiye tabi her türlü faaliyette kayıt tutmak suretiyle mevzuatta gerekli olan görevleri yerine getirmek zorundadırlar. Bu görevler yerine getirilirken manipülatif uygulamalar, hata ve hile gibi unsurlarda meslek mensupları tarafından suiistimal edilerek yapılabileceği öngörülmektedir.

Bu çalışmada muhasebe meslek mensuplarının yaratıcı muhasebe hakkında düşüncelerini tespit etmek amacıyla ankete dayalı bir araştırma yapılmıştır. Elde edilen veriler t-testi (Independent-Samples T Test) aracılığıyla test edilmiş katılımcıların düşünceleri ile sonuçlar ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Bilgi, Finansal Bilgi Manipülasyonu, Yaratıcı Muhasebe
JEL Sınıflandırması: M41

A Research for Accounting Professionals on Financial Information Manipulation and Creative Accounting

ABSTRACT

As a result of constantly changing and self-renewing economic developments, businesses can carry out various activities to achieve their goals. These activities are carried out by taking advantage of deficiencies and flexibility arising from the legal legislation. Making changes to accounting and financial data or not showing data at all is an example of creative accounting practices which is a method of accounting manipulation. Such practices cause financial information users to access manipulated information. At the same time, it enables the perceptions about the company to be directed as desired.

The control point of such manipulative actions is the accounting units of the enterprises. Due to their duties, professional accountants act as bridges between taxpayers and public institutions.

* Bu makale Hakkı Akman tarafından hazırlanan " Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Yaratıcı Muhasebeye İlişkin Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma" (Danışman: Dr Öğr. Üyesi. Ferhat Bitlisli) adlı yüksek lisans çalışmasından hazırlanmıştır.

** Muhasebe Bilim Uzmanı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansal Yönetim ABD, hakkiakman@gmail.com, ORCID Bilgisi: 0000-0001-9393-2736

*** Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, Muhasebe ve Finansal Yönetim ABD, fbitlisli@mehmetakif.edu.tr , ORCID Bilgisi: 0000-0003-1638-8786

For this reason, they are obliged to keep records of all taxable activities and perform the duties defined in the legislation. It is envisaged that members of the profession may intervene in manipulative practices while performing their duties.

In this study, a survey-based research was conducted to determine the opinions of professional accountants about creative accounting. Obtained data were tested by means of t-test (Independent-Samples T Test). In the conclusion part, the results of the participants' thoughts were revealed.

Key Words: Financial Information, Manipulation, Creative Accounting

JEL Classification: M41

GİRİŞ

Finansal bilgi ihtiyacı duyan ve elde edindikleri finansal bilgiler ışığında yatırım kararı düşüncesinde olan kişilerin veya grupların karar almalarında etkin bir görev üstlenen işletmeler finansal bilgilerin oluşturulmasında, analiz edilip oluşturulması noktasında Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına uygun bir şekilde ahlak ve etik kurallara uymak zorundadırlar.

Uyulmak zorunda olan bu kriterler global anlamda ve finansal anlamda bilgi alma ve bu alınan bilgiler neticesinde yatırım düşüncesinde bulunan bireylere yapmış oldukları veya yapacakları yatırımın gerçek, tarafsız ve şeffaf bir şekilde sunulması için oluşturulmuştur. Buna rağmen Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının esneklik ve boşluklarından yararlanılarak finansal bilgiler üzerinde farklılıklar oluşturulabilmektedir.

Bu esneklik ve boşluklar sayesinde işletme yöneticileri kendi menfaatleri ve işletmenin çıkarlarını gözeterik bilgileri diledikleri gibi yönlendirebilmektedirler. Bu şekilde oluşan esneklik ve boşlukların işletmeler tarafından etkin bir şekilde kullanılması durumuna “yaratıcı muhasebe kavramı” olarak adlandırabiliriz. Yaratıcı muhasebe uygulamaları işletmenin gerçekte oluşan değiştirilmemiş ham bilgilerini almakta bir engel oluşturmaktadır. Anlık oluşan maddi kazançlar çok cazip ve teşvik edici görünse de uzun vadede işletmelerin zarar edip, iflasına götüren bir süreç izlemektedir. Bu çalışmanın temel amacı finansal bilgi kullanıcılarının elde etmek istedikleri finansal bilgilerde yaratıcı muhasebe uygulamaları hakkında bilgi vermek ve ilgili muhasebe meslek mensuplarının bu konu hakkında bilgi seviyelerini belirleyerek, maruz kaldıkları yaratıcı muhasebe uygulamalarını tespit etmektir.

Bu kapsamda yapılan çalışma dört bölümden oluşarak ilk bölümde finansal bilgi manipülasyonları ile ilgili kavramsal bilgilere değinilmiştir. İkinci bölümde, yaratıcı muhasebenin tanımı, yaratıcı muhasebe uygulamaları ve yöntemleri hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın amacı kapsamı ve nasıl bir yöntem uygulandığı hakkında bilgiler verilerek yapılan anket çalışması doğrultusunda bilimsel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise yapılan çalışma neticesinde ulaşılan bulgular ışığında bazı önerilerde bulunulmuştur.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Finansal Bilgi Manipülasyonu Kavramı ve Amaçları

Finansal bilgi manipülasyonu, sermaye piyasalarına konu olan, alım satımla ilişkili finansal varlıklarda meydana gelen fiyatlara kabul edilebilir ya da gerçek bir sebep olmaksızın etki edilmesi, manipülasyonu gerçekleştiren kişi ve kişilerin kendi istek ve amaçlarına yönelik menfaatler elde etmesi, bu doğrultuda yatırımcıları yanlış yönlendirmesi durumlarını kapsayan işlemlerin ve eylemlerin tamamıdır (Bayındır, 2010, s. 71).

Bir diğer tanıma göre finansal bilgi manipülasyonu, bir işletmenin ekonomik durumunu iyi göstermek için işletme yöneticilerinin veya çıkar sağlayan grupların finansal bilgileri kendi iradeleri ile makyajlayıp usulsüz şekilde beyan etmeleri olarak ifade edilebilir (Trussel, 2003, s. 616). Finansal bilgi manipülasyonu; bilinçli ve kasıtlı olarak yapılan düzensizliklerle, işletmenin içinde bulunduğu finansal durumu olduğundan farklı gösterme ve böylelikle finansal bilgi kullanıcılarını yanıltma faaliyetlerinin bütünüdür. (Bayırlı, 2006, s. 28).

Finansal bilgi manipülasyonu, borçlanma maliyetlerini düşürmek, politik maliyet etkisini azaltmak, teşvik primleri etkisini arttırmak ve hisse senedi fiyatlarını yükseltmek amaçları ile yapılmaktadır. Borçlanma maliyetlerini düşürmek amacıyla gerçekleştirilen manipülasyonlar; şirketin kredibilitelerini arttırmak, daha yüksek borçlanma derecesi ve daha düşük borçlanma maliyetlerine ulaşmak, kredi sözleşmelerinde daha esnek finansal koşullar elde etmek vb. faydaları ortaya çıkarmak amacı gütmektedir (Kirschenheiter & Melumad, 2002, s. 763). İşletmelerde finansal bilgi manipülasyonu uygulayan yöneticiler, işletmeye yatırım düşüncesinde olan kişilere, kredi veren kredi kuruluşlarına ve devletin ilgili birimlerini etkileyici amaç içerisinde bulunmaktadır. Böylelikle işletme hakkında yatırım kararı içerisinde bulunanların algılarında olumlu bir düşünce yapısı oluşmasını sağlamaktadır (Varıcı ve Er, 2013, s. 44). Politik maliyet etkisini azaltmaya yönelik gerçekleştirilen manipülasyonlar; daha yüksek vergi ödemekten kaçınma gibi amaçlarla ortaya çıkmaktadır. Teşvik primleri etkisini arttırmaya yönelik olarak gelişen manipülasyonlar; yöneticilerin raporlanan dönemsel kar üzerinden elde edebilecekleri primleri arttırmak amacıyla meydana gelmektedir. Hisse senedi fiyatlarını yükseltmek amacıyla gerçekleştirilen manipülasyonlar ise; hisse senedi fiyatları üzerinde gerçekleşen fiyat dalgalanmalarını azaltmak, sermaye maliyetlerini düşürmek ve hisse senedi opsiyonlarının değerini arttırmak amaçları ile ortaya çıkmaktadır (Dalğar & Pekin, 2011, s. 26).

Tablo 1: Finansal Bilgi Manipülasyonunun Amaçları

Amac	Somucunda Saçılan Fayda
Hisse Senedi Fiyatı Etkisi	<ul style="list-style-type: none"> - Yüksek hisse senedi fiyatı, - Hisse senedi fiyat dalgalanmasının azalması, - Şirket değerinin yükselmesi, - Sermaye maliyetinin düşmesi, - Hisse senedi opsiyonlarının değerinin artması.
Borçlanma Maliyeti Etkisi	<ul style="list-style-type: none"> - Kredibilitenin artması, - Daha yüksek borçlanma derecesi, - Daha düşük borçlanma maliyeti, - Kredi sözleşmelerinde daha esnek finansal koşullar.

Teşvik Primleri Etkisi	- Kâra bağlı teşvik primi tutarının yükselmesi.
Politik Maliyet Etkisi	- Düzenlemelerin azalması, - Daha yüksek vergiden kaçınma.

Kaynak: Mulford W. Charles ve Comiskey Eugene E.: “*The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practices*”, Canada, 2002, s. 4.

B. Manipülasyon, Hata ve Hile Arasındaki Farklılıklar

Finansal bilgi sağlayıcı unsurların tahrip edilip değiştirilmesi sonucunda karşılaştığımız manipülasyon, hata ve hile kavramları birbirlerine çok yakın ifadeler olsa bile, kendilerini ayırt edici ince çizgileri bulunmaktadır. Kavramsal anlamda işleyiş yön verme değiştirme durumlarının bütününe manipülasyon faaliyeti denilmektedir. Bu durum isteyerek ya da farkında olmadan bilinçsizce gerçekleşebilir. Bu durumu bir örnekle açıklayacak olursak, bir işletmenin mali dönem sonunda yapılan envanter işleminin sonucunda olması gerekenden farklı ortaya çıkan bilgiler ile mevcut dönemin satış maliyetini çıkaracak olursak bunu bir manipülasyon işlemi olarak değerlendirmemiz gerekecektir. Fakat bu durumu isteyerek mi yoksa sehven mi yapıldığına karar vermemiz güçtür.

Hata ve hile kavramlarının içeriğinde yönlendirme ve değiştirme işlemlerine söz konusu olan kalemlerinin bilerek isteyerek kasıtlı bir şekilde yapılması durumu hileyi, istemeden bilmeden dikkatsizlik ve dalgınlık sebebi ile sehven yapılan yönlendirme ve değişiklikler ise hata kapsamında incelenmektedir (Genç & Köse, 2018, s. 29-30).

Yapılan manipülatif eylem neticesinde ortaya çıkan sonuçtan karşı taraftaki bilgi kullanıcılarının zarar görmesine ve bu durumun bilinçli bir şekilde ortaya çıkmasını hile eylemi olarak ifade edebiliriz. Gerçekleşen her manipülatif işlemde bilgi kullanıcılarının zarar görmesi de söylenemez. Kasıt olmaksızın istemeyerek gerçekleşen eylemler ise hata içerisinde yer alır. Bir manipülasyon eyleminin hata mı yoksa hile mi olduğuna karar vermek konuyu ele alan kişinin bakış açısı ilgilidir (Diana & Madalina, 2008, s. 939).

İşini doğru şekilde uygulayan kişiler belgeler üzerinde oynama yapmadan, kendi menfaatleri doğrultusunda haksız kazanç elde etme ve zarar verme gibi faaliyet içerisine girmezler. Manipülasyona ortaya çıkarılmasında belge ve kayıtlar en önemli kanıtlayıcı unsur olarak gösterilebilir. Manipülasyon faaliyeti içerisine girmiş bir personel açığa çıkan hilenin tespit edilmesi noktasında agresif ve üzerini örtmeye çalışan birtakım davranışlar içerisinde bulunabilirler (Coenen, 2008, s. 8).

C. Finansal Bilgi Manipülasyonun Metotları

Finansal bilgi manipülasyonunu (GKGMİ) “Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri” doğrultusunda, etik kurallara uygun olan ve uygun olmayan metotlar şeklinde iki başlık halinde açıklayabiliriz. “Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri’ne” uygun metotlar; kar yönetimi, karın istikrarlı hale getirilmesi, büyük temizlik muhasebesi, agresif muhasebe ve yaratıcı muhasebe olurken, “Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri’ne” aykırı olarak uygulanan manipülasyonları ise, hileli finansal raporlama olarak açıklanmaktadır (Yörük & Doğan, 2009, s. 68-69).

Kar yönetimi; yöneticiler eliyle yapılan, kısa vadeli dönem karını etkilemeye yönelik faaliyetler şeklinde tanımlanabilir. Kar yönetiminde diğer

finansal bilgi kullanıcıları ve yatırımcıların düşüncelerini değiştirmek amacı ile ya muhasebe bilgileri yanlış şekilde açıklanır ya da hiç açıklanmaz (Demir & Bahadır, 2007).

Karın istikrarlı hale getirilmesi, bir işletmenin, kar yönetimi ile raporlanan karlarında oluşan dalgalanmaları ortadan kaldırmak, karı dengeleyerek işletmenin değerinin korunmak amacıyla yürütülen faaliyetler şeklinde tanımlanabilir (Ocak & Güçlü, 2014, s. 129-130). Karın istikrarlı hale getirilmesi, karın yüksek olduğu dönemlerde karı düşürüp, düşük olduğu dönemlerde de yükselterek istikrarlı bir kar dağıtımını sağlayıp görüntüde daha az riskli bir şirket ortaya çıkarmayı amaçlar (Bekçi & Avşarlıgil, 2011, s. 136).

Büyük temizlik muhasebesi, şirketlerin üst kademelerinde bulunan yöneticilerin değişmesi veya tasfiyeleri halinde, yönetime yeni gelen yöneticilerin görevlerini devraldıklarında geçmişte karı istikrarlı hale getirmek için uygulanan ekonomik faaliyetleri finansal bilgi kaynaklarından çıkartılarak eski yönetimin izlerini yok etmek ve başarısız bir yönetim sergilediklerini göstermek için yapılan faaliyetlerdir. (Stolowy & Breton, 2000, s. 43).

Agresif Muhasebe, istenilen sonuca ulaşmak amacı ile yürürlükteki mevcut muhasebe standartlarının uygun ya da uygun olmayan yöntemlerinin zorlayıcı ve bilinçli bir şekilde seçilip uygulanması durumudur. Dönem karını olduğundan yüksek göstermek bu manipülasyon türüne örnek olarak gösterilebilir. Agresif muhasebenin en önemli özelliği, mevcut muhasebe standartlarının kuralları zorlanıp, finansal bilgi manipülasyonu yapıyor olmasıdır (Mulford & Comiskey, 2002, s. 28).

Hileli finansal raporlama işlemi, finansal raporların temelinde oluşan bilgileri kasıtlı olarak değiştirmek ve tahrip etmek suretiyle, yatırım yapma düşüncesinde olan ilgilileri ve kredi kuruluşlarını yanıltacak şekilde oluşan tabloların hazırlanması ve sunulması şeklinde ifade edilebilir. Bu şekilde etik ilkelerden uzak şekilde hazırlanan tabloların işletme yöneticilerinin üstlenmiş oldukları yerine getiremediklerini dürüst ve adil bir şekilde raporlama sürecinin oluşmasında engel taşıdıklarını göstermektedir (Rezaee, 2002, s. 1-2). Hileli finansal raporların düzenlenmesinde kasıtlı olarak gerçeğe aykırı belge beyanı, sahte fatura düzenlenmesi uydurma kayıt oluşturma gibi finansal kanıtlayıcı belgeler oluşturularak veya üzerinde değiştirme yapılarak gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde oluşan belgeler finansal raporların bilgi kalitesini bozmakta ve işletmenin faaliyetleri sonucunda finansal bilgi edinme ihtiyacı duyan kişileri aldatma eğilimi içerisinde girmektedir (Canbulut, 2008, s. 95-96).

II. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI

1986 yılında Ian Griffiths'in kaleme aldığı bir kitap ile literatüre giren "Yaratıcı Muhasebe" kavramı "işletmeler kendi karlarını kendileri belirliyor" iddiasıyla gündeme gelmiştir. Kitabın içeriğinde yatırım yapma düşüncesi içerisinde olan kişilere sunulan finansal tabloların değiştirilerek tahrip edildiği, tabloların gerçek dışı rakamlarla aktarıldığı ifade edilmektedir. Bir hile şekli olarak ifade edilen yaratıcı muhasebenin Truva atından sonra görülen en büyük hile şekli olduğu görülmektedir (Jones M. j., 2011, s. 4).

Bu kavram genel olarak piyasa faaliyetlerine yön verici aktörler, analistler ve yorumcular tarafından geliştirilmiştir. Belirli kuramlar çerçevesinde yürütülen uygulamalar ile değil tamamen gözlemleme yoluyla bu kavrama dahil olmuşlardır. Bu gözlemler neticesinde yatırımcıların zihninde oluşan yüksek kar artışları ve menfaat sağlama arzuları onları aldattıcı yöntemlere itmeye teşvik etmiştir (Stolowy & Breton, 2000, s. 23).

İngilizcedeki “creative accounting” ifadesi Türkçeye yaratıcı muhasebe olarak çevrilmiştir. “Yaratıcı muhasebe oyunları” anlamında da ele alınan bu yöntem, ölçümlerde yapılan seçimler, muhasebedeki kurallar yardımı ile finansal tablolardaki açıklama özelliklerinin sahip olduğu bir takım boşluklardan faydalanılmak suretiyle mevcut hesaplarda manipülasyon yapılması ve böylelikle finansal raporlama sürecinde istenilenlerin ortaya konulması faaliyetleri olarak açıklanabilir (Daştan, 2010, s. 11).

Yaratıcı muhasebe, yaratıcı muhasebe uygulamaları kullanılmadan gerçekleşmesi mümkün olmayan bir takım koşullara uyum sağlamak veya finansal tabloları kullananları yanlış yönlendirmek amacıyla muhasebe kurallarının finansal tabloları hazırlayanlar tarafından esnetilmesi işidir. Yaratıcılık ise bu kuralların esnetilmesi esnasında ortaya çıkmaktadır.

Yaratıcı muhasebe gerçekleştirilirken başarılı olunmak isteniyorsa muhasebe kurallarının esnetilmesi oldukça becerikli ellerce yapılmalıdır. Bu süreç o kadar ustaca ortaya konmalıdır ki, bağımsız denetçiler ortaya çıkan finansal tabloların, mevcut finansal sonuçlar ve işletmenin gerçek finansal durumu hakkında doğru ve sağlıklı bir görünüm ortaya koyduklarını kanıtlayabilmelidir (Archer, 1996, s. 55).

(Mulford & Comiskey, 2002, s. 49); yaratıcı muhasebe kavramını, finansal sonuç raporlarını ayarlamak ve bu raporla aracılığıyla algılanacak olan işletme performansını değiştirmek adına mümkün olan tüm kullanılabilir uygulamaları kapsayan geniş bir kavram olarak açıklamışlardır. (Mulford & Comiskey, 2002, s. 49), hileli finansal raporlama kavramını ise yaratıcı muhasebe kavramının bir parçası olarak ele alırlarken bir noktaya dikkat çekmişlerdir. Mulford ve Comiskey’ e göre hileli finansal raporlamanın söz konusu olabilmesi için cezai bir yargılamada iddia edilmiş olması gerekmektedir.

(Jones M. , 2011, s. 5); yaratıcı muhasebeyi, finansal tabloları hazırlayanların lehine, finansal bilgi kullanıcılarının ise aleyhine olacak şekilde hali hazırda mevcut olan düzenleyici sistemin içinde yer alan yasal boşluklardan faydalanmak, böylelikle muhasebenin esnekliklerinden yararlanmak şeklinde tanımlamıştır. Yine Jones (2011a: 9); bir şirketin muhasebe yasaları ya da muhasebe standartları tarafından izin verilmemiş olan muhasebe uygulamalarını kullanmasını finansal tablolarda hile şeklinde tanımlamış, fakat genel olarak bu tür uygulamaların hile olarak nitelendirilebilmesi için mahkemede bu tür uygulamaların hileli olduklarının ortaya konmuş olması gerektiğini de dile getirmiştir.

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi yaratıcı muhasebe kavramına ilişkin çok çeşitli tanımlar yapıldığı söylenilebilir. Bu

durumun altında yatan asıl neden “yaratıcı muhasebe”, yaratıcı muhasebeyle ilişkili olarak “hile” ve buradan doğan “hileli finansal raporlama” gibi kavramların farklı bakış açıları ile birbirinden farklı olarak yorumlanması şeklinde açıklanabilir. Yaratıcı muhasebeye ilişkin esas bir tanımı ortaya koyabilmek ancak yaratıcı muhasebe kavramı ile ilgili ortaya atılan görüşlerin ortak noktalarını belirleyerek mümkün olabilir. Ancak hangi tanım dikkate alınıralsa alınsın, yaratıcı muhasebe uygulamalarının finansal tablolardaki bilgileri doğruluk ve gerçeklikten uzaklaştırdığı da ortadadır.

Yaratıcı muhasebe uygulamalarında; muhasebe standartlarında, muhasebe kurallarında, genel kabul gören muhasebe ilkelerinde ve yasalarda yer alan boşluklar, belirsizlikler ve esnekliklerden yararlanma durumu söz konusudur. Yaratıcı muhasebeye ilişkin yapılan tanımların bu kadar çeşitlenmesinde ise yaratıcı muhasebe kavramının hile ve hileli finansal raporlama kavramları ile olan ilişkisi etkili olmaktadır. Hile kavramı, yasaların çiğnenmesi, yasalara aykırı hareket edilmesi veya herhangi bir konu ile ilgili mevcut düzenleyici çerçevenin ihlal edilmesi şeklinde gerçekleşen eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Jones, 2011a: 8). Finansal tablo hilesi ise muhasebe standartlarının, genel kabul gören muhasebe ilkelerinin veya muhasebe yasalarının ihlal edilmesi şeklinde gerçekleşen eylemler olarak tanımlanmaktadır (Jones, 2011a: 9; (Srivastava & Tandon, 2014, s. 26).

Mulford ve Comiskey (2002) yaratıcı muhasebe uygulamalarının hileyi de kapsayan çok geniş bir kavram olduğuna dikkat çekerken, Jones (2011a) yaratıcı muhasebenin içinde hilenin yer almadığını bundan dolayı da yasa dışı olmadığını dile getirmektedir. Ancak her iki bakış açısına göre de hile ve hileli finansal raporlama kavramlarından söz edebilmek için bahsi geçen hilenin idari, sivil ya da cezai bir yargılama esnasında iddia olarak ortaya konmuş ya da mahkemece ispatlanmış olması gereklidir (Mulford ve Comiskey, 2002: 49; (Jones M. , 2011, s. 9).

Yaratıcı muhasebe kavramı, muhasebe literatüründe de kendine yer bulan “tutarlılık” kavramının aksine, olayların istenildiği gibi gösterilmesi hatta kitabına uydurmak anlamlarına gelir. Başka bir deyişle, finansal bilgilerin genel kabul gören muhasebe ilkelerinin aksine, yöneticilerin menfaatleri ve işletmelerin amaçları doğrultusunda kullanılmasıdır (Hsieh & Tsai, 2006, s. 64).

Türkçe ’ye “muhasebecilikte el becerisi” şeklinde de çevrilebilecek olan yaratıcı muhasebe kavramı, kozmetik raporlama, defterleri kaynatma, işletmenin vitrinini düzeltme ve muhasebe makyajlaması gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Ayrıca bu uygulamaları yapanlar, yatırımcıları ve karar alıcıları menfaatleri doğrultusunda etkilemek amacıyla bir takım stratejiler kullanırlar. Başka bir deyişle, göz boyamaya yarayan bazı faaliyetlere başvururlar. Bu faaliyetler, küçük işletmelerde karın olduğundan daha az gösterilmesi, büyük işletmelerde ise karın olduğundan daha fazla gösterilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Stolowy & Breton, 2000, s. 44).

Yaratıcı muhasebe uygulamalarına ilişkin literatürde yer alan diğer tanımlar Tablo 2’de özet olarak verilmiştir.

Tablo 2: Yaratıcı muhasebe uygulamalarına ilişkin literatürde yer alan diğer tanımlar

Yazar	Tanımlamalar
Smith (1992)	Muhasebenin El Çabukluğu
Griffiths (1986)	Bilgilerin Pişirilmesi
Jameson (1988)	Manipülasyon, Hileli Finansal Raporlama
Mathews ve Perera (1991)	Kayıtlarda Dalavere Yapmak
Mathews ve Perera (1991)	Makyajlı Raporlama
Mathews ve Perera (1991)	Vitrin Süsleme
Bertolus (1988)	Kayıtlarda Hile Yapma Sanatı
Lignon (1989)	Kendi Karını Hesaplama Sanatı
Gounin (1991)	Bilanço Sunma Sanatı
Pourquery (1991)	Fon Biriktirme Sanatı
Schilit (2002)	Muhasebe Kurnazlığı
Pasqualini ve Castel (1993)	İşletme Amaçları İçin Finansal Yaratıcılık
Black, Sellers ve Manly (1998)	Muhasebenin Yönetimi

Kaynak: Stolowy ve Breton, 2000: 25 (Akt., Bayırlı, 2006: 64).

Tablo 2 incelendiğinde literatürde yer alan tanımlamalardan yaratıcı muhasebe uygulamalarına ilişkin genel kabul görmüş tek bir tanım olmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak yine aynı tanımlar yardımıyla yaratıcı muhasebe uygulamalarını ifade eden genel bir kapsamın var olduğu ve yaratıcı muhasebe uygulamalarının mevcut muhasebe uygulama ve kurallarının içinde kalmak koşuluyla, bir takım muhasebe alternatiflerinin kullanılması ile işletme faaliyetlerinin doğal bir sonucu şeklinde oluştuğunu söylemenin mümkün olduğu görülmektedir.

Ayrıca bu bakış açısı, yaratıcı muhasebe uygulamalarının ortaya çıkışında iki temel neden olduğuna dikkat çekmektedir. Ortaya çıkış nedenlerinden birincisi, tüm olası durumlara uygulanamayan muhasebe ilkeleridir. İkincisi ise, yöneticilerin muhasebe ilkelerini uygulamada muhasebeleştirme kuralları ile açık bir şekilde belirtilen alanlarda bile, bazı seçimleri istekleri doğrultusunda yapabilmeye sahip olmalarıdır.

Bununla birlikte, yaratıcı muhasebe uygulamaları, vergiden kaçmak için yapılan faaliyetler anlamında da ele alınabilir. Bir başka deyişle, muhasebe ilkelerindeki ve vergi kanunlarındaki boşluklar veya esneklikler nedeniyle, işletme amaçları doğrultusunda bir takım muhasebe seçenekleri kullanılabilir. Örneğin Türkiye’de muhasebe ile ilgili uygulamalarda muhasebeye ilişkin veriler genellikle bilgi amaçlı değil, vergi amaçlı kullanılan veriler şeklindedir. Bu nedenle yaratıcı muhasebe uygulamalarının işletmelerin vergi karşılıklarını düşürmek ya da vergiden kaçınmak amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür (Yayla, 2006, s. 18); (Daştan, 2010, s. 3).

A. Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının Literatürdeki Gelişimi

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde yaratıcı muhasebe uygulamaları kavramının, kar yönetimi ve kazanç yönetimi anlamlarında da kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise “yaratıcı muhasebe uygulamaları” ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir.

Muhasebe literatüründe eski bir kavram olarak karşımıza çıkan yaratıcı muhasebe uygulamalarının son dönemde muhasebe alanında yapılan araştırmalarda

daha sıklıkla ele alındığı söylenebilir. ABD ve Avrupa başta olmak üzere tüm dünyayı etkileyen finansal raporlama skandallarıyla birlikte tekrar gündeme gelen yaratıcı muhasebe uygulamaları kavramı, son yıllarda yabancı literatürde da popüler hale gelmiş, sıkça sözü edilen bir kavram olmakla birlikte Türkiye'deki araştırmalarda henüz yeni ele alınmaya başlanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları ilk olarak 1970 yılında iflas açıklayan işletmeleri ele alan araştırmalarla karşımıza çıkmıştır. Akademik alanda ilk kez (Griffiths, 1986) tarafından “Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları: Karlarınızı İstedığınız Gibi Nasıl Yönetebilirsiniz” adlı kitapta ele alınmıştır. Bu çalışmada ortaya konulan teorik bilgiler ilerleyen süreçte pratik olarak işletmelerde uygulanmıştır (McBarnet & Whelan, 1999, s. 4),

(Smith & Hannah, 1991), “Büyüme için Muhasebe: İşletme Hesaplarından Gizleme ve Soyma” adlı çalışmalarında yaratıcı muhasebe kavramını ele almışlar ve bu literatürde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Yazarlar çalışmalarında, örneklem olarak uluslararası menkul kıymet borsalarında işlem gören 200 işletmeyi ele almışlar, örneklemde yer alan bu işletmelerin çoğunlukla yaratıcı muhasebe uygulama tekniklerine başvurduklarını ortaya koymuşlardır (Smith ve Hannah, 1991, s. 7).

(Saltoğlu, 2003), çalışmasında yaratıcı muhasebe uygulamaları ile 2000 yıllarda meydana gelen ve tüm dünyayı etkileyen Enron skandalı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu çalışmada, Enron'un, özel amaçlı işletmeleri kullanarak muhasebe verilerini ve finansal bilgilerini işletme amaçları doğrultusunda nasıl değiştirdiğini ele almış, çalışma sonucunda işletmelerin piyasa değerini yükseltmek ve giderlerini düşürmek için yaratıcı muhasebe uygulamalarından yararlandıklarını ortaya koymuştur.

(Küçüksözen, 2005), hisse senetleri borsada işlem gören işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurup başvurmadıklarını ortaya koymak için, Beneish (1999) modelinden yararlanmıştır. Bu araştırmada, Beneish modelinin dokuz bağımsız değişkeninden altı tanesi kullanılmıştır. Bunlar, Aktif Kalitesi Endeksi (AKE), Brüt Kar Marjı Endeksi (BKM), Stokların Satışlara Oranı (SSE), Ticari Alacaklar Endeksi (TAE), Finansman Giderlerinin Satışlara Oranı (FSE) ve Amortisman Endeksi (AME) şeklindedir. Beneish modeliyle borsada işlem gören 126 işletmeye ait 1998-2002 yıllarına ilişkin beş dönemde sırasıyla; 29 (%23), 43 (%34), 32 (%25), 55 (%44) ve 29 (%23) oranında işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurduğunu ortaya koymuştur. Yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvuran işletmelerin genellikle karı yüksek göstermek amacıyla, yanıltıcı açıklamalar yaptığını belirlemiştir.

(Bayırlı, 2006), çalışmasında yaratıcı muhasebe uygulamaları ile işletme değeri ve meslek etiği arasındaki etkileri araştırmıştır. Bu çalışmada, yaratıcı muhasebenin yaygınlığı, içeriği, motive edici faktörleri, sonuçları ve tercih edilen muhasebe uygulamaları üzerinde durmuştur. Bununla birlikte çalışmasında, muhasebe manipülasyonlarını ve yaratıcı muhasebe uygulamalarını ortaya

çıkarmak amacıyla bir takım model ve tekniklerden yararlanmıştır. Öte yandan bu çalışma ile yaratıcı muhasebenin etik sınırları ortaya konmaya çalışılmıştır.

(Demir & Bahadır, 2007), araştırmalarında muhasebe manipülasyonlarını yaratıcı muhasebe uygulamaları da dahil bir takım yöntem ve tekniklerle ele almışlardır. Bu amaç doğrultusunda muhasebe manipülasyonunun muhasebe ilke ve standartlarıyla olan ilişkisini, teorik alt yapısını, toplumsal yönünü, amaçlarını çeşitli yöntem ve teknikler ile açıklamışlardır.

(Ömürgönülşen & Ömürgönülşen, 2009), Türkiye’de yaşanan İmar bankası skandalı ile yaratıcı muhasebe uygulamalarını değerlendirmiştir. Araştırmada, muhasebe ve bankacılık yasal alt yapısının, denetleme ve düzenleme mekanizmalarının eksik ve yetersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte İmar Bankası’nın sahipleri ve üst düzey yöneticileri ile müşterilerinin kişisel hırslarına ek olarak, yargı mekanizmasındaki yavaşlık, yasal ve etik kuralların yürütülmesinde pratikte yaşanan zorluklar gibi etkenlerin yaratıcı muhasebeyi doğuran önemli unsurlar olduğunu dile getirmişlerdir. (Ömürgönülşen ve Ömürgönülşen, 2009: 671).

(Çıtak, 2009), çalışmasında yaratıcı muhasebe uygulamaları ile finansal raporlama hilelileri arasındaki ilişkiyi hem teorik hem de uygulamalı bir biçimde ele almıştır. Çalışma sonucunda, finansal raporlama ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında bir fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

(Dhaoui, 2010), araştırma ve geliştirmenin yerleştirilmesinde karşılaşılan sorunları ortaya koymayı amaçladığı çalışmasında, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile işletme performansları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 2001-2006 yılları arasında ABD’de faaliyet gösteren 160 çok uluslu işletmeyi örnekleme dahil etmiş ve araştırma sonucunda yöneticilerin araştırma ve geliştirmeyi yerleştirdiklerini bunu da kendi çıkarlarına hizmet etmek ve işletme performansını artırmak için yaptıklarını ortaya koymuştur (Dhaoui, 2010, s. 12).

B. Yaratıcı Muhasebenin Etkileri

(Jones M. , 2011, s. 479-480) yaratıcı muhasebenin etkilerini kısa dönemli etkiler ve uzun dönemli etkiler olmak üzere iki şekilde incelemiştir. Kısa dönemli etkiler, çalışanlar, denetçiler, yöneticiler, borç verenler ve yatırımcılar ile ilişkilidir. Muhasebe uygulamalarını kötüye kullanmak suçu ile yargılanan yöneticiler, başta hapis cezası olmak üzere, para cezası ya da servete el konulması gibi cezalarla karşılaşmışlardır. (Jones M. , 2011, s. 483), göre çalışanlar, şirketlerin batması sonucu işlerini kaybeden kişiler olduklarından, genellikle muhasebe skandallarında failden çok kurbandırlar. Bununla birlikte, borç verenler ve zarar gören yatırımcılar bu zararlarını telafi edebilmek adına şirketlere karşı dava açsalar da; genellikle borç verenler ve yatırımcılar finansal skandallar ve usulsüzlükler karşısında kaybeden taraftadırlar (Jones, 2011c: 483).

Jones (2011: 484) uzun dönemli etkileri ise, reaksiyoner düzenlemeler ve kümülatif etki şeklinde ikiye ayırmıştır. Reaksiyoner düzenlemeler, skandallar ortaya çıktıktan sonra muhasebe düzenlemelerine bir takım eleştiriler yöneltmesiyle birlikte yeni bir muhasebe düzenlemesi, standardı ya da kanununun hayata geçirilmesidir (Jones, 2011: 484). Kümülatif etkide ise düzenlemeler ne

kadar ayrıntılı olursa olsun; hayata geçirilen her yeni düzenlemede yaratıcı muhasebeden yararlanmak isteyenler bir şekilde bu düzenlemeleri bypass edecek yeni bir takım yöntemler geliştireceklerdir. (Jones, 2011: 488). Dolayısıyla yaratıcı muhasebe ve düzenleyici çerçeve sürekli birbiri ardına gelişmeye devam edecektir (Jones, 2011: 488).

II. METODOLOJİ VE BULGULAR

A. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın ana kütesini Isparta ve Burdur İllerinde faaliyet gösteren Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler oluşturmaktadır. Isparta ve Burdur İllerinde faaliyet gösteren 175 muhasebe meslek mensubuna anket soruları yöneltilmiştir.

Araştırmanın amacına hizmet edecek verilerin toplanması amacı ile uygulanan anket üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde meslek mensuplarının yaratıcı muhasebe hakkında bilgi düzeyleri ve farkındalıklarını ölçmeye yönelik ifadeler yer almaktadır. Anketin üçüncü bölümünde ise (Çelik 2010) tarafından geliştirilen hile belirteçlerine ilişkin ifadelerin yer aldığı 5'li likert tipi anket uygulanmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler istatistikî analiz paket programı ile değerlendirilmiştir. Analiz öncesinde veriler kodlanmış ve istatistiksel analize hazır hale getirilmiştir. Bu noktada demografik bilgileri ilişkin temel istatistikî bilgilere yer verilmiştir. Meslek mensuplarının yaratıcı muhasebe konusundaki bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik ifadeler vermiş oldukları cevaplara frekans analizine tabi tutulmuştur. Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıklarına ilişkin vermiş oldukları cevapların ortalaması ile muhasebe meslek mensuplarının cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları ve meslek mensubu olarak çalışma süreleri gibi özellikleri açısından, farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla oluşturulan hipotezlerin test edilmesi amacıyla t-testi (Independent-Samples T Test) ve tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) testi yapılmıştır.

Araştırmanın amacına bağlı olarak test edilecek hipotezler aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

H1: Muhasebe meslek mensuplarının faaliyet gösterdiği şehre göre muhasebe hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıkları arasında fark vardır.

H2: Muhasebe meslek mensuplarının cinsiyetlerine göre muhasebe hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıkları arasında fark vardır.

H3: Muhasebe meslek mensuplarının yaşlarına göre muhasebe hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıkları arasında fark vardır.

H4: Muhasebe meslek mensuplarının eğitim düzeylerine göre muhasebe hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıkları arasında fark vardır.

H5: Muhasebe meslek mensuplarının çalışma sürelerine göre muhasebede hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıkları arasında fark vardır.

H6: Muhasebe meslek mükellef sayılarına göre muhasebede hile belirteçleriyle karşılaşma sıklıkları arasında fark vardır.

B. Araştırmanın Bulguları

Araştırmaya katılan meslek mensuplarının şehir, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki tecrübe ve mükellef sayılarına ilişkin demografik özellikleri Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Araştırmaya katılan meslek mensuplarının Demografik Özellikler

Demografik Bilgiler		Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Şehir	Isparta	112	64	64
	Burdur	63	36	100
Cinsiyet	Kadın	42	24	24
	Erkek	133	76	100
Yaş	26-35 Yaş	28	16	16
	36-45 Yaş	56	32	48
	46-55 Yaş	49	28	76
	56 Yaş ve Üzeri	42	24	100
Eğitim Düzeyi	Ortaöğretim	35	20	20
	Ön Lisans	7	4	24
	Lisans	115	66	90
	Lisansüstü	18	10	100
Mesleki Tecrübe	0-5 Yıl	21	12	12
	5-10 Yıl	53	30	42
	10-15 Yıl	42	25	67
	15 Yıl Üstü	59	33	100
Mükellef Sayısı	30 ve Altı	14	8	8
	31-60	77	44	52
	61-90	49	28	80
	91-120	28	16	96
	120 Ve Üstü	7	4	100

Muhasebe meslek mensuplarının yaratıcı muhasebe uygulamalarına ilişkin ifadelerine vermiş oldukları cevapların frekans analizi sonuçları Tablo 3’deki gibidir.

Tablo 4. Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarına Yönelik Bulgular

		Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları hakkında ne kadar bilgili olduğunuzu düşünüyorsunuz?	Hiç	0	58,9	58,9
	Çok Az	16	9,1	68
	Orta	13	7,4	75,4
	Oldukça	30	17,1	92,5
	Çok fazla	13	7,5	100
Sizce yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurmak istenilmesinin işletmeye ne gibi bir etkisi olur?	İşletmeyi Daha İyi Gösterme	6	3,5	3,5
	İşletmeyi Daha Kötü Gösterme	5	2,9	6,4
	Daha Az Vergi Ödemek	140	81	87,4
	Daha Az Kar Payı Dağıtmak	15	8,6	96
	Hisse Fiyatı Arttırmak	7	4	100
Müşterileriniz tarafından Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları olarak tanımlanabilecek işlemleri yapmanız istendi mi?	Evet	42	24	24
	Hayır	133	76	100
Muhasebe hataları hakkında bilginiz var mı?	Hiç	13	7,4	7,4
	Çok Az	6	3,4	10,8
	Orta	56	32	42,8
	Oldukça	74	42,3	85,1
	Oldukça Fazla	26	14,9	100
Muhasebe hileleri hakkında bilginiz var mı?	Hiç	0	0	0

	Cok Az	3	1,7	1,7
	Orta	63	36	37,7
	Oldukça	84	48	85,7
	Oldukça Fazla	25	14,3	100
Sizce muhasebede yapılan hataların en önemli nedeni nedir?	Bilgisizlik	21	12	12
	Dikkatsizlik	63	36	48
	İş Yoğunluğu	49	28	76
	Tecrübesizlik	42	24	100
Sizce muhasebede yapılan hilelerin en önemli nedeni nedir?	Karı Artırmak	21	12	12
	Vergi Matrahını Düşürmek	98	56	68
	İşletme Değerini Arttırmak	7	4	72
	Art Niyetli Olmak	49	28	100
Müşterileriniz tarafından hiç Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine aykırı davranmanız istendi mi?	Evet	140	80	80
	Hayır	35	20	100
Müşterileriniz tarafından işletmenin faaliyet sonuçlarını olumlu ya da olumsuz yönde değiştirmeniz istendi mi?	Evet	161	92	92
	Hayır	14	8	100
Müşterileriniz tarafından işletmenin finansal raporlarını olumlu ya da olumsuz yönde değiştirmeniz istendi mi?	Evet	147	84	84
	Hayır	28	16	100
Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarıyla, finansal raporların daha iyi gösterilmesinin işletmeye katkısı ne olabilir?	İşletme İmajını Güçlendirmek	23	13,00	13
	Yatırımcı Çekmek	22	13,00	26
	Kredi Alabilmek	115	66,00	92
	Yük Prim ve İkramiye Dağıtmak	10	5,00	97
	İşletmenin Borsa Değerini Arttırmak	5	3,00	100
Müşterileriniz arasında bağımsız dış denetim yaptırma işleme var mı?	Evet	42	24	24
	Hayır	133	76	100
Bir işletmeye ait mali tabloları incelerken dipnotları ne derece dikkate alırsınız?	Hiç	77	44,00	44
	Nadiren	42	24,00	68
	Bazen	11	6,30	74,3
	Sıklıkla	35	20,00	94,3
	Her zaman	10	5,70	100
Bir işletmeye ait hisse senetlerini satın almayı düşündüğünüzde denetlenmiş finansal raporlar önceden hangi sıklıkla incellersiniz?	Hiç	63	36,00	36
	Nadiren	77	44,00	80
	Bazen	19	10,90	90,9
	Sıklıkla	7	4,00	94,9
	Her zaman	9	5,10	100

Muhasebe meslek mensuplarının %58,9'nun yaratıcı muhasebe uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmadıkları ve % 81 gibi büyük çoğunluğunun yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurulmasının işletmenin vergi yükünü düşürmek amacına yönelik olduğunu ifade ettikleri tespit edilmiştir. Yine % 76 gibi büyük bir çoğunluğunun mükellefleri tarafından yaratıcı muhasebe uygulamalarına yönelik taleplerinin olmadığı görülmektedir. Meslek mensuplarının büyük bir çoğunluğunun muhasebe hataları ve muhasebe hileleri konusunda oldukça bilgisi olduğu ve çok fazla bilgisi olduğu bildiriminde bulunduğu tespit edilmiştir. Muhasebeleştirmeye ilişkin yapılan hataların nedenlerinin tespitine yönelik olarak yöneltilen ifadeye meslek mensuplarının % 36'sı dikkatsizlik, % 28'i iş yoğunluğu, % 24'ü tecrübesizlik ve % 21'i bilgisizlik şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Muhasebe hilelerinin sebebinin tespitine yönelik olarak yöneltilen ifadeye ise meslek mensuplarının % 56'sı vergi matrahını

düşürmek şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların % 80 gibi büyük bir çoğunluğunun mükellefleri tarafından genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırı davranışları konusunda talepte bulunduğunu, yine % 92’i gibi büyük çoğunluğunun faaliyet sonuçlarını değiştirme talebinde bulunduğunu, % 84’nün ise finansal raporların değiştirilmesi konusunda talepte bulunduğunu ifade etmişlerdir. Yaratıcı muhasebe uygulamaları ile finansal raporların daha iyi gösterilmesinin işletme katkısının kredi almaya yönelik (% 66) olacağını ifade etmişlerdir. Muhasebe meslek mensuplarının mükelleflerinin % 66’sının bağımsız denetime tabi olmadığı veya bağımsız denetim yaptırmadığı tespit edilmiştir. Muhasebe meslek mensuplarının % 68 gibi büyük çoğunluğunun bilanço dipnotları hiç veya nadiren dikkate aldıkları görülmektedir. Yine meslek mensuplarının % 80 gibi büyük bir çoğunluğunun hisse senedi satın almayı düşünmeleri halinde denetlenmiş finansal tabloları incelemeyecekleri bildiriminde bulduklarını görülmektedir.

Araştırmaya katılan meslek mensuplarına (Çelik, 2010) tarafından muhasebede hata ve hileler ile ilgili geliştirilen hile belirteçlerini tespit etmeye yönelik 5’li likert tipi anket uygulanmış, meslek mensuplarının “hile belirteçleri ile karşılaşma sıklıkları” hususunda kendilerine yöneltilen maddelere vermiş oldukları cevapların puan ortalamaları belirlenmiştir. Ankete katılan 175 meslek mensubundan cevapları aykırı-uç değerler oluşturan 7 kişinin yanıtları veri setinden çıkartılmış, kalan 168 kişiye ait oluşan puan ortalamaları üzerinde normallik testi uygulanmıştır. Veri setinin normallik testi sonuçları Tablo 5’de paylaşılmıştır.

Tablo 5. Normallik Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov(a)			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	Sd	p.	İstatistik	Sd	p.
Puan Ortalamaları	.049	168	.200(*)	.989	168	.209

Çalışmada 5’li likert tipi veri toplama aracı ile elde edilen “hile belirteçleri ile karşılaşma sıklığı” puan ortalamaları 1 ile 5 arasındaki değerlerden oluştuğundan dolayı, istatistiksel analizler sonucunda elde edilen ortalamaların yorumlanmasında göz önünde bulundurulmuş puan aralıkları Tablo 6’de verilmiştir.

Tablo 6. Ortalama puanlara göre karşılaşma sıklık dereceleri

Oluşan Puan Ortalaması	YMU ile karşılaşma Sıklığı Derecesi
1,00-1,80	Düşük Sıklık
1,81-2,60	Düşük-Orta Sıklık
2,61-3,40	Orta Sıklık
3,41-4,20	Yüksek-Orta Sıklık
4,21-5,00	Yüksek Sıklık

Normal dağılım gösterdiği ($p=.200>.05$) belirlenen puan ortalamaları, meslek mensuplarının yaşadıkları şehir ve cinsiyetleri açısından karşılaştırıldığında gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark oluşup oluşmadığını sorgulamak adına bağımsız örneklem t-testinden yararlanılmış, test sonuçları Tablo 7’te sunulmuştur.

Tablo 7. Şehir ve cinsiyet değişkenlerine ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçları

	Grup	Grup İstatistikleri			Bağımsız Örneklem t-Testi	
		N	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Şehir	Isparta	112	3,94	,394	,267	,790
	Burdur	56	3,92	,437	,258	
Cinsiyet	Erkek	133	3,95	,435	1,048	,181
	Kadın	35	3,87	,277	1,348	

Isparta'da yaşayan meslek mensuplarının hile belirteçleri ile karşılaşma sıklığı puan ortalamaları 3,94 olurken, Burdur'da yaşayan meslek mensupları için bu puan 3,92 olarak belirlenmiştir. İki grubun puan ortalamaları birbirine oldukça yakındır ve yüksek-orta karşılaşma sıklığını işaret etmektedir. Benzer şekilde erkek meslek mensuplarının puan ortalamaları (3,95) ile kadın meslek mensuplarının puan ortalamaları (3,87) da birbirine çok yakındır. Her iki grubun da hile belirteçleri ile karşılaşma sıklıkları yüksek-orta olarak belirlenmiştir. Bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre muhasebe meslek mensuplarının yaşadıkları şehirlerin ($p=.790>.05$) ve cinsiyetlerinin ($p=.181>.05$) hile belirteçleri ile karşılaşma sıklıkları üzerinde herhangi bir farklılığa neden olmadığı söylenebilir.

Meslek mensuplarının eğitim düzeyleri, yaşları, mesleki tecrübe yılları ve mükellef sayıları ile yaratıcı muhasebe uygulamaları ile karşılaşma sıklıkları arasında farklılaşma durumlarını test edebilmek için ise veri seti üzerinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır ve sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Bağımsız değişkenlere yönelik varyans analizi sonuçları

	Gruplar	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Eğitim Düzeyi	Ortaöğretim	35	3,87	0,277	10,934	,000
	Ön lisans	7	4,52	0,129		
	Lisans	108	3,97	0,372		
	Yüksek Lisans	18	3,60	0,574		
Yaş	26-35 yaş	21	3,70	0,524	4,009	,009
	36-45 yaş	56	3,90	0,360		
	46-55 yaş	49	4,05	0,385		
	56 yaş ve üzeri	42	3,95	0,386		
Meslek Yılı	0-5 yıl	21	3,73	0,531	5,651	,001
	5-10 yıl	49	3,81	0,297		
	10-15 yıl	42	4,03	0,454		
	15 yıl ve üzeri	56	4,04	0,352		
Mükellef Sayısı	30 ve altı	7	4,55	0,225	8,454	,000
	31-60	77	3,98	0,382		
	61-90	49	3,74	0,349		
	91-120	28	4,00	0,456		
	120 ve üzeri	7	3,92	0,133		

Tablo 8. değerlendirildiğinde varyans analizi sonuçlarına göre hile belirteçleri karşılaşma sıklıkları ile meslek mensuplarının eğitim düzeyleri, yaşları, mesleki tecrübe yılları ve sahip oldukları mükellef sayıları bağımsız değişkenlerinin tamamı arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p<.05$). Bu farklılaşmanın hangi gruplar arasında oluştuğunu belirleyebilmek adına çoklu karşılaştırmalar tabloları hazırlanmış ve bağımsız değişkenleri temsil eden gruplar karşılaştırılmıştır.

Tablo 9. Eğitim düzeyi değişkenine yönelik çoklu karşılaştırmalar

Bağımsız Değişken	(I) Grup	(J) Grup	Ort. Fark (I-J)	P
Eğitim Düzeyi	Ortaöğretim	Ön lisans	-,647(*)	,000
		Lisans	-,093	,577
		Yüksek lisans	,270	,066
	Ön lisans	Ortaöğretim	,647(*)	,000
		Lisans	,553(*)	,001
		Yüksek lisans	,917(*)	,000
	Lisans	Ortaöğretim	,093	,577
		Ön lisans	-,553(*)	,001
		Yüksek lisans	,364(*)	,001
	Yüksek Lisans	Ortaöğretim	-,270	,066
		Ön lisans	-,917(*)	,000
		Lisans	-,364(*)	,001

Varyans analizi ve çoklu karşılaştırmalar birlikte göz önünde bulundurulduğunda yaratıcı muhasebe uygulamaları ile karşılaşma sıklıkları en yüksek olan eğitim düzeyi grubunun 4,52 ortalama ile ön lisans mezunları, en düşük olan grubun ise 3,60 ortalama puan ile yüksek lisans mezunları olduğu görülmüştür (Tablo 8.). Bununla birlikte, hile belirteçleri ile karşılaşma sıklığı puanı en yüksek olan (yüksek karşılaşma sıklığı) ön lisans mezunları ile ortalama puanları yüksek-orta karşılaşma sıklığına denk olan diğer gruplar (ortaöğretim, lisans ve yüksek lisans mezunları) arasında oluşan farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 9).

Tablo 10. Yaş değişkenine yönelik çoklu karşılaştırmalar

Bağımsız Değişken	(I) Grup	(J) Grup	Ort. Fark (I-J)	p
Yaş	26-35 yaş	36-45 yaş	-,191	,239
		46-55 yaş	-,348(*)	,005
		56 ve üzeri yaş	-,248	,093
	36-45 yaş	26-35 yaş	,191	,239
		46-55 yaş	-,157	,184
		56 ve üzeri yaş	-,057	,896
	46-55 yaş	26-35 yaş	,348(*)	,005
		36-45 yaş	,157	,184
		56 ve üzeri yaş	,100	,628
	56 ve üzeri yaş	26-35 yaş	,248	,093
		36-45 yaş	,057	,896
		46-55 yaş	-,100	,628

Bağımsız değişken olarak meslek mensuplarının yaşları ele alındığında hile belirteçleri ile en sık karşılaşan meslek mensuplarının 4,05 ortalama puan ile 46-55 yaş grubunda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu grubu sırasıyla; 56 yaş ve üzeri (3,95 ortalama puan), 36-45 yaş (3,90 ortalama puan) ve 26-35 yaş grubunun (3,70 ortalama puan) görülmüştür (Tablo 8). Bu sonuç 26-35 yaş aralığındaki meslek mensuplarının diğer meslektaşlarına göre hile belirteçleri ile daha az sıklıkla karşılaştığı şeklinde yorumlanabilir. Aynı zamanda 26-35 yaş grubu ile 46-55 yaş grubunun puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlıdır (Tablo 10.). Tüm gruplar için ortalamalar yüksek-orta karşılaşma sıklığını ifade etmektedir.

Tablo 11. Mesleki tecrübe yılı değişkenine yönelik çoklu karşılaştırmalar

Bağımsız Değişken	(I) Grup	(J) Grup	Ort. Fark (I-J)	P
Mesleki Yılı	0-5 yıl	5-10 yıl	-,074	,886
		10-15 yıl	-,299(*)	,024
		15 yıl ve üzeri	-,301(*)	,016
	5-10 yıl	0-5 yıl	,074	,886
		10-15 yıl	-,225(*)	,035
		15 yıl ve üzeri	-,227(*)	,018
	10-15 yıl	0-5 yıl	,299(*)	,024
		5-10 yıl	,225(*)	,035
		15 yıl ve üzeri	-,002	1,000
	15 yıl ve üzeri	0-5 yıl	,301(*)	,016
		5-10 yıl	,227(*)	,018
		10-15 yıl	,002	1,000

Bağımsız değişkenlerden meslek yılı değerlendirildiğinde hile belirteçleri ile karşılaşma sıklığı puanlarının gruplara göre sırasıyla 0-5 yıl için 3,73; 5-10 yıl için 3,81; 10-15 yıl için 4,03 ve 15 yıl üzeri için 4,04 şeklinde olduğu sonucuna varılmıştır (Tablo 8.). Bu sonuç kişilerin mesleki tecrübeleri bir başka deyişle meslekte geçirdikleri süreleri arttıkça yaratıcı muhasebe uygulamaları ile karşılaşma sıklıklarının da artıyor olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte 0-5 yıl ve 5-10 yıl mesleki tecrübeye sahip grupların ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı değilken, her iki grubun da 10-15 yıl ve 15 yıl üzeri mesleki tecrübeye sahip gruplarla aralarında oluşan puan ortalamaları farklarının istatistiksel açıdan anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 7.). Tüm gruplar için oluşan ortalama puanlar yaratıcı hile belirteçleri ile yüksek-orta sıklıkla karşılaşma durumunu göstermektedir.

Tablo 12. Mükellef sayısı değişkenine yönelik çoklu karşılaştırmalar

Bağımsız Değişken	(I) Grup	(J) Grup	Ort. Fark (I-J)	P
Mükellef Sayısı	30 ve altı	31-60	,574(*)	,001
		61-90	,812(*)	,000
		91-120	,559(*)	,005
		120 ve üzeri	,633(*)	,016
	31-60	30 ve altı	-,574(*)	,001
		61-90	,238(*)	,006
		91-120	-,016	1,000
		120 ve üzeri	,058	,995
	61-90	30 ve altı	-,812(*)	,000
		31-60	-,237(*)	,006
		91-120	-,253(*)	,039
		120 ve üzeri	-,179	,762
	91-120	30 ve altı	-,559(*)	,005
		31-60	,016	1,000
		61-90	,253(*)	,039
		120 ve üzeri	,074	,990
	120 ve üzeri	30 ve altı	-,633(*)	,016
		31-60	-,058	,995
		61-90	,179	,762
		91-120	-,074	,990

Bir başka bağımsız değişken olarak meslek mensuplarının sahip oldukları mükellef sayıları göz önünde bulundurulduğunda, hile belirteçleri ile karşılaşma sıklık puanı en yüksek kişilerin 30 ve altında mükellef sayısına sahip grup olduğu (4,55 ortalama puan) ve elde edilen puan ortalamasının yüksek sıklığa karşılık geldiği görülmüştür (Tablo 8). Bu grubun diğer tüm gruplar ile arasında oluşan

puan farkları istatistiksel açıdan anlamlıdır (Tablo 12). Bu grubu sırasıyla; 91-120 mükellef sahibi (4,00 ortalama puan), 31-60 mükellef sahibi (3,98 ortalama puan), 120 ve üzeri mükellef sahibi (3,92 ortalama puan) meslek mensupları izlemektedir ve grupların tamamının puan ortalamaları hile belirteçleri ile yüksek-orta sıklıkla karşılaşma durumunu ifade etmektedir. (Tablo 8). Bu 3 grup arasında oluşan puan ortalama farklarının ise istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 8.). Bununla birlikte yaratıcı muhasebe uygulamaları ile karşılaşma sıklık puanı en düşük kişilerin 3,74 ortalama puan ile 61-90 mükellef sayısına sahip meslek mensuplarının oluşturduğu grupta oldukları görülmüştür (Tablo 8). Bu grubun 120 ve üzerinde mükellefi olan meslek mensuplarının oluşturduğu grup dışındaki tüm gruplar ile arasında meydana gelen ortalama farkı istatistiksel açıdan anlamlıdır (Tablo 12).

SONUÇ

Yaratıcı muhasebe uygulamaları, muhasebe manipülasyon yöntemlerinden biri olup, muhasebe ilke ve standartlarında var olan esnekliklerden ve boşluklardan yararlanmak sureti ile değişik amaçlarla finansal bilgi ihtiyacı duyan finansal tablo kullanıcılarının kararları üzerinde etkili olmaya çalışmak olarak ifade edilmektedir. İşletmelerin finansal tablo kullanıcılarına sunduğu finansal bilgilerin genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda güvenilir, karşılaştırılabilir, ihtiyaca uygun, anlaşılır, tarafsız, tutarlı, ihtiyatlı ve tam açıklama niteliklerine yer verecek şekilde sunulması finansal tablo kullanıcıları açısından büyük önem arz etmektedir. Finansal bilgi manipülasyonu türlerinden biri olarak ele alınan yaratıcı muhasebe birçok kesimin ilgisini çekmektedir. Bu noktada finansal bilginin oluşmasında ve sunumunda önemli rol oynayan muhasebe meslek mensuplarının bu noktadaki düşüncelerinin ve farkındalıklarının tespiti önem arz etmektedir. Bu amaçla meslek mensuplarının yaratıcı muhasebeye ve hile belirteçleri ile karşılaşma sıklıklarının belirlemeye yönelik olarak yapmış olduğumuz araştırmada elde edilen veriler sonucunda muhasebe meslek mensuplarının büyük çoğunluğunun yaratıcı muhasebe uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmadıkları ve mükellefleri tarafından yaratıcı muhasebe uygulamalarına yönelik taleplerinin bulunmadığını bu tür taleple karşılaşanların ise; başvurma nedeni olarak vergi yükünü azaltmak amacıyla talep edildiği gözlemlenmiştir. Muhasebe hata ve hileleri ile ilgili bilgi düzeyleri ise; oldukça bilgili seviyededir. Yapılan hataların büyük çoğunluğunun “dikkatsizlik” nedeniyle yapıldığı, hilelerin ise “vergi matrahını” düşürmek amacıyla gerçekleştiği görülmüştür. Meslek mensuplarının mükellefleri tarafından genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırı davranışları konusundaki taleplerin faaliyet sonuçlarını değiştirmeye yönelik olduğu, bu netice doğrultusunda finansal raporların iyi gösterilerek işletmelerin kredi almaya uygun koşulların oluşturulması için yapıldığı gözlemlenmiştir. Mükelleflerin çoğunluğunun bağımsız denetim yaptırmadığı ve bilançoda oluşan dipnotları dikkate almadıkları görülerek; hisse senedi almaları durumunda finansal tablolardan faydalanma gereksinimi duymadıkları ifade edilmiştir.

Isparta ve Burdur illerinde faaliyet gösteren meslek mensuplarının bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre hile belirteçleriyle karşılaşma durumları

cinsiyet olarak birbirleriyle yakın orantılıdır. Meslek mensuplarının eğitim düzeyleri, yaşları, mesleki tecrübe yılları ve mükellef sayıları ile yaratıcı muhasebe uygulamaları ile karşılaşma sıklıkları arasında farklılaşma durumlarını test edebilmek için ise veri seti üzerinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Uygulama neticesinde; istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılaşmalar bağımsız değişkenleri temsil eden gruplar karşılaştırılmıştır. Eğitim düzeyi değişkenine yönelik çoklu karşılaştırmalar sonucuna göre eğitim düzeyleri arasında oluşan farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmiştir. Bağımsız değişken olarak meslek mensuplarının yaşları ele alındığında hile belirteçleri ile en sık karşılaşan meslek mensuplarının puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlıdır. Bağımsız değişkenlerden meslek yılı değerlendirildiğinde ise; hile belirteçleri ile karşılaşma sıklığı aralarında oluşan puan ortalamaları farklarının istatistiksel açıdan anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka bağımsız değişken olarak meslek mensuplarının sahip oldukları mükellef sayıları göz önünde bulundurulduğunda, hile belirteçleri ile karşılaşma sıklık puanı bu grubun diğer tüm gruplar ile arasında oluşan puan farkları istatistiksel açıdan anlamlıdır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Muhasebe Bilim Uzmanı Hakkı Akman ve Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Bitlisli tarafından eşit oranda katkı sağlamıştır

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Archer, S. (1996). The Ethics of Creative Accounting. *Science and Engineering Ethics*, 1(2), 55-70.
- Bayındır, S. (2010). *Türk Sermaye Piyasası Hukukunda Manipülasyon Suçu Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı.
- Bayırlı, R. (2006). *Yaratıcı Muhasebe, Etik, Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı.
- Bekçi, İ., ve Avşarlıgil, N. (2011). Finansal Bilgi Manipülasyonu Yöntemlerinden Yaratıcı Muhasebe ve Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 13(2), 131-162.
- Canbulut, G. (2008). *Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Örnek Bir Uygulama Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Finansman Bilim Dalı.
- Coenen, T. (2008). *Essentials of Corporate Fraud*. New Jersey: John Wiley and Sons.
- Çelik, T. (2010). *Muhasebede Hata ve Hileler İle İlgili Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Bir Araştırma*. Niğde: T.C Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çıtak, N. (2009). *Hileli Mali Raporlamada Yaratıcı Muhasebe ve Bir Uygulama Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı.
- Dalğar, H., ve Pekin, S. (2011). Kurumsal Yönetim İle Finansal Tablo Manipülasyonu Arasındaki İlişki: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi'nde Yer Alan Şirketlerde Bir Araştırma. *Mali*

Çözüm Dergisi 107., 19-43.

- Daştan, A. (2010). Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Kurumsal Muhasebe Etkileşimi. *Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi*(72).
- Demir, V., ve Bahadır, O. (2007). Muhasebe Manipülasyonu Yöntem ve Teknikler. *Mali Çözüm Dergisi* 84, 103-119.
- Dhaoui, A. (2010). What Does Matter In RveD Decentralization: Financial Performance Worry Or Intensive Earnings Management? 1-15.
- Diana , B., ve Madalina, P. C. (2008). Is Creative Accounting A form of manipulation? *University of Oradea, Faculty of Economics, Department of Finance Accounting, Journal accredited*(3), 935-940.
- Genç, M., ve Köse, Y. (2018). *Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları ve Türkiye’de Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu* (Cilt Sonçağ Matbaacılık). Ankara: Akademisyen Kitabevi A.Ş.
- Griffiths, I. (1986). *Creative Accounting How to Make Your Profits What You Want Them to Be. Unwin Paperbacks*. Great Britain.
- Hsieh, L. F., ve Tsai, Y. T. (2006). Information Asymmetry. *Creative Accounting And Moral Choice, An Apocalypse Of Procomp Informatic Ltd., Journal of American Academy Of Business*, 2(6).
- Jones, M. (2011). *Introduction – Setting The Scene”*. M. J. Jones (Ed.). *Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals*. England: John Wiley ve Sons Ltd.
- Jones, M. j. (2011). *Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals*. Chichester, England.: John WileyveSons Inc. .
- Kirschenheiter, M., ve Melumad, N. D. (2002). ”Can Big Bath and Ear-nings Smoothing Co-Exist As Equilibri-um Financial Reporting Strategies?”. *Journal of Accounting Research* 40 (3), 761-796.
- Küçüksözen, C. (2005). *Finansal Bilgi Manipülasyonu : Nedenleri, Yönetimleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları Ve İMKB ŞİRKETLERİ Üzerine Amprik Bir Çalışma*. Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü Anabilim Dalı.
- McBarnet, D., ve Whelan, C. (1999). *Creative Accounting and the Cross - Eyed Javelin Thrower*. England: Wiley Pr.
- Mulford, C. W., ve Comiskey, E. E. (2002). *The Financial Numbers Game, Detecting Creative Accounting Practice*. U.S.A: John Wiley ve Sons.
- Ocak, M., ve Güçlü, F. C. (2014). Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kar ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*(6), 123-135.
- Ömürgönülşen, M., ve Ömürgönülşen, U. (2009). Critical Thinking about Creative Accounting in the Face of a Recent Scndal in the Turkish Banking Sector. *Critical Perspectives on Accounting*(20), 651-673.
- Rezaee, Z. (2002). *Financial Statement Fraud - Prevention and Detection*. New York: John Wiley ve Sons, Inc.
- Saltoğlu, M. (2003, 09 10). Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 107-116.
- Smith, T., ve Hannah, R. (1991). *Accounting for Growth*. UK: UBS Phillips and Drew.
- Srivastava, S., ve Tandon, A. (2014). Creative Accounting and Fraud : An Overview”. *Shrinkhala*, 3(2), 24-28.
- Stolowy, H., ve Breton, G. (2000). A Review of Research on Accounts Manipulation. *Paper for the Annual Congress of European Accounting Association*, (s. 1-65). Munich, Germany.
- Trussel, J. (2003). Assessing Potential Accounting Manipulation: the Financial Characteristics of Charitable Organizations with Higher than Expected Program-Spending Ratios. *Sage Journals*, 616-633.
- Varıcı, İ., ve Er, B. (2013). Muhasebe Manipülasyonu ve Firma Performansı İlişkisi: İMKB Uygulaması. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 13(1), 43-52.
- Yayla, H. E. (2006). *Güç Ve Yetki İlişkilerinin Muhasebe Bilgisi Kararları Üzerindeki Etkisi: Türkiye’deki Özel Hastaneler Üzerine Yapısal Bir Model Önerisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Yörük, N., ve Doğan, E. (2009). *Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Finansal Bilgi Manipülasyonunun Belirlenmesine Yönelik İMKB'de Bir Uygulama*. Ankara: Detay Yayıncılık.

SUMMARY

Today, the importance of financial information and the number of people who need financial information are increasing day by day. A wide range of audiences such as managers, creditors, those who are willing to invest, suppliers and employees need financial information and make some decisions with the financial information provided. At this point, it is of great importance that the information provided by the enterprises is presented to financial information users in a reliable, comparable, appropriate, understandable, impartial, consistent and complete disclosure in line with Generally Accepted Accounting principles. However, it is observed that businesses sometimes avoid disclosing the financial information they provide in a realistic way. Financial information manipulation is carried out with the aim of decreasing borrowing costs, decreasing the political cost effect, increasing the effect of incentive premiums and raising stock prices. Manipulations to reduce borrowing costs; increasing the credibility of the company, reaching higher borrowing degree and lower borrowing costs, more flexible financial terms in loan agreements, etc. aims to bring out the benefits. Managers, who practice financial information manipulation in businesses, aim to impress those who are thinking of investing in the business, credit institutions that give credit and the relevant units of the state. In this way, it provides a positive thinking structure in the perceptions of those who make an investment decision about the enterprise. The manipulation of financial information is explained under two headings as ethical and improper methods (GAAP) "Generally Accepted Accounting Principles". Methods in accordance with "Generally Accepted Accounting Principles" are; profit management, profit stabilization, large cleanliness accounting, aggressive accounting and creative accounting. Manipulations applied in violation of Generally Accepted Accounting Principles are explained as fraudulent financial reporting.

In this study, first of all, the concept of Financial Information Manipulation is mentioned, and the types and methods of financial information manipulation are explained. In the next stage, the concept of Creative Accounting, which is a type of financial information manipulation, and Creative accounting methods are emphasized. In the study, it is also included in the literature research on the concept of creative accounting.

In the research part of the study, frequency analysis was made regarding the responses of the accounting professionals to the expressions to determine their thoughts on creative accounting. In the analysis results regarding the opinions of the accounting professionals about creative accounting, it was seen that the majority of the members of the profession did not have information, resorting to creative accounting practices mean paying less tax, and the vast majority of them knew the concepts of error and fraud very well. In addition, it has emerged that the majority of the professions participating in the research are not subject to independent audit

of their taxpayers, do not or will rarely examine the audited financial reports that they intend to purchase the stocks of an enterprise. The average of the expressions related to the frequency of encounters with cheating markers and the demographic characteristics of the profession members developed by Çelik (2010) were subjected to the Independent-Samples T Test and One-Way ANOVA. As for the test results for cheating tokens; In terms of city and gender, it was determined that there was no difference between members of the profession in terms of the frequency of encountering fraud tokens, and that there were significant differences in terms of the frequency of encountering cheating tokens in terms of the education level, age, professional experience and number of taxpayers.

Kamu Yatırımlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Üzerindeki Etkisi: Artvin İli Örneği*

Mustafa ÇAYIR**

ÖZ

Çalışmada¹ kamu yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişki Granger nedensellik ve eş-bütünleşme testleri kullanılarak analiz edilmektedir. Ayrıca, analiz 1988 – 2017 dönemini kapsamakta ve yıllık gözlemlere dayanmaktadır. Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçlara göre, Artvin'e yapılan kamu yatırımlarından Artvin halkının kişi başına düşen gelirine doğru % 5 önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik varken, Artvin'de kişi başına düşen gelirden kamu yatırımlarına doğru anlamlı bir nedensellik bulunmamaktadır. Yapılan Johansen eş-bütünleşme testinde Artvin'de kamu yatırımlarıyla kişi başına düşen gelir arasında anlamlı düzeyde uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yatırımları, Gelir, Granger Nedensellik, Johansen Eş-bütünleşme

JEL Sınıflandırması: H50, R11, O47

Effects of Public Investments on Gross Domestic Product: Case of Artvin Province

ABSTRACT

This paper investigates that the effects of total real public investments made to Artvin upon the real per capita income in Artvin. The relationship between public investments and income is analyzed using Granger causality and cointegration tests. Also, the analysis has covered the period of 1988-2017, based on annual observations. According to the results of Granger test, there is a causality relationship at 5% level of statistical significance from public investments to the income of Artvin citizens, whereas there isn't any significant causal relationship from income to public investments. A long-term relationship hasn't been determined between public investments and per capita income in Artvin in Johansen cointegration test.

Key Words: Public Investments, Income, Granger Causality, Johansen Cointegration

JEL Classification: H50, R11, O47

GİRİŞ

Kamu harcamaları, kamu yatırımları ve devletin ekonomideki payı gibi kamusal değişkenlerin, gelir ve iktisadi büyüme başta olmak üzere, bütün ekonomik değişkenler üzerindeki etkisi iktisatçıların temel araştırma alanlarından biridir. Kamu otoritelerince uygulanan maliye politikalarının ekonomi üzerinde etkili olup olmadığı, etkili ise tür etkilere sebebiyet verdiği hem teorik modeller hem de gözlemler yardımıyla birçok bilimsel çalışmanın konusu olmuştur. Buna

*Çalışmanın ilk hali Uluslararası Artvin Sempozyumu'nda özet metin olarak yer almış ve sözlü olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğretim Üyesi. Artvin Çoruh Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Bankacılık ve Finans Bölümü. e-mail: mustafacayir@artvin.edu.tr, ORCID bilgisi: 0000-0001-8744-631X.

göre, kamu yatırımları ve harcamaları bir taraftan toplam talebi artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlarken, diğer taraftan özel sektör yatırımlarının dışlanmasına neden olabilmekte ve büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Keynesyen iktisadi akıma göre, kamu harcamaları ve yatırımları dışsal bir değişkendir, dolayısıyla hiçbir değişken tarafından etkilenmemektedir. (Ansari vd. 1997:543). Ancak diğer yandan, Wagner (1958) çalışmasında ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça kamusal faaliyetlerin arttığı ve buna bağlı olarak kamu harcamalarının ve yatırımlarının da arttığı belirtilmektedir. Dolayısıyla, Adolph Wagner'in ilgili çalışmasında kamu harcamalarının ve yatırımlarının, Keynes'in görüşünün aksine, içsel olarak belirlendiği ifade edilmektedir.

Bu çerçevede çalışmanın amacı özellikle son yıllarda kişi başına düşen kamu yatırımları konusunda Türkiye'nin önde gelen illerinden olan Artvin'de, kamu yatırımlarının Artvin halkının geliri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Buna göre, öncelikle ilgili literatürden örneklere yer verilecektir. Akabinde çalışmanın teorik arka planı ele alınacak ve çalışmada kullanılan veri setinden, modelden, analiz yönteminden bahsedilecektir. Dördüncü bölümde ise, çalışmada elde edilen bulgular ortaya konulacaktır. Son olarak, çalışmanın beşinci bölümünde de elde edilen bulgulardan çıkarılan sonuçlar ve politika önerileri sunulacaktır.

I. LİTERATÜR ÖZETİ

Teorik açıklamalara benzer şekilde literatürde de kamu yatırımlarının ve harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Buna göre, maliye politikalarının ekonomik büyümeyi etkilemediğine yönelik sonuçlara ulaşan çalışmaların yanı sıra, bu politikaların ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve olumsuz etkisinin olduğunu tespit eden çalışmalar da bulunmaktadır. Bu bölümde, öncelikle, kamu harcamalarının ve yatırımlarının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğine yönelik sonuçlara ulaşan çalışmalara değinilecektir. Ardından, ekonomik büyüme ile kamu yatırımları ve harcamaları arasında ters yönde ilişki olduğunu tespit eden makalelere yer verilecektir. Son olarak, kamu harcamalarının ve yatırımlarının, ekonomi üzerindeki etkisi bakımından, bir optimum seviyesi olduğuna yönelik bulgular elde eden eserlerden bahsedilecektir.

A. Kamu Yatırımlarının Geliri Olumlu Etkilediğine Yönelik Literatür

Ülke ekonomilerinde kamu kesiminin büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin irdelendiği Ram (1986)'ya göre, kamu kesiminin ekonomideki payı arttıkça ekonomik performans ve büyüme bu durumdan pozitif etkilenmektedir. Güney Kore ekonomisinde kamu altyapı yatırımlarının ekonomiye etkilerini ele alan Kim (1998), kamu altyapı yatırımlarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir. Hollanda'da altyapı yatırımlarının üretim üzerindeki etkisini mercek altına alan Sturm vd. (1999) çalışmasının vardığı sonuçlar, ulaştırma alanında yapılan altyapı yatırımlarının gayri safi yurtiçi hasıla üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Kamu ve özel sektör yatırımlarının Japonya'da ekonomik büyüme üzerindeki etkisini irdeleyen Zou (2006), hem kamu yatırımlarının hem de özel sektör yatırımlarının ekonomik büyümeye önemli ölçüde katkı sağladığını saptamıştır.

Birleşik Krallık'ta maliye politikalarının ekonomi üzerindeki uzun dönemli etkilerini inceleyen Creel vd. (2009) çalışmasında, kamu yatırımlarının gayri safi yurtiçi hasıla üzerinde anlamlı ve kalıcı pozitif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerde kamu yatırımları ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin konu edildiği Donath vd. (2009)'da kamu sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Hindistan'da hayvancılık sektörüne yapılan kamu harcamalarının gelir üzerindeki etkisinin ele alındığı Dastagiri (2010) makalesinde, hayvancılık sektörüne yapılan devlet harcamalarının ilgili sektörün ve ekonominin genel üretim düzeyini arttırdığı, bu durumun da hem kırsal hem de ulusal yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Kamu yatırımlarının yaşam beklentisi üzerindeki etkisini konu edinen Kabanov (2015)'in ulaştığı sonuçlara göre, sağlık hizmetlerine yapılan kamu yatırımları ile yaşam beklentisi arasında aynı yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde kamu yatırımlarının makroekonomik etkilerini irdeleyen Abiad vd. (2016), kamu yatırımlarındaki artışın hem kısa dönemde hem de uzun dönemde üretimi artırdığını, özel sektör yatırımlarını tetiklediğini ve işsizliği azalttığını saptamıştır. Peru'da haberleşme ve ulaştırma yatırımlarıyla ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırıldığı Machado ve Toma (2017) çalışmasında elde edilen bulgulara göre, haberleşme ve ulaştırma yatırımları hem genel gayrisafi yurtiçi hasılayı, hem de işçi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılayı pozitif etkilemektedir. Vietnam'da 63 şehirde kamu harcamalarının ekonomik büyümedeki rolünü mercek altına alan Quy (2017) makalesinde elde edilen sonuçlara göre, geliştirme yatırımlarına yönelik yapılan kamu harcamaları ile sosyal ve ekonomik hizmetlere yönelik yapılan kamu harcamaları bölgesel ekonomik kalkınmaya anlamlı düzeyde katkı sağlamaktadır. Son olarak, ülkemizde yapılan benzer bir çalışma olması nedeniyle önemli bulduğumuz Gülşen ve Özkök (2018) çalışmasına göre, Yozgat ilinde kamu yatırım ve teşviklerinde meydana gelen % 1'lik bir artış, Yozgat'ın ekonomisini % 0,034 büyötmektedir.

B. Kamu Yatırımlarının Geliri Olumsuz Etkilediğine Yönelik Literatür

Doksan sekiz ülkede ekonomik büyüme ile kamu harcamaları ve yatırımları arasındaki ilişkiyi ele alan Barro (1991), kamu harcamalarıyla gayri safi hasılanın büyümesi arasında ters yönlü bir ilişki saptarken, kamu yatırımları ile büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edememiştir. Gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomi içerisindeki boyutu ile büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği Guseh (1997) çalışmasında elde edilen bulgulara göre, kamunun ekonomideki ağırlığının artması ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Kamu kesiminin ekonomideki payı ile ekonomik büyüme ilişkisinin mercek altına alındığı Gwartney vd. (1998) makalesinde ulaşılan sonuçlara göre, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında güçlü ve kalıcı bir negatif ilişki bulunmaktadır. Kamu borcunun, harcamalarının ve vergilerin toplam yatırımlar ve verimlilik üzerindeki etkisini araştıran Salotti ve Trecroci (2016), kamu borçluluğunun toplam yatırım harcamaları ve verimlilik üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmıştır.

C. Gelire Etkisi Bakımından Kamu Yatırımlarının Optimizasyonuna Yönelik Literatür

Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Barro (1990) çalışmasında, ekonomik büyüme oranını maksimize eden bir kamu harcama seviyesinin olduğu tespiti yapılmıştır. Kamu yatırımlarının büyüme ve refah üzerindeki etkisinin ele alındığı Kalaitzidakis ve Tzouvelekas (2011) makalesinde yapılan saptamalara göre, kamu harcamalarının ve vergi oranlarının uzun dönem büyüme oranı üzerindeki etkisi doğrusal değil, ters U biçimindedir. Afrika ülkelerinde büyüme ve tüketim bakımından kamu harcamalarının optimal seviyesini araştıran Fosu vd. (2016) çalışmasının bulgularına göre, kamu harcamalarının gayri safi yurtiçi hasılaya oranının % 10 civarında olması ekonomik büyümeyi maksimize ederken, % 8,1 ile % 9,6 arasında olması da tüketimi maksimize etmektedir. Hükümet harcamalarının ve kamu borcunun bir optimal seviyesinin olup olmadığını konu edinen Chen vd. (2017)'de, hükümet harcamalarının optimal bir eşik değerinin olduğu ve bu eşik aşıldığında hükümet harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitiften negatife döndüğü, bu durumun sadece cari hükümet harcamaları için değil kamu borçluluğu için de geçerli olduğu belirtilmiştir.

İlgili literatürde, ulaştığı sonuçlar bakımından, yukarıdaki grupların herhangi birine dahil etmeyi uygun görmediğimiz çalışmalar da bulunmaktadır. Kamu harcamalarının ve yatırımlarının gelir üzerindeki etkisinin monoton olup olmadığını konu edinen Mittnik ve Neumann (2003), kamu harcamalarının gelir üzerindeki etkisinin monoton olmadığını ancak aynı durumun kamu yatırımlarının gelir üzerindeki etkisi için söylenemeyeceğini belirtmiştir. Taivan'da kamu araştırma geliştirme (Ar&Ge) yatırımlarının makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini mercek altına alan Bor vd. (2010) makalesinin saptamalarına göre, kamu Ar&Ge yatırımlarının reel gelir üzerindeki etkileri, bu etkinin ortaya çıkış süresi kısa ve orta vadede farklılıklar arz ettiği gibi, endüstriden endüstriye göre de değişmektedir. Ancak, kamu Ar&Ge yatırımlarının reel gelir üzerindeki etkisi uzun dönemde denge noktasına geri dönmektedir. Bir başka ifadeyle, kamu Ar&Ge yatırımları reel gelir üzerinde kalıcı olarak etkili olamamaktadır.

Son olarak, okumakta olduğunuz çalışmanın Artvin ili özelinde yapılması ve aynı zamanda ampirik sonuçlar sunan bir çalışma olması yönleriyle literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

II. TEORİK ARKA PLAN

Bilindiği üzere, dış ticarete açık bir ekonomide harcama yöntemi ile milli gelir aşağıdaki gibi hesaplanabilmektedir.

$$Y = C + I + G + X - M$$

Yukarıdaki eşitlikte “Y” harcanabilir geliri, “I” yatırımı, “G” kamu harcamalarını, “X” ihracatı ve nihayet “M” ithalatı simgelemektedir. Kamu yatırımları ve harcamalarının (G) gelir (Y) üzerindeki etkisiyle ilgilendiğimiz için kamu harcamalarını biraz daha ayrıntılı bir şekilde ele alalım. Buna göre, harcama yönteminde kamu harcamaları aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir.

$$G = G_{0t0} + t. Y$$

Kamu harcamaları eşitliğinde “ G_{010} ” otonom kamu harcamalarını, “ t ” marjinal kamu harcamaları eğilimini simgelemektedir.

Yukarıdaki eşitliklerden hareketle, marjinal kamu harcamalarındaki bir artışın, toplam kamu harcamaları üzerinden harcanabilir geliri artırması beklenir. Diğer yandan, kamu harcamalarındaki artış, tabi olunan yasal düzenlemeler ve benimsenen mali politikalar çerçevesinde, enflasyon vergisiyle veya bir başka ifadeyle para basılarak, vergileri artırarak ya da piyasadan borçlanarak finanse edilebilmektedir. Bu yöntemlerin tamamı, özel sektör tasarruflarının azalmasına neden olmaktadır. Yatırım – tasarruf eşitliğinin geçerli olduğu varsayımı altında, tasarrufların azalması özel sektör yatırımlarının da azalmasına neden olmaktadır, ki bu durum, “yatırımların dışlanması” olarak adlandırılmaktadır. Özel sektör yatırımlarının uygulanan maliye politikaları nedeniyle dışlanması, gelir üzerinde de negatif etkilere yol açmaktadır. Diğer yandan, kamu yatırımlarının pozitif ya da negatif etkili olmasının yanı sıra, ilgili etkinin uzun vadeli mi yoksa kısa vadeli mi olduğu, ya da başka bir ifade ile kalıcı mı yoksa dönemsel mi olduğu önemlidir.

Yukarıdaki teorik açıklamalardan hareketle, kamu harcamalarının teorik olarak gelir üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkisi olabilmektedir. Bu durum, çalışmanın önceki bölümünde de belirtildiği üzere, literatürde yer alan ampirik çalışmalara da yansımış olup, bazı çalışmalar kamu harcamalarının geliri olumlu etkilediği sonucuna ulaşırken, bazıları olumsuz etkilediği tespitinde bulunmuştur.

III. YÖNTEM

Çalışma 1988 – 2017 dönemini kapsamaktadır. Bu çerçevede, analizde, ilgili dönemde Artvin’e yapılan kamu yatırımları ve Artvin’de kişi başına düşen gelir verileri kullanılmıştır. Yıllık bazda olan veriler, 2005 yılında Türk Lirası’ndan (TL) altı sıfır atılması sebebiyle, standardize edilmiştir. Ayrıca, reel değerlerle çalışabilmek adına hem kamu yatırımları hem de kişi başına düşen gelir serileri tüketici fiyat endeksine (TÜFE) göre indirgenerek enflasyondan arındırılmıştır. Çalışmada kullanılan verilerin tamamı Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) veri tabanından elde edilmiştir.

Artvin’de kamu yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasında bir ilişki olup olmadığını saptayabilmek amacıyla öncelikle Vektör Otoregresif Regresyon (VAR) modeli kurulmuş ve kurulan VAR modelinden hareketle Granger nedensellik testi² yapılmıştır. VAR modeli aşağıdaki gibi tanımlanabilir.

$$X_t = c_x + \sum_{j=1}^n \alpha_{x,j} X_{t-j} + \sum_{j=1}^n \beta_{x,j} Y_{t-j} + \varepsilon_{x,t} \quad (1)$$

$$Y_t = c_y + \sum_{j=1}^n \alpha_{y,j} X_{t-j} + \sum_{j=1}^n \beta_{y,j} Y_{t-j} + \varepsilon_{y,t} \quad (2)$$

Öncelikle uygulanacak regresyonda (kısıtsız) bağımsız değişken olarak, açıklanmak istenen değişkenin (Y) kendi gecikmeli değerleri kullanılır. Akabinde, hem bağımlı değişkenin (Y) hem de bağımsız değişkenin (X) gecikmeli değerleri uygulanacak olan yeni regresyonda (kısıtlı) açıklayıcı değişkenler olarak yer alır.

² Ayrıntılı bilgi için bakınız; Granger (1969).

Regresyonların tahmin edilmesi sonucunda elde edilen kısıtlı ve kısıtsız hata karelerinin toplamları yardımıyla $\alpha_{y,j}$ parametresinin sıfırdan farklı olup olmadığı test edilir. İlgili parametre istatistiki olarak anlamlı düzeyde sıfırdan farklıysa, X değişkeninin Y değişkenine neden olduğu söylenebilir.

Artvin’de kişi başına düşen gelir ile kamu yatırımları arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığına yönelik olarak Johansen eş-bütünleşme testi yapılmıştır. Johansen eş bütünleşme testi aşağıdaki gibi tanımlanabilir.

$$Z_t = \phi D_t + \Gamma_1 Z_{t-1} + \dots + \Gamma_k Z_{t-k} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Yukarıdaki denklemde de görüldüğü üzere, Johansen eş bütünleşme testinde değişkenlerin gecikmeli değerleri kullanılmaktadır. Buna ek olarak, D_t ifadesi mevsimsellik, trend vs. gibi çeşitli kukla değişkenleri ve sabit terimi içeren bir vektör olarak simgelenmektedir.

IV. EKONOMETRİK ANALİZ VE AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada öncelikle, doğrusal analiz yöntemlerinin mi yoksa doğrusal olmayan analiz yöntemlerinin mi kullanılacağını saptayabilmek amacıyla, kişi başına düşen gelir serisinin doğrusal olup olmadığını ortaya koymaya yönelik wald kısıt testi yapılmıştır. Açıklanmak istenen değişkenin doğrusallığına ilişkin yapılan wald kısıt test sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Wald Testi

Değişken	t - istatistiği	Katsayı	Standart Hata	Olasılık
(KBG(-1)) ²	0,94	7,14	7,56	0,3548
(KBG(-1)) ³	0,76	39,62	51,95	0,4534
(KBG(-1)) ⁴	- 0,72	- 362,29	499,83	0,4759
(KBG(-1)) ² , (KBG(-1)) ³ , (KBG(-1)) ⁴	0,64	7,14; 39,62; - 362,29	7,56; 51,95; 499,83	0,5965

Yukarıdaki tabloda yer alan ve “KBG” kısaltmasıyla simgelenen değişken, Artvin’de kişi başına düşen gelir değişkenidir. Ayrıca KBG değişkeninin yanındaki “(-1)” ifadesi de regresyonda ve testte ilgili değişkenin bir dönem gecikmeli değerlerinin kullanıldığını göstermektedir. Diğer yandan, tablo dikkatle incelenecek olursa, KBG değişkeninin bir dönem gecikmeli değerlerinin dördüncü kuvvetine kadar gidilmiş ve bu değişkenlerin hem bireysel olarak hem de grup olarak sıfırdan anlamlı düzeyde farklı olup olmadıkları ele alınmıştır. Buna göre, KBG serisinin, yani bağımlı değişkenin, doğrusal olduğu söylenebilir.

Çalışmada doğrusal analiz yöntemlerinin kullanımına karar verildikten sonra, KBG değişkeni ile kamu yatırımları değişkeni arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymaya yönelik Granger nedensellik testi yapılmıştır. İlgili test yapılmadan önce vektör otoregresyon modeli³ kurulmuştur. Vektör otoregresyon modeli kurulduktan sonra modelde otokorelasyon, değişen varyans ve modelin istikrarlılığı olgularını ölçmeye yönelik olarak LM testi, White testi ve birim çember testi yapılmıştır. On iki gecikmeye kadar bakılan LM testine, White testine ve birim çember testine göre, modelde otokorelasyon, değişen varyans olmadığı ve

³ Vector autoregression model (VAR)

modelin istikrarlı olduğu saptanmıştır.⁴ Kurulan vektör otoregresyon modelinin aracılığıyla gecikme kriterleri incelenmiş ve Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerinin yardımıyla uygun gecikme uzunluğu “bir” olarak belirlenmiştir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından yapılan Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2. Granger Nedensellik Testi

Nedenselliğin Yönü	Ki – Kare Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Toplam Kamu Yatırımları → KBG	4,526	0,0334
KBG → Toplam Kamu Yatırımları	0,0397	0,842

Tablo 2’de yer alan sonuçlara göre, Artvin’de kişi başına düşen gelirden kamu yatırımlarına doğru anlamlı bir nedensellik bulunmazken, kamu yatırımlarından kişi başına düşen gelire doğru % 5 istatistiki önem seviyesinde anlamlı bir nedensellik bulunmaktadır. Bu sonuçlar, açıktır ki, kamu harcamaları ve yatırımları konusunda Keynes’in görüşlerini desteklemektedir. Ancak yine ilgili sonuçlar, Wagner’in kamu yatırımları ve harcamaları konusundaki görüşlerini destekler nitelikte değildir. Diğer yandan, Artvin’de kamu yatırımları ile KBG arasındaki ilişkinin uzun dönemde de geçerli olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla eş – bütünleşme testi yapılacaktır. Ancak iki seri arasında eş – bütünleşme ilişkisine bakılabilmesi için serilerin durağan olmaması gerekmektedir. Buradan hareketle, aralarında eş – bütünleşme ilişkisi olup olmadığını araştıracağımız serilerin düzeyde ve birinci dereceden farklarda Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) durağanlık testleri⁵ aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. ADF ve KPSS Durağanlık Testleri

ADF Testleri	t – İstatistiği	Olasılık Değeri
KBG – I(0)	-0.2271	0.9244
Toplam Kamu Yatırımları – I(0)	-1.2718	0.6293
KBG – I(1)	-5.343079	0.0001
Toplam Kamu Yatırımları – I(1)	-6.56119	0.0000
KPSS Testleri	LM İstatistiği	Kritik Değerler
KBG – I(0)	0,6627	%1 – 0,739
		%5 – 0,463
		%10 – 0,347
Toplam Kamu Yatırımları – I(0)	0,5645	%1 – 0,739
		%5 – 0,463
		%10 – 0,347
KBG – I(1)	0,1756	%1 – 0,739
		%5 – 0,463
		%10 – 0,347
Toplam Kamu Yatırımları – I(1)	0,1425	%1 – 0,739
		%5 – 0,463
		%10 – 0,347

Tablo 3’te görüldüğü üzere, KBG ve toplam kamu yatırımları değişkenleri için yapılan ADF ve KPSS testlerine göre, değişkenler düzeyde durağan değilken,

⁴ Yapılan otokorelasyon, değişen varyans ve birim çember testlerinin sonuçları çalışmanın “Ekler” bölümünde yer almaktadır.

⁵ Testlere ilişkin temel bilgi için bakınız; Dickey ve Fuller (1979), Dickey ve Fuller (1981) ve Kwiatkowski vd. (1992).

birinci farklarda durağan hale gelmektedir. ADF ve KPSS testlerinden elde edilen sonuçlar, KBG ve toplam kamu yatırımları arasındaki eş – bütünleşme ilişkisinin araştırılmasında, aynı mertebeden durağan olan serilerin eş-bütünleşik olup olmadığını ölçmekte kullanılan eş-bütünleşme testlerinin uygulanması konusunda ekonometrik açıdan herhangi bir sakınca olmadığını göstermektedir. Bu çerçevede, çalışmada, aynı mertebeden durağan olan değişkenler arasındaki eş-bütünleşme ilişkisinin tespitinde kullanılan Johansen eş-bütünleşme testi⁶ uygulanmıştır.

Granger nedensellik testinden önce “bir” olarak tespit edilen uygun gecikme uzunluğu bilgisinin ve ADF ile KPSS testlerinden elde edilen bilgilerin ışığı altında yapılan Johansen eş – bütünleşme testinin sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4. Johansen Eş – Bütünleşme Testi

Değişkenler		İz	En Büyük Öz Değer
ln (KBG) ve ln (Toplam Kamu Yatırımları)	Yok	3,523 Kritik Değer: 15,495 Olasılık: 0,9382	2,902 Kritik Değer: 14,265 Olasılık: 0,9531
	En Fazla 1 Tane	0,621 Kritik Değer: 3,841 Olasılık: 0,4306	0,621 Kritik Değer: 3,841 Olasılık: 0,4306

Tablo 4’te görüldüğü üzere hesaplanan istatistik değerleri kritik değerlerden küçüktür. Bu durum, olasılık değerlerinden de anlaşılacağı üzere, değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, Artvin’de kamu yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasında, kısa dönemde bir nedensellik ilişkisi varken, uzun dönemde bir ilişkinin olduğuna dair yeterli kanıt bulunmamaktadır. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilemediği için ya da diğer bir deyişle, değişkenler eş-bütünleşik olmadığı için hata düzeltme modeli kurarak analize devam etmeye de gerek yoktur.

SONUÇ

Çalışmada, 1988 – 2017 döneminde Artvin kamu yatırımlarının ve kişi başına düşen gelirin yıllık bazda verileri kullanılarak, Artvin’de kamu yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişki incelenmiştir. İncelemeye yönelik olarak, öncelikle, Artvin’de kişi başına düşen gelir serisinin doğrusal olup olmadığına yönelik Wald testi yapılmış ve ilişkinin doğrusal modellerle açıklanabileceği tespit edilmiştir.

Doğrusal yöntemler kullanmanın uygun olacağı anlaşıldıktan sonra, Artvin’de kamu yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasında nedensellik ilişkisi olup olmadığı Granger nedensellik testi yardımıyla ele alınmıştır. Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçlara göre, Artvin’de, kamu yatırımlarından kişi başına düşen gelire doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisi varken, kişi başına düşen gelirden kamu yatırımlarına doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Buradan hareketle, Keynes’in kamu yatırımları ve harcamaları konusundaki görüşleri, çalışmada ortaya konulan kanıtlarla desteklenmekteyken, çalışmada, Wagner’in bu konudaki görüşlerini destekleyici nitelikte herhangi bir bulgu elde edilememiştir.

⁶ Teste ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız; Johansen (1988).

Nedensellik analizinin ardından, Artvin’de kamu yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkinin uzun dönemde de geçerli olup olmadığını ortaya koymaya yönelik Johansen eş – bütünleşme testi yapılmıştır. Eş – bütünleşme testinden elde edilen sonuçlara göre, Artvin’de kamu yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasında uzun dönemde istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Dolayısıyla, kısa dönemde Artvin’de kamu yatırımları kişi başına düşen gelirin nedeni iken, bu etki uzun döneme taşınmamaktadır. Buna göre, Gülşen ve Özkök (2018) çalışmasında kısa döneme ilişkin Yozgat ili için elde edilen sonuçların Artvin ili için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak ilgili çalışmada yine Yozgat ili ekonomisi için uzun dönemli ilişki konusunda elde edilen sonuçların, Artvin ili ekonomisi için geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır. İncelenen dönem için Artvin’de kamu yatırımları kişi başına düşen geliri kısa vadede etkilerken, uzun vadede anlamlı düzeyde etkileyememektedir.

Kamu yatırımlarının Artvin’de kişi başına geliri kısa vadede arttırması ancak uzun vadede etkilememesi, Artvin ilinde yapılan kamu yatırımlarının daha çok altyapı yatırımları olduğuna, verimli yatırımlar olmadığına, ilgili yatırımların ileri – geri bağlantılarının ya çok zayıf olduğuna – ki altyapı yatırımlarının özellikle geri bağlantılarının zayıf olması beklenmez – ya da Artvin ili ekonomisine yansımalarının son derece sınırlı olduğuna işaret etmektedir. Yani bir başka ifadeyle, Artvin’e yapılan kamu yatırımlarının doğrudan üretim yapmaya yönelik değil de mevcut üretimin verimliliğini arttırmaya yönelik olduğu ve yatırımların tedarik sürecinde ve zincirinde, yatırımlar bittikten sonra ise ilgili yatırımların etkin şekilde kullanımında Artvin ili içerisindeki üreticilerin yeterince yer alamadığı söylenebilir. Gerçekten de coğrafi olarak zor bir noktada bulunan Artvin’de yapılan kamu yatırımlarının ağırlıkla, köprü, tünel, yol, viyadük gibi ulaştırma ve altyapıya yönelik olduğu görülmektedir. Diğer yandan, kamu yatırımlarının ileri – geri bağlantıları hakkında yukarıda yapılan tespitlerle de bağlantılı olarak, Artvin’in göreceli olarak ekonomisinin küçük olması, nüfusunun az olması, kayda değer bir sanayisinin olmaması ve yine coğrafi ve yeryüzü şartları nedeniyle tarımsal üretiminin de son derece kısıtlı olması ilgili ulaştırma ve altyapı yatırımlarının Artvin’de kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisinin kısa vadeden uzun vadeye taşınmamasının önündeki en büyük engellerden olabilir. Buradan hareketle, ilgili kamu yatırımlarının Artvin’de kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisini uzun vadeye taşıyabilmek için, Artvin’deki turizm potansiyelleri değerlendirilebilir. Ancak bütün bunların yanı sıra, Erzurum, Kars, Ardahan ve ilgili hattın daha güneyindeki illerle hem Doğu Karadeniz sahilleri hem de Gürcistan, Rusya ve Azerbaycan hattıyla karşılıklı ulaşımın, özellikle mal ulaşımının, geçiş güzergahı üzerinde olması nedeniyle, Artvin’e yapılan ulaştırma ve altyapı yatırımlarının irrasyonel yatırımlar olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇAYIR tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur. Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abiad, A., Furceri, D. & Topalova, P. (2016). The Macroeconomic Effects of Public Investment: Evidence from Advanced Economies. *Journal of Macroeconomics*, 50 (2016), 224 – 240. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jmacro.2016.07.005>.
- Ansari, M. I., Gordon, D. V. & Akuamoah, C. (1997). Keynes versus Wagner: public expenditure and national income for three African countries. *Applied Economics*, 29, 543 – 550. <https://doi.org/10.1080/000368497327038>.
- Barro, R. J. (1990). Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. *Journal of Political Economy*, 98 (S5), 103 – 125. doi:10.1086/261726.
- Barro, R. J. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 106 (2), 407 – 443. <http://www.jstor.org/stable/2937943>.
- Bor, Y. J., Chuang, Y. C., Lai, W. W. & Yang, C. M. (2010). A Dynamic General Equilibrium Model for Public R&D Investment in Taiwan. *Economic Modelling*, 27, 171 –183. doi:10.1016/j.econmod.2009.08.007.
- Chen, C., Yao, S., Hu, P. & Lin, Y. (2017). Optimal Government Investment and Public Debt in an Economic Growth Model. *China Economic Review*, 45, 257 – 278. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chieco.2016.08.005>.
- Creel, J., Monperrus-Veroni, P. & Saraceno, F. (2009). On the Long-Term Effects of Fiscal Policy in the United Kingdom: The Case for a Golden Rule. *Scottish Journal of Political Economy*, 56 (5), 580 – 607. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9485.2009.00499.x>.
- Dastagiri, M. B. (2010). The Effects of Government Expenditure on Promoting Livestock GDP and Reducing Rural Poverty in India. *Outlook on AGRICULTURE*, 39 (2), 127 – 133. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.5367/000000010791745402>.
- Dickey, D. A. & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*, 74 (366), 427 – 431. <https://www.jstor.org/stable/2286348>.
- Dickey, D. A. & Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49 (4), 1057 – 1072. <https://www.jstor.org/stable/1912517>.
- Donath, L., Miloş, M. & Miloş, L. R. (2009). Public Investment and Economic Growth in the European Union Member States. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 26E, 39 – 53. https://mpr.a.ub.uni-muenchen.de/12954/1/MPRA_paper_12954.pdf.
- Fosu, A. K., Getachew, Y. Y. & Ziesemer, T. H. W. (2016). Optimal Public Investment, Growth, and Consumption: Evidence from African Countries. *Macroeconomic Dynamics*, 20, 1957 – 1986. doi:10.1017/S1365100515000206.
- Granger, C. W. J. (1969). Investigating Casual Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods. *Econometrica*, 37 (3), 424 – 438. <https://www.jstor.org/stable/1912791>.
- Gülşen, M. A. & Özkök, İ. (2018). Kamu Yatırım ve Teşviklerinin Kentsel Büyüme Üzerindeki Etkisi: Yozgat Örneği. III. Uluslararası Bozok Sempozyumu bildiriler kitabı içinde (ss. 848 – 854). Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi.
- Guseh, J. S. (1997). Government Size and Economic Growth in Developing Countries: A Political Economy Framework. *Journal of Macroeconomics*, 19 (1), 175 – 192. [https://doi.org/10.1016/S0164-0704\(97\)00010-4](https://doi.org/10.1016/S0164-0704(97)00010-4).
- Gwartney, J., Holcombe, R. & Lawson, R. (1998). The Scope of Government and the Wealth of Nations. *Cato Journal*, 18 (2), 163 – 190. <https://object.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/1998/11/cj18n2-1.pdf>.
- Hansen, B. E. (1992). Efficient Estimation and Testing of Cointegrating Vectors in the Presence of Deterministic Trends. *Journal of Econometrics*, 53, 87 – 121. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(92\)90081-2](https://doi.org/10.1016/0304-4076(92)90081-2).

- Johansen, S. (1988). Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12 (2-3), 231 – 254. [https://doi.org/10.1016/0165-1889\(88\)90041-3](https://doi.org/10.1016/0165-1889(88)90041-3).
- Johansen, S. (1991). Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models. *Econometrica*, 59 (6), 1551 – 1580. <https://www.jstor.org/stable/pdf/2938278.pdf>.
- Johansen, S. (1995). A Statistical Analysis of Cointegration for I(2) Variables. *Econometric Theory*, 11 (1), 25 – 59. <https://www.jstor.org/stable/3532929>.
- Kabanov, V. N. (2015). Assessment of the Effectiveness of Public Investment in the Increase in Life Expectancy. *Economic and Social Changes: Facts, Trends, Forecasts*, 5 (41), 75 – 88. DOI: 10.15838/esc/2015.5.41.5.
- Kalaizidakis, P. & Tzouvelekas, V. (2011). On the Growth and Welfare Maximizing Allocation of Public Investment. *Journal of Economics*, 104, 127 – 137. DOI 10.1007/s00712-011-0207-y.
- Kim, E. (1998). Economic Gain and Loss from Public Infrastructure Investment. *Growth and Change*, 29, 445 – 469. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2257.1998.tb00029.x>.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P. C. B., Schmidt, P. & Shin, Y. (1992). Testing the Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root. *Journal of Econometrics*, 54, 159 – 178. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(92\)90104-Y](https://doi.org/10.1016/0304-4076(92)90104-Y).
- Machado, R. & Toma, H. (2017). Economic Growth and Transport and Communications Infrastructure in Peru. *Economia*, 40, 9 – 46. <https://doi.org/10.18800/economia.201701.001>.
- Mittnik, S. & Neumann, T. (2003). Time-Series Evidence on the Nonlinearity Hypothesis for Public Spending. *Economic Inquiry*, 41 (4), 563 – 573. <https://doi.org/10.1093/ei/cbg028>.
- Phillips, P. C. B. & Hansen, B. E. (1990). Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I(1) Processes. *Review of Economic Studies*, 57, 99 – 125. <https://doi.org/10.2307/2297545>.
- Quy, N. H. (2017). The Role of Public Expenditures in Economic Growth at Provincial Level: Empirical Study in Vietnam. *Journal of Politics and Law*, 10 (2), 88 – 96. <https://doi.org/10.5539/jpl.v10n2p88>.
- Ram, R. (1986). Government Size and Economic Growth: A New Framework and Some Evidence from Cross-Section and Time-Series Data. *The American Economic Review*, 76 (1), 191 – 203. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1804136.pdf>.
- Salotti, S. & Trecroci, C. (2016). The Impact of Government Debt, Expenditure and Taxes on Aggregate Investment and Productivity Growth. *Economica*, 83, 356 – 384. doi:10.1111/ecca.12175.
- Sturm, J. E, Jacobs, J. & Groote, P. (1999). Output Effects of Infrastructure Investment in the Netherlands, 1853-1913. *Journal of Macroeconomics*, 21 (2), 355 – 380. [https://doi.org/10.1016/S0164-0704\(99\)00107-X](https://doi.org/10.1016/S0164-0704(99)00107-X).
- Wagner, A. (1958). Three extracts on public Finance, R. A. Musgrave & A. Peacock (ed), *Classics in the Theory of Public Finance* içinde (s. 1–16). New York: Macmillan.
- Zou, Y. (2006). Empirical Studies on the Relationship Between Public and Private Investment and GDP Growth. *Applied Economics*, 38, 1259 – 1270. <https://doi.org/10.1080/00036840500392649>.

SUMMARY

This paper investigates that the effects of total real public investments invested to Artvin upon the real per capita income in Artvin at the long and the short terms. The empirical analysis of the paper covers the period 1988 – 2017. Also, the dataset consists of annual observations and obtained from the database of the Turkish Statistical Institute. At this framework, the form of public investment and per capita income series of Artvin have been detected as linear by the Wald test. And all variables have a unit root in the level, but stationary in the first

difference according to Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Kwiatkowski, Phillips, Schmidt, Shin (KPSS) Tests. From this point of view, the relationship between public investments and per capita income is analyzed using linear tests that Granger causality and Johansen cointegration tests. Also, the analysis has covered the period of 1988-2017, based on annual observations.

A vector autoregressive model has been constructed to employ Granger causality test and robustness checks of the model have been made with the serial correlation LM Test, White heteroscedasticity test and inverse roots test. Within this scope, there is a causality relationship at 5% level of statistical significance from public investments to the income of Artvin citizens, whereas there is not any significant causal relationship from income to public investments according to the results of Granger causality test. In this context, on the one hand, obtained results from the Granger causality test support the opinion of Keynes in public expenditures and investments, on the other hand, there is not any evidence that fit the opinion of Wagner in public expenditures and investments in the results.

Afterwards of the causality analysis, any long-term relationship could not be determined between public investments and per capita income in Artvin according to Johansen cointegration test. So, because there is not any cointegration relationship between public investments and per capita income of Artvin, any vector error correction model has not been built in the paper. In simpler words, for the investigated period, public investments and expenditures affect the per capita income in Artvin at the short term but, there is not any relationship between public investments and per capita income in Artvin at the long run.

One of the reasons why public investments in Artvin cannot be permanent on per capita income may be because the relevant investments are mostly infrastructure investments such as bridges, viaducts, tunnels and roads. Artvin's relatively small economy, low population, lack of significant industry and extremely limited agricultural production due to geographical and terrestrial conditions may be one of the other reasons why the impact of the related transportation and infrastructure investments on income per capita in Artvin cannot be reached out from short to long term. Within this scope, tourism potentials of the city may be turned to account to be permanent the effect of the relevant public investments on per capita income in Artvin in the long term. But, in addition to these, it can not be said transportation and infrastructure investments that invested in Artvin are irrational, due to the city is on the trade route.

EKLER

E.1. Serial Correlation LM Testi

Gecikme	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
1	3.528850	0.4735
2	3.313574	0.5068
3	2.784491	0.5945
4	4.931620	0.2944
5	3.712596	0.4463
6	3.238946	0.5187
7	1.144917	0.8871
8	1.665869	0.7969

9	5.359205	0.2524
10	3.519001	0.4750
11	1.892909	0.7554
12	0.921435	0.9215

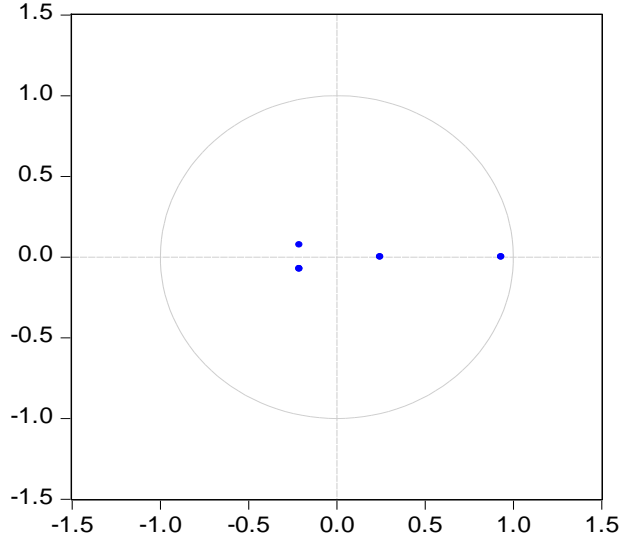
E.2. White Değişen Varyans Testi

Test İstatistiği	Olasılık Değeri
16.76820	0.8584

E.3. Birim Çember Testi ve Grafiği

Kök	Modül
0.931627	0.931627
0.246825	0.246825
-0.211014 - 0.074446i	0.223762
-0.211014 + 0.074446i	0.223762

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Demokratik Kamu Politikalarına Sivil Toplum Katkısı: Konya STK Platformu Örneği*

Önder KUTLU**

Selçuk KAHRAMAN***

Selçuk DİNÇER****

ÖZ

Esasında bu çalışma, Türkiye’de -yerel düzeyde- sivil toplum çatı kuruluşları üzerinden bir durum analizini ortaya koymaktadır. Bu çalışma Konya gibi bir Anadolu kentinde, kentin siyasal ve toplumsal yapısına daha yakın nitelikli sivil toplum kuruluşlarının bir çatı altında toplanması ve çeşitli politika alanlarına yönelik anlamlı karşılıklar oluşturup oluşturamadıklarının algısal boyutuna vurgu yapmayı içermektedir. Bu açıdan çalışmanın temel sorun alanı bu noktadır. Bu bağlamda sivil toplum örgütlerinin kamu politikası alanlarında demokratik etkinlik gösterebilmesi, özünde katılımcı ve hesap-verebilir nitelikleri ile öne çıkan bir demokratik sivil toplum anlayışının pekişmesi ile gerçekleşebileceği, bu araştırmanın bir önermesidir.

Çalışma sırasında Konya STK Platformu’nun 108 ana kuruluşunun 105’inin katıldığı ve katılımcılardan 98’inin yanıt vermeye çalıştığı mülakat formlarından 83’ü, nitel ve nicel veri analizleri çerçevesinde değerlendirilebilir yanıt formları kategorisinde belirlenmiştir. Anketlerin nicel çıktılarında Konya STK Platformu üyelerinin algısal açıdan sivil toplum kuruluşlarının performans düzeylerinin olumsuz olduğunu düşündüklerini, kamu politikası alanlarında etkinlik güçlerinin yetersiz olduğunu ve sivil toplum ile kamu kurumları arasındaki ilişkilerin, geçerli anket formlarındaki çoğunluk tarafından olumlu görülmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının gençlerin etkin katılımını sağlayabilmeleri gerektiği, STK’lar ile kamu kurumları arasındaki yönetim ilişkisinin yasal zemininin güçlendirilmesi ve özgür tartışma platformlarının oluşturulması görüşleri belirlemiştir.

Kamu politikalarının karar almadan uygulama süreçlerine kadar demokratik bir nitelik kazanabilmesi öncelikli olarak, devlet dışı aktörlerin demokratik niteliklere haiz olmasını gerektirmektedir. Bu çalışma ile yerel düzeyde bir sivil toplum çatı örgütlenmesi üzerinden çeşitli alanlardaki genel kamu politikaları üzerinde demokratiklik düzeyinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, STK’ların katılımcı demokrasiye uygun faaliyetler oluşturabilmesi ile yakından bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Ancak yerel bazda gerçekleştirilen bu çalışmada STK’ların kamu politikaları alanında demokratik katkı sunabilmelerinden önce STK’ların demokratikleşmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Kamu Politikası, Demokrasi, Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu

JEL Sınıflandırması: H11, J18, L31

* Balıkesir/Bandırma’da 1-3 Kasım 2019 tarihleri arasında düzenlenen 10. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi’nde “Kamu Politikalarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkinliği” başlıklı tebliğin, kuram ve veri açısından kapsamının revize edilmesi ve genişletilmesi ile hazırlanmıştır.

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, kutluonder@gmail.com, ORCID Bilgisi: 0000-0002-7533-9960

*** Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, skahraman042@gmail.com, ORCID Bilgisi: 0000-0003-1217-0472

**** Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, sdincer43@gmail.com, ORCID Bilgisi: 0000-0002-9946-7721

Civil Society Contribution to Democratic Public Policy-Making

ABSTRACT

In fact, this study demonstrates the roof of a situation analysis through civil society organizations in the local context in Turkey. This study has a special importance in terms of gathering qualified non-governmental organizations closer to the political and social structure of the city in an Anatolian city such as Konya. Moreover, this study includes emphasizing the perceptual dimension of whether they can create meaningful responses for various policy areas. In this respect, this is the main problem area of the study. In this context, the democratic activity of non-governmental organizations in the fields of public policy can only be achieved with the reinforcement of a democratic civil society understanding that stands out with its participatory and accountable qualities.

105 of 108 main organizations of Konya NGO Platform attended these meetings. Participants from the 98 that responded to the interview form 83 is designated in the category of response form can be evaluated in the context of qualitative and quantitative data analysis. In the quantitative outputs of the surveys, it shows that Konya NGO Platform members think that the performance levels of non-governmental organizations are perceptually negative. However, it reveals that their power of influence in the fields of public policy is insufficient and the relations between civil society and public institutions are not seen as positive by the majority in valid questionnaires. In addition, the views that non-governmental organizations should be able to ensure the active participation of young people, strengthening the legal basis of the governance relationship between NGOs and public institutions and establishing free discussion platforms came to the fore.

Achieving a democratic character of public policies from decision making to implementation processes primarily requires non-state actors to have democratic qualities. With this study, the development and strengthening of the level of democracy on general public policies in various fields through a civil society roof organization at the local level is evaluated closely with the ability of NGOs to create activities suitable for participatory democracy. However, this study conducted on a local basis reveals the conclusion that NGOs should be democratized before they can make a democratic contribution in the field of public policies.

Key Words: Civil Society, Public Policy, Democracy, Konya Civil Society Institutions Platform

JEL Classification: H11, J18, L31

GİRİŞ

Sivil toplum, Türkiye’de özellikle son yıllarda çeşitli akademik çalışmalara konu olmakla birlikte daha fazla çalışmayı gerektiren bir alan olarak değerlendirilebilir. Sivil toplumcu bir anlayışın demokratik yönetim ve siyasal katılım geleneğine katkısı bağlamında ve güncel gelişmeler ışığında önemi her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte Türkiye gibi ekonomik, toplumsal ve siyasal konularda yeni kamu politikaları üretme ve uygulama ihtiyacı olan ülkeler düşünüldüğünde sivil toplum kuruluşlarının kamusal sorunlar hakkında politika öneri ve katkı sunabilmesi, daha güçlü bir toplumsal mutabakat zeminini oluşturulmasına yardım eder.

Demokrasi ve yönetim tartışmaları sivil toplum kuruluşlarının katılımcı ve hesap verebilir bir kamu politikası anlayışında oldukça büyük önemi haiz olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumsal hayatın olağan ve olağanüstü soru(n)ları karşısında herhangi bir kamusal alanda çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının ilgili sorun alanları karşısında hem pro-aktif zemin oluşturma hem politika üretme ve uygulama aşamalarında katkı sunması olağandır. Ayrıca sorunlara çözüm

anlamında reaktif desteğinin ilgili sorunsalın çözümünü ve meşruiyet alanını artıracığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Gelişmiş bir sivil toplum, içerisinde bulunduğu topluluğun siyasal yapısının demokratik niteliğini gösterme düzeyine sahiptir. Esasında sivil toplum kavramını, liberal demokratik düşünce çerçevesinde sürdürülebilir bir toplumsal düzenin sağlanarak korunmasının ön koşulu olarak değerlendirmek de mümkündür (Beem, 1996: 2). Demokratik düşünce ekseninde temsili demokrasinin toplumsal sorunları çözme noktasında karşı karşıya kalmış olduğu eksiklikler, sorunların çözümünde ‘üçüncü sektör’ olarak sivil toplumun daha aktif sorumluluk üstlenmesine yol açmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının çağdaş demokrasi çerçevesinde üstlendikleri görev ve sorumluluklar, bu kuruluşların önemini giderek artırmıştır. Yönetişim kavramı ekseninde gelişen düşünceler, halkın tüm kesimlerinin rahatlıkla karar alma sürecine katılımını teşvik ettiği öne sürülebilir. Nitekim karar alma sürecine katılım bağlamında tüm vatandaşların aktif roller üstlenebilmesinin bir yöntemi olan doğrudan demokrasi seviyesinin, özellikle nüfus artışı ile ters orantılı bir ilişki içinde bulunduğu durumlarda, sivil toplum kuruluşları katılımı yükseltme anlamında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılım kavramı esasen temsili demokrasinin ötesinde genel anlamda demokrasinin bir mekanizmasıdır.

Temsili demokraside halk, seçimler aracılığıyla kendileri yerine karar alacak olan temsilcilerini seçer. Ancak kapsam ve içerik anlamında gelişen, karmaşıklaşan kamu politikaları sorunlara çözüm bulabilmek için sadece seçimlerin yeterli olmadığını, ötesinde katılımı artırıcı yöntemlerin gerekli olduğunu ortaya koymuştur (Kim ve Moon, 2003: 551). Avrupa Konseyi, demokrasinin özünü vatandaş katılımının teşkil ettiğine inanır (CoE, 2001). Demokrasinin sağlıklı biçimde uygulanabilmesi için halkın tartışmalara katılabilme imkan ve mekanizmalarının üst düzeyde sağlanması gerekmektedir. Karar verme sürecine halk müdahalesini sınırlandıran etkenlerle, temsili demokrasinin eksiklikleri sivil toplumun daha etkin roller üstlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Sivil toplum kuruluşları, bu noktada vatandaşların karar alma süreçlerine katılımını, iyi yönetim ilkesi çerçevesinde aktif roller üstlenerek artırmayı hedeflemektedir. Kurumların ve yönetimlerin yüksek şeffaflık düzeyine erişmeleri ve neticede hesap verilebilirliklerinin artmasında sivil toplumun karar sürecinde etkin rol üstlenmesi yardımcı olacaktır. Karar alma süreçlerine katılım noktasında sürecin şeffaf işletilmesinde ve her kesimin rahatlıkla bu süreçte fikir beyan edebilmesinde sivil toplum kuruluşlarının rolünü tartışmak zaruri hale gelmiştir.

Vatandaşlar karar verme sürecine -dâhil olduklarının farkına vardıklarında- ortaya konulan süreçleri benimsemeleri kararların istikrar ve düzeninde hayati önemi haizdir. Bu doğrultuda etkin rol üstlenebilmesi için STK’ların iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde ele alınması mümkündür. Kamu kurumlarından bağımsız biçimde toplum iradesini seslendirebilecek şekilde örgütlenen sivil toplum, içinde bulunduğu toplumun farklı seslerini özerk ve özgür bir şekilde karar verme sürecine dâhil edebilme imkânına kavuşur.

Yukarıdaki bağlamlarda, Konya ili özelinde farklı alanlardaki STK'ların bir üst çatı altında bir araya geldikleri Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu üyelerinin genel kamu politikalarına yaklaşımları ve çeşitli kamusal aktörlerle olan ilişkileri ve performans düzeyleri 2018 yılı Mayıs ayında, Ufuk Turu Toplantılarında uygulanan bir anket çalışması bulguları çerçevesinde tartışılacaktır. Böylece sivil toplum ile kamu politikaları arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi hedeflenmektedir. STK gözüyle ve algısıyla kamu politikası konusu ele alındığı için, bu politikaların geliştirilmesi ve en azından sivil gözle olayın değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada kamu politikaları ile STK'lar arasındaki ilişkilerin kuramsal karşılığının anlamlandırılmasının ardından ilgili bulgular ortaya konularak analiz edilmeye çalışılacaktır.

I. KAMU POLİTİKALARI VE SİVİL TOPLUM İLİŞKİLERİ

Sivil toplum kuruluşları, siyasal ve ekonomik güçlerin vazgeçilmez paydaşları olmalarının yanında Ryfman'ın vurguladığı üzere (2006: 10), 20. yüzyılın gerçek bir inovasyonu olup etkinlik alanı sürekli olarak genişlemektedir. Genişleyen bu alan içerisinde siyasal ve yönetsel süreçlerin karmaşık yapısı daha da artmakta ve bu alanlarda yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle devlet, toplum, siyaset ve yönetim ilişkilerinde kamu politikalarının tartışılması hayati bir ihtiyaç olmuştur. Gündelik hayatın her alanını kaplayan farklı politika alanları esasında çeşitli aktörlerin ilgi ve çalışma alanlarıdır. 1990'lı yıllardan itibaren görünürlüğü ve etki alanı belirginleşen sivil toplum kuruluşları kamusal hizmet ve politikaların bazen itici unsuru bazen kamuoyu oluşturma aracı bazen de karşıtı olarak yerini almaya başlamıştır. Tüm bunlarla birlikte sivil toplumun en temel unsurlarından birinin kamusalılık (*publicity*) olduğu gerçeğini ihmal etmemek gerekir (Sarıbay, 2000: 459).

A. Kamu Politikası

Politika kavramının iki farklı anlama geldiği belirtilmelidir. "Politics" kelimesi ile ifade edilen siyaset, politika olarak da ifade edilirken; "policy" kelimesi ise eğitim, istihdam, göç vs. genel kamusal politika alanlarını tanımlamak üzere tercih edilir. Aron'a göre (1976: 4), politikanın bu iki anlamı birbirleriyle oldukça ilişkilidir. Bireyler ve toplumsal kesimler tarafından talep edilen ve karar alıcılar eliyle uygulamaya yönelik işletilmesi hedeflenen politikalar, siyasal alan içerisinde hem anlaşma hem çatışma alanı bulabilirler. Bu nedenle karar alıcılar, yönetilenlerin ilgili politika alanlarındaki katkılarına ihtiyaç duymaya devam ederler.

Kamu politikaları en genel anlamda kamusal kurumların "kamusal alan yönetimi"nde benimsedikleri yol, yöntem ve pratikleri tanımlar. Ayrıca kamu politikası, disiplinler arası bir çalışma alanı olup temelde hedefi ekonomi, toplum, yönetim, siyaset ve devlet ilişkilerini incelemektir. Bu açıdan kamu politikalarını sınırlı bir disiplinde salt bir karar alma süreci olarak okumak doğru olmayacaktır. Öte yandan kamu politikası konusunda iki faktörü ele almak da gerekir. Bunlar kamu politikası aktörleri ve kamu politikası kuramlarıdır.

Kamu politikası aktörlerini Birkland (2014), resmi ve resmi olmayan aktörler olmak üzere iki kategoride ele alır. Resmi aktörler devlet organlarından ve

kurumlarından oluşmaktadır. Resmi olmayan aktörler ise siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya, uluslararası kuruluşlar gibi aktörleri ifade etmektedir. Kamu politikasının resmi aktörleri, devlet çıkarları ve yasalarına sıkı bir şekilde bağlı olmayı sürdürürken kamu politikalarının resmi olmayan aktörleri, toplumsal talep ve beklentilerin daha belirgin ifade edilmesinde, politikanın ilgili aktörlerini sürece dahil edebilmede ve geniş kamuoyu desteğinin sağlanmasında önemli misyonlar üstlenebilirler.

Öte yandan kamu politikalarında kurumsalcı, rasyonel seçim, kamu tercihi, yönetim, oyun kuramı gibi çeşitli modeller bulunmaktadır. Bu modeller arasında yönetim yaklaşımı, çalışmamızın kapsam ve amacı ile birlikte değerlendirildiğinde oldukça önem taşımaktadır. Nitekim bu yaklaşım, kamu politikaları uygulama süreçlerinde hem toplumla yönetsel ve siyasal etkileşimi koordine etmeyi hedeflemekte, hem de devletin yanında ve hatta onunla eşdeğer düzeylerde özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını da politika yapım süreçlerine dahil etmeyi savunmaktadır (Eren, 2018: 279). Bu yönüyle yönetim yaklaşımı ilkeleri itibariyle katılımcı demokrasi araçları ile bir örtüşme alanına sahip olmuştur.

B. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kavramı, bugünkü anlamına çeşitli aşamalar geçirek ulaşmıştır. Sarıbay'a göre bu aşamalar dördüncü evresindedir (2000: 448). Sivil toplumun geçirdiği ilk aşama bir devletin üyesi olmakla özdeşleşen anlamından ayrılmasıdır. İkinci aşama, sivil toplum içerisindeki bağımsız örgütlenmelerin devlete karşı meşruiyet kazanmasıdır. Üçüncü aşama sivil toplumun siyasal çatışma alanlarına önleyici unsur olarak görülmeye başlanmasıdır. Son aşama ise devlet müdahalesinin sivil toplumu tehdit edeceğinin düşünülmesidir. Tüm bu aşamalarda sivil toplum hem devlet iktidarını sınırlayıcı (Çaha, 2005: 689) hem de o iktidarı hukuka dayandığı müddetçe meşrulaştırıcı bir gücü tanımlar. Bu açıdan sivil toplum, devletten özerk olmayı ancak ondan yabancılaşmamayı, devletle bir bağa sahip olmayı ancak onunla bir iktidar mücadelesine girmemeyi ifade eder.

Sivil toplumun toplumsal ve siyasal hayata aktif katılımının çoğulcu demokrasiye katkısı göz ardı edilemez. Toplumdaki bireylerin seçim dışında seslerini duyurabilmelerinin bir aracı olarak sivil toplum, demokratikleşmenin temel şartları arasında yerini almaya başlamıştır. Sivil toplum teriminin yönetenlerin otoritesine karşı hak ve özgürlük mücadelesinin başlatıldığı dönemlere kadar uzanan bir geçmişi vardır. Bu nedenle sivil topluma yüklenen anlam çeşitli yorumlara ve anlam kaymasına uğramıştır. Çeşitli yorumlar içerisinde en geniş anlamda sivil toplum terimi, yerel ve küresel düzeyde toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal vs. alanlarda devlet dışı örgütlenmiş ve devlet karşıtı olmamakla birlikte kamusal karar ve uygulamalarda katılımcı bir yaklaşımla devletin otoritesinden bağımsız tutum alabilen gönüllü kuruluşları ifade etmektedir (Bedük vd., 2006: 53; Kara, 2013: 177-179).

Sivil toplum gönüllük esasına dayalı, sorumluluk birlikteliğine sahip ve üyelerinin aidiyet duygusu taşıdıkları bir kurumdur (Suver, 2009: 497). Bu açıdan bir ülkede sivil toplum kuruluşlarının sayısal açıdan dahi olsa örgütlenme

düzeylerinin yüksek olmasının, bireylerin kamusal değer ve bilinç düzeylerinin gelişimine olumlu katkı sunduğu ifade edilebilir. Daha açık bir ifadeyle bireyler, sivil toplum kuruluşları gibi örgütlenmeler aracılığıyla siyasal hayata katılım gösterdikçe farklılıklara hoşgörülü ve demokratik değerleri içselleştirici tutumlar sergileyebilirler (Demirel, 2013: 191).

Siyaset bilimi literatüründe sivil toplum kuruluşları teriminin, baskı grupları teriminin yerine giderek daha fazla kullanılmaya başlandığı belirtilebilir. Nitekim sivil toplum kuruluşları devletten bağımsız olarak kamusal alan üzerinde bireylerin özgür iradeleri ile dâhil oldukları gönüllü örgütlenmelerdir (Güneş ve Yükselen, 2004: 11-12). Bu açıdan baskı grupları da sivil toplumun temel unsuru olarak nitelendirilirler (Demirel, 2013: 190). Her ne kadar bir düşünce kuruluşu ile bir yardımlaşma derneği ya da vakfının aynı etkililik düzeyinde değerlendirilmesi düşünülemezse de her iki sivil örgütlenme, ilgili etkinlik alanlarında birer baskı grubu hüviyeti kazanırlar.

Sivil toplum kuruluşları, gönüllülerinin ya da üyelerinin görüş, yaklaşım ve önerilerini siyasal karar organlarına çeşitli yollarla ulaştırabilirler. Bu kuruluşların en önemli işlevlerinin başında akılcı çözüm önerilerine ulaşarak kamu yönetimine çalışmalarını sunabilmeleri ve kamuoyu oluşturabilmeleri gelir. Çoğulcu demokrasilerde siyasi partilerin yanında sivil toplum kuruluşları gibi baskı gruplarını birbirlerinin işlevlerini tamamlayan gruplar olarak değerlendirmek mümkündür (Kışlalı, 1987: 254-259). Sivil toplum kuruluşlarının kamusal politika alanları ile ilgili sorunlarda genel anlamda birer baskı grubu niteliği kazandıklarını göz ardı etmemek gerekir.

Sivil toplum kuruluşlarının çeşitli türleri bulunmaktadır. Bunlar içerisinde yönelimlerine ya da hedeflerine göre sivil toplum kuruluşları arasında yardım/hayırseverlik yönelimli ve hizmet yönelimli sivil toplum kuruluşlarının öne çıktığı ifade edilebilir. Örneğin sosyal yardım kuruluşları, özellikle toplumdaki yoksul ya da dezavantajlı kesimlerin beslenme, sağlık, afet vb. sorunlarına yönelik çalışma yürüten kuruluşlardır. Hizmet temelli sivil toplum kuruluşları ise aile planlaması ve eğitim gibi alanlarda ilgili STK'larca planlanan hizmetlerin vatandaşlarca talep edilmesi üzerine kurulan kuruluşlardır. İkinci olarak etki/uygulama alanlarına göre STK'lar arasında toplumsal ve yerel düzeyli sivil toplum kuruluşlarını vurgulamak gerekir. Spor kulüpleri, kadın örgütleri gibi bireysel girişimler ile ticaret ve sanayi odaları, işadamları örgütleri gibi belli bir çevrede etki oluşturan kuruluşları zikretmek gerekir (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 347).

Sivil toplum kuruluşlarını hedeflerine göre kültür, sanat, din, politika, sağlık, sosyal hizmet, çevre, eğitim, ekonomi, dayanışma, bilim, spor/hobi, kadın/çocuk, konut ve iletişim olmak üzere on beş başlık altında toplamak mümkündür (Gönel, 1998: 29). Toplumdaki sivil girişimler, mahalle örgütlenmeleri, yerel ve ulusal platformlar, dernekler, vakıflar, tüketici kooperatifleri, sendikalar ve meslek birlikleri gibi kuruluşu, finansmanı ve işleyişi yönünden devlet örgütlenmesinin dışında ve gönüllü olarak örgütlenmiş yapılar, sivil toplum kuruluşlarını ifade etmektedir (Ateş ve Nohutçu, 2006: 250). Kuşkusuz

bu tür sivil toplum kuruluşları kamuoyu oluşturmak, baskı grubu haline gelmek, siyasi iktidarların politika tercihlerinde rol almak, ilgili politikaların yasal süreçlerinde parlamenterler üzerinde lobi faaliyetleri yürütmek gibi çalışmalarla kamu politikaları üzerinde etkili olmaya çalışmaktadırlar (Talas, 2011: 394).

C. Politika Yapım Süreçleri

Kamu politikaları, temelde bir kamusal sorun üzerinde, olan, olmuş ya da olabilecek sorunlar çerçevesinde ilgili aktörlerle politikalar üretebilme alanıdır. Nitekim meşhur tanımıyla kamu politikası, herhangi bir sorun alanında çözüm odaklı ve bir dizi aktörce takip edilen amaçlı hareketler bütünüdür ifade etmektedir (Anderson, 2010: 19). Schneider ve Ingram'ın (1997), politika tasarımının/yapımının demokratikleşmesine yönelik hükümet dışı aktörlerin de rolüne ve etkileşimine dikkat çeken vurgusu kamu politikalarında sorunun tespit edilmesinden çözüme kavuşturulmasına kadar mevcut süreçlerinin başarısını ve demokratikliğini doğrudan ilgilendirecektir.

Kamu politika sürecinin temel aşamalarının başında ilgili sorunun tespiti ve tanımlanması gelmektedir. İlgili sorun konusu çoğu kez kamuoyunun gündemine sunulurken çeşitli aktörlerin katkısı talep edilir. Sorunlar çoğu kez hükümetlerce gündeme getirilebildiği gibi hükümet dışı kuruluşlarca da getirilebilir. Siyasi partiler, bürokratlar, sivil toplum kuruluşları ve medya çeşitli zeminlerde ilgili politika alanı konusunda tartışmalar yürütür, öneri ve eleştiriler sunar. Ancak bu durum her politika alanı için geçerli değildir. Pek çok kamusal sorun kamuoyunun gündemine sunulmadan da uygulanmayı gerektirebilir ve bu tutum da bir politikayı ifade edebilir. Diğer yandan gündeme gelen ya da gelmeyen politikalar tanımlanma aşamasından sonra, geliştirme, uygulama, denetleme ve değerlendirme aşamalarını takip eder (Demir, 2011: 107). Tüm bu süreçlerin etkin ve verimli biçimde yönetilmesi politikanın sonuç alabilir bir niteliğe sahip olmasını da belirleyecektir.

Sivil toplum kuruluşlarının politika belirleme ya da uygulama süreçlerindeki rolüne yönelik çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Ancak sivil toplum kuruluşları hem yerel ve ulusal siyasetin vazgeçilmez aktörleri hem de karar alma ve uygulama süreçlerinin paydaşları konumundadırlar. Sivil toplum kuruluşları, belirli bir toplumsal kesimi temsil etme, toplumsal denge aracı olma ve çeşitli kamusal hizmetlerde yürütme erki üzerinde baskı oluşturma gibi çeşitli niteliklere sahiptir. Bu yönüyle sivil toplum kuruluşları kamu politikası belirleme ve karar alma süreçlerinde kamuoyu oluşturma, sorunlara ilişkin öneri, rapor ve proje sunma, hesap sorma, ilgili kamusal alanda teknik bilgiyi sağlama vb. çeşitli işlevleri yerine getirmeye çalışırlar (Emini, 2013: 47). Tüm bu işlevlerin demokratik nitelik kazanması ise önemli bir tartışma konusudur.

D. Demokrasi

Etimolojik olarak demokrasi, Antik Çağ'da Yunan site devletleri ile ortaya çıkan bir terim olmakla birlikte, bu anlayış günümüzdeki demokrasi yaklaşımı arasında ciddi farklılıklar içermektedir. Temel farklılıklardan birini "doğrudan demokrasi" oluşturmakla birlikte bu demokrasi türü içinde reel düzeyde toplumun tüm kesimlerinin eşit kabul edilmemesi, sınırlılık özelliğini korumuştur. Esasında

tüm demokratik sistemler belli ölçüde sınırlılık özelliğini korumaya devam ederler. Bu açıdan demokrasi, siyasal sistemler içerisinde en çok ilgi uyandıran bir anlayış olsa da korunması ve uygulanması çeşitli paradoksları da içerdiğinden kolay bir hadise değildir. Günümüzde demokrasinin tarihsel, kültürel, toplumsal, ekonomik, siyasal ve yönetsel olmak üzere çeşitli etkiler doğrultusunda değişim ve dönüşüm sürecinde olduğunu vurgulamak gerekir.

Kuşkusuz demokrasi anlayışı hakkında çeşitli kuramlar öne sürülmüş olmakla birlikte bu çalışmanın temel varsayımları arasında yer alan demokratik bir kamu politikası yürütme ve yönetme savı, modern demokrasi kuramlarını dikkate almamızı zorunlu kılmıştır. Bu noktada Hudson (2013: 8-17), halk katılımını esas alarak demokrasi kuramlarını “korumacı”, “gelişmeci”, “çoğulcu” ve “katılımcı” olmak üzere dört ana başlık altında toplamıştır. Bunlardan korumacı demokrasi, 17. yüzyıl Avrupa’sında zorba yahut tiran yönetimlere karşı halkı korumak amacıyla sınırlı haklar ile demokrasiyi araçsallaştıran bir anlayıştır. Gelişmeci demokrasi ise minimalist bir devlet sistemini pekiştirmeyi hedefler. Daha açık bir ifadeyle ‘gece bekçisi’ devlet modelini yaşatmak üzere demokrasiyi savunmayı önceler (Kutlu ve Kahraman, 2018a: 547-548). Diğer yandan çoğulcu demokraside çok partili siyasal hayat ile seçimlerin belirleyici olması önceliklidir. Ancak yalnızca siyasi partiler üzerinden siyasal katılım (bkz. Kahraman, 2019), çeşitli etkenlerle birlikte toplumdaki bireyler açısından bir ilgisizliğe neden olabilmektedir.

Korumacı, gelişmeci ve çoğulcu demokrasi türlerinin yanında siyasetin ve ekonominin artan küreselliği ile demokratik denge mekanizmalarına olan ihtiyaç, katılımcı demokrasi kuramını belirgin bir şekilde karşımıza çıkarmıştır. Nitekim Hudson (2013: 16), çoğulcu demokrasiyi savunanların da kabul ettiği üzere siyasal katılım isteksizliğinin bireylerin doğuştan gelen bir eğilimi olabileceğine vurgu yapar. Aynı şekilde Maier de (2001: 707) vatandaşların yerel düzeyde planlama süreçlerine katılım düzeylerinin zayıflığı ile ilgili sorunlara ve sivil toplum kuruluşlarının çabalarına dikkat çekmektedir. Böylece 1960’lı yıllardan itibaren çoğulcu teorisyenler ile siyasal aktivistler demokrasi anlayışını yeniden sorgulama yoluna gitmişlerdir. Bu noktada yeni bir modern yaklaşım olarak katılımcı demokrasi (*participatory democracy*) modeli tartışılmaya başlanmıştır. Liberal demokrasi eleştirmeni İngiliz siyaset bilimci Carol Pateman gibi siyaset teorisyenlerinin de savunduğu katılımcı demokrasi modeli, kamu kurumlarında olduğu kadar sivil toplum kuruluşlarında da demokratik katılımın önemine vurgu yaparak önceki demokrasi modellerinden ayrılmaktadır (Hudson, 2013: 16).

Katılımcı demokrasi kuramı, oy kullanma hakkına sahip olan bireylerin kamusal iş ve eylemler hakkında yalnızca görüş bildirmesini değil irade oluşturma ve karar vermeye yönelik katılımının yaygınlaşmasını savunmaktadır (Eroğul, 1999: 283; Kapani, 2017: 152-153). Böylece katılımcı demokrasi hem temsil sorunlarını aşmanın bir yolu olmakta hem de kamu politikası üretme ve uygulama süreçlerinde toplumun farklı kesimlerinin etkililiğini (*effectiveness*) hedeflemektedir. İşte bu noktada liberal siyasal ve iktisadi sistemler içerisinde bu tür bir siyasal katılım mekanizmalarının başında sivil toplum kuruluşları gelmektedir (Karagöz Yerdelen, 2018: 176-177).

Demokrasinin kurucu unsurları içerisinde azınlığın korunarak çoğunluk tarafından çoğulcu ve farklılıklara saygı esasında yönetilmesi ve temel hak ve özgürlüklerin hukuk devleti anlayışı çerçevesinde geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu unsurlarla birlikte sayılabilecek iki temel demokrasinin kurucu unsuru daha vardır: katılımcılık ve hesap verebilirlik (Kutlu ve Özdemiray, 2013: 161-165). Nitekim katılım ve hesap verme unsurlarının temsili demokrasinin vaat ettiği temel söylemlerin olduğu belirtilmektedir (Kaypak, 2012: 72). Bu bağlamda katılımcılık ve hesap verebilirlik, kamu politikalarının demokratik nitelik kazanabilmesinde önemli işlevlere sahip olduğundan bu iki unsurun birer alt vurgu olarak değerlendirilmesi çalışma açısından önem kazanacaktır.

Katılımcılık: Katılım kavramı, kamu politikaları oluşturma ve uygulama süreçlerinde karar alıcıların tercihlerini etkilemeye yönelik vatandaşların birtakım olanaklara sahip olmasını ifade etmektedir (Karkın, 2012: 44; Uçar Kocaoğlu ve Phillips, 2018: 452-453; Saylam vd., 2020). Demokrasi ile katılım arasındaki özdeşlik ise, demokrasiye işlerlik kazandırma çabasına yöneliktir. Kurumsal işleyişe yönelik politika ve hedeflerin belirlenme sürecinde katılım katmanlarının genişletilmesi hedeflenmektedir. Nitekim yönetimlerin demokratikliği, toplumuna tanıdığı katılma olanakları ile ölçülebilir (Kaypak, 2012: 175).

Kurumsal boyutu ile katılımcı demokrasi, hem liberal demokrasinin kurumsal temeli olması hem de “siyasi etki eşitliği” ilkesinin hem devlet-sivil toplum ilişkisinin hem de karar alma süreçlerinin kurucu ve niteleyici unsuru olması açısından değerlendirildiği ifade edilmektedir (Arslanel, 2017: 81; Kutlu ve Kahraman, 2018b: 140). Toplumun idari süreçlere katılımının temel avantajları arasında karar vermenin meşrulaştırılması ve demokrasinin güçlendirilmesi vurgulanmaktadır (Higgs vd., 2008: 596).

Günümüzde katılımcı demokrasinin temel sorun alanlarından birinin, nasıl işlediğinden öte ona nasıl ulaşılacağı olduğunu vurgulamak gerekir. Nitekim katılımcı demokrasi için gerekli unsurlar arasında toplumdaki bireylerin bilinç düzeylerini değiştirmesi, kapasitelerini artırması ve geliştirmesi yer alır. Daha açık bir ifadeyle bireyler özerk oldukları müddetçe katılımcı demokrasi gelişir ve katılımcı demokrasi geliştikçe bireylerin özerkliği artar. Tüm bunlarla birlikte katılımcı demokrasinin temel özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür (Sarıbay, 1994: 99-100; Bayrakçı vd., 2018: 2231-34):

- Toplumdaki tüm bireyler kendileriyle ilgili tüm kamusal karar almaları istedikleri genişlikte katılmalarını sağlayacak imkanlara sahip olmalıdır;
- Kamusal karar almaya katılım oy vermeye sınırlı olmamalıdır;
- Kamusal karar almadaki sorumluluk geniş bir şekilde dağılmalıdır;
- Karar alma süreçleri yalnızca resmi görevlilerle ya da uzmanlarla sınırlandırılmamalı ve ilgili kararlardan etkilenecek tüm kişileri kapsamalıdır.

21. yüzyılda iletişim ve teknoloji araçlarının yaygınlaşmasının da etkisiyle bireylerin kamusal kararlara katılım taleplerinin artması ile katılımcı demokrasi olgusu teşekkül etmeye başlamıştır. Katılımcı demokrasinin gelişmesi, eş zamanlı

olarak sivil toplum kuruluşlarının gelişim göstermesidir. Sivil toplumun, belli aralıklarda gidilen sandıkla sınırlı ve vatandaşların esasında edilgen olmayı sürdürdüğü klasik temsili demokrasi eleştirilerine karşı, katılımcı demokrasiye geçişi temsil ettiği ifade edilmektedir (Akatay ve Harman, 2014: 137).

Bireyleri, kendi iradeleri bünyesinde toplayarak karar alma mekanizmalarına katkı sağlayan sivil toplum kuruluşları, sayısal ve kapasite açısından karar alma mekanizmasının merkezinde bulunan siyasi hükümet ve devlet organları ile vatandaş arasında bir köprü oluşturmaktadır. Ancak, sivil toplumun işlevini sadece köprü vazifesiyle sınırlamak mümkün değildir. Bireysel haklardan çevresel haklara kadar hakemlik, savunuculuk ve iktidar denetimi yapan sivil toplum kuruluşları birer katılımcı demokrasi pratiği sunarlar (Deniz, 2005: 73; Kahraman ve Tanıyıcı, 2018: 240).

Katılımcılığın kamusal sorun alanları açısından bir diğer ayağını da siyasi katılma olgusu oluşturmaktadır. Siyasal katılma en genel anlamda karar alma gücünü elinde bulunduran siyasi hükümet birimlerinin planladıkları iş ve eylem alanlarında bireylerin dolaylı ve doğrudan bir şekilde etkilemek üzere girişimde buldukları yasal yöntemleri ya da araçları ifade etmektedir (Nie vd. 1989: 1). Bu noktada demokrasi ile siyasi katılım arasında doğrusal bir ilişkiden bahsedilebilir. Ancak bireylerin katılım kültür düzeyleri ile demokratik sistemin başarısı arasında yakın bir ilişki de söz konusudur (Duverger, 2002: 90). Bu bağlamda katılım kültürünün gelişmesi ile sivil toplum kuruluşlarının kabul düzeyleri ve etki alanlarının benzer bir gelişim seyri içerisinde olduğu ifade edilebilir.

Kuşkusuz siyaset biliminde siyasi katılım bağlamında ele alınan, karar alıcılarının kararlarını etkilemeye yönelik tüm süreçler birey-toplum, iktidar-devlet, toplumsal talep-kamu politikası ilişkileri açısından önem kazanmaktadır. Örneğin Tocqueville'in ABD özelinde vatandaşların kamusal bilinç özgürlüğüne yönelik çalışmalarının ana odak noktasını sivil toplum kuruluşları, siyasi partiler ve yerel yönetimler oluşturmaktadır. Bireyle devlet arasındaki bu ara mekanizmalar, vatandaşların yalnızca kendi çıkarlarını önceleyen bireyciliklerinin dışında kamusal ortak konulara duyarlı olmasını beraberinde getirebilmektedir (Tocqueville, 2016: 553-557).

Siyasal katılmanın en bilinen şekli oy kullanma olmakla birlikte bir sivil toplum örgütlenmesi ya da lobicilik faaliyeti yoluyla da siyasi katılma gerçekleştirilebilir. Nitekim oy verme dışında medya organları aracılığıyla siyaseti takip etmek, mitinglere katılmak ya da karar alma süreçleri hakkında tartışmalar gerçekleştirmek tek başına güçlü bir eylem niteliği kazandırmayabilir. Böylece sivil toplum kuruluşlarında görev alarak da siyasi katılımın sağlanabileceği savunulmaktadır (Dursun, 2013: 106).

Katılımcı demokrasi ve siyasi katılımı birlikte katılımı ilgili bir diğer husus da yönetişim terimi ile alakalıdır. Yönetişim en temel anlamda yönetsel karar alma süreçlerine devlet birimleri ile eşdeğer düzeyde, sivil toplum ve özel sektör gibi farklı aktörlerin karşılıklı ve etkin katılımını ifade eder (Bayramoğlu, 2014: 113). Daha geniş bir ifadeyle yönetişim, kamusal alanı ilgilendiren kararların alınma sürecine, karardan etkilenebilecek sivil toplum kuruluşları ve özel sektör

aktörleri gibi çoklu aktörlerin rol üstlendiği ve karşılıklı etkileşimin mevcut bulunduğu yönetim anlayışını ifade eder (Emini, 2013: 46). Bununla birlikte yönetişim olgusu, hükümetlerin mutlak kumanda ve kontrol etmek yerine toplumsal aktörlerle uzlaşmasını ve politika süreçlerine yön verebilmesini hedeflemektedir (Pierson, 2014: 255).

Kuşkusuz katılım teriminin farklı demokratik yönleri ve yaklaşımları söz konusu olsa da Sartori'nin de vurguladığı üzere -demokrasi olgusunun anlam karmaşası yaşadığı çağımızda- (2014), katılımcı demokrasi modelinin kamusal alanda hükümetlerin politika anlayışları ve sivil toplum kuruluşlarının süreç üzerindeki etkinlikleri ile birlikte değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Ancak yönetişim ve siyasal katılma bu süreçlerden tümüyle bağımsız olmayıp belli derecede ilişkilidir. Demokratik karar alma ve yönetme anlayışının gözetilmesi gereken konu başlıkları arasında yer alan hesap verebilirlik ilkesine değinmek gerekmektedir.

Hesap Verebilirlik: Hesap verebilir bir yönetim anlayışı beraberinde şeffaf bir yönetimi getirir. Şeffaf bir toplumun oluşması aynı zamanda sivil toplumun gelişmesi ve güçlenmesini gerektirir (Erkoçak, 2004: 43). Dolayısıyla şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışı sivil toplum kuruluşları türünde demokratik aktörlere ihtiyaç duyar. Demokratik yönetimin tesis edilmesinde hesap verebilirlik, siyasi iktidarı elinde bulunduranların kamusal eylem ve kararlarının bireylerce bilinmesi ve kamuoyu bilgisi ve desteği ile meşruiyetin güçlendirilmesini ifade etmektedir. Hesap verebilirlik çerçevesinde yürütülen kamu hizmetlerinin ve kamu politikalarının vatandaşlara sunulması ve bilgilendirilmesi, halkın demokratik kurumlara olan güvenini de şekillendirebilecektir. Ancak halkın seçimler dışında yalnızca bilgilendirilen konumunda olmasının çeşitli sakıncaları söz konusudur. Nitekim demokratik yönetim, örgütlü bir toplum yapısı ile güçlenir. Bu açıdan demokrasilerde vatandaşların talep ve beklentilerini yönetenlere iletebilmelerinde çeşitli araçlar bulunmaktadır. Bunlar içerisinde sivil toplum kuruluşları 21. yüzyıl yönetim ve siyaset anlayışı içerisinde temel bir aktör ve faktör işlevi görmeye başlamıştır.

Sivil toplum kuruluşları, ilkesel olarak bireylerin karar alma süreçlerine katılımcı bir yaklaşımla katkı sağlamak suretiyle hesap verebilir bir yönetim anlayışına destek olmaktadır. Bu açıdan sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin artmasıyla yönetişim ve katılım eksenli yönetim anlayışı da güçlenmektedir. Böylece bireyler ortak talep ve beklentilerini dile getirebilecekleri alternatif katılım araçları ile kamu politikası belirleme süreçlerinde aşağıdan yukarıya doğru etkinlik gösterebilme olanağına kavuşurlar (Emini, 2013: 43). Katılımcı ve hesap verebilir demokratik bir yönetim anlayışı ile politika yapım süreçleri üzerinde söz sahibi olarak sivil toplum kuruluşları vb. aktörler önemli roller üstlenirler.

II. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Sivil topluma yönelik çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Nitekim literatürde İdris Küçükömer'in (1994) sivil toplumu sol siyaset açısından değerlendiren ya da Filiz Zabcı'nın (2004) STK'ları neo-liberal politikalar ve Dünya Bankası açısından analiz eden çalışmaları önemli katkılar olarak ifade

edilebilir. Bununla birlikte Vehbi Bayhan'ın (2002) patronaj ve nepotizm çerçevesinde demokrasi ve STK'ları arasındaki engelleri ortaya koyduğu çalışması, Zühtü Arslan'ın (2005) demokrasinin demokratikleştirilmesinin STK'lara bağlı olduğu fikri ve Faruk Ataay'ın (2006), yönetim ve sivil toplum ilişkisine dair çalışması, yerli literatürde önemli kuramsal yaklaşımlar içerisinde değerlendirilebilir. Ancak bu çalışmaların daha çok teorik alanla sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu nedenle, sivil toplum aktivistlerinin ve yöneticilerinin bu kuruluşlardan beklenti ve algılarını tespit etmek önem arz etmektedir. Bu kuruluşlarda görev alan kişilerin sivil toplum ve devlet birimleri arasındaki münasebetlerini değerlendirmek farklı bir bakış açısı getirebilecektir.

Yukarıda sıralanan öncelik ve hedefler bağlamında bu çalışmanın çerçevesi Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu bünyesinde yer alan sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin yaklaşımları üzerinden ele alınacaktır. Ardından ilgili anket sorularına verilen cevaplarla karar alma süreçlerine katılım; demokratiklik, şeffaf ve hesap verebilir politika yönetimi anlayışı hedefi ile değerlendirilecektir. Bu bağlamda bu çalışmadaki araştırma sorularının hazırlanmasında Şafak Kaypak'ın (2012), katılımcı demokrasi açısından STK'ları değerlendiren çalışmasından da yararlanılmıştır.

1985 yılında kurulan, 10 Aralık 2020 tarihi itibarıyla 108'i ana kuruluş olmak üzere 185 üyesi bulunan Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu, büyük ölçüde eğitim, sağlık, kültür, haberleşme, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, insan hakları alanları ile gençler, kadınlar ve aileye yönelik kuruluşların bir araya geldikleri çatı bir sivil toplum örgütlenmesidir. Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu'nun tüzüğünde yer alan kuruluş hedeflerinden bazıları şu şekilde sıralanabilir (<http://www.konyastkplatformu.org.tr/>, 2019):

- Katılımcılık ve gönüllü çalışmanın önemi konusunda toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik çaba gösterir.
- Sivil toplum kuruluşlarının proje ve finansman geliştirme, gündem ve politika üretme ve lobi faaliyetlerinin artırılmasına yardımcı olur.
- Sivil toplum kuruluşlarının karşılaştıkları yasal ve yönetsel sorunlara çözüm geliştirmeye çalışır.
- Sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerinde söz sahibi olabilmesi adına kendi öncelik alanlarında savunuculuk, araştırma ve kampanya yürütür.
- Toplum yararına gördüğü çeşitli konularda sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları ile birlikte hareket ederek çalışmalar yürütür.

Yukarıdaki hedefler içerisinde katılımcılığı güçlendirmek, toplumun çeşitli sorunları karşısında politika üretme ve lobi faaliyeti yürütmek, karar alma süreçlerinde etkin roller üstlenmek gibi hususlar anket çalışmamızın kapsamına uygun bir tabloyu çizdiğini vurgulamak gerekir. Çalışma nicel ve nitel araştırma modelleri ortaya koymakta olup, veri toplama aracı olarak içerisinde 12'si açık uçlu soru olmak üzere toplamda 25 adet sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır. Anket çalışması, 9-13 Mayıs 2018 tarihleri arasında Bursa'da düzenlenen Konya

Sivil Toplum Kuruluşları Platformu'nun organize ettiği 15. Ufuk Turu Toplantıları'nda uygulanan anketlerden oluşmaktadır.

Araştırmanın evreni Konya STK Platformu'nun ana kuruluşlarından 108'inin yönetici ya da temsilcisi iken, örneklemini Bursa'da Toplantılara katılan 105 ana kuruluş temsilcisi ya da yöneticisi oluşturmuştur. Bunlardan 98'i anket formlarını doldurmayı kabul etmiş ve içlerinden 83'ünün mülakat formları güvenilir değerlendirme formları olarak tasnif edilerek seçilmiştir. Çalışmada, anket sorularının istatistiksel olarak dağılımı ortaya konulmuş ve açık uçlu sorulara verilen cevaplar nitel veri analizi ile grafikleştirilmiştir. Bunun birlikte güven aralığındaki değerin (z), toplam evren sayısındaki standart sapmasının (q), örnek boyutunun kareköküne bölünerek hesaplanması (n) ile hata payı %5 olarak saptanmıştır. Böylece araştırma %95 güven düzeyi ve %5 hata payı çerçevesinde sonuçlandırılmıştır.

Mülakat formları, 10 Mayıs 2018 tarihinde tüm katılımcıların olduğu bir ortamda tek tek ilgili kimselere dağıtılmış ve 30 dakikalık süre sonrasında toplanmıştır. Mülakat formunda yer alan sorulardan 13'ü beşli likert ölçeği tekniği ile kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Bununla birlikte bu soruları, temelde, yaş ve cinsiyet olmak üzere örneklemedeki kimselerin demografik özellikleri ile STK performansı, STK'larla kamu kurumları arasındaki ilişkiler ve STK'lar arası ilişkiler olmak üzere dört ana kategoride sınıflandırmak mümkündür.

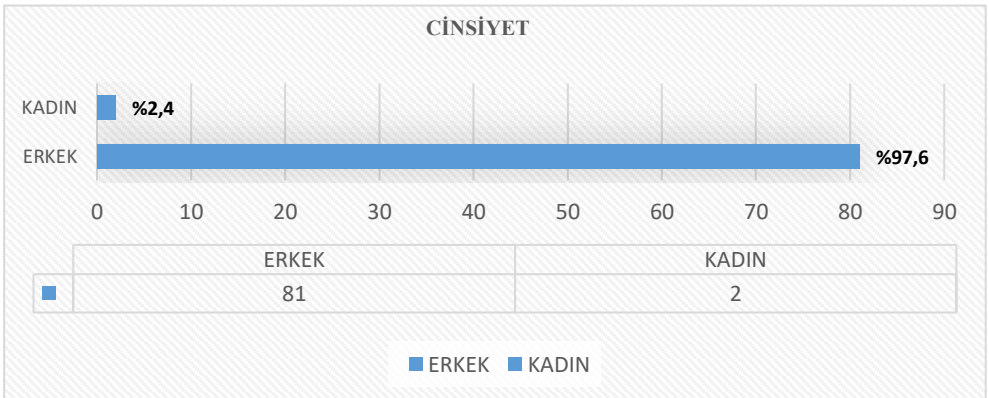
III. ÇALIŞMANIN BULGULARI

Çalışmanın bu kısmında Konya STK Platformu üyeleri tarafından cevaplanan anketlerden elde edilen sivil toplum kuruluşlarına yönelik bulgular ve yerel düzeydeki sivil toplum kuruluşlarının kamu kurumları ve kamu politikası süreçlerindeki etkinlik düzeylerine yönelik algısal sonuçlar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

A. Katılımcıların Demografik Özellikleri

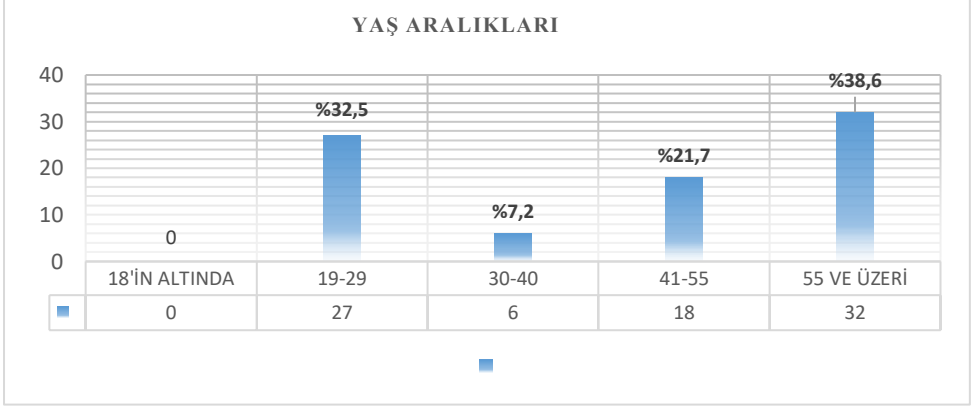
Bu kısımda anket katılımcılarının cinsiyet ve yaş dağılımları ile STK'lardaki hizmet yılları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bulguların özellikle katılımcı demokrasinin en temel unsurları hakkında fikir sunulabilmesinde önemli bulgular verebileceği düşünülebilir.

Şekil 1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

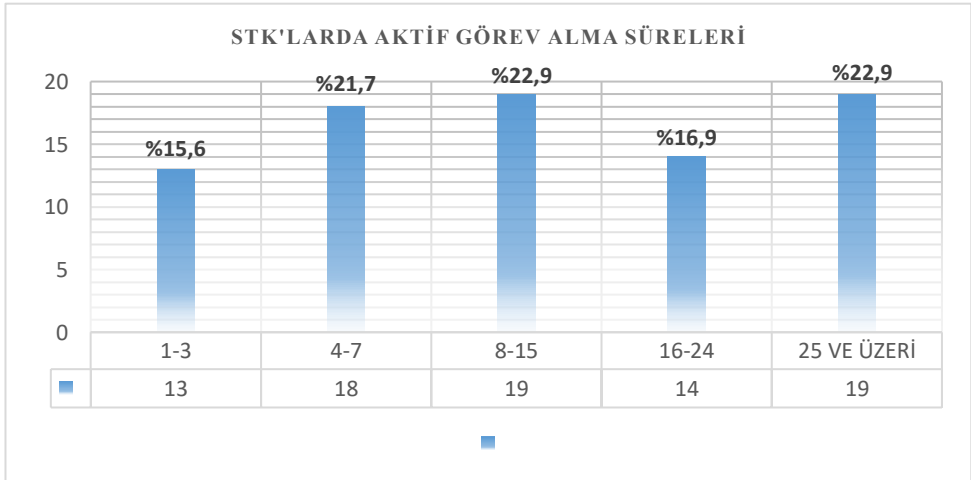
Şekil 1 itibariyle katılımcıların %97,6'sı erkek, %2,4'ü erkektir. Konya özelinde sivil toplum örgütlenmesinin genel temayülüne yatkın bir özellik göstermektedir.

Şekil 2. Katılımcıların Yaş Aralıkları

Katılımcıların yaş aralıkları incelendiğinde %38,6'sının 55 yaş ve üzerinde olduğu ancak genç katılımcıların azımsanmayacak ölçüde aktif katılım gösterdiği ve 19-29 yaş aralığında yer alanların katılımcıların %32,5'ini oluşturması ile ortaya konulmuştur. Bununla birlikte 41-55 yaş arası katılımcı oranı %21,6 iken, 30-40 yaş arası katılımcıların oranı %7,2 olmuştur. Bu bağlamda 19-40 yaş arası katılımcıların oranı %39,7 iken, 41 yaş ve üzerindeki katılımcıların oranı %60,2 oranında saptanmıştır.

Şekil 3. Katılımcıların Sivil Toplum Kuruluşlarında Hizmet Yılları

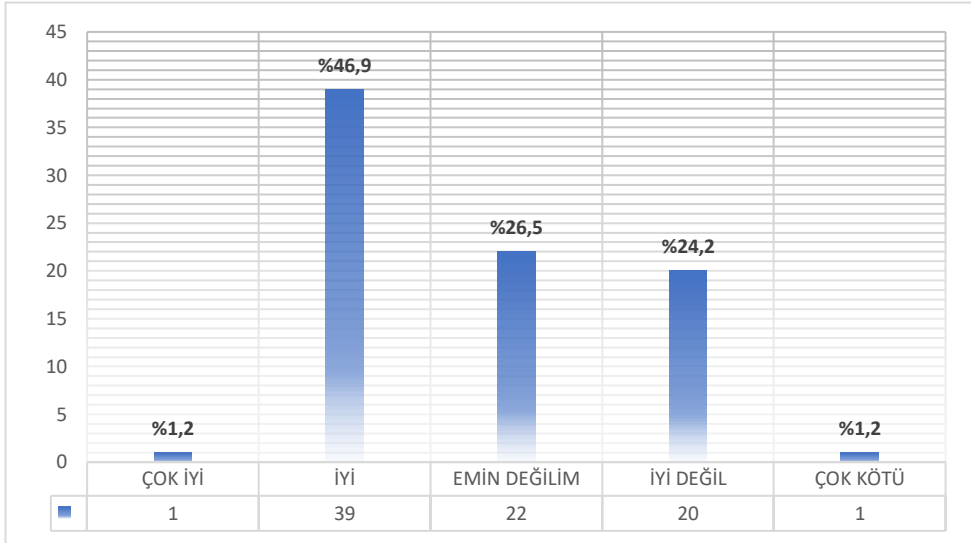

Toplantıya katılan katılımcıların sivil toplum kuruluşlarında hizmet yılları incelendiğinde dengeli bir dağılım ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1-3 yıl arasında görev alanlar %15,6; 4-7 yıl %21,7; 8-15 yıl %22,9; 16-24 yıl %16,9 ve 25 yıl ve üzeri %22,9 olarak tespit edilmiştir.

B. STK'lar, Kamu Politikaları ve Kamu Kurum ve Kuruluşları İlişkileri

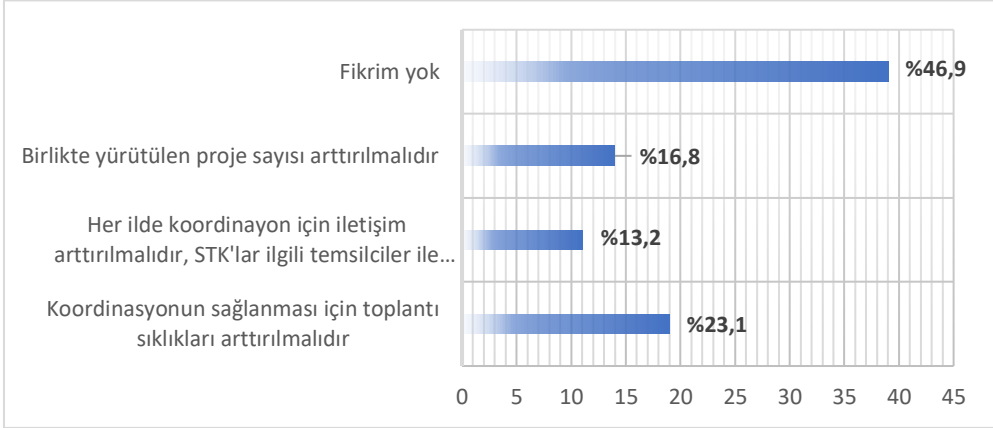
Katılımcıların demografik yapıları ve sivil toplum kuruluşları içerisinde edindikleri tecrübelerle yönelik veriler ortaya konulduktan sonra katılımcıların sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları arasındaki ilişkilerde katılım boyutu hakkındaki görüşlerinin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda katılımcıların STK'lar ile kamu kurumları arasındaki ilişki düzeylerine yönelik algıları ile STK'larla kamu kurum ve kuruluşları arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi hakkında neler yapılabileceğine dair yaklaşımları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Şekil 4. STK'larla Kamu Kurum ve Kuruluşları Arasındaki İlişki Düzeyleri

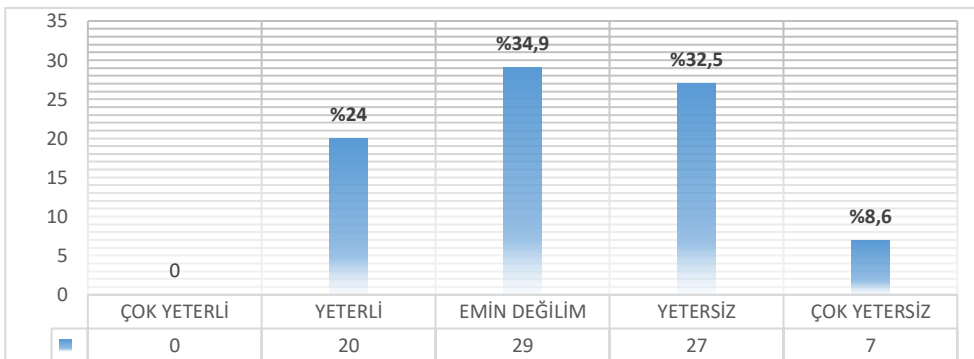
Katılımcılar içerisinde STK'larla kamu kurum ve kuruluşları arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu belirtenlerin oranı %46,9 ile ilk sıradadır. İyi değil yanıtı verenler %24,2 iken, çok iyi olduğunu söyleyenler ile çok kötü olduğunu söyleyenler %1,2 oranlarında kalmıştır. Bu açıdan çok iyi ya da çok kötü olduğu belirtilmemekle birlikte %26,5 oranında “emin değilim” yanıtı verildiği saptanmıştır. Bu noktada, katılımcılar -bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak adına ne yapılmalı- şeklindeki soruya verdikleri cevapları Şekil 7’de görebilmek mümkündür. Nitekim Şekil 7 incelendiğinde ilk önemli saptama, katılımcıların %46,9’unun fikir beyanında bulunmaması olmuştur.

Şekil 5. STK'lar ile Devlet Birimleri Arasındaki İlişkilerin Geliştirilmesine Yönelik Görüşler

Katılımcıların STK'lar ile kamu kurum ve kuruluşları arasındaki ilişkinin geliştirilmesi ile ilgili görüşleri incelendiğinde çözüme yönelik en temel fikir, katılımcıların %23,1'inin belirttiği "koordinasyon için kamu kurumları ile toplantı sıklıklarının" artırılması olmuştur. Kabul gören bir diğer öneri, katılımcıların %16,8'inin üzerinde mutabık kaldıkları, yürütülen proje sayısının artırılmasıdır. Böylece kamu ile sivil toplum arasındaki koordinasyonun gelişmesi ve bilgi alışverişinin daha etkili bir şekilde kurulmasının sağlanabileceği düşünülebilir. Son olarak katılımcıların %13,2'sinin sundukları çözüm önerisi sivil toplumun öncelikle kendi içerisinde koordinasyonunu sağlayabilmesidir. Ayrıca katılımcılar, temsilcilerinin kamu kurumları ile bilgilendirme yollarını güçlendirebilmesinin olası sorunların çözümüne katkı sağlayacağını vurgulamaktadır.

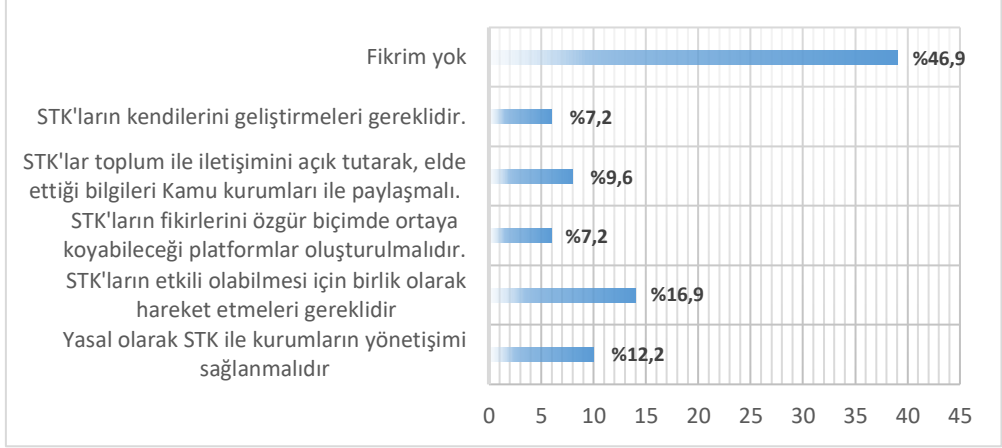
Şekil 6. Kamu Politikası Süreçlerine STK Katılımının Algısal Dağılımı

Şekil 6'daki bulgular çerçevesinde kamu politikası süreçlerine STK katılımına ilişkin olarak katılımcıların %41,1'inin yeterli görmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Özellikle katılımcıların %8,6'sı kamu politikası süreçlerine STK katılımını çok yetersiz bulurken, %32,5'i "yetersiz" olarak yanıt vermiştir. Bununla birlikte katılımcıların %34,9'u ise "emin değilim" yanıtı verdiği tespit edilmiştir. Buna karşın çok yeterli gören kimse bulunmazken yalnızca %24'ü yeterli olduğu

yönünde kanaat bildirmiştir. Bu açıdan kamu politikası süreçlerine STK katılımını yeterli görmeyenlerin oranı %76 olarak saptanmıştır. Ortaya çıkan olumsuz duruma ilişkin katılımcılara kamu politikası süreçlerine STK'ların katılım sorununun nasıl aşılabileceği sorusu yöneltilmiş ve ilgili bulgular Şekil 7'de yansıtılmıştır.

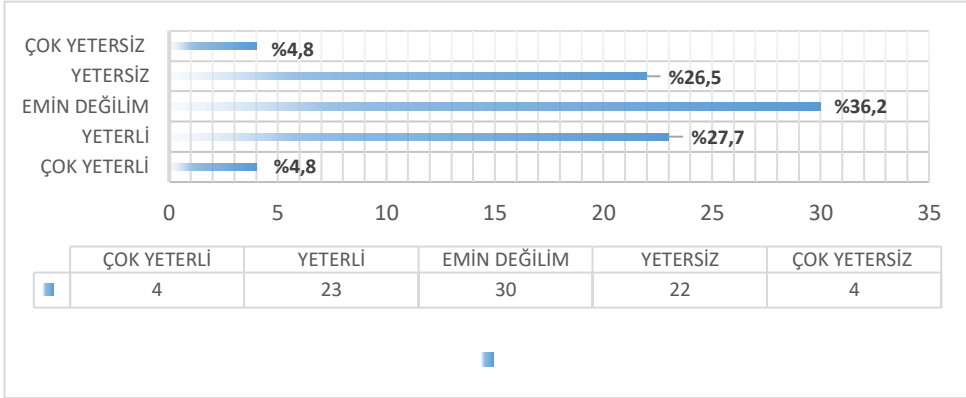
Şekil 7. Kamu Politikası Süreçlerine STK Katılımının Güçlendirilmesi

Kamu politikası süreçlerine STK katılımının güçlendirilmesine yönelik öneriler açısından en önemli bulguların başında STK'ların bu süreçlerde etkili olabilmeleri için birlikteliklerini sağlamlaştırmaları gerektiği %16,9 oranında belirtilmiştir. İkinci olarak katılımcıların %12,2'si yasal olarak STK'lar ile kamu kurum ve kuruluşları arasındaki yönetişimin güvence altına alınması önerilmektedir. Üçüncü olarak katılımcıların %9,6'sı tarafından STK'ların toplum kanalları ile ilişkilerini geliştirerek bu alandaki sorunları sistematik bir biçimde devlet birimlerine aktarabilecekleri bir paylaşım mekanizması oluşturulması önerilmektedir. Ayrıca %7,2'si STK'ların kendilerini geliştirmeleri gerekliliğine özel vurgu yaparken %7,2'si de STK'ların fikirlerini özgür bir şekilde dile getirebilecekleri platformların oluşturulması gerektiği yönünde öneri bildirmişlerdir. Tüm bunlarla birlikte katılımcıların %46,9'u kamu politikalarına dair süreçlerde STK katılımının geliştirilmesi ya da güçlendirilmesine dair herhangi bir fikirleri olmadığı saptanmıştır.

Şekil 7 çerçevesinde ortaya konulan kamu politikası süreçlerine STK katılımının güçlendirilmesinde kabul gören önerileri, STK'ların kendi performansları ile STK'lar arası ilişkiler olmak üzere iki ana kategoride toplamak mümkündür. Bu bağlamda Şekil 8 ve Şekil 9'da STK'lar arası ilişkilerdeki yeterlilik algısı ve bu ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik önermeler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Şekil 8. Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İlişkilerin Yeterliliği

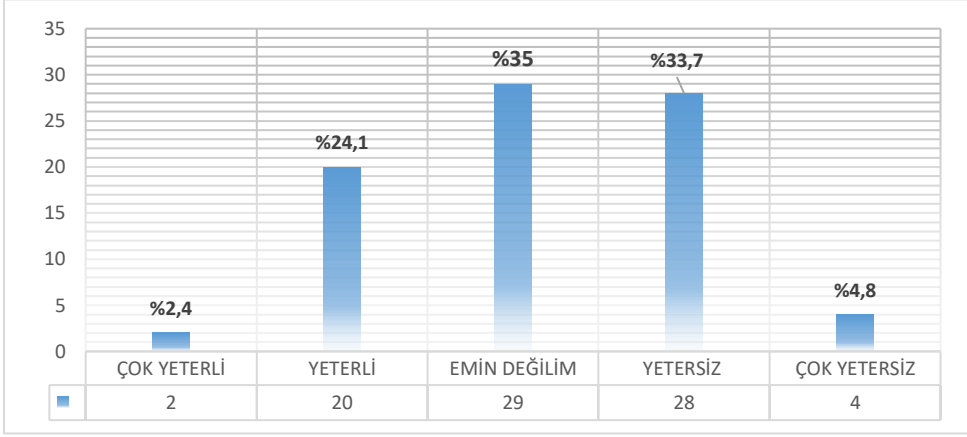

Şekil 8 incelendiğinde katılımcıların %27,8'i sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkinin yeterli olduğunu beyan ederken hemen hemen aynı oranda katılımcıların %26,5'i bu durumu yetersiz olarak bulmuştur. STK'lar arası ilişkileri çok yeterli ve çok yetersiz bulanlar %4,8 ile aynı oranlarda yer bulduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların %36,2'si "emin değilim" yanıtını vermiştir. Bu bağlamda STK'lar arası ilişkileri yeterli görmeyenlerin oranı %67,5 olarak saptanmıştır.

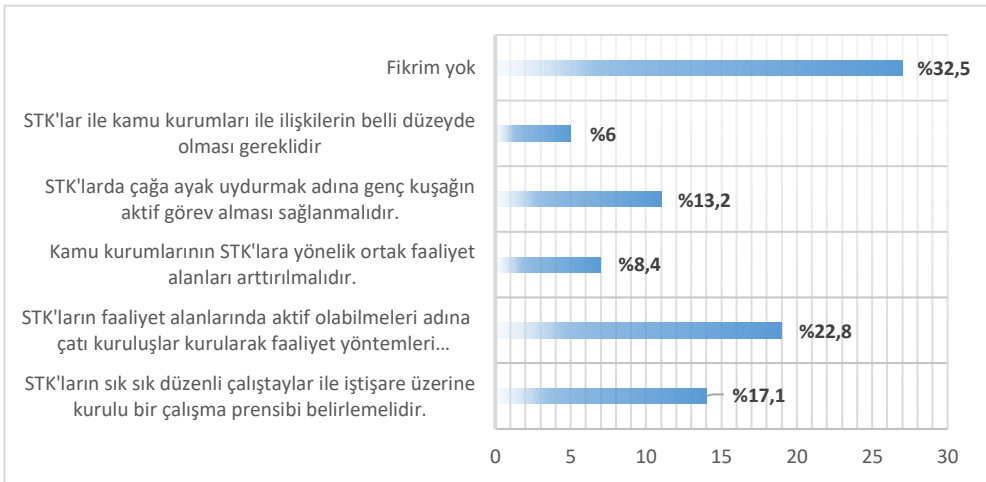
Şekil 9. Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki Bağın Güçlendirilmesi

Şekil 9'daki bulgular dikkate alındığında katılımcıların %38,7'sinin STK'lar arası bağların güçlendirilmesine ilişkin "fikrim yok" yanıtını verdikleri görülmektedir. Katılımcıların %28,8'i STK'lar arasındaki bağın güçlenmesi adına tüm sivil toplum kuruluşlarının fikrsel ayırım olmadan ortak toplantılar düzenlemesi gerektiğini ve bilgi akışının sürekli hale getirilmesi gerekliliğini öne çıkardıkları tespit edilmiştir. Üçüncü olarak katılımcıların %14,4'ü bu bilgi akışını güçlendirmek için ortak faaliyetlerin artırılması gerektiğini belirtmiştir. Dördüncü olarak STK'lar arası koordinasyonun sağlanması adına katılımcıların %9,6'sının görev paylaşımı yapılması gerektiği önerisini benimsediği görülmüştür. Son olarak katılımcıların %8,5'i ortak karar almanın ötesinde sivil toplum kuruluşları arasındaki bağın güçlenmesi için alınan bu kararlar ekseninde faaliyet yürütülmesi görüşü kabul görmüştür.

Şekil 10. Katılımcıların Sivil Toplumun Performansı Hakkında Görüşleri

Şekil 10 dikkate alındığında katılımcılara Türkiye’de sivil toplumun genel durumu ve performansı hakkında görüşleri sorulduğunda olumlu yanıt verenlerin oranının toplamda yalnız %26,5 düzeyinde kaldığı görülmüştür. Bu yanıtlar içerisinde STK’ların performans algısını “yeterli” görenler %24,1 iken “çok yeterli” görenler yalnızca %2,4 oranında kalmıştır. Diğer yandan “yetersiz” ve “çok yetersiz” yanıtları verenlerin toplamının %38,5 ile olumlu görüşler toplamında fazla olduğu saptanmıştır. Üstelik katılımcıların %35’i “emin değilim” yanıtı vermiş ve STK’ların performans algıları konusunda olumlu görüş bildirmeyenlerin oranı toplamda %73,5 olarak tespit edilmiştir. Bu noktada Şekil 11’de STK’lardaki performans düzeylerinin geliştirilmesine yönelik öneriler saptanmaya çalışılmıştır.

Şekil 11. Sivil Toplumun Performansının İyileştirilmesine Yönelik Politika Önerileri

Şekil 11’deki bulgular dikkatle incelendiğinde katılımcıların %22,8’inin önerisine göre sivil toplum kuruluşlarının dağınık olarak ve fazla sayıda bir yapılanma içerisinde bulunduğunu belirtmişlerdir. Bu sorunun çözümü adına temel

alanlarda kurulacak çatı kuruluşlar ile bu faaliyetlerin daha organize ve verimli şekilde sürdürüleceği ve böylelikle yaşanan sorunların önüne geçilebileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların %17,1'inin vurguladığı bir diğer önemli öneri alanı ise STK'ların birlikte faaliyet yürütebilme eksikliğine dikkat çekilerek, belirli aralıklar ile düzenli istişare toplantılarının bir prensip olarak faaliyetlerini yürütebilmeleri öne çıkmıştır.

Katılımcıların fikir ayrılığına düştükleri iki durum daha ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktada, katılımcıların %6'sı kamu kuruluşları ile ilişkilerin belli düzeyde tutulması yoluyla performanslarının artacağını vurgularken, katılımcıların %8,4'ü de kamu kurumları ile yürütülen ortak projelerin artırılması yoluyla sivil toplumun daha verimli performans ortaya koyacağı görüşünü savunmaktadır. Diğer yandan katılımcıların %32,5'i herhangi bir öneride bulunmamışlardır.

E. Bulguların Analizi

Bursa'da gerçekleştirilen 15. Ufuk Turu Toplantısı'na katılan ve hata payı en düşük düzeyde temsilcilerin dahil edildiği anket katılımcılarının cinsiyet dağılımını incelendiğinde ankete katılım gösteren sivil toplum kuruluşları üyelerinin 83'ünden 81'inin erkek olduğu görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının daha geniş bir katılımı, etkin bir şekilde faaliyet yürütebilmesi adına kadın katılımcıların artırılması ihtiyacı görülmektedir. Çalışma açısında bu durum en belirgin kısıtlılıklar arasında değerlendirilebilir. Bu bağlamda çalışmanın ilgili kısımlarında ortaya konulan katılımcılık ve tam bir toplumsal temsil kabiliyeti açısından temsil niteliği oldukça olumsuz bir durum ortaya koyabilmiştir. Nitekim demokratik kamu politikalarına etkin sivil toplum katılımı önermesi, en başta STK'ların güçlü demokratik niteliklere sahip olması ile mümkün olabilir.

Konya özelinde STK'lardaki kadın temsiline böyle bir çatı örgütlenme altında daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye geneli için bir genelleme yapılabilmesi olanağı mümkün olmasa da yerel düzeyde böyle bir bulgunun ortaya çıkması tek başına yerel toplumsal ve siyasal kültürle ilişkilendirilmesi doğru olamayacaktır. Bu noktada demokratik nitelikleri amaç edinen ve bu minvalde faaliyetlerini sürdüren STK'ların daha geniş toplumsal kesimlere seslerini duyurabilmeleri ve etkileşim alanları oluşturabilmeleri oldukça öneme sahiptir. Bu durum, Türkiye genelinde STK'ların cinsiyet alanında katılımcı mekanizmaların güçlendirilmesi açısından genelleme yapılamayacak bir düzeyde olduğu konusunda önemli bir fikir sunduğu ortadadır.

İkinci olarak katılımcıların yaş aralıkları incelendiğinde hem genç nüfusun hem de tecrübe sahibi kimselerin önemli katılımlar sunduğunu öne sürmek mümkündür. Nitekim Şekil 2'de de ortaya konulan bulgulara göre 55 yaş ve üzeri kimselerin %38,6 oranında olması, özellikle tecrübe sahibi kişilerin bilgi ve birikimlerini genç nesillere aktarabilmesi ve kurumların daha etkin kararlar alabilmesi adına olumlu bir görünüm sunduğu ifade edilebilir. Ayrıca 8 yıl ve üzeri STK'larda hizmet yürüten temsilcilerin oranının %62,65 olması, bu araştırmada yerel düzeyde alınabilecek sonuçlar açısından ve tecrübe düzeyleri açısından nitelikli bir profil ortaya koyduğu belirtilebilir.

Sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile demokratik yönetim anlayışının geliştirilmesi, 1980’li yıllarda tartışılmaya ve 1990’lı yıllardan itibaren kabul görmeye başlamıştır (Kaypak, 2012: 172). Aynı zamanda 1990’lı yıllar Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarını, Batı’daki sivil toplum kuruluşlarının işlevleri bağlamında oldukça yakınlaştırmıştır (Arslanel, 2017: 157). Özellikle insan hakları, çevre ve kadın hareketleri alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, toplumsal hareketliliği artırdığı gibi kamuoyunu yönlendirerek siyasiler ve kamu politikaları üzerinde de etki alanı oluşturabilmişlerdir (Kalaycıoğlu, 2000: 132). Ancak Türkiye’nin devlet geleneği ve sivil toplum ilişkisi çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarının kamu politikaları ve siyasal hayat üzerinde birincil etki kurduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir (Tuncel, 2005: 731; Heper, 2012: 170).

Bu noktada, Türkiye’de yerel bir örnek olarak Konya özelinde STK’ların ilk olarak kamu kurum ve kuruluşları ile olan ilişkileri, ikinci olarak kamu politikaları alanındaki etkinlik düzeyleri ve son olarak STK’ların kendi aralarındaki işbirliği ve koordinasyon alanları ile performanslarına yönelik bulguların değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda STK’larla devlet birimleri arasındaki ilişkilere yönelik algı konusunda “emin değilim” yanıtını verenlerin oranı %26,5 iken; iyi olmadığı ya da kötü olduğu yönünde görüş bildirenlerin %25,4 oranında olması dikkat çekici bulgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum demokratik karar alma süreçlerine etkin katılımları doğrultusunda hem yönetişim ilkeleri açısından hem de STK kültürünün güçlenmesi bağlamında olumsuz bir nitelik ortaya koyduğu ifade edilebilir.

Esasında kamu yönetimi ile STK’lar arasındaki işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi, demokratik kamu politikaları üzerinde etkin ve etkili bir alan ortaya koyabilecektir. Ancak Şekil 5’te ortaya konulan bulgular, bu konuda olumsuz bir anlam doğurmaktadır. Nitekim ankete katılan STK temsilcilerinin %46,9’unun “fikrim yok” şeklinde bir beyanda bulunması oldukça düşündürücüdür. Özellikle STK’ların kamusal aktörler olarak kamu yönetimi birimleri ile ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik ilişkilerinin demokratik birer baskı ve danışma aktörü olarak değerlendirilmesi oldukça önem arz etmektedir. Bununla birlikte ankete katılım gösteren temsilcilerin en yüksek oranda yönetimin temel ilkelerinden birini oluşturan “koordinasyon” ilkesine dikkat çekmeleri, demokratik katılımçılık ve hesap verebilirlik nitelikleri açısından güçlü bir talebe işaret ettiği öne sürülebilir.

Kuşkusuz kamu politikası süreci, katılım mekanizmalarını zorunlu kılan bir yaklaşımdır. Toplumsal sorunlara çözüm bulma yolu olarak üretilen politikaların verimli ve etkin olabilmesi çok boyutlu bir katılım ile mümkün olmaktadır. Bu katılım noktasında önemli rollerden birini şüphesiz sivil toplum kuruluşları oynamaktadır. Bu noktada yapılan araştırmada katılımçılara kamu politikası sürecine sivil toplum kuruluşlarının katılımı, sorulmuş verilen cevapları Şekil 6’da incelediğimizde sadece katılımçıların %24’ü “yeterli” olduğu yönünde fikir beyan etmiştir.

Türkiye’de devletin sivil toplum kuruluşları üzerindeki vesayeti ile denetleme ve müdahale etme gücünün (Gönel, 1998: 3), halen devam ettiği öne sürülebilir. Çeşitli meslek kuruluşları, vakıflar ve kooperatif birlikleri üzerindeki yasa koyucu yetkisi ve üyeleri üzerindeki zorunluluk, gönüllü örgütlenmeler olan sivil toplum anlayışı ile bir çelişki doğurmaktadır. Bununla birlikte pek çok dernek ve vakfin siyasal iktidar ya da devlet tarafından kurdurulduğu, teşvik edildiği ve desteklendiği düşünülmektedir. Bu açıdan Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının tek bir kategori altında değerlendirilmesi ayrıca bir zorluk taşımaktadır.

Konya STK Platformu üye temsilcileri açısından kamu politika süreçlerine etkin katılımlarının “çok yeterli” ya da “yeterli” olduğunu öne sürenlerin toplam oranı yalnızca %24’te kalmış olduğu görüldüğünde bu alanın önemli bir sorun alanına tekabül ettiğini görebilmek mümkündür. Üstelik “yetersiz” ve “çok yetersiz” görenlerin toplam oranı %41,1 olarak saptanmıştır. Bu bağlamda yerel düzeyde STK’lar açısından kamu politikası süreçlerine katılım algısı, özellikle politika kararlarında etkililik bağlamında olumsuz bir duruma işaret ettiği belirtilebilir.

Kamu politikaları alanına ilişkin Şekil 7’de önemli bir bulgunun ortaya çıktığı görülmektedir. Ankete katılanların %46,9’u kamu politikası süreçlerine STK katılımı konusunda bir öneri sunma konusunda “fikrim yok” düşüncesini tercih ettiği saptanmıştır. Üstelik Şekil 5’te de ortaya konulduğu üzere STK’ların kamu kurum ve kuruluşları ile olan ilişkilerinin geliştirilmesinde neler yapılabileceğini dair öneriler konusunda “fikrim yok” diyenlerin oranı aynı şekilde %46,9 olarak tespit edilmiştir. Her iki bulgu, kamu politikalarında demokratikliğin geliştirilmesinde STK ile ilgili ayağın daha güçlü katkılar sunması konusunda olumsuz bir görünüm içerisinde olması oldukça olumsuz bir husus olarak değerlendirilebilir.

Anket katılımcılarının STK’ların kamu politikalarında özellikle karar alma süreçlerine etkin katılım konusunda öne sürdükleri yaklaşımlardan en çok öne çıkanı ise %16,9 ile STK’ların bu süreçlerde daha etkili olabilmeleri için işbirliği içerisinde hareket edebilmeleri vurgusu olmuştur. İkinci olarak ankete katılanların %12,2’si STK’larla devlet birimleri arasındaki yönetim olgusunun, yasal bağlamda bir zemine kavuşturulması gerektiği savunulmuştur. Her iki bulgu, STK’ların daha katılımcı daha demokratik ve daha fazla işbirliği içerisine girme hususlarında oldukça olumsuz bir noktada bulduklarını göstermektedir. Halbuki STK’ların fikir beyan etmekten kaçınmalarına karşın ve politika süreçlerinde talep, devlet birimlerinden gelmesede dahi daha fazla baskı aktörü olarak rol kazanabilmeleri gereklilik halini alması bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Buraya kadar ortaya konulan bulgular, özellikle STK’ların kendileri özelinde tartışılmasını gündeme getirmektedir. Bu noktada hem STK’lar arası ilişkiler hem de STK’ların performanslarına dair algılar ve öneriler, oldukça önem kazanmaktadır. İlk olarak STK’lar arası ilişkilere yönelik olarak ankete katılanların %36,2’si bu ilişkilerin yeterliliği konusunda “emin olmadıklarını” belirtirlerken “yetersiz” ve “çok yetersiz” yanıtlarını verenlerin toplamda %31,3 oranında olduğu saptanmıştır. Buna karşın katılımcılardan “yeterli” ve “çok yeterli” yanıtlarını

verenler toplamda %32,5'te kalmıştır. Bu açıdan bakıldığında STK'ların kendi aralarındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olumlu bir görünüm arz etmediklerini belirtmek mümkündür.

STK'ların kendi aralarındaki bağların güçlendirilmesine yönelik önermeler karşısında anket katılımcılarının %38,7'sinin "fikrim yok" yanıtını vermesi politika süreçlerine demokratik katkı sunulmasının beklenmesini güçleştirmektedir. Bununla birlikte en çok kabul gören öneri, %28,8 ile her türlü STK'nın fikir ayrılıklarını bırakarak bir araya gelebilecekleri mekanizmaları güçlendirmeleri ve etkin bilgi akışını canlı tutmaları olduğu saptanmıştır. Esasında bu durum, katılımcı ve hesap verebilirlik niteliklerini güçlendiren bir etki oluşturabilmesi açısından kayda değerdir. Bu öneri, ortak kararlar alınarak faaliyetlerin yürütülmesi, görev paylaşımı ile koordinasyon içerisine girilmesi önerilerinden daha fazla kabul görmesi açısından da dikkat çekici olmuştur.

Son olarak STK'ların kendilerine yönelik performansın geliştirilmesine ilişkin temel çözüm önerisi sorulduğunda ilgili katılımcıların %32,5'lik bir kısmı "fikrim yok" diyerek herhangi bir çözüm önerisi sunmamıştır. Oysaki aynı katılımcıların çoğunluğu sivil toplumun performans ve faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmadığı ve geliştirilmesi gerektiği üzerinde fikir beyan etmiştir. Bu iki durum arasında yaşanan tutarsızlık STK'ların yaşadıkları eksikliklerin temelini oluşturmaktadır. Çünkü yaşanan sorunlara en etkili çözümler o sorunun merkezinde bulunan kişilerce ortaya konularak amacına ulaşmaktadır. Bu anket çalışmasında ortaya konulan istatistiksel veriler STK temsilcilerinin sivil toplum performansı ve genel durumunu tam olarak verimli ve istenen düzeyde bulmadıklarını göstermektedir. Ayrıca STK'ların çağın gereklerine ayak uydurarak sorunlara etkin çözümler bulma noktasında gençlerin STK'larda aktif görev alanlarının artırılması fikri önem kazanmıştır. Nitekim gençlerin, kadınların ve dezavantajlı toplumsal kesimlerin bu örgütlenmeler içerisinde kendilerine yer bulamamaları demokratikliği azaltacağı gibi çeşitli politika alanlarının başarısını ya da meşruiyetini de doğrudan etkileyebilecektir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kamu politikası, belli bir amaca matuf olarak alınmış kararların belli bir düzen içinde hayata geçirilmesi neticesinde kendini gösterir. Bu süreçlerde resmi ya da resmi olmayan çeşitli aktörler farklı düzeylerde katılım gösterirler. Resmi aktörler, devletin resmi görevlileriyken, resmi olmayan aktörleri aynı netlikte tanımlamak zor olsa da bu aktörler içinde özellikle sivil toplum derli – toplu görüntü sergilemesi ve kurumsal bir varlık göstermesi nedeniyle ön plana çıkar.

Politika yapım süreçlerinde ilgili politikaların saptanması ve gündem oluşturulması önceliklidir. Bu aşamada demokratik ve sivil bir toplumsal örgütlenme dinamiğinin yüksek olması ilgili kamu politikası alanında etkin ve verimli bir süreç işletebilir. Toplumsal talep ve beklentilerin siyasi otoritelere ya da kamu bürokrasisine iletilmesinde sivil toplum kuruluşlarının artan rolünü göz ardı etmemek gerekir. Nitekim kamu politikalarında resmi olmayan aktörler arasında yer alan sivil toplum kuruluşlarının sürece katkısı, katılımcı ve hesap verebilir bir demokratik siyaset ve yönetim anlayışını da pekiştirebilecektir. Ancak bu

süreçlerin tamamı sivil toplum kuruluşlarının kendilerini gerçekleştirmeleri ile yakından ilişkilidir.

108 ana kuruluşunun üyesi bulunduğu Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu'nun eğitim ve kültür hizmetlerinden sosyal yardımlaşma ve dayanışma derneklerine kadar birbirinden farklı sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile gerçekleştirilen anket çalışmamızda çeşitli sonuçları öne çıkarmak mümkündür. Bu tespitlerden ilki sivil toplumun kendi performans düzeylerine yönelik yetersizliklerine vurgu yapmış olmalarıdır. Ancak kamu politikaları alanında karşılık bulabilecek çözüm niteliğinde politika önerilerinde bulunmadıkları saptanmıştır. Bununla birlikte performansa yönelik en önemli talep sivil toplum kuruluşlarının üst birlikler halinde daha güçlü örgütlenebileceklerine yöneliktir.

Anket sonuçları bağlamında ikinci önemli husus, sivil toplum-kamu kurumları ilişkileri üzerinedir. Sivil toplum kuruluşlarıyla devlet birimleri arasındaki ilişkilerin belirli aralıklarla yapılacak bilgi paylaşımları ve etkileşimleri ile süreklilik kazandırılması gerektiği konusunda önemli bir kabul olduğu görülmüştür. Kuşkusuz katılımcı demokrasinin hedeflerin de biri de “kamusal akıl yürütme bilinci”nin geliştirilmesi olduğu dikkate alındığında bu durum ayrı bir önem kazanmaktadır. Üçüncü önemli nokta ise kamu politikası süreçlerine sivil toplum katılımının güçlendirilmesine ilişkindir. Bununla ilgili katılımcılar tarafından STK'ların toplumla iletişim kanallarını güçlü tutarak elde ettiği talep ve beklentileri bahis konusu politika alanıyla ilgilenen devlet birimleri ile paylaşması gerektiği savunulmaktadır. Esasında bu durum demokratik bir yöntem olduğu gibi ilgili politika çevresindeki karar alıcılar üzerinde ve bazen eş değer düzeyde katkı ve etkinlik yürütebilmeyi sağlayabilir.

Çalışma sonuçları açısından sivil toplum kuruluşlarının kamu politikaları üzerindeki etkinlik düzeylerinin artırılabilmesi için kamu kurum ve kuruluşlarına düzenli rapor ve proje sunmaları, bilimsel toplantılar ya da sosyal etkinlikler yoluyla yahut basın yayın araçları üzerinden kamuoyu oluşturmaları gerekmektedir. Tüm bunlarla birlikte katılımcı ve hesap verebilir bir karar alma süreci istisnasız tüm politika alanları için geçerli olmamakla birlikte meşruiyet alanını güçlendirici bir şekilde ilgili sivil toplum aktörleri ile paylaşması önemli bir kazanımı ifade eder.

Bu araştırma ile iki sonuç daha tartışılabilir. İlki Konya ili düzeyinde bir sivil toplum çatı örgütlenmesi, katılımcılık ve hesap verebilirlik ilkeleri açısından önemli olmakla birlikte etkinlik düzeyi yeterli bir anlam bulamamaktadır. İkincisi, kadınların sivil toplum örgütleri alanındaki etki alanlarının, yerel düzeyde zayıflığı, olumsuz bir sonuç doğurmaktadır. Bu açıdan kamu politikaları alanına dair yerel düzeyde bir sivil toplum gücünün oluşumu, bu iki kısıtlılık alanındaki sorunların çözümünü tartışmayı gerektirmektedir.

Çalışmanın en temel kısıtlılığı, Platform bünyesindeki kuruluşlarda kadınların temsil açısından daha zayıf olmasından kaynaklı olarak ankete katılan kadın sayısı da oldukça az olmuştur. Bu durum, aynı zamanda Konya'daki sivil toplum örgütlenmesinin eleştirilmesi gereken bir alanını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla kamu politikası alanlarının demokratik nitelik kazanması, aynı

zamanda bu alanlarda karar alma mekanizmaları üzerinde katılımcı bir unsur olarak STK'ların demokratikleşmesi ve kamusal aktörlerle ilişkilerinin etkin ve etkili bir boyut kazanması gerekmektedir.

Kuşkusuz sivil toplum kuruluşları kamu politikası karar alma süreçlerinde hem toplumsal prestijleri hem geniş örgütlenebilme ağları itibariyle politika kararları üzerinde bir baskı faktörü olmayı sürdürmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının üye sayısının önemli miktarlarda olması politika kararlarına farklı taleplerin dahil edilmesi açısından önemli olduğu kadar sivil toplum bilincinin güçlendirilmesi açısından siyasal iktidar mekanizmalarının da bu kuruluşların faaliyetlerini meşruiyet ve demokratiklik açısından kabul edebilmesi gereklidir. Dolayısıyla demokratik bir kamu politikası alanı, demokratik niteliği güçlü bir sivil topluma ihtiyaç duyduğu kadar sivil toplumun karar alma süreçlerine katılımını benimseyen siyasal ve yönetsel bir kültür oluşumu ve pekişmesi ile mümkündür.

Yukarıda sıralanan olumsuzluklar ve yetersizliklerle ilgili görüşleri sivil toplumun kendi eleştirel mantığı içinde değerlendirmenin yerinde olacağı düşünülmektedir. Kar amacı gütmeme ve topluma yönelik gönüllü hizmet sunmak üzere oluşturulan kuruluşların eleştirel yaklaşım benimsemeleri son derece normaldir. Sivil toplum, bir anlamda toplumsal taleplerin sözcüsü ve eleştirel yaklaşımın aktörüdür. Dillendirilemeyen dillendirme, söylenemeyeni söyleme ve eleştirilemeyen eleştirme rolü bulunan bu kuruluşların öz eleştirilerini yapmaları varlık sebepleri ile alakalıdır. Kamu ile ve kendi içlerinde daha iyi ve sağlıklı ilişki geliştirme yönündeki eleştirileri toplum adına son derece olumlu işaretlerdir. İş birliği içinde toplumsal sorunların üstesinden gelmek isteyen sivil kuruluşlar, siyasal ve idari süreçlere katkı sağlama noktasında avantaj sunma potansiyellerini sürdürmeye devam etmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Çıkar Beyanı

Yazarların herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akatay, A. ve Harman, S. (2014). *Sivil Toplum Kuruluşları*. 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Anderson, J. E. (2010). *Public Policymaking: An Introduction*. Seventh Edition, Boston: Wadsworth Cengage Learning.
- Aron, R. (1976). *Demokrasi ve Totalitarizm*. 1. Baskı, Çev. V. Hatay, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arslan, Z. (2005). Soruşturma: Hangi Demokrasi, *Sivil Toplum*, Cilt. 3, Sayı. 9, 88-91
- Arslanel, M. N. (2017). *Türkiye'de Demokrasi Sürecinde Sivil Toplumun Gelişimi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Ataay, F. (2006). Yönetişim ve Sivil Toplum, *Memleket: Siyaset ve Yönetim Dergisi*, Sayı 1, 1-12.
- Ateş, H. ve Nohutçu, A. (2006). Kamu Hizmeti Sunumunda Gönüllü Kuruluşlar ve Devlet. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 11, 244-276.
- Bayhan, V. (2002). Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm, *CU Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 26, Sayı. 1, ss. 1-13.

- Bayrakçı, E., Kahraman, S. ve Dinçer, S. (2018). Demokratik Yerel Yönetim Anlayışının Güçlendirilmesinde Kent Konseylerinin Rolü. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, Cilt. 5, Sayı. 25, 2230-2252.
- Bayramoğlu, S. (2014). Yönetişim Zihniyeti: Türkiye’de Üst Kurullar ve Siyasal İstikrarın Dönüşümü, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Bedük, A., Usta, S. ve Kocaoğlu, M. (2006). Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokratikleşme Sürecindeki Misyonları, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, Sayı. 10, 52-64.
- Beem, C. (1996). Civil Society in America: A Public Debate about Political Theory. <http://americanvalues.org/catalog/pdfs/wp-52.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.10.2019).
- Birkland, T. A. (2014). *An Introduction to the Policy Process: Theories, Concepts and Models of Public Policy Making*. 3rd Edition, New York: Routledge.
- Council of Europe (CoE) (2001). *Recommendations on the Participation of Citizens*. <https://rm.coe.int/16804f513c>, (Erişim Tarihi: 07.10.2019).
- Çaha, Ö. (2005). Sivil Toplumun Türkiye’deki Sorunları. Ed. A. Küçük, S. Bakan ve A. Karadağ, *Türkiye’de Siyasal Hayat-II*. 1. Baskı, İstanbul: Aktüel Yayınları, 689-707.
- Demir, F. (2011). Kamu Politikası ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 30, 107-120.
- Demirel, T. (2013). Siyasal Güçler. Ed. D. Dursun ve M. Altunoğlu, *Siyaset Bilimi*. 2. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 180-203.
- Deniz, B. (2005). Katılımcı Demokrasi Pratiğinde STK’ların Rolü ve Tüketici Örgütleri Deneyimi. *İki Sempozyum: Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Dursun, D. (2013). Siyaset ve Birey: Siyasal Katılma. Ed. D. Dursun ve M. Altunoğlu, *Siyaset Bilimi*. 2. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 90-121.
- Duverger, M. (2002). Siyaset Sosyolojisi, 6. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Emini, F. T. (2013). Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecindeki Rolü: TÜSİAD Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 36, 43-56.
- Eren, V. (2018). Kamu Politikası. Ed. Ö. Kutlu, *Siyaset Bilimine Giriş*. 3. Baskı, İstanbul: Lisans Yayıncılık, 259-282.
- Erkoçak, E. (2004). Türkiye’de STK’lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK’lar. *AB Uyum Süreci ve STK’lar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 42-47.
- Eroğul, C. (1999). *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*. 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Gönel, A. (1998). *Önde Gelen STK’lar Araştırma Raporu*. 1. Baskı, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Güneş, M. ve Yükselen, C. (2004). *Sivil Toplum ve Yönetişim Tartışmaları Sürecinde Kent ve Kadın*. 1. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Heper, M. (2012). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. 4. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Higgs, G., Berry, R., Kidner, D. and Langford, M. (2008). Using IT Approaches to Promote Public Participation in Renewable Energy Planning: Prospects and Challenges. *Land Use Policy*, No. 25, 596-607.
- Hudson, W. E. (2013). *American Democracy in Peril: Eight Challenges to America’s Future*. Seventh Edition, Washington, DC.: SAGE.
- Kahraman, S. ve Tanyıcı, Ş. (2018). Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılar Örneğinde Çok Düzeyli Göç Yönetişimi. *TESAM Akademi Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 1, 235-280.
- Kahraman, S. (2019). Türkiye’de Siyasi Partilerin Resmi Metinlerinde ve Söylemlerinde Medya Analizi, Ed. F. Temel ve A. T. Türkmenoğlu, *Medya ve Siyaset*, 1. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 265-324.
- Kalaycıoğlu, E. (2000). Sivil Toplum ve Neopatrimonyal Siyaset. Der. E.F. Keyman ve A.Y. Sarıbay, *Global Yerel Eksende Türkiye*. 1. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım, 119-140.
- Kapani, M. (2017). *Politika Bilimine Giriş*. 56. Baskı, Ankara: BB101 Yayınları.
- Kara, B. (2013). Siyaset ve Toplum. Ed. M. Türkkahraman ve E. Köten, *Siyaset Sosyolojisi*. 1. Baskı, İstanbul: Lisans Yayıncılık, 175-202.
- Karagöz Yerdelen, B. (2018). Demokrasi. Ed. Ö. Kutlu, *Siyaset Bilimine Giriş*, 3. Baskı, İstanbul: Lisans Yayıncılık, 169-190.

- Karkın, N. (2012). E-Katılım Kavramı ve Süreci: Kamu Siyasa Oluşum Sürecine Vatandaş Katılımının Olabilirliği. *Sosyoekonomi*, Cilt. 17, Sayı. 17, 41-62.
- Kaypak, Ş. (2012). Yerel Yönetimlerde Katılımcı/Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi. *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt. 8, Sayı. 17, 171-196.
- Kışlalı, A. T. (1987). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Kim, P. S. and Moon, M. J. (2003). NGOs Incubator of Participative Democracy in South Korea: Political, Voluntary, and Policy Participation. *International Journal of Public Administration*, Cilt. 26, Sayı. 5, 549-567.
- Kutlu, Ö. ve Kahraman, S. (2018a). Minimal Devlet. Ed. Y. Mamur Işıkcı ve E. Alacadağlı, *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi*, 1. Baskı, Ankara: Astana Yayınları, 547-554.
- Kutlu, Ö. ve Kahraman, S. (2018b). Yerel Yönetim Değerleri. Ed. M. Şeker, Y. Bulduklı ve B. Dılmaç, *Kurumlarda Değerler*, 1. Baskı, Konya: NEÜ Kültür Yayınları, 117-150.
- Kutlu, Ö. ve Özdemiray, S. M. (2013). Siyasi Sistemler. Ed. M. Türkkahraman ve E. Köten, *Siyaset Sosyolojisi*. 1. Baskı, İstanbul: Lisans Yayıncılık, 149-173.
- Küçükömer, İ. (1994). *Sivil Toplum Yazıları*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Maier, K. (2001). Citizen Participation in Planning: Climbing a Ladder?. *European Planning Studies*, Vol. 9, No. 6, 707-719.
- Nie, N. H., Verba, S., Converse, P. E. (1989). *Siyasal Katılma, Kamuoyu ve Oy Verme Davranışı*. Çev. İ. Turan ve T. Karamustafaoğlu, Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları.
- Pierson, C. (2014). *Modern Devlet*. Çev. N. Kutluğ ve B. Erdoğan, 2. Baskı, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Ryfman, P. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşları*. Çev. İ. Yerguz, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Sarıbay, A. Y. (1994). *Siyasal Sosyoloji*. 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2000). Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi. Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 447-461.
- Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Saylam, A., Karkın, N. and Uçar-Kocaoğlu, B. (2020). Higher Public Officials on Direct Citizen Participation in Turkey. Eds. S. Chhbra and M. Kumar, *Civic Engagement Frameworks*, USA: IGI Global, 142-170.
- Schneider, A. L. and Ingram, H. (1997). *Policy Design for Democracy*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Suver, A. (2009). Sivil Toplum Nedir?. *Türkiye’de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri*. Ed. H. Kanbolat ve H. A. Karasar, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayın, 497-498.
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *TÜBAR*, Sayı. 29, 387-401.
- Tocqueville, A. D. (2016). *Amerika’da Demokrasi*. Çev. S. Sertdemir Özdemir, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Tosun, G. E. ve Tepeciklioğlu, E. E. (2012). Sivil Toplum ve Baskı Grupları. Ed. H. Çetin, *Siyaset Bilimi*. Ankara: Orion Kitabevi, 335-372.
- Uçar Kocaoğlu, B. ve Phillips, R. (2018). Direct Public Participation in Local Government as Community Development: The Case of Turkey. Eds. S. Kenny, B. McGrath and R. Phillips, *The Routledge Handbook of Community Development*, New York, 451-464.
- Tuncel, G. (2005). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi. Ed. A. Küçük, S. Bakan ve A. Karadağ, *Türkiye’de Siyasal Hayat-II*. 1. Baskı, İstanbul: Aktüel Yayınları, 709-736.
- Zabcı, F. Ç. (2004). Yeni Liberal Politikalar ve Sivil Toplum Örgütleri: Dünya Bankasının Çizdiği Yol, *Liberal Reformlar ve Devlet Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: KİGEM Yayını.

SUMMARY

This paper intends to highlight the duties and responsibilities of the civil society with special reference to democracy, participation, accountability and governance principles. In this regard, the members of Konya Civil Society

Platform, which is the umbrella organisation uniting the NGOs operating in various fields in the province, express their positions as to the approaches they adopted and the public policies they involved, the performances they displayed, and eventually the relations among themselves. This is to be achieved through the findings of a survey conducted with the members of the NGOs in May 2018, during the Horizon Meetings. Having done so, civil society and public policy relations are evaluated. Hence the public policy is gauged through the views and the perceptions of the civil society, this consequently leads to developing public policies, or at least an occasion to find out the views expressed via civil eyes.

There are many academic studies for civil society. However, it is seen that these studies are mostly limited to the theoretical field. For this reason, it is important to identify the expectations and perceptions of civil society activists and managers from these organizations. Evaluating the relationships between the people working in these organizations between civil society and government units may bring a different perspective.

In the context of the priorities and objectives listed above, the framework of this study will be discussed through the approaches of representatives of non-governmental organizations within the Konya Civil Society Organizations Platform. Then, participation in decision making processes with the answers given to the related questionnaire questions; democratic policy administration approach will be evaluated with the goal.

The study presents a quantitative research model and a questionnaire form consisting of a total of 25 questions, including 12 open-ended questions, was used as a data collection tool. The survey consists of the questionnaires applied at the 15th Horizon Tour Meetings organized by the Konya Civil Society Organizations Platform held in Bursa between 9-13 May 2018.

Konya Civil Society Organizations Platform members were selected as the universe of the study. The survey was carried out with 83 people who participated in the meetings. In the study, the statistical distribution of the questionnaire questions is presented. It was graphed with qualitative data analysis.

The first of these findings is that they emphasized the inadequacies of civil society towards their performance levels. However, it was observed that they did not make policy suggestions as a solution at a meaningful level. However, the most important demand for performance is that non-governmental organizations can be organized more strongly in upper unions.

The second important issue in the context of the survey results is the civil society-public institutions relationship. It has been seen that there is an important acceptance that the relations between non-governmental organizations and government departments should be ensured by sharing information and interactions at certain intervals. Undoubtedly, when we think that one of the goals of participatory democracy is the development of public reasoning awareness, this situation becomes of special importance.

The third important point concerns strengthening civil society participation in public policy processes. It is argued by the relevant participants that non-

governmental organizations should share their demands and expectations by keeping the communication channels with the society strong with the government departments concerned with the policy area in question. In fact, this situation is a democratic method, and it can provide contribution and effectiveness on decision makers around the policy and sometimes equivalent level.

Non-governmental organizations continue to be a pressure factor on policy decisions in terms of both social prestige and wide organization networks in public policy decision making processes. The fact that the number of members of non-governmental organizations is important is important in terms of including different demands in policy decisions, as well as political power mechanisms should be able to accept the activities of these organizations in terms of legitimacy and democracy.

In policy making processes, determining relevant policies and establishing an agenda is a priority. At this stage, the high dynamic of a democratic and civil social organization can operate an effective and efficient process in the relevant public policy area. It should not be overlooked the increasing role of non-governmental organizations in conveying social demands and expectations to political authorities or public bureaucracy. As a matter of fact, the contribution of non-governmental organizations, which are among the informal actors in public policies, can reinforce a participatory and accountable democratic policy and administration approach. However, all of these processes are closely related to the realization of non-governmental organizations.

Borsa ve Makroekonomik Faktörler Arasındaki Etkileşim: BIST100 Örneği*

Seyfettin ÜNAL**

Göksel KARAS***

ÖZ

Çalışmanın amacı borsa ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin Türkiye özelinde incelenmesidir. Çalışma gerek kullanılan yöntem gerekse veri seti anlamında benzerlerinin bazılarında ayrılmaktadır. Çalışmada bu amaç doğrultusunda makroekonomik faktör olarak kabul edilen GSYH, döviz kuru (Dolar/TL), faiz oranı ve enflasyon ile BIST100 İndeksinin getirisi arasındaki ilişki ampirik olarak analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan çeyreklik veri seti 2003:Ç1 ve 2018:Ç3 arası kapsamaktadır. Yapılan analizlerde değişkenler arasındaki ilişkinin varlığının tespiti amacıyla eşbütünleşme testinin yanı sıra, bu ilişkinin yönünün belirlenmesi amacıyla nedensellik ve değişkenlerde meydana gelen şokların nereden kaynaklandığının tespiti amacıyla da varyans ayrıştırma testleri kullanılmıştır. Analizler sonucunda, BIST100 ile makroekonomik faktörler arasında trende kırılma modeline göre uzun dönemli eşbütünleşik ilişkiye ulaşılmıştır. Nedensellik analizine göre, BIST100 ile faiz oranı arasında çift yönlü ve anlamlı; BIST100'den GSYH'ye ve yanı sıra, BIST100, GSYH ve faiz oranından enflasyona, faiz oranından döviz kuruna, tek yönlü ve anlamlı nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Son olarak yapılan varyans ayrıştırma analizi sonuçlarına göre, çalışma kapsamında elde edilen sonuçların beklentilerle ve literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Buna göre, BIST100 ile faiz oranı ve döviz kurunun en güçlü uzun dönemli açıklayıcı ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Ulaşılan bulgular ışığında gerek yatırımcılar gerekse politika yapıcılar açısından önemli çıkarımların olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: BIST100, Makroekonomik faktörler, nedensellik, varyans ayrıştırma
JEL Sınıflandırması: C32, E44, G23

Interactions Between Stock Market and Macroeconomic Factors: The Case of BIST100

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the relationship between stock and Turkey in particular macroeconomic variables. In this study, the relationship between GDP, exchange rate (Dollar / TL), interest rate, and inflation and the return of the BIST100 Index were determined empirically for this purpose. The quarterly data set used in the study covers between 2003: Q1 and 2018: Q3. In the analysis, as well as the cointegration test which used in order to determine the existence of the relationship between the variables, the causality test were used to determine the direction of this relationship, and the variance decomposition test was used to determine where the shock caused in the variables originated. As a result of the analysis, a long-term cointegrated relationship between BIST100 and macroeconomic factors has been reached according to the break

* Bu çalışmanın ilk versiyonu 11-13 Nisan 2019 tarihlerinde Uşak'ta gerçekleştirilen 7th SCF International Conference on "The Future of the European Union and Turkey-European Union Relations" adlı Sempozyumda tam metin bildirisi olarak sunulmuş ve bildiri kitabında basılmıştır.

** Prof. Dr. Dumlupınar Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü, seyfettin.unal@dpu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-6248-4317

*** Arş. Grv. Dr. Dumlupınar Üniversitesi, İİBF Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, göksel.karas@dpu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0003-4091-1258

(Makale Gönderim Tarihi: 26.08.2020 / Yayına Kabul Tarihi: 17.03.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.786068

Makale Türü: Araştırma Makalesi

in trend model. In addition, statistically significant bidirectional causality between BIST 100 and interest rate; unidirectional causalities running from BIST100 to GDP and from BIST 100, GDP, and interest rate to inflation, interest rate to exchange rate are detected as a result of causality tests. According to the latest analysis of variance decomposition, the results obtained in the study are in line with the expectations and the literature. Accordingly, it is seen that the interest rate and exchange rate have the strongest long-term explanatory relations with BIST100. In the light of the findings, it can be said that there are important implications for both investors and policymakers.

Key Words: BIST100, Macroeconomic factors, causality, variance decomposition

JEL Classifications: C32, E44, G23

GİRİŞ

1980'lerde liberalleşme ile birlikte başlayan ve öncelikle uluslararası ticarete kendini gösteren küreselleşme olgusu hızla tüm alanlara yayılmıştır. Hemen ardından 1990'ların başında Sovyet Bloğunun dağılmasıyla süreç daha da ivme kazanmıştır. Neredeyse eş zamanlı olarak bilişim teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler, hayatın her alanında etkisini göstermiştir. Bu gelişmelerden en çok nasibini alanların başında finansal hizmetler sektörü gelmektedir. Gerek veri ve bilgiye erişme gerekse her an her yerde hızlı ve etkin işlem yapabilme imkânları sayesinde finansal hizmetler sektöründe çok hızlı gelişmeler kaydedilmiştir. Böylece, küreselleşme ile başlayıp, artan finansal entegrasyonla devam eden süreçte fon akımları hayli etkileyici hacimlere ulaşmıştır. Söz konusu sermaye akımlardan pay alma yarışında gelişmekte olan ülkeler de yer almaya çalışmaktadır. Bir tarafta kendisine portföy çeşitlendirmesinin de sağlayacağı avantajlarla yüksek getiri arayan, özellikle gelişmiş ülkelerin artan sermaye birikimi; diğer tarafta ise, yüksek getiri potansiyeline sahip gelişmekte olan ülkelerin bâkir piyasaları karşımıza çıkmaktadır.

Sermaye akımlarının bilinen iki formu doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımlarıdır. Genel kanı ve literatürdeki ampirik bulgular doğrudan yatırımların geldiği ülkeye sağladığı katkılar konusunda hayli olumludur. Diğer taraftan, portföy yatırımlarının genellikle kısa dönemli olduğu görülür ve geldiği ekonomiye faydaları ise sorgulanmaya açıktır. Hatta sıcak para olarak kabul edilen portföy yatırımlarının ani çıkışlarının bir hayli yıkıcı etkiler yaratabildiği görülmüştür. Türkiye yüksek cari açık problemi olan ve doğrudan yatırımların söz konusu açığı kapatmakta yetersiz kalması nedeniyle de sıcak para akımlarına ihtiyaç duyan bir ekonomidir. Ayrıca, hali hazırda yeterli derinliğe ulaşamamış Türkiye hisse senedi piyasasında %65-70 düzeyinde yabancı yatırımcı ağırlığı olduğu da bilinmektedir. Bu şartlar altında Türkiye hisse senedi piyasasının içsel ve dışsal gelişmelere karşı ne denli hassas olduğunu öngörmek pek de zor değildir. Dolayısıyla, yerel ekonomik ve finansal değişkenlerin hisse senedi piyasası üzerindeki etkileri sıklıkla araştırma konusu olmaktadır. Elbette, fon akımlarını etkileyen faktörler sadece yerel –aynı zamanda yerel ya da çekici olarak da adlandırılan– unsurlar değildir. Dışsal –aynı zamanda global yada itici olarak da adlandırılan– pek çok unsurun da etkili olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, oldukça fazla sayıda ve aralarında bir hayli komplike ilişkilerin söz konusu olduğu değişkenlerin etkisine maruz kalan sermaye akımlarının yönünü ve zamanını öngörmek hiç kolay olmamaktadır.

Finans literatürüne bakıldığında varlıkların getirilerindeki değişiklikleri açıklamaya yönelik iki temel yaklaşım bulunduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlar Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeli (CAPM) ve Arbitraj Fiyatlama Modeli (APM)'dir. Markowitz (1952) tarafından etkin portföy seçimine yönelik önerilen CAPM, Sharpe (1964), Mossin (1966) ve Lintner (1969) tarafından da geliştirilmiştir. CAPM modelinde, getirileri etkileyen yalnızca bir faktör ele alınmaktadır. Bu faktör de pazar faktörüdür. Bu durum piyasalarda yaşanan gelişmelere bakıldığında getirileri etkileyen diğer faktörlerin dikkate alınmamasına neden olmaktadır (Altınbaş vd., 2015: 33). Bu nedenle getirileri etkileyen faktörlerin belirlenebilmesi amacıyla daha doğru analizlerin yapılabilmesi için pazar faktörünü dikkate alan tek faktörlü modeller yerine diğer faktörleri de analize dahil eden çok faktörlü modeller geliştirilmiştir. Bu modellerden birisi Roll ve Ross (1980) tarafından geliştirilen APM'dir. APM'ye göre hisse senetlerinin getirilerinde yaşanan değişimler, makroekonomik faktörlerde gözlenen değişimlerden kaynaklanmaktadır. Makroekonomik değişkenler ise çok faktörlü bir modellemeyi sağlamakta ve CAPM'ın eksik yönünü tamamlamaktadır.

Hisse senedi fiyatları hem yurt içi hem de yurt dışı gelişmelere karşı duyarlıdır. Bu duyarlılığın oluşmasında birçok makroekonomik faktör yer almaktadır. Bu bağlamda yatırımcılar açısından hisse senetleri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı ve derecesi son derece önemli bir konu olmaktadır. Literatürde bu ilişkinin analizi ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ekonominin farklı boyutlarının yansıtılabilmesi ve hisse senetlerinde yaşanan değişimlerin açıklanabilmesi amacıyla kullanılacak makroekonomik faktörler benzer çalışmalarda farklılık gösterebilmektedir. Literatürde yer alan çalışmalarda faktörler, gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH), sanayi üretim endeksi, sabit sermaye oluşumu, işsizlik oranı, toplam tasarruflar, faiz oranı, LIBOR, enflasyon oranı, petrol ve altın fiyatları, döviz kuru ve döviz rezervleri sıklıkla kullanılmaktadır.

Çalışma kapsamında Türkiye piyasası özelinde BIST100'ün getirisinde değişime neden olan makroekonomik faktörlerin araştırılması amaçlanmaktadır. Çalışma benzerlerinin bazılarında, gerek kullanılan yöntem gerekse veri seti anlamında ayrılmaktadır. Literatürdeki bazı benzerlerini ise son verilerle güncellemek amaçlanmaktadır. Böylelikle, geçmiş çalışmalarda ulaşılan ampirik bulguların teyidi ya da olası ayrışmaların tespit ve tartışılması imkânı doğabilecektir. Çalışmada, BIST100 ile makroekonomik değişkenler olarak seçilen ve literatürde yaygın olarak kullanılan döviz kuru, faiz oranı, enflasyon ve GSYH arasındaki ilişki 2003:Q1 ve 2018:Q3 dönemi için araştırılmaktadır. Amaca yönelik olarak öncelikle Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testleri ile yapısal kırılmayı dikkate alan Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmış; ardından Gregory-Hansen eşbütünleşme analizi ve Granger nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın takip eden ikinci bölümünde literatür incelemesi bulunmakta olup; üçüncü bölümde veri ve yönteme yer verilmektedir. Analiz bulgularının yer aldığı

dördüncü bölümün ardından çalışma, sonuç ve değerlendirmenin sunulduğu beşinci bölüm ile sonlanmaktadır.

I. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Hisse senedi fiyatlarıyla belirli makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin incelendiği birçok çalışma bulunmaktadır. Nitekim Aggarwal (1981) ABD piyasasında döviz kuru ile borsa arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuştur. Fama ve Gibbons (1982) beklenen enflasyonla hisse senedi fiyatları arasında negatif ilişki bulurken, Fama (1990) hisse senedi getirilerinin çeşitliliğinin büyük bir kısmının, zamanla değişen beklenen getiriler ve ekonomik faaliyetlerin tahminleri ile açıklanabileceği sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Darrat (1990) bütçe açıkları, uzun dönem bono oranları, sanayi üretimi ve faiz oranlarındaki hareketliliğin hisse senetleri fiyatları üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Fernandez-Arias (1994) gelişmekte olan ülkelerde, dış getiri ile ülke riskine göre ayarlanan iç getiriler arasındaki arbitraj koşullarına dayalı analitik bir uluslararası portföy yatırım modeli sunmak amacıyla yapmış olduğu çalışmada, sermaye girişlerinin büyük ölçüde olumlu uluslararası faiz oranlarına bağımlı olduğu ve sermaye girişlerinin artmasının, büyük ölçüde yerel faktörlerin aksine sanayi ülkelerindeki düşük getirilerden kaynaklandığını ifade etmektedir. Cheung ve Ng (1997) Kanada, Almanya, İtalya, Japonya ve ABD gibi beş ulusal borsa endeksleri ile petrol fiyatı, reel tüketim, para arzı ve çıktı gibi makroekonomik değişkenler arasında uzun vadeli ilişki bulmuştur. Wang ve Shen (1999) Tayvan üzerinde yapmış olduğu çalışmada döviz kuru ile borsa getirileri arasında bir ilişkinin olduğunu ve liberalizasyon sürecinde döviz kurunun ve borsa getirilerinin arttığını ifade etmektedir. Muradoğlu vd. (1999) makroekonomik değişkenlerin borsa getirileri üzerindeki etkilerinin kriz öncesi, krizi sırası ve kriz sonrasında değiştiği ve faiz oranlarıyla borsa getirileri arasında negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Muradoğlu vd. (2000) Türkiye'nin de içinde bulunduğu 19 gelişmekte olan piyasada makroekonomik faktörlerle borsa getirileri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, dünya piyasaları ile bütünleşme ve borsanın büyüklüğüne bağlı olarak makroekonomik faktörler ile borsa getirileri arasında iki yönlü bir nedenselliğin bulunduğunu ifade etmektedir. Bilson vd. (2001) ise borsa getirileri üzerinde politik riskin etkisini analiz etmiştir. Buna göre, borsa getirileri ile politik risk arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Abugri (2008), dört Latin Amerika ülkesinde döviz kurları, faiz oranları, endüstriyel üretim ve para arzı gibi seçilmiş makroekonomik faktörlerin piyasa iadelerini önemli ölçüde açıklayıp açıklamayacağını araştırmaktadır. Çalışma sonucunda makroekonomik faktörlerin pazarları değişen anlam ve büyüklüklerde etkilediği bulunmuştur. Açıklın vd. (2008) İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Nedensellik testleri sonucunda, makroekonomik değişkenlerden GSYİH, döviz kuru ve cari işlemler dengesindeki değişiklikler ile İMKB endeksi arasında tek yönlü ilişki bulunmuştur. Çalışmada beklentilerin aksine, borsa endeksindeki değişiklikler faiz oranlarını etkilemektedir. Tangjitprom (2012), makroekonomik değişkenlerin bazı

gecikmeler için ayarlama yaptıktan sonra hisse senedi getirisini önemli ölçüde açıklayabileceğini ortaya koymaktadır. Pramod-Kumar ve Puja (2012), borsa ile makroekonomik faktörler arasındaki ilişkinin yeniden incelenmesinin yatırımcılar için uygun ve gerekli olacağını belirtmektedir. Yatırımcılar, makroekonomik değişkenler ile hisse senedi piyasası arasındaki ilişkiden haberdar olmalı ve böylece daha ihtiyatlı ve verimli yatırımlar yapabilmelidir. Shafana (2014), Sri Lanka'da Telekom sektörü dışındaki tüm sektörel endekslerin değişkenliğini açıklamak için döviz kuru, faiz oranı ve enflasyon oranının standart değişkenler olduğunu göstermiştir. Barakat vd. (2016), Mısır ve Tunus'taki makroekonomik faktörler ile borsa arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Piyasa endeksi ile faiz oranı, tüketici fiyat endeksi, döviz kuru ve para arzı arasında nedensel bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Yeşildağ (2016) Arbitraj Fiyatlama Modeli ile makroekonomik faktörlerin Borsa İstanbul'da mevcut olan endekslerin getirileri üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmada, endeks getirilerinin tümünün piyasa faiz oranlarına duyarlı oldukları ayrıca, M2 para arzı, enflasyon oranı, ihracatın ithalatı karşılama oranı, kapasite kullanım oranları ve altın fiyatlarının, hisse senedi endeks getirilerini belirlemede etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sutrisno (2017) Endonezya özelinde makroekonomik faktörler ile sektörel endeksler arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Buna göre, faiz oranının, enflasyon oranının ve döviz kurunun aynı anda Endonezya'daki sektör endeksleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Alper ve Kara (2017) Türkiye'de hisse senede getirileri ile makroekonomik faktörler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, reel hisse senedi getirilerinin çoğunlukla kendi gecikmeli değerlerinden etkilendiği ve makroekonomik faktörlerin etkisinin oldukça sınırlı kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Sadeghzadeh ve Elmas (2018) BIST özelinde makroekonomik faktörlerin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Yapılan analizler sonucunda BIST'de hisse senedi getirilerini en çok etkileyen makroekonomik faktörlerin; VIX korku endeksi, tüketici güven endeksi ve BIST işlem miktarı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şekeroğlu vd. (2019) BIST özelinde makroekonomik faktörlerden enflasyon ve dış ticaret açığının hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Yapılan analizler sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünlük bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalar, makroekonomik değişkenlerin borsa performansını açıklayabileceği sonucuna varmıştır. Bazı makroekonomik değişkenlerin etkisi bir piyasadan diğerine ve bir dönemden diğerine farklılık gösterebilir. Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında genelde zaman dilimi daha eski tarihe dayanmaktadır. Bu açıdan çalışmanın, 2018 yılını kapsamı nedeniyle ve özellikle de 2018 yılında Türkiye'nin de içinde bulunduğu ticaret savaşları ve kur saldırısının etkilerinin görülmesi açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

II. VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışma, BIST100 ile döviz kuru, faiz oranı, enflasyon ve GSYH arasındaki ilişkiyi incelemektedir. BIST100 veri seti Borsa İstanbul'dan diğer değişkenlere ait veri seti ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Veri seti 2003'ün ilk çeyreğinden 2018'in üçüncü çeyreğine kadar

devam etmektedir. İktisat literatüründe, ulusal ve küresel makroekonomik göstergeler ile hisse senedi piyasası getirileri arasındaki etkileşimler, çeşitli ekonometrik modeller kullanılarak incelenmiştir (örneğin, bkz. Kwon & Shin, 1999; Bilson vd., 2001; Abugri, 2008). Bu çalışma, Türkiye'deki makroekonomik değişkenler ile BIST100 getirileri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Literatürde makroekonomik göstergeler, borsa getirilerindeki değişikliklerin açıklayıcısı olarak kullanılmaktadır. Buradan hareketle, çalışmada kullanılacak ekonometrik model aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

$$BIST100_t = \beta_0 + \beta_1 EXC_t + \beta_2 INT_t + \beta_3 INF_t + \beta_4 GDP_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Modelde BIST100 Borsa İstanbul endeksini, EXC döviz kurunu, INT faiz oranını, INF enflasyonu ve GDP Gayrisafi Yurtiçi Hasılayı ifade etmektedir. Ekonometrik analizler yardımıyla, borsa getirileri ile döviz kuru, faiz oranı, enflasyon ve GSYİH arasındaki ilişki ve yönü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Geske ve Roll (1983)'e göre modelde kullanılan makroekonomik göstergeler arasında yer alan döviz kurlarının, ticaretin etkisiyle hisse senedi fiyatlarını etkilediği gösterilmiştir. Bununla birlikte, Fama ve Schwert (1977) ve Geske ve Roll (1983)'ün yapmış olduğu çalışmalarında hisse senedi getirileri ve enflasyon arasındaki ilişki oldukça tartışmalıdır. Yapılan ampirik araştırmalara bakıldığında, ağırlıklı olarak hisse senedi getirileri ve enflasyon arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Chen vd. (1986) tarafından yapılan çalışmada, enflasyonda bir artışın, borsa değerlemesinde kullanılan iskonto oranlarını yükselteceği tahmin edilmiştir. Artan iskonto oranının etkisi, yalnızca firmaların nakit akışlarının aynı oranda artması durumunda toplam olarak sınırlanabilmektedir. Diğer yandan, sözleşmelerin nominal olması ve buna göre düzeltilememesi durumunda etki olumsuz olacaktır. Dolayısıyla, bu bağlamda, nominal faiz oranlarının hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisinin de olumsuz olması beklenmektedir. Fama (1990)'ya göre de reel iktisadi faaliyetin seviyesinin, piyasa öncesi nakit akışları üzerinde olumlu bir etkisinin olması ve dolayısıyla hisse senedi fiyatlarını aynı yönde etkilemesi beklenmektedir.

Çalışmada öncelikle, logaritması alınan BIST100, EXC, INT, INF ve GDP değişkenlerin durağanlıkları, ADF ve KPSS birim kök testleri kullanılarak sınanmıştır. Ardından yapısal kırılmaları dikkate alan Zivot-Andrews (1992) yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmıştır. Birim kök testinden sonra analizde kullanılan değişkenler arasında ilişkinin var olup olmadığının analizi için Gregory-Hansen (1996) yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi uygulanmış, sonrasında tespit edilen ilişkinin yönünün belirlenmesi amacıyla Granger nedensellik analizi yapılmış ve ardından değişkenlerde meydana gelen şokların etkilerinin incelenmesi için varyans ayrıştırma analizi yapılmıştır.

III. AMPİRİK BULGULAR

Metodoloji bölümünde bahsi geçen analizlerin sonucundaki bulgulara aşağıda yer verilmektedir. Buna göre, öncelikle durağanlık analizi sonuçları; ardından eşbütünleşme analizi sonuçları sunulmuştur. Daha sonra, nedensellik ve son olarak ise varyans ayrıştırma analizi bulguları incelenmiştir.

A. Durağanlık Analizi

Ekonometrik analizlerde değişkenlerin zaman serileri olması durumunda serilerin aynı derecede durağan olup olmadıkları önemlidir. Çünkü analizde kullanılan serilerin aynı derecede durağan olmaması durumunda seriler arasında kurulacak regresyon modellerinde sahte regresyon sorunu ortaya çıkabilmektedir (Gujarati ve Porter, 2012: 748). Bu nedenle analize öncelikli olarak analizde kullanılacak serilerin durağanlığının test edilmesiyle başlanmıştır.

Serilerin varyanslarının küçültülebilmesi amacıyla öncelikle doğal logaritmaları alınmıştır. Ardından bu değişkenlerin durağanlıklarının tespiti için genel kullanıma sahip olduğundan dolayı ADF ve KPSS birim kök testleri uygulanmıştır. ADF ve KPSS birim kök testi sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: ADF ve KPSS Birim Kök Testi Sonuçları

Model	ADF		KPSS			
	t-istatistik*	p	test istatistiği**	%1	%5	%10
LNBIST100	-1.7091(3)	0.4216	0.9499(6)	0.739	0.463	0.347
LNEXC	-1.0118(1)	0.7440	0.7660(5)	0.739	0.463	0.347
LNGDP	0.5955(6)	0.9884	1.0146(6)	0.739	0.463	0.347
LNINF	2.3739(8)	1.0000	1.0275(6)	0.739	0.463	0.347
LNINT	-2.5724(1)	0.1041	0.8960(3)	0.739	0.463	0.347
Sabitli Model						
Δ LNBIST100	-5.9928(1)	0.0000	0.3700(2)	0.739	0.463	0.347
Δ LNEXC	-10.0339(0)	0.0000	0.1983(3)	0.739	0.463	0.347
Δ LNGDP	-3.1267(3)	0.0300	0.1419(12)	0.739	0.463	0.347
Δ LNINF	-5.6282(0)	0.0000	0.3976(3)	0.739	0.463	0.347
Δ LNINT	-4.4055(0)	0.0007	0.3292(8)	0.739	0.463	0.347
Sabitli Trendli Model						
LNBIST100	-2.6799(3)	0.2485	0.2034(3)	0.216	0.146	0.119
LNEXC	-0.5609(9)	0.9773	0.2390(5)	0.216	0.146	0.119
LNGDP	-1.8408(10)	0.6704	0.3166(0)	0.216	0.146	0.119
LNINF	-0.2920(8)	0.9890	0.2357(5)	0.216	0.146	0.119
LNINT	-1.0645(1)	0.9265	0.2604(5)	0.216	0.146	0.119
Δ LNBIST100	-6.2888(1)	0.0000	0.0860(1)	0.216	0.146	0.119
Δ LNEXC	-4.5454(8)	0.0032	0.0673(5)	0.216	0.146	0.119
Δ LNGDP	-3.8672(5)	0.0201	0.0889(4)	0.216	0.146	0.119
Δ LNINF	-5.9481(0)	0.0000	0.1459(6)	0.216	0.146	0.119
Δ LNINT	-5.4259(0)	0.0002	0.0638(2)	0.216	0.146	0.119

Not: *ADF birim kök testinde t-istatistik değerlerinin yanında parantez içinde yer alan değerler Akaike Bilgi Kriteri tarafından otomatik olarak belirlenen gecikme sayılarını göstermektedir.

**KPSS birim kök testinde test istatistik değerlerinin yanında parantez içinde yer alan değerler bandwidth değerleri olup, Newey-West kriteri tarafından belirlenen değerlerdir.

Tablo 1’de ADF ve KPSS birim kök testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre analizde kullanılacak tüm değişkenler düzey değerlerinde durağan değildir. Serilerin durağanlaştırılabilmesi için sonraki aşamada serilerin birinci dereceden farkları alınmış ve tekrar analiz edilmiştir. Birinci dereceden farkları alınarak yapılan birim kök testi sonuçlarına göre, değişkenlerinin $I(1)$ ’de durağanlaştığı görülmektedir.

ADF ve KPSS testleri serilerde belirli dönemlerde meydana gelen kırılmaları dikkate almamaktadır. Bu testlerin yanı sıra değişkenler arasında

yapılacak olan tahminde ilgili dönemlerde meydana gelen bir yapısal kırılmanın etkisinin belirlenmesi amacıyla Zivot-Andrews (1992) yapısal kırılmalı birim kök testi kullanılmıştır. Zivot ve Andrews (1992) kırılmayı içsel olarak algılamaktadır. Yani kırılmanın zamanının bilinmediği varsayılmaktadır (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 445). Zivot-Andrews birim kök testi 3 modele dayalı olarak yapılmaktadır (Zivot ve Andrews, 1992: 253-254). Model A, sabitte kırılmayı; Model B, trendde kırılmayı ve Model C ise hem sabit hem de trendde kırılmayı modellemektedir. Buna göre, çalışma kapsamında yapılan Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi sonuçları Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2: Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Model	Gecikme Sayısı	Kırılma Tarihi	Test İst.	Kritik Değerler		
					1%	5%	10%
LNBIST100_SA	A	3	2014Q3	-3.186	-5.34	-4.93	-4.58
	C	3	2007Q4	-4.084	-5.57	-5.08	-4.82
LNEXC_SA	A	1	2016Q3	-3.799	-5.34	-4.93	-4.58
	C	1	2016Q2	-5.006	-5.57	-5.08	-4.82
LNINT_SA	A	1	2009Q1	-3.491	-5.34	-4.93	-4.58
	C	1	2013Q3	-3.566	-5.57	-5.08	-4.82
LNINF_SA	A	2	2014Q4	0.227	-5.34	-4.93	-4.58
	C	2	2016Q2	-1.954	-5.57	-5.08	-4.82
LNGDP_SA	A	4	2008Q3	-5.181	-5.34	-4.93	-4.58
	C	4	2008Q3	-4.859	-5.57	-5.08	-4.82

Tablo 2’de Model A serilerin sabitte kırılmayı, Model C ise sabit ve trendde kırılmayı göstermektedir. Tablo 2’de yer alan analiz sonuçlarına göre; her iki model için de test istatistiğinin mutlak değerlerinin GSYH dışında, kritik değerden küçük olması nedeniyle GSYH dışındaki değişkenler durağan değildir, yani seriler birim kök içermektedir. Bundan dolayı her iki modele göre de bahsi geçen kırılma tarihleri ile yapısal kırılmalı birim kök temel hipotezi kabul edilmektedir. Bu sonuçlar ADF ve KPSS testlerinden elde edilen sonuçları desteklemektedir.

B. Eşbütünleşme Analizi

Gregory ve Hansen (1996) yapmış oldukları çalışmada değişkenler arasındaki eşbütünleşik ilişkinin tespitinde tek yapısal kırılmayı dikkate alan bir test geliştirmiştir. Buna göre yapısal kırılmalar önsel olarak değil, içsel olarak belirlenmektedir. Yapısal kırılmanın varlığına izin veren Gregory-Hansen Eşbütünleşme Testinde sabitte, trendde ve rejimde meydana gelen değişmeye göre üç farklı model aracılığıyla değişkenler arasındaki uzun dönemli eşbütünleşik ilişki araştırılabilmektedir (Gregory ve Hansen, 1996: 102-103).

Bu üç model için Phillips test istatistikleri (Zt ve Za) ile ADF test istatistiği (ADF) hesaplanmaktadır. Bu test istatistiklerinin minimum olduğu tarih eşbütünleşme testinin uygun kırılma tarihini göstermektedir. Bu testte hesaplanan test istatistiklerinin anlamlı olup olmadıklarının karar verilebilmesi için Gregory ve

Hansen (1996)'in çalışmalarında yer verdikleri kritik değerler ile karşılaştırılmaktadır. Analiz sonucunda elde edilen test değerlerinin kritik değerlerden büyük olması durumunda yapısal kırılmayla birlikte seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Öztürk vd., 2013: 68). Tablo 3'te Gregory-Hansen eşbütünleşme testi sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 3: Gregory-Hansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Model	Kırılma Dönemi	ADF İstatistiği	Kritik Değerler		
			1%	5%	10%
Model 1: Sabitte Kırılma	2008Q3	-4.33	-6.05	-5.56	-5.31
Model 2: Trendde Kırılma	2008Q1	-5.83	-6.36	-5.83	-5.59
Model 3: Rejimde Kırılma	2008Q1	-6.15	-6.92	-6.41	-6.17

Not: Kritik değerler Gregory ve Hansen (1996: 109)'dan alınmıştır. Gecikme sayıları Akaike Bilgi Kriteri tarafından 0 (sıfır) olarak seçilmiştir.

Tablo 3'te yer alan sonuçlara göre, Model 1 ve Model 3'e göre değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı, Model 2'de ise 0.05 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla değişkenler arasındaki eşbütünleşik ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılabilir.

C. Nedensellik Analizi

Eşbütünleşme analizi ile yukarıda da bahsedildiği üzere değişkenler arasındaki eşbütünleşik ilişki analiz edilmektedir. Yapılan analiz sonucunda modelde yer alan değişkenler arasında eşbütünleşik ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ardından bu ilişkinin yönünün tespit edilmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla da nedensellik analizinin yapılması gerekmektedir. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti amacıyla Granger (1986) tarafından geliştirilen Granger nedensellik testiyle, değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin var olup olmadığının ve ilişkinin yönü belirlenebilmektedir (Barışık ve Demircioğlu, 2006: 76). Granger nedensellik testi değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkiyi gösterirken, hata düzeltme modeli sonucu elde edilen bulgular ise değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi göstermektedir. Nedensellik analizi yapılırken tüm değişkenlerin durağan olduğu birinci farkları analize dahil edilmiştir. Tablo 4'te kısa dönem nedenselliği gösteren Granger nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4: Granger Nedensellik ve Hata Düzeltme Modeli Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Ki-Kare İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
BIST100	Döviz Kuru	4,184	3	0,242
	GSYH	4,509	3	0,212
	Enflasyon	3,086	3	0,379
	Faiz Oranı	4,709	3	0,194
Döviz Kuru	BIST100	3,420	3	0,331
	GSYH	1,847	3	0,605
	Enflasyon	0,327	3	0,955
	Faiz Oranı	3,844	3	0,279
GSYH	BIST100	10,721	3	0,013**
	Döviz Kuru	2,031	3	0,566
	Enflasyon	2,565	3	0,464
	Faiz Oranı	7,296	3	0,063***
Enflasyon	BIST100	9,360	3	0,025**

	Döviz Kuru	0,685	3	0,877
	GSYH	25,010	3	0,000*
	Faiz Oranı	14,314	3	0,003*
Faiz Oranı	BIST100	11,158	3	0,011**
	Döviz Kuru	1,954	3	0,582
	GSYH	2,057	3	0,561
	Enflasyon	2,943	3	0,401

*Not: * %1, ** %5 ve *** %10 anlamlılık düzeyinde Granger nedensellik ilişkisinin bulunduğu göstermektedir.*

Tablo 4'te yer alan sonuçlara göre GSYH ve faiz oranından enflasyona %1 anlamlılık düzeyinde, BIST100'den GSYH, enflasyon ve faiz oranına kısa dönemli tek yönlü %5 anlamlılık düzeyinde nedensellik bulunurken, faiz oranından GSYH'ye kısa dönemli tek yönlü %10 anlamlılık düzeyinde nedensellik bulunmuştur.

D. Varyans Ayrıştırma Analizi

VAR modeli sonucunda elde edilen varyans ayrıştırma analizi, bir değişkenin kendi şoklarından kaynaklanan değişimler ile diğer değişkenlerin şoklarından kaynaklanan değişimlerin oranını göstermektedir (Enders, 1995: 311). Varyans ayrıştırma analizi, bir değişkendeki değişimin yüzde kaçının kendi gecikmeleri ve yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını araştırmaktadır (Tarı, 2015: 469).

Tablo 5: Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları

Dönem	BIST100	BIST100'ün Varyans Ayrıştırması			
		EXC	GDP	INF	INT
1	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	98.89082	0.019940	0.204197	0.363366	0.521679
3	95.03780	0.022186	0.545647	3.856446	0.537921
4	92.65388	0.020069	0.861171	3.955503	2.509376
5	91.50213	0.481462	1.494681	4.031778	2.489952
6	87.78311	2.447508	1.750167	4.323128	3.696083
7	82.62794	4.821608	1.644257	4.030227	6.875971
8	72.48064	9.429447	1.654401	3.744780	12.69073
9	61.77559	15.27753	1.414812	3.361046	18.17102
10	54.11916	20.01804	1.163106	3.097099	21.60259

Dönem	BIST100	Döviz Kurunun Varyans Ayrıştırması			
		EXC	GDP	INF	INT
1	3.592617	96.40738	0.000000	0.000000	0.000000
2	2.711968	96.29021	0.115013	0.000115	0.882693
3	3.906022	95.06493	0.137909	0.010373	0.880764
4	5.459223	92.65637	0.477575	0.482450	0.924384
5	7.131693	90.01540	0.446217	1.430166	0.976528
6	9.345649	87.34366	0.357877	1.414653	1.538158
7	11.05430	84.85125	0.314378	1.627053	2.153024
8	11.91483	82.71406	0.261208	1.892258	3.217642
9	13.03615	80.91831	0.225483	2.218082	3.601971
10	14.49248	78.92083	0.219864	2.476916	3.889915

GSYH'nin Varyans Ayrıştırması					
Dönem	BIST100	EXC	GDP	INF	INT
1	4.867932	0.227238	94.90483	0.000000	0.000000
2	6.056664	5.516438	84.83203	3.585656	0.009215
3	19.04850	7.459198	66.15368	5.912093	1.426529
4	27.07324	11.21060	55.45860	5.055756	1.201800
5	22.48990	12.54875	58.59095	5.080197	1.290199
6	21.98842	13.76545	58.64169	4.177770	1.426678
7	26.52120	14.33852	51.31156	4.503031	3.325693
8	28.04214	15.43310	48.83973	4.271909	3.413116
9	24.42399	15.80372	52.22390	4.479269	3.069117
10	23.30846	16.56068	53.25980	4.084029	2.787035

Enflasyonun Varyans Ayrıştırması					
Dönem	BIST100	EXC	GDP	INF	INT
1	2.096158	4.557613	6.256622	87.08961	0.000000
2	3.509577	13.30427	2.999817	74.04899	6.137349
3	8.816442	16.98681	1.809379	66.61802	5.769344
4	20.77668	20.37496	1.353235	52.50381	4.991309
5	35.49973	20.66006	1.618377	38.90048	3.321351
6	44.04382	22.10711	1.221432	30.16330	2.464342
7	48.19528	24.01392	1.034638	24.33704	2.419126
8	50.34296	25.59724	0.880632	20.08798	3.091183
9	52.00343	26.93332	0.704955	16.75163	3.606658
10	53.21591	28.29076	0.592245	14.10023	3.800849

Faiz Oranının Varyans Ayrıştırması					
Dönem	BIST100	EXC	GDP	INF	INT
1	0.682012	5.714577	11.33083	4.388658	77.88392
2	2.421707	3.151036	14.87929	3.135273	76.41269
3	2.390594	2.044764	14.20247	2.256602	79.10557
4	2.643017	3.602211	13.00390	1.987810	78.76306
5	8.187477	5.472856	11.58684	1.899345	72.85349
6	13.25382	6.543732	9.988581	1.745544	68.46833
7	16.05636	7.743054	8.841415	1.759213	65.59996
8	17.90008	8.875381	8.223041	1.966947	63.03455
9	19.39880	10.23008	7.850304	2.260007	60.26080
10	21.06762	11.51018	7.288156	2.524664	57.60938

Varyans ayrıştırma sonuçlarının yer aldığı Tablo 5'e göre, birinci dönemde BIST100'de meydana gelen şokların %100'ü kendisinden kaynaklanırken, on dönem sonra BIST100'de meydana gelen şokların %54.12'si kendisinden, %21.60'ı faiz oranından, %20.02'si döviz kurundan, %3.10'u enflasyondan ve %1.16'sı ise GSYH'den kaynaklanmaktadır. Yani BIST100 ile faiz oranı ve döviz kuru arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu da döviz kuru ve faiz oranından meydana gelecek bir değişimin BIST100'ü etkileyeceği şekilde yorumlanabilmektedir.

Döviz kuru açısından varyans ayrıştırma analizi sonuçlarına göre, birinci dönemde döviz kurunda meydana gelen şokların %96.41'i kendisinden, %3.59'u ise BIST100'den kaynaklanırken, on dönem sonra döviz kurunda meydana gelen şokların %78.92'si kendisinden, %14.49'u BIST100'den, %3.89'u faiz oranından, %2.48'i enflasyondan ve %0.22'si ise GSYH'den kaynaklanmaktadır. Buna göre döviz kuru ile BIST100 arasında güçlü bir ilişkin varlığından söz edilebilir. GSYH açısından varyans ayrıştırma sonuçlarına göre, birinci dönemde GSYH'de meydana gelen şokların %94.91'i kendisinden, %4.87'si BIST100'den ve %0.22'si döviz kurundan kaynaklanırken, on dönem sonra GSYH'de meydana gelen şokların %53.26'sı kendisinden, %23.31'i BIST100'den, %16.56'sı döviz kurundan, %4.08'i enflasyondan ve %2.79'u faiz oranından kaynaklanmaktadır. Yani GSYH ile BIST100 ve döviz kuru arasında diğer değişkenlere nispeten daha güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Enflasyon açısından varyans ayrıştırma sonuçlarına göre, birinci dönemde enflasyonda meydana gelen şokların %87.09'u kendisinden, %6.26'sı GSYH'den, %4.56'sı döviz kurundan ve %2.10'u BIST100'den kaynaklanırken, on dönem sonra enflasyonda meydana gelen şokların %14.10'u kendisinden, %53.22'si BIST100'den, %28.29'u döviz kurundan, %3.80'i faiz oranından ve %0.59'u GSYH'den kaynaklanmaktadır. Buna göre enflasyon ile BIST100 ve döviz kuru arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. BIST100 ve döviz kurunda meydana gelecek değişimler enflasyon üzerinde oldukça güçlü bir etki yaratabilmektedir. Faiz oranı açısından varyans ayrıştırma sonuçlarına göre ise birinci dönemde faiz oranında meydana gelen şokların %77.88'i kendisinden, %11.33'ü GSYH'den, %5.72'si döviz kurundan, %4.39'u enflasyondan ve %0.68'i ise BIST100'den kaynaklanırken, on dönem sonra faiz oranında meydana gelen şokların %57.61'i kendisinden, %21.07'si BIST100'den, %11.51'i döviz kurundan, %7.29'u GSYH'den ve %2.53'ü enflasyondan kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

1980'li yıllarda liberalleşme ve küreselleşme ile başlayıp, artan finansal entegrasyonla devam eden süreçte sermaye akımları hayli etkileyici boyutlara ulaşmıştır. Gelişmekte olan ülkeler fon akımlardan pay alma yarışında yer almaya çabasıdadır. Bir yanda portföy çeşitlendirmesinin de sağlayacağı avantajlarla yüksek getiri peşinde olan ve giderek artan sermaye birikimi; diğer yanda ise, yüksek getiri potansiyeline sahip gelişmekte olan ülkelerin cazip piyasaları karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu piyasalardan birisi olarak Türkiye'de gerek yüksek cari açık problemi gerekse bu açığın kapatılmasında yetersiz kalınması nedeniyle sıcak para akımlarına olan ihtiyaç yüksektir.

Çalışma kapsamında Türkiye piyasasında BIST100'ün getirisinde değişime neden olan makroekonomik faktörlerin araştırılması amaçlanmaktadır. Çalışma, kullanılan yöntem ya da veri seti anlamında benzer çalışmaların bazılarından ayrılmaktadır. Yanı sıra, literatürdeki bazı benzerlerini ise son verilerle güncelleme amacı güdülmüştür. Böylece, daha önceki çalışmalarda ulaşılan bulguların bir doğrulaması veya varsa ayrışmaların tespit ve tartışılması imkânı doğabilecektir. BIST100 üzerinden hisse senedi getirisi ile makroekonomik

değişkenler olarak seçilen ve literatürde sıklıkla başvurulan GSYH, döviz kuru, faiz oranı ve enflasyon arasındaki ilişki 2003:Q1 ve 2018:Q3 dönemi için araştırılmaktadır. Bu amaçla, önce ADF ve KPSS birim kök testleri ile Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmış; daha sonra Gregory-Hansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik analizleri yürütülmüştür. Ampirik bulgular, BIST100 ile makroekonomik faktörler arasında yapısal kırılmalar varlığında trendde kırılma modeline göre uzun dönemli eşbütünleşik ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Yanı sıra, kısa dönemli olarak GSYH, faiz oranı ve BIST100'den enflasyona, BIST100'den GSYH ve faiz oranına ve faiz oranından GSYH'ye tek yönlü ve anlamlı nedenselliğin, uzun dönemli olarak ise BIST100 ile döviz kuru arasında çift yönlü nedenselliğin varlığına işaret etmektedir. Varyans ayrıştırma analizi sonuçlarına göre çalışma kapsamında elde edilen sonuçların beklentilerle ve literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Buna göre, BIST100 ile faiz oranı ve döviz kurunun en güçlü uzun dönemli açıklayıcı ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Ulaşılan bulgular ışığında gerek yatırımcılar gerekse politika yapıcılar açısından önemli çıkarımların olduğu söylenebilir. Yatırımcılar açısından ekonomik risk faktörlerinin değişken önemine odaklanarak bireysel piyasalardaki portföy performanslarının iyileştirebilmesinde etkili olabileceğini göstermektedir. Politika yapıcılar açısından ise, cari açığın kapatılmasında ve ülkeye yabancı sermaye girişinde son derece etkili olan hisse senedi piyasasının döviz kuru ve faiz oranı gibi makroekonomik değişkenler ile güçlü bir ilişkiye sahip olduğundan hareketle, makroekonomik değişkenler ile ilgili yapılacak bir düzenleme hisse senedi piyasası üzerinde etkili olacaktır. Dolayısıyla, makroekonomik değişkenlerde istikrarı sağlamaya dönük politikalar daha çok yatırımcının yurt içine çekilmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abugri, B.A. (2008). Empirical relationship between macroeconomic volatility and stock returns: Evidence from Latin American markets. *International Review of Financial Analysis*, 17(2), 396-410.
- Açıkalın, S., Aktaş, R. ve Ünal, S. (2008). Relationships between stock markets and macroeconomic variables: an empirical analysis of the Istanbul Stock Exchange. *Investment Management and Financial Innovations*, 5(1), 8-16.
- Aggarwal, R. (1981). Exchange Rates and Stock Prices, A Study of the US Capital Markets under Floating Exchange Rates. *Akron Business and Economic Review*, 12(4), 7-12.
- Alper, D. ve Kara, E. (2017). Borsa İstanbul'da Hisse Senedi Getirilerini Etkileyen Makroekonomik Faktörler: BİST Sınai Endeksi Üzerine Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 713-730.

- Altınbaş, H., Kutay, N. ve Akkaya, C. (2015). Makroekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Piyasaları Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 30-49.
- Barakat, M. R., Elgazzar, S.H. ve Hanafy, K.M. (2016). Impact of Macroeconomic Variables on Stock Markets: Evidence from Emerging Markets. *International Journal of Economics and Finance*, 8(1), 195-207.
- Barışık, S. ve Demircioğlu, E. (2006). Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001). *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 71-84.
- Bilson, C.M., Brailsford, T.J. ve Hooper, V.J. (2001). The Explanatory Power Of Political Risk in Emerging Markets. (The Australian National University, Working Paper Series in Finance 99-04).
- Chen N.F., Roll, R. ve Ross., S.A. (1986). Economic Forces and the Stock Market, *Journal of Business*, 59, 383-403.
- Cheung, Y.W. ve Ng, L.K. (1997). International evidence on the stock market and aggregate economic activity. *Journal of Empirical Finance*, 5(1998), 281–296.
- Darrat, A.F. (1990). Stock Returns, Money and Fiscal Policy. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 25(3), 387-398.
- Enders, W. (1995). Applied Econometric Time Series. New York: Iowa State University.
- Fama E. F. (1990). Stock Returns, Expected Returns and Real Activity. *The Journal of Finance*, 45(4), 1089-1108.
- Fama, E. F. ve Gibbons, M.R. (1982). Inflation, Real Returns and Capital Investment. *Journal of Monetary Economics*, 9(1982), 297-323.
- Fama E. F. ve Schwert, G.W. (1977). Asset Returns and Inflation, *Journal of Financial Economics*, 5, 115-46.
- Fernandez-Arias, E. (1994). The New Wave of Private Capital Inflows: Push or Pull?. (The World Bank International Economics Department, Policy Research Working Paper, No. 1312).
- Geske R. ve Roll, R. (1983). The Fiscal and Monetary Linkage Between Stock Returns and Inflation, *Journal of Finance*, 38, 7-33.
- Gregory, A. W. ve Hansen, B. E. (1996). Residual-Based Tests for Cointegration in Models With Regime Shifts, *Journal of Econometrics*, 70, 99-126.
- Gujarati, D.N. ve Porter, D.C. (2012). Temel Ekonometri (Çev: Ü. Şenesen, G.G. Şenesen), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Kwon, C.S. ve Shin, T.S. (1999). Cointegration and causality between macroeconomic variables and stock market returns. *Global Finance Journal*, 10, 71-81.
- Lintner, J. (1969). The Valuation of Risk Assets and the Selection of Risky Investments in Stock Portfolios and Capital Budgets: A Reply. *The Review of Economics and Statistics*, 51(2), 222–224.
- Markowitz, H. (1952). Portfolio Selection. *The Journal of Finance*, 7(1), 77–91.
- Mossin, J. (1966). Equilibrium in a Capital Asset Market. *Econometrica, Journal of the Econometric Society*, 34(4), 768–783.
- Muradoğlu G., Berument, H. ve Metin, K. (1999). Financial crisis and changes in determinants of risk and return: An empirical investigation of an emerging market (ISE). *Multinational Finance Journal*, 3(4), 223-252.
- Muradoğlu G., Taskin, F. ve Bigan, I. (2000). Causality between stock returns and macroeconomic variables in emerging markets. *Russian & East European Finance and Trade*, 36(6), 33-53.
- Öztürk, M. B., Kurt Gümüş, G., Taşkın, F. D. ve Çağlı, E. Ç. (2013). Petrol ve Doğalgaz Fiyatları İle İmalat ve Kimya-Petrol-Plastik Sektörlerinin Endeksleri Arasındaki İlişki, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 64-74.
- Pramod-Kumar, N. ve Puja, P. (2012). The impact of macroeconomic fundamentals on stock prices revisited: An evidence from Indian data. *Eurasian Journal of Business and Economics*, 5(10), 25-44.

- Roll, R., ve Ross, S. A. (1980). An Empirical Investigation of the Arbitrage Pricing Theory. *The Journal of Finance*, 35(5), 1073–1103.
- Sevüktekin, M. ve Çınar, M. (2014). Ekonometrik Zaman Serileri Analizi, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Sadeghzadeh, K. ve Elmas, B. (2018). Makroekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Getirilerine Etkilerinin BIST’de Araştırılması, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 2018(Ekim), 205-230.
- Shafana, M. (2014). Macroeconomic variables effect on financial sector performance in Emerging Sri Lankan Stock Market. *International Journal of Science and Research*, 3(10), 227-231.
- Sharpe, W. F. (1964). Capital Asset Prices: A Theory Of Market Equilibrium Under Conditions Of Risk. *The Journal of Finance*, 19(3), 425–442.
- Sutrisno, B. (2017). Macroeconomic Variables and Sectoral Indices: Case in The Indonesian Stock Exchange. *Etikonomi*, 16(1), 71-80.
- Şekeroğlu, G., Uçan, O. ve Acar, M. (2019). Enflasyon Ve Dış Ticaret Açığının Borsa Endeks Getirileri Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul 100 Endeksinde Bir Uygulama, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 82, 221-234.
- Tangjitprom, N. (2012). Macroeconomic Factors of Emerging Stock Market: The Evidence from Thailand. *International Journal of Financial Research*, 3(2), 105-114.
- Tarı, R. (2015). *Ekonometri*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Yeşilıdağ, E. (2016). Makroekonomik Faktörlerin Borsa İstanbul’daki Endeks Getirilerine Etkisinin Arbitraj Fiyatlama Modeli İle Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, CİEP Özel Sayısı, 51-76.
- Wang, L.R. ve Shen, C.H. (1999). Do Foreign Investments Affect Foreign Exchange and Stock Markets – The Case of Taiwan. *Applied Economics*, 31, 1303-1314.
- Zivot, E. ve Andrews, D. W. K. (1992). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business Economic Statistics*, 10, 251-270.

SUMMARY

The two known forms of capital flows are direct investments and portfolio investments. The general opinion and empirical findings in the literature are quite positive about the contribution of direct investments to the country of origin. On the other hand, portfolio investments are generally seen to be short-term and their benefits to the economy they come from are questionable. In fact, the sudden outflows of portfolio investments, which are considered hot money, can have quite devastating effects. Turkey, which is a high current account deficit and an economy in need due to hot money flows remain insufficient to cover the deficit question of direct investments. Also, not already deep enough to reach the weight of foreign investors in Turkey's stock market is known that at the level of 65-70%. Under these circumstances, how Turkey against internal and external development of the stock market is not too difficult to predict precisely that. Therefore, the effects of local economic and financial variables on the stock market are frequently investigated. Of course, the factors that affect fund flows are not only local - also called local or attractive - factors. Many external factors - also called global or repulsive - are known to be effective. Therefore, it is not easy to predict the direction and time of capital flows, which are subject to the influence of a large number of variables, including highly complex relationships. Hence study aims to examine the relationship between macroeconomic variables and return BIST100 in Turkey. Most studies use macro indicators as explanatory forces for changes in stock returns.

When the financial literature is analyzed, it is seen that there are two main approaches to explaining the changes in the return on assets. These approaches are Capital Asset Pricing Model (CAPM) and Arbitrage Pricing Model (APM). The CAPM proposed by Markowitz (1952) for effective portfolio selection was developed by Sharpe (1964), Mossin (1966) and Lintner (1969). In the model, only the market factor is considered as the factor affecting returns. APM was developed by Roll and Ross (1980) based on the suggestion of multi-factor models rather than single-factor models for more accurate analysis. According to APM, changes in the returns of stocks stem from the changes observed in macroeconomic factors. Macroeconomic variables, on the other hand, provide a multi-factor modeling and complement the missing aspect of CAPM.

Stock prices are sensitive to both domestic and international developments. Many macroeconomic factors are involved in the development of this sensitivity. In this context, the existence and the degree of the relationship between stocks and macroeconomic variables is an important issue for investors. There are many studies in the literature on the analysis of this relationship. Macroeconomic indicators that can be used to reflect the different dimensions of the economy and to explain the changes in stocks may vary. Commonly used factors in the studies in the literature are gross domestic product (GDP), industrial production index, fixed capital formation, unemployment rate, total savings, interest rate, LIBOR, inflation rate, oil and gold prices, exchange rate and foreign exchange reserves.

This study examines the relationship between BIST100 and exchange rate, interest rate, inflation and GDP. Obtained from the Central Bank of the Republic of Turkey and BIST database, the entire data set is quarterly, and runs between 2003Q1 and 2018Q3. In the economics literature, interactions between national and global macroeconomic indicators and stock market returns are examined by using various econometric models.

In the study, it is aimed to investigate the macroeconomic factors that cause changes in the BIST100 return in the market of Turkey. The study differs from some of the similar studies in terms of the method or data set used. In addition, it is aimed to update some of the similar ones in the literature with the latest data. Thus, it may be possible to confirm the findings obtained in previous studies or to identify and discuss the dissociations, if any. The relationship between stock return over BIST100 and GDP, exchange rate, interest rate and inflation, which are frequently used in the literature and selected as macroeconomic variables, is being investigated for the period 2003Q1 and 2018Q3. For this purpose, ADF and PP unit root tests and Zivot-Andrews structural fracture unit root tests were applied first; then Gregory-Hansen cointegration test and Granger causality test were conducted.

Empirical findings reveal the existence of a long-term cointegrated relationship between BIST 100 and macroeconomic variables according to trend breaks. In addition, there are bidirectional and significant causality, interest rate to exchange rate, BIST100 to GDP, as well as BIST 100, GDP and interest rate inflation to one-way and significant causality. The results of variance

decomposition analysis are consistent with expectations and literature. Accordingly, it is seen that the variables with the strongest long-term explanatory relations with BIST 100 are interest rate and exchange rate.

The findings provide important implications for both investors and policymakers. Focusing on the varying importance of economic risk factors for investors, it demonstrates that it can be effective in improving portfolio performances in individual markets. As for policy makers, a regulation on macroeconomic variables will have an impact on the stock market, as it has a strong relationship with macroeconomic variables such as the exchange rate and interest rate of the stock market, which is very effective in closing the current deficit and entering foreign capital into the country. Therefore, policies aimed at stabilizing macroeconomic variables will contribute to attracting more investors to the country.

The Relation of Public Expenditures with Economic Growth in OECD Countries

Şaban ERTEKİN*

Şahin BULUT**

ABSTRACT

Many empirical studies have been conducted to analyse the relationship between public spending and economic growth. In the literature review for the analysis of this relationship, the studies are concentrated around Keynes and Wagner Hypothesis. Wagner argues that this relationship is from economic growth to public expenditures while Keynes argues that it is from public expenditures to economic growth. In this study, Keynes's hypothesis is examined through the use of the variables of economic growth, public expenditures, inflation and unemployment for some OECD member countries. The findings performed with the panel unit root and panel cointegration tests under the cross-sectional dependency in the analyses are as follows. The variables that make up the study are cointegrated among themselves. In the long-term analysis, a significant relationship was not obtained, which indicates that public expenditures and inflation affect economic growth. It is concluded that unemployment negatively affects economic growth. In the short run, it was found that both public expenditures and inflation positively affected economic growth, while unemployment had a negative effect. In the study, it is concluded that the Keynes Hypothesis is valid for DEU, CZE, GBR, HUN and SVK, but not valid for BEL, FIN and IRL.

Key Words: Public Expenditures, Economic Growth, Panel Data Analysis

JEL Classification: H50, O47, C23

OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasındaki İlişki

ÖZ

Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizine dönük birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Bu ilişkinin analizine dönük literatür incelemesinde ise, çalışmaların Keynes ve Wagner Hipotezi etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Wagner bu ilişkiyi, ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru olduğunu, Keynes ise kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru olduğunu savunmaktadır. Bu çalışmada bazı OECD üyesi ülkeler için ekonomik büyüme, kamu harcamaları, enflasyon ve işsizlik değişkenleri kullanılarak Keynes'in hipotezi araştırılmıştır. Yatay kesit bağımlılığı altında panel birimkök ve panel eşbütünlük testleri ile yapılan analizlerde elde edilen bulgular şu şekildedir. Çalışmayı oluşturan değişkenler aralarında eşbütünlüktedir. Uzun dönem analizinde kamu harcamaları ve enflasyonun ekonomik büyümeyi etkilediğine dair anlamlı bir ilişki elde edilememiştir. İşsizliğin ise ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kısa dönemde ise hem kamu harcamalarının hem de enflasyonun ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği, işsizliğin ise negatif etkilediği bulgusu elde edilmiştir. Çalışmada, DEU, CZE, GBR, HUN ve SVK'da Keynes Hipotezinin geçerli olduğu, BEL, FIN ve IRL'da ise geçerli olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Ekonomik Büyüme, Panel Veri Analizi.

JEL Sınıflandırması: H50, O40, C23

*Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü, saban.ertekin@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3438-3196

**Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, sbulut@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3462-6381

(Makale Gönderim Tarihi: 10.12.2020 / Yayına Kabul Tarihi: 06.03.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.838461

Makale Türü: Araştırma Makalesi

INTRODUCTION

Public expenditures are defined as the expenditures made by authorized persons in order to meet the common needs arising from living together. It can also be expressed as the share of the public sector from the national income. Historically, these expenditures have followed a significant increase in parallel with the change and development in the duties and functions assigned to the public sector, and this increase has accelerated especially from the beginning of the twentieth century. The share of increasing public expenditures in GDP is one of the most important indicators of the size of the public sector in the national economy.

The reasons for the increase in public expenditures and its effects on the political and economic life has been among the topics discussed in the financial literature for a long time. The basic philosophies of classical financiers, who argue that the public sector should remain limited in economic life, are based on less public spending and less tax. It is argued that the natural balance in the economy should not be destroyed by public expenditures and taxes. According to this view, increasing public expenditures may negatively affect economic growth by creating an exclusion effect on private investments. However, proponents of Keynesian Economic Thought, who argue that the Great Depression was due to the lack of effective demand and that the total demand in the markets should be increased, claim that public expenditures should be increased. Although the increase in public expenditures has positive effects on the reconstruction of the economies that collapsed with the Great Depression and especially the Second World War, different economic results have emerged in the long term and the re-liberalization tendencies have gained importance especially after the 1970s. However, despite liberal discourses, the share of public expenditures in the national economy continues to increase in many countries depending on variables such as scientific and technological developments, defense expenditures, population growth and urbanization.

Increasing public expenditures with modern fiscal understanding are used as an important fiscal policy tool. However, its effects on macroeconomic variables, especially its relationship with economic growth, have been a subject of discussion. In the literature, there are two basic approaches that explain the causality relationship between public spending and economic growth. These are the views put forward by A. Wagner Hypothesis and Keynes. In both approaches, the causality relationship between public spending and economic growth and the direction of the relationship are analyzed. In this study, it will be analyzed whether there is a causality relationship between increasing public expenditures and economic growth. In the study, after examining the theoretical and conceptual framework of the relationship between public expenditures and economic growth, the relevant literature will be reviewed and econometric analysis will be made using selected OECD country data in the following sections.

I. THEORETICAL FRAMEWORK OF THE PUBLIC EXPENDITURE-GROWTH RELATIONSHIP

The concept of economic growth refers to the increase in both total and per capita income and production amount in an economy (Ulusoy, 2016: 286). In most countries, economic growth and development, real increase in national income, is one of the most important economic targets. With the increasing importance of economic growth, there have been significant debates about the causality relationship between public spending and growth and the direction of the relationship. Whether public expenditures cause economic growth or economic growth causes an increase in public expenditures has been the subject of research in the literature. (Fırat and Tuğlu, 2019: 2). However, no consensus has been reached in the theoretical and empirical studies.

The causality relationship between public expenditures and economic growth and the direction of this relationship are theoretically explained by the views of A. Wagner and J. M. Keynes (Şanlısoy and Sunal, 2016: 103). The hypotheses of Keynes and Wagner, representing different starting points, are the most discussed and tested hypotheses in the literature (Tümlüce and Yayla, 2017: 165). The first important studies on the increase of public expenditures were made by the German scientist A. Wagner at the end of the 19th century. Wagner, in his study on the course of public expenditures, determined that the increase rate of public expenditures is higher than the rate of increase in national income (Pehlivan, 2007: 68). According to Wagner, the increase in public expenditures depends on the increase in national income. One-unit increase in national income causes an increase of more than one unit in public expenditures (Demir and Balkı, 2019: 12). That is, the income elasticity of public expenditures is greater than one. This determination is referred to as "Wagner Law" or "Public Expenditures Increase Law" in the literature. Wagner argued that there is a one-way causal relationship from national income, that is, from economic growth to public expenditures, which means that there will be an increase in public expenditures at a rate higher than an increase in economic growth (Gövdeli, 2019: 997). In summary, it is argued that public expenditures are not a cause of economic growth, but a result, and that they increase faster than national income growth. In other words, economic growth expands the public sector by increasing public goods services (Biswal et al. 1999: 1283).

This hypothesis is based on increase in demand for public services such as education, health, social security, culture and environment provided by the public sector, which, therefore, brings about economic growth and prosperity. According to Wagner, with the economic growth, the socioeconomic structure will develop, as a result, education, health and other cultural services expected from the public sector will increase and this will result in an increase in public expenditures (Güder et al. 2016: 49). Classical and Neoclassical Liberal Economists, unlike the Keynesian view, argue that the direction of causality moves from economic growth to public spending, that is, public spending is a function of economic growth, and the Wagner hypothesis is consistent and valid (Nyasha and Odhiambo, 2019: 3).

Drawing attention to increases in public expenditures caused by economic growth, Wagner's views are considered as the starting point of theoretical studies on the relationship between public expenditures and economic growth (Şanlısoy and Sunal, 2016: 103). As a result, it is admitted that the relative share of public spending within the national income expands with economic growth (Magazzino, et al. 2015: 813).

Contrary to the Wagner hypothesis, in the Keynes hypothesis, it is argued that an increase in public expenditures, which is accepted as an external variable, will cause an increase in national income and therefore the causality is from public expenditures to economic growth (Yıldız and Sarısoy, 2012: 521). According to this hypothesis, public expenditures are an external policy tool that corrects short-term cyclical fluctuations that affect economic growth. In other words, it is accepted that increasing public expenditures tend to cause an increase in total demand and a rapid economic growth occurs with this (Altuner, 2019: 852). Keynesian economists explain the effect of increase in public expenditures on national income with the multiplier mechanism. According to this approach, it is argued that public expenditures increase national income more than itself with the effect of the multiplier mechanism.

The concept of multiplier was first put forward by F. Kahn as the employment multiplier and later used by Keynes in the analysis of income generation (Çomaklı and Turan, 2016: 127). The multiplier is expressed as the coefficient showing the effect of one unit increase in autonomous expenditures made independently on national income. As a result, according to Wagner Law, public expenditures are an internal variable and the direction of causality is accepted from economic growth to public expenditure. However, it is thought that the increase in public expenditures, which is considered as an external variable in the Keynes Law, will cause an increase in national income and therefore the causality is from public expenditures to growth (Arisoy, 2005: 64).

As a result, public spending is considered to be an internal factor or a consequence not a cause of economic growth according to Wagner's approach while it is accepted as an external factor that is considered as a tool of economic growth in Keynesian approach. Despite the differences in approaches, the correct diagnosis of the direction of causality between public spending and economic growth in policy-making in a country is of great importance. Accordingly, when Keynesian approach is adopted, public spending will become an important tool of economy policies. On the contrary, that is, in the economies in which Wagner hypothesis causality is valid, the importance of public spending as an important policy tool will diminish (Magazzino et al.2015: 813). According to endogenous growth model, in which it is argued that technological changes are determined internally within the internal dynamics of the economy itself, public policies and public spending will be a driving force for economic growth (Akbulut and Güran, 2015: 6).

II. LITERATURE REVIEW

There are many empirical studies in the literature on the analysis of the relationship between public expenditures and economic growth. In the analysis made using the data of countries with different socioeconomic characteristics, it has been determined that the Keynesian Theory and Wagner Law were generally tested. Different results were obtained in the analysis of the relationship between public spending and economic growth and the direction of the relationship. In some of the studies, a one-way positive relationship was found between public expenditures and economic growth, while in others, a two-way causality relationship was found. In some studies, it was found that there was no causality relationship. The methods used in the analysis, variables and differences in the selected periods are considered to be important reasons for obtaining different results.

In the analysis results of Singh and Sahni B. S. (1984) based on the data of India's 1950-1981 period, no results supporting the Wagner hypothesis or the Keynesian theory were obtained. Similarly, in the work carried out by Olaoye, et al. (2019) to examine the causality relationship between public spending and economic growth in ECOWAS countries, it was concluded that there was no one-way or two-way causality. No causality relationship was found in the Toda-Yamamoto test conducted by Rauf et al. (2012) for the analysis of the relationship between Pakistan's public expenditures and national income for the period 1979-2009, either. In other words, it was concluded that the Wagner Hypothesis and Keynes Hypothesis were not valid, and that the main reason for the increase in public expenditures depended on factors such as defense expenditures, population growth, lacking sufficient levels of private sector and interest payments rather than growth. Similarly, Ajayi et al. (2016), in their analysis of the relationship between Nigeria's public spending and economic growth between 1985 and 2014, using the Toda-Yamamoto test, obtained the conclusion that Wagner Law and Keynesian Theory were not valid, that is, there was no causal relationship between public spending and economic growth. In the Granger test conducted by Ahmad and Ahmad (2005) for D-8 countries for the period of 1973-2002, it was concluded that there was no causal relationship between the increase in public expenditures and per capita income, and that there was only a causal relationship in Iran in the short term. In their Panel Data Analysis, based on data from 22 OECD countries for the period 1970-1995, Kneller et al (1999) concluded that increasing productive public spending or decreasing skewed taxes by 1% of GDP would provide a humble growth of from 0,1% to 0,2% annually in economic growth. These results are consistent with Barro (1990) model. The causal relationship of public spending on economic growth is closely concerned with the sort of public expenditures made (Ay, 2019: 129). In the analysis made by Devarajan et al. (1996) using different public expenditure components of developing countries, it was concluded that increase in current expenditures had a positive effect on economic growth, while increase in capital expenditures had a negative effect. Ghali (198) stated in his study on OECD countries that one of the important reasons of economic growth was the increase in public expenditures. Similarly, Loizides and Vamvoukas (2005)

obtained the result that public expenditures caused an increase in national income in the short and long term, supporting the Keynesian theory, in the Granger causality tests conducted using the annual data of England, Greece and Ireland. In the Granger analysis of the existence and direction of the causality between public spending and economic growth in Nigeria by Udo and Effiong (2014), it was found that public expenditures had a direct effect on economic growth, which confirms the Keynesian approach. For a sustainable economic growth, the importance of public expenditures was emphasized. In the Johansen cointegration test conducted by Kimea and Kiangi (2018) to analyze the effects of public sector expenditures such as agriculture, education, transportation and communication on economic growth in Tanzania for the period 1968-2011, it was concluded that public expenditures do not have a long-term effect on economic growth. However, it was stated that expenditures other than agriculture, education and communication positively affected economic growth in the short term. In the study conducted by Dudzevičiūtė et al (2018) on the analysis of the relationship between public expenditures and economic growth of eight EU countries, it was found that there was a significant relationship between public expenditures and economic growth. In their studies using data from 59 countries for the period 1990-2019, Ahuja and Pandit (2020) confirmed that there was a one-way causality relationship between public expenditures and GDP, which supports the Keynesian theory.

In their study covering 182 countries in a long period such as 1950-2004, Wu et al. (2010) concluded that public spending was a cause of economic growth, confirming the Wagner hypothesis. However, in the study, it was stated that public expenditures did not naturally affect economic growth due to the extremely limited public services such as energy supply, transportation and public health in very low-income countries.

In the results of a study conducted by Pula and Elshani (2018) belonging to Kosovo covering the period 2004-2016, it was found that public expenditures were an important factor on economic growth, and economic growth had no effect on public expenditures in accordance with the results of the Wagner hypothesis. Additionally, in causality tests for the 23 OECD countries by Lamartina, S., and Zaghini, A. (2011), and in the cointegration test conducted with the 1973-2012 data of India by Srinivasan, (2013);, it was revealed that there was a one-way causality relationship from economic growth to public expenditures, which supports the Wagner law in the short and long term.

In the Panel Data Analysis regarding the validity of the Keynesian hypothesis by Lahirushan and Gunasekara (2015) for the Asian Countries for the period 1970-2013, it was found that public expenditures had a positive effect on economic growth. In addition, in the study, by confirming the Wagner hypothesis, it was concluded that economic growth had a positive effect on public spending. On the other hand, Lee, et al. (2019) analysed the relationship between public expenditures of Korea and China and economic growth. In the results of analysis, it was concluded that public expenditures had very little impact on growth because of China's socialist policies, tax incentives, subsidies and the active intervention of

the public in the markets. However, in the same study, the flexibility of economic growth was found to be much higher due to the reduction of public interventions in the markets in accordance with IMF policies in Korea.

Ahuja et al. (2020), in the Panel Data Analysis they made using data from 59 developing countries for the period of 1990-2019, it was pointed out that there was a one-way causality relationship from economic growth to public expenditures, which confirms the Wagner hypothesis. In the analysis made by Jiranyakul (2020) using Thailand's quarterly data for the period 1997-2017 for the analysis of public expenditures and economic growth, it was stated that public expenditures had a positive effect on the total production level in the long term. The importance of increase in public expenditures was emphasized against the decreasing tendencies in the production level in the short term. In the analysis by Irandoust (2019) on the validity of the Wagner hypothesis for 12 countries, results that support the Wagner hypothesis in the long run were obtained in seven countries. Magazzino, et al. (2015) analyzed the causality relationship between economic development and public expenditures in EU countries and found that there was a close relation to the Wagner hypothesis rather than the Keynesian relationship between public expenditures and national income used in the model.

In Turkey, there are also similar studies to analyze the relationship between economic growth and public spending. In the Engle-Granger test (Bağdigen & Çetintaş, 2004) for the validity of the Wagner Law for the period 1965-2000 in Turkey; it was found that there was no causality relationship between public expenditures and economic growth in the long run. Karhan (2018) analyzed the data of the BRICS countries and Turkey in the 1989-2017 period using VAR and VECM method. In the results of the analysis, a causality relationship from public expenditures to economic growth could not be found in the short term, while a causality relationship from economic growth to public expenditure was determined. In the same study, it was concluded that there was a two-way causality relationship between public expenditures and economic growth in the long run. Akbulut and Güran (2015) analysed the effect of transfer expenditures on economic growth in developing countries. In the analysis results using the data for the period 1990-2011, it was argued that the effect of public transfer expenditures on economic growth was positive and statistically significant in the long run, and transfer expenditures, which are used as a tool to solve problems such as income inequality and poverty, support economic growth in the long term.

In their study using quarter data for Turkey, Güder et al (2016) tested the relationship between economic growth and public spending with Granger causality tests. As a result of the Causality Analysis, it was revealed that there was a two-way causality relationship between public expenditures and economic growth, and the response created by the standard shocks given to both variables on the other was revealed by the effect-response analysis. Şanlısoy and Sunal (2016), likewise, examined the relationship between Turkey's public expenditure and economic growth for the period 1980 to 2010 with Wagner Law and Keynes hypothesis. In the results of the analysis, it was concluded that there was a causality relationship

between public expenditures and growth in accordance with both Wagner Law and Keynes Hypothesis. Using annual data from 1985-2003, examining the validity of the Wagner Act in Turkey's economy, Işık and Alagöz (2005) used five different models. In the Johansen analysis, they concluded that economic growth had a positive effect on public expenditures, confirming the Wagner hypothesis, and that there was a two-way relationship between variables in other models. Ökde and Bülbül (2019) stated that there was a positive relationship between public expenditures and economic growth, a 1% increase in public expenditures in the long term increases economic growth by 0.201% while Demirgil and Yıldırım (2019) concluded that public spending positively affects economic growth in their analysis for EU countries.

In the modern world, the duties and functions attributed to public sector are increasing. Efficient use of scarce resources, ensuring economic development, establishing a fair distribution of income, justice, security, health and environmental protection are some of the duties assigned to the state. In the provision of these services, public sector expenditures are made in different amounts and composition in each country. Determining the impact of public expenditures on national income is important in determining whether scarce resources are used effectively and efficiently. This study aims to reach an opinion on whether public expenditures can increase national income.

III. DATA AND EMPIRICAL RESULTS

A. Data

In the study, the relationship between public expenditures and economic growth for 18 selected OECD member countries (Australia, Belgium, Czech Republic, Germany, Denmark, Spain, Finland, Great Britain, Hungary, Ireland, Italy, Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Slovakia, Turkey, the United States) was carried out by using annual data for the period 2000-2018, cross-section dependence, heterogeneity and unit root tests, and then cointegration analysis was performed and the cointegration coefficients were estimated. Variables were obtained from the OECD website. Economic growth (Real GDP growth, annual%), Gross national expenditure (GEX, % of GDP), Inflation, consumer prices (CPI, annual%) and Unemployment, total (UNP, % of total labor force, modeled ILO estimate) variables were obtained from the WordBank website. The model for the data set of the study was created as follows:

$$GDP_{it} = \alpha_{0i} + \alpha_{1i} GEX_{it} + \alpha_{2i} CPI_{it} + \alpha_{3i} UNP_{it} + \varepsilon_{it}$$

$(i=1, 2, 3, \dots, N); (t=1, 2, 3, \dots, T)$

In the model; GDP: real economic growth, GEX: public expenditures, CPI: inflation rate, UNP: unemployment rate.

In the panel data set, the cross-sections-dependency between countries (YKB) research was examined by Pesaran (2004) -CDLM (Cross-Section Dependence) and Breusch-Pagan (1980) tests. After determining the existence of CSD among countries, heterogeneity in the series was studied with the help of Pesaran and Yamagata (2008) Homogeneity Test. The unit root research in the series was examined with the second-generation unit root tests, Pesaran Cross-

Sectionally Augmented Dickey Fuller (2007, CADF) and Hadri-Kurozumi (HK, 2012). Panel cointegration analysis was estimated with Westerlund Durbin-Hausman (W-D-H, 2008) test. Finally, the long and short-term relationship was estimated with the help of Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Pesaran, Shin and Smith (1999) test.

B. Empirical Results

1. Cross section Dependency and Slope Homogeneity

At this stage, since there is a cross-sectional dependency (CSD) between countries $N < T$ ($N = 18, T = 19$), Pesaran (2004), taking this situation into account, was studied with the help of CDLM and Breusch-Pagan (1980) test, and as a result of this analysis CSD was determined between the countries and the results are presented in Table 1.

Table 1. Cross Section Dependency Results

YKB Test	Pesaran CDLM	Breusch-Pagan
GDP	7.732 (0.000)	288.249 (0,000)
GEX	6.525 (0,000)	267.142 (0.000)
CPI	3.165 (0,001)	208.373 (0.002)
UNP	5.825 (0.000)	254.891 (0.000)

Notes: The values shown in parentheses show the probability values of the test statistic. In the calculation, 1 was taken as the delay value.

After the determination of CSD among countries, the homogeneity research in the series was studied with the help of Pesaran and Yamagata (2008) Homogeneity Test and the findings obtained are given in Table 2.

Table 2. Homogeneity Test Results

Tests	Pesaran and Yamagata (2008)	Statistics and probability values
Delta Tilda Stats.	6.072	0.000
Adjusted Delta Tilda Stats.	7.012	0.000

In the analysis for homogeneity research, it was found that the series are heterogeneous. In other words, alpha and beta coefficients are different for each country that makes up the panel.

2. Panel Unitroot Tests

Therefore, Pesaran CADF and Hadri-Kurozumi (HK, 2012) tests, which are the second generation unit root tests that take into account heterogeneity, were used. The findings obtained as a result of the analysis are given in Table 3

Table 3. Pesaran (2006a)-CADF Unit Root Test Results

Countries	GDP		GEX		CPI		UNP	
	t-ist.	p	t-ist.	p	t-ist.	p	t-ist.	p
BEL	-0.57*	3	1.12*	2	-2.80*	3	-2.03*	2
AUS	-2.64*	2	-1.37*	4	-2.25*	2	-2.73*	2
DNK	-1.79*	3	2.66*	2	-1.49*	2	0.58*	4
DEU	1.68*	3	3.82	2	-2.70*	2	-2.55*	2
FIN	-2.27*	2	-0.46*	2	-1.19*	2	-1.10*	2
HUN	-1.05*	2	-0.38*	2	-1.75*	2	-1.23*	2
CZE	-1.73*	2	-1.35*	3	-2.46*	2	-1.35*	2
ITA	-2.65*	3	-3.09*	2	-2.52*	2	-1.60*	3
IRL	-1.79*	2	-2.45*	4	-3.46*	2	-0.69*	2
NOR	-3.25*	2	-2.75*	2	-2.53*	2	-1.01*	3

PRT	3.57	2	-4.20	2	-3.88	2	-2.19*	2
POL	-0.57*	3	-3.22*	2	-2.98*	2	-3.73	4
ESP	-3.13*	3	-2.33*	2	-3.80	3	-1.14*	2
TUR	-4.06	2	-1.70*	2	-2.57*	2	-2.48*	2
GBR	-1.07*	2	-1.21*	4	-1.82*	3	-0.65*	2
USA	-2.22*	3	-2.76*	2	-2.57*	2	-1.21*	2
SVK	-0.63*	2	-2.60*	3	-3.56	2	-1.01*	4
NLD	-0.65*	3	-1.88*	2	-1.08*	2	-2.97*	2
Critical Value	-3.42		-3.42		-3.42		-3.42	

Notes: The unit root values calculated for the cross sections of the panel-countries are given in Table 3. The critical value required to compare these values is: -3.42 (intercept only) and it is taken from Pesaran's (2007: 275) study. *: unitroot.

Accordingly, it appears that some variables do not contain unit roots for some countries. The existence of the unit root indicates that the shocks coming to these countries in the series belonging to these countries are continuous, in other words, permanent. In addition, the findings obtained for the panel in general are presented in Table 4.

Table 4. Overall Results of Pesaran (2006)-CADF Unit Root Test Panel

Tests	GDP		GEX		CPI		UNP	
	EV	CV	EV	CV	EV	CV	EV	CV
CIPS Stat. Value for the General Panel	-1.96*	-2.21	-2.06*	-2.21	-2.52	-2.21	-1.62*	-2.21

Notes: EV: Estimation value, CV: Critical Value, Critical Values of the CIPS statistics values for the entire panel for the 5% significance level *: unitroot, were taken from Pesaran (2007: 280). (Interceptly Only).

Accordingly, the entire panel contains unit root except for the CPI variable. In addition, according to the findings obtained from the Hadri-Kurozumi (2012) test used for unit root research of the data set, GDP and GEX series contain unit root, except for CPI and UNP series. The findings obtained are shown in Table 5.

Table 5. Hadri-Kurozumi (2012) Unit Root Test Results

Variables	Definition		Z_A^{SPC}	Z_A^{LA}
GDP	Constant	statistics	-0.94	-0.80
		P value	0.82	0.78
	Constant and trend	statistics	0.50	2.65
		P value	0.30	0.00*
GEX	Constant	statistics	-2.30	-0.57
		P value	0.98	0.71
	Constant and trend	statistics	1.06	1.82
		P value	0.14	0.03*
CPI	Constant	statistics	1.56	-0.60
		P value	0.94	0.72
	Constant and trend	statistics	2.71	3.44
		P value	0.00*	0.00*
UNP	Constant	statistics	18.07	6.75
		P value	0.00*	0.00*
	Constant and trend	statistics	4.78	11.45
		P value	0.00*	0.00*

Notes: *: unitroot

At this stage, it was determined that the series contain unit root in their level values, and the degree of integrated of the series was determined as 1. That is, the series difference is stationary and I (1)

3. Panel Cointegration Tests

In a large number of recent studies, the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model has been extensively used to estimate trade balance equation (Bahmani-Oskooee and Brooks, 1999; Bahmani Oskooee and Kutan, 2009). For cointegration analysis, provided that the dependent variable is I (1) from the stationarities of the variables, the findings obtained in the cointegration analysis of Westerlund Durbin-Hausman (W-D-H, 2008), which allows the other variables to be I (1) and I (0) and takes into account the cross-sectional dependency, showed that the series forming the panel were cointegrated and the results are given in Table 6.

Table 6. Westerlund Durbin-Hausman (2008) Cointegration Test Results, Durbin-H Panel Cointegration Test Results

Panel and Group Statistics	Statistical Value	Probability Value	Critical Value (%5)
Durbin-H Group Statistics	3.162	0,001	1,645
Durbin-H Panel Statistics	2.167	0,015	1,645

According to the findings obtained as a result of the W-D-H cointegration test, it has been observed that there is a cointegration relationship throughout the country groups and the panel, as both group and panel statistics values are greater than the critical value. After determining that the variables are cointegrated, Panel Pesaran, et al. (1999) ARDL method was used to determine the long and short term relationships of the variables in the data set. This method allows the series to be the dependent variable I (1) and the others to be I (0) or I (1), taking into account the heterogeneity. The findings obtained are presented in Table 7.

4. Panel Cointegration Vectors Tests

Table 7. Results for PMG and MG Estimations

Dependent variable: GDP	Pooled MGE Estimates	MGE Estimates	Hausman Test
Long-Run Coefficients			
GEX	0.03	0.51	1.14**
CPI	0.06	-0.18	0.47**
UNP	-0.17***	0.34	1.85**
Error Correction Coefficients (ECT_{t-1})			
<i>Phi</i>	-0.93*	-1.05***	
Short-run coefficients			
GEX	0.03***	0.29	
CPI	0.06***	-0.22	
UNP	-0.16***	0.23	
$\Delta t_{b(-1)}$	0.01	0.06	
ΔGEX	0.01	-0.01	
$\Delta GEX(-1)$	-0.12	-0.10	
ΔCPI	0.19	0.50***	
$\Delta CPI(-1)$	-0.28***	-0.18	
ΔUNP	-1.13***	-1.01**	
$\Delta UNP(-1)$	0.22	-0.02	
Constant	0.19	-30.20	

Notes: This selection can be made using standard information criteria such as the Akaike Information Criterion (AIC). The maximum number of lags for each variable is set at two, and optimal lag lengths are selected by the AIC. The MG estimates are used as initial estimates of the long-run parameters for the pooled maximum likelihood estimation. The PMG estimators are computed by “back-substitution” algorithm. ***, **, and * indicate 1, 5, and 10 percent levels of significance, respectively.

Since the data set in the study is known to be heterogeneous, there is no common beta coefficient for each country that creates the cross-sections. In the data

set of the study and the relevant variables and estimators for the period 2000-2018, the countries where the Keynes hypothesis is valid according to the cointegration vectors belonging to each country forming the cross sections are as follows: DEU, HUN, CZE, GBR and SVK. On the other hand, the countries where the Keynesian hypothesis is not valid are BEL, FIN and IRL. Since the data set forming the panel is heterogeneous, the cointegration vectors obtained according to the groups are given in Table 8.

Table 8. Results for Group-Specific Estimates of the Long-Run Coefficients

	OLS VERSION								PMLE VERSION							
	Phi	t	GEX	t	CPI	t	UNP	t	Phi	t	GEX	t	CPI	t	UNP	t
BEL	-1.00	NA	-0.35*	2.99	0.60	-1.24	0.71	-1.71	-1.00	NA	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
AUS	-0.96*	1.84	-0.23	0.62	0.27	-1.09	-0.20	0.54	-1.15*	4.34	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
DNK	-1.42*	4.28	-0.12	0.59	-0.99*	3.02	0.08	-0.33	-0.92*	2.93	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
DEU	-1.00	NA	0.39*	-2.17	0.01	-0.02	-0.40*	4.35	-1.00	NA	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
FIN	-1.25*	6.68	-0.34*	4.29	-0.31	1.22	0.54	-2.67	-0.40*	1.75	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
HUN	-1.00	NA	0.87*	-3.61	-1.54*	2.93	0.38	-1.11	-1.00	NA	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
CZE	-0.33*	2.02	1.26*	-1.84	-4.14*	1.74	-0.60	0.46	-0.36*	1.80	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
ITA	-1.40*	5.51	0.57	-1.10	-0.30	0.81	0.29	-0.91	-1.37*	7.30	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
IRL	-1.76*	2.26	-0.99*	1.81	0.89	-0.80	0.12	-0.24	-0.95*	3.44	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
NOR	-1.00	NA	0.03	-0.50	-1.80*	4.12	1.25	-2.81	-1.00	NA	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
PRT	-1.35*	7.56	-0.02	0.24	-0.05	0.24	-0.27*	2.61	-1.29*	10.13	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
POL	-1.00	NA	-0.08	0.49	0.18	-0.72	0.05	-0.70	-1.00	NA	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
ESP	-1.27*	5.48	-0.15	1.20	0.05	-0.31	-0.29*	4.10	-1.02*	8.99	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
TUR	-0.39	1.03	7.07	-0.68	1.18	-0.70	6.17	-0.56	-0.63*	3.30	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
GBR	-1.00	NA	2.13*	-2.83	0.26	-0.69	0.15	-0.57	-1.00	NA	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
USA	-1.00	NA	0.31	-1.24	-0.13	0.47	-0.26*	2.85	-1.00	NA	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
SVK	-1.45*	6.16	1.05*	-3.08	-0.97	1.52	0.12	-0.49	-1.07*	4.86	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74
NLD	-0.37	0.96	-2.29	0.66	3.51	-0.80	-1.73	0.67	-0.67*	2.59	0.03	-1.11	0.06	-1.15	-0.17*	8.74

Notes: *: significance,

Table 9. Results for Diagnostic Tests

	PMGE				MGE			
	χ^2_{SC}	χ^2_{HE}	\bar{R}^2	LL	χ^2_{SC}	χ^2_{HE}	\bar{R}^2	LL
BEL	2.90	0.03	0.82	-14.78	52.47	0.03	0.55	-22.41
AUS	2.17	0.50	0.71	-4.93	0.73	1.07	0.60	-7.76
DNK	0.28	0.24	0.85	-15.31	3.50	0.02	0.41	-26.68
DEU	11.9 5	0.67	0.98	-5.43	0.02	0.25	0.95	-12.01
FIN	1.98	0.57	0.97	-11.02	0.04	0.87	0.77	-27.73
HUN	3.68	0.17	0.74	-26.18	11.76	0.63	0.28	-34.88
CZE	0.03	0.43	0.89	-17.30	16.37	0.17	0.46	-31.15
ITA	0.01	0.13	0.87	-14.68	1.45	0.20	0.77	-19.80
IRL	11.12	0.04	0.62	-40.53	8.38	0.00	0.45	-43.64
NOR	14.08	1.07	0.83	-9.39	43.99	0.04	-0.09	-25.01
PRT	1.71	0.29	0.82	-20.95	2.13	0.00	0.80	-21.72
POL	2.17	0.03	0.75	-20.03	35.23	0.68	0.41	-27.63
ESP	4.81	0.33	0.97	0.51	1.84	0.38	0.96	-1.87
TUR	3.72	1.20	0.83	-31.00	0.24	1.69	0.76	-34.02
GBR	0.58	0.23	0.70	-23.28	12.18	0.25	0.50	-27.89
USA	0.01	0.90	0.96	1.70	1.44	0.42	0.93	-2.27
SVK	2.01	1.23	0.79	-28.67	0.36	3.31	0.25	-39.43
NLD	6.16	0.02	0.79	-14.51	1.79	2.08	0.58	-20.36

Notes: χ^2_{SC} : Breusch -Godfrey serial correlation test statistic, χ^2_{HE} : White heteroscedasticity test statistic, \bar{R}^2 : Adjusted R squared, LL: log Likelihood.

According to the cointegration coefficients of the series, public expenditures and inflation do not have a significant effect on economic growth in the long run. Unemployment, on the other hand, has a 0.17 unit reducing effect on

economic growth in the long run. The error correction term is negative and statistically significant. This means that deviations in the short run will converge to equilibrium in the long run. The Hausman test strongly recommends PMG estimator. That is, the Hausman (1978) test strongly recommends choosing the PMG estimator against the MG estimator. In the short term, all variables are statistically significant. Accordingly, while public expenditures have a positive effect of 0.03 units and inflation has a positive effect of 0.06 units on economic growth; unemployment has a negative effect of 0.16 units.

CONCLUSION

There are two approaches that explain the relationship between public expenditure and economic growth in the economic literature: Keynes hypothesis and Wagner Hypothesis. Keynes stated that an increase in public expenditures will provide economic growth with a multiplier effect, that is, there is a positive relationship from public expenditures to economic growth. For this reason, Keynes advocated the use of public expenditures as an effective fiscal policy tool in issues such as ensuring economic growth and stability, establishing justice in income distribution, and ensuring economic development. On the contrary, Wagner argued that economic growth and development would cause a steady increase in public spending. According to this hypothesis, it has been determined that the rate of increase in public expenditures in industrialized countries will be higher than the rate of increase in economic growth. It is stated that this is due to the increase in demand for public goods and services together with industrialization and the increase and development in national income. However, there are different studies confirming both Wagner hypothesis and Keynes Hypothesis in theoretical and empirical studies. In this study, by using variables from different periods of some OECD countries, the relationship between public spending and growth is analyzed using different control variables.

In the study, the relationship between public expenditures and economic growth for 18 OECD member countries (Australia, Belgium, Czech Republic, Germany, Denmark, Spain, Finland, Great Britain, Hungary, Ireland, Italy, Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Slovakia, Turkey, United States) is analyzed using annual data for the variables of economic growth, public expenditures, inflation and unemployment for the period 2000-2018. First, cross-section dependency, heterogeneity and unit root tests were carried out, and then cointegration analysis was performed and the cointegration coefficients were estimated. According to the general findings of the study, it is observed that there is cointegration between the series. In the long-term analysis, a significant relationship was not obtained, which indicates that public expenditures and inflation affect economic growth. It is concluded that unemployment negatively affects economic growth. In the short run, in accordance with the Keynesian hypothesis, it was found that both public expenditures and inflation positively affected economic growth, while unemployment affected it negatively.

According to the results of the panel unit root test under the cross-sectional dependency, according to the findings that some of the series contain unit root at

the level and the others do not, using the Westerlund Durbin-Hausman test, which takes this situation into account, and the result is that the series are cointegrated. For the long and short run cointegration vectors of the series, cointegration vectors were calculated with the help of the Panel ARDL test, which also takes into account the stationary of the series at different degrees. According to the long-term results, under the countries in the data set of the study and the relevant variables and estimators for the period 2000-2018, according to the cointegration vectors belonging to each country forming the cross sections, the countries where the Keynes hypothesis is valid under are DEU, CZE, GBR, HUN and SVK. On the other hand, the countries where the Keynesian hypothesis is not valid are BEL, FIN and IRL. A significant relationship was not obtained for the other countries. These results are according to the OLS results suggested by the Hausman test.

As a result, the important reasons for the active role of the public sector to be in the economy are fairness in income distribution, efficiency in resource distribution, economic growth and development, and elimination of regional development differences. However, in this study, it has been noticed that countries' economies have different dynamics. The positive effect of public expenditures on economic growth and development may cause the public sector to grow, to become a clumsy structure, and to increase corruption and poverty in the long run. For this reason, policy makers have an important role in determining the expenditures that will positively affect economic growth and development without affecting the functioning of the free market. In particular, instead of unproductive expenditures that do not increase national income, spending that will positively affect the real economy such as education, health, social security expenditures, infrastructure and R&D should be focused for the development of human capital.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Doç. Dr. Şahin Bulut ve Dr. Öğretim Üyesi Şaban Ertekin tarafından kaleme alınmıştır. Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

REFERENCES

- Ahmad, N. Ahmad, F. (2005). Does Government Size Matter? A Case Study Of D-8 Member Countries. *Pakistan Economic and Social Review*, XLIII, 199-212.
- Ahuja, D. Pandit, D. (2020). Public Expenditure and Economic Growth: Evidence from the Developing Countries. *FIIB Business Review*, 9(3), 228-236.
- Ajayi, M. A., Aluko, O. A. (2016). The Causality between Government Expenditure and Economic Growth in Nigeria: A Toda-Yamamoto Approach. *Journal of Economics & Business Research*, 22(2). Pp: 77-90.
- Akbulut, H., Güran, M. C. (2015). Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Transfer Harcamaları ve Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Yöntemi İle Uzun Dönem Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 33(1), 1-18.

- Arısoy, İ. (2005). Wagner ve Keynes hipotezleri çerçevesinde Türkiye’de kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 63-80.
- Ay, H. (2019). *Kamu Maliyesi 6. Baskı*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Bagdigen, M. Cetintas, H. (2004). Causality Between Public Expenditure and Economic Growth: The Turkish Case. *Journal of Economic and Social research*, 6(1), 53-72.
- Bahmani-Oskooee, M. and Brooks, T. J. (1999), Bilateral J-curve between US and her Trading Partners, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 135: 156–65.
- Bahmani-Oskooee, M. and Kutun, A. M. (2009), the J-curve in the Emerging Economies of Eastern Europe, *Applied Economics*, 41: 2523-32.
- Biswal, B., Dhawan, U., Lee, H. Y. (1999). Testing Wagner Versus Keynes Using Disaggregated Public Expenditure Data for Canada. *Applied Economics*, 31(10), 1283-1291.
- Breusch, T. S. and Pagan, A. R., (1980), The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification Tests in Econometrics, *Review of Economic Studies*, 47 (1): 239-53.
- Çomaklı, Ş.E. ve Turan, D. (2016). *Kamu Harcama Hukuku*, Polis Akademisi Yayınlar, Ankara.
- Demir, İ. C. Balkı, A., (2019). Türkiye’de Wagner Kanunu’nun Sınanması: 1960–2016 Dönemi Analizi, *Vergi Raporu Dergisi*, S:234(3), 11-27.
- Demirgil, H. Yıldırım, S. (2019). Avrupa’da Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Mekânsal Panel Veri Analizi İle İncelenmesi., *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 214-241.
- Devarajan, S. Swaroop, V. Zou, H. F. (1996). The Composition of Public Expenditure and Economic Growth. *Journal of Monetary Economics*, 37(2), 313-344.
- Dudzevičiūtė, G. Šimelytė, A. Liučvaitienė, A. (2018). Government Expenditure and Economic growth in the European Union countries. *International Journal of Social Economics*.
- Fırat, E., Tuğlu, D. (2019). Finansal Kriz Dönemlerinde Kamu Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1998-2018 Türkiye örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(3), 1-10.
- Ghali, K. H. (1998). Government Size And Economic Growth: Evidence From A Multivariate Cointegration Analysis. *Applied Economics*, 31, 975-987.
- Gövdeli, T. (2019). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye’de Wagner Yasası ve Keynesyen Hipotezin Ampirik Analizi. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 33(3).
- Güder, F. Yücekaya, P. Şenyurt, A. (2016). Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Keynesyen Görüş Mü? Wagner Kanunu Mu Geçerli?(2006-2015 Dönemi). *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 47-60.
- Hadri, K. and Kurozumi E., (2012), “A simple panel stationarity test in the presence of serial correlation and a common factor”, *Econ. Lett.*, 115 (1) (2012), pp. 31-34
- Hausman, J. A. (1978), Specification Tests in Econometrics, *Econometrica*, 43: 727-38
- Irاندoust, M. (2019). Wagner on Government Spending And National Income: A New Look at on Old Relationship. *Journal of Policy Modeling*, 41(4), 636-646.
- Jiranyakul, K. (2020). Government Expenditures and Economic Growth: A Cointegration Analysis for Thailand under the Floating Exchange Rate Regime. Available at SSRN 3597334.
- Karhan, G. (2018). The Relationship Between Public Expenditures and Economic Growth: A Panel VAR approach. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 35-43.
- Kimea, A. J. Kiangi, R. F. (2018). Economic Growth and Public Spending on Selected Sectors in Tanzania. *International Journal*, 6(1), 7-16.
- Kneller, R., Bleaney, M. F., Gemmill, N. (1999). Fiscal Policy And Growth: Evidence From OECD Countries. *Journal Of Public Economics*, 74(2), 171-190.
- Lahirushan, K. P. K. S., Gunasekara, W. G. V. (2015). The Impact of Government Expenditure on Economic Growth: A Study of Asian Countries. *International Journal of Social, Behavioural, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 9(9), 2995-3003.

- Lamartina, S. Zaghini, A. (2011). Increasing Public Expenditure: Wagner's Law in OECD Countries. *German Economic Review*, 12(2), 149-164.
- Lee, J. C., Won, Y. J., Jei, S. Y. (2019). Study of The Relationship Between Government Expenditures and Economic Growth For China and Korea. *Sustainability*, 11(22), 6344.
- Loizides, J. Vamvoukas, G. (2005). Government Expenditure And Economic Growth: Evidence From Trivariate Causality Testing. *Journal of Applied Economics*, 8(1), 125-152.
- Magazzino, C., Giolli, L., Mele, M. (2015). Wagner's Law and Peacock and Wiseman's Displacement Effect In European Union Countries: A Panel Data Study. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(3), 812-819.
- Nihat, I. Alagöz, M. (2005). Kamu Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (24), 63-75.
- Nyasha, S. Odhiambo, N. M. (2019). Government Size And Economic Growth: A Review Of International Literature. *SAGE Open*, 9(3), 2158244019877200.
- Olaoye, O. O., Orisadare, M., Okorie, U. U. (2019). Government Expenditure and Economic Growth Nexus in ECOWAS Countries: A Panel VAR Approach. *Journal of Economic and Administrative Sciences*. Vol. 36 No. 3, pp. 204-225
- Ökde, B. Bülbül, D. (2019). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G7 Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi, *Electronic Journal of Social Sciences*, 18(69).
- Pehlivan, O. (2007). Kamu Maliyesi, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Pesaran, M.H. (2004). "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", *Cambridge Working Papers in Economics*, 435.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. and Smith, R. J. (1999), Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels, *Journal of the American Statistical Association*, 94: 621–34.
- Pesaran, M. H., (2006), Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure, *Econometrica*, 74 (4): 967-1012.
- Pesaran, M. Hashem (2007). "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence". *Journal of Applied Econometrics*, 22, 265–312.
- Pesaran, M.H. ve Yamagata, T., (2008), Testing Slope Homogeneity in Large Panels, *Journal of Econometrics*, 142 (1), 50-93
- Pesaran, M.H., Ullah, A. and Yamagata, T., (2008), "A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence", *Econometrics Journal* 11(1): 105-127.
- Pula, L., Elshani, A. (2018). The Relationship Between Public Expenditure and Economic Growth in Kosovo: Findings From A Johansen Co-Integrated Test and A Granger Causality Test. *Ekonomika (Economics)*, 97(1), 47-62.
- Rauf, A. Qayum, A. Zaman, K. U. (2012). Relationship Between Public Expenditure and National Income: An Empirical Investigation of Wagner's Law in Case of Pakistan. *Academic Research International*, 2(2), 533.
- Singh, B. Sahni, B. S. (1984). Causality Between Public Expenditure And National Income. *The Review of Economics and Statistics*, 664, 630-644.
- Srinivasan, P. (2013). Causality Between Public Expenditure and Economic Growth: The Indian Case. *International Journal of Economics and Management*, 7, 335-347
- Şanlısoy, S. Sunal, O. (2016). Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 7(17), 102-122.
- Udo, A. Effiong, C. (2014). Economic Growth And Wagner's Hypothesis: The Nigerian Experience. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(16), 41-48.
- Ulusoy, A. (2016). Maliye Politikası, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Westerlund, Joakim, (2008), Panel Cointegration Tests of the Fisher Effect, *Journal of Applied Econometrics*, 23(2): 193-233.
- World Bank (2020). "World Development Indicators", <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/PopularIndicators#> (Erişim Tarihi:17.10.2020).
- Wu, S. Y. Tang, J. H., Lin, E. S. (2010). The Impact of Government Expenditure on Economic Growth: How Sensitive to The Level Of Development?. *Journal of Policy Modeling*, 32(6), 804-817.

- Yayla, N. Tülümce, S. Y. (2017). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Bileşenleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Wagner Ya Da Keynes?. *Social Sciences*, 12(4), 163-184.
- Yıldız, F. Sarısoy, S. (2015). OECD Ülkelerinde Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*; Cilt 33, Sayı 2 (2012); 517-540.

Sosyal Medya Kullanım Motivasyonlarının Kişilik Özellikleri ve Yaşam Doyumu Açısından İncelenmesi

Şükran KARACA*

ÖZ

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte sosyal medya popüler hale gelmiş ve günlük hayatta yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle akıllı telefon kullanımının artması ve internet bağlantısının iyileştirilmesi, sosyal medya kullanımını her geçen gün daha da arttırmıştır. Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özellikleri ve yaşamdan elde ettikleri doyumlar ile sosyal medya araçlarının seçimi, kullanım biçimleri ve sıklığı arasında ilişki vardır. Bu nedenle bu çalışma sosyal medya kullanım motivasyonlarının kişilik özellikleri ve yaşam doyumu açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışma kapsamında 385 kişiden çevrimiçi anket tekniğiyle elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda sosyal medya kullanıcılarının özellikle nevrotik kişilik özelliğinin sosyal medya kullanım motivasyonları ve yaşam doyumu üzerinde anlamlı etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Sosyal Medya Motivasyonları, Kişilik, Yaşam Doyumu
JEL Sınıflandırması: M30, M31

Investigation of Social Media Use Motivations in Terms of Personality Traits and Life Satisfaction

ABSTRACT

With the development of technology, social media became popular and I widely used in daily life. Especially, the increase in the use of smart phones and the improvement of the internet connection has increased the use of social media day by day. There is a relationship between the personality traits and life satisfaction of social media users and the selection, usage and frequency of social media tools. Therefore, this study was carried out to examine social media usage motivations in terms of personality traits and life satisfaction. Within the scope of the study, data obtained from 385 people using the online survey technique were analyzed. As a result of the research, it was concluded that especially the neurotic personality trait of social media users had a significant effect on their motivation to use social media and life satisfaction.

Keywords: Social Media, Social Media Motivations, Personality, Life Satisfaction
JEL Classification: M30, M31

GİRİŞ

Sosyal medya siteleri, kullanıcıların herkese açık bir profil oluşturmasına, bilgi paylaşımlarına, içerik oluşturmalarına ve diğer kullanıcılarla bağlantı kurmasına olanak sağlayan çevrimiçi ortamlardır (INTECO, 2009). Bu ortamlar, mevcut sosyal ilişkileri sürdürmek, son haberlerini almak ve nispeten daha az çabayla büyük bir ağ elde etmek için önemli bir platform aracı olarak kabul edilmektedir (Ghaisani vd., 2017). Bireylerin çoğu sosyal medya aracılığıyla

*Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, sukrankaraca@gmail.com, ORCID:0000-0002-0268-1810, Araştırma Makalesi

(Makale Gönderim Tarihi: 03.07.2020 / Yayına Kabul Tarihi:24.03.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.763305

Makale Türü: Araştırma Makalesi

sohbet, bloglar, fotoğraflar, videolar yükleme gibi birçok içerik üretmektedir (Van Dijck, 2009). Kişileri bu içeriği üretmeye motive eden unsurları bilmek önemlidir. Sosyal medya siteleri geniş bir popülerlik, yüksek yayılma ve artan sayıda özellik sergilemektedir. Bu özellikler dikkate alındığında, Kullanım ve Doymalar yaklaşımı gibi teorik çerçeveler aracılığıyla sosyal medya kullanım motivasyonları araştırılmaktadır. Sosyal medya çalışmalarında kullanılan kullanım ve doymalar yaklaşımı, insanların belirli bir medyayı kullanma nedenlerini ve motivasyonlarını bilmek amacıyla araştırma yapmak için ilk itici gücü sağlamaktadır (Jamal J., 2015). Ruggiero (2000), kullanım ve doymalar yaklaşımlarının araştırmacıların sosyal medya analizi için dikkate alınacak arabuluculuk iletişiminin ve çeşitli değişkenlerin kullanımlarının önemini bilmelerine ve öğrenmelerine yardımcı olacağını vurgulamıştır.

Kişilik özellikleri, durum güncellemeleri, paylaşım yapma, fotoğraf ve video paylaşımı gibi faktörler sosyal medya siteleri kullanım davranışları ile yakından ilişkilidir (Ryan ve Xenos, 2011; Ong vd., 2011; Moore ve McElroy, 2012; Lee vd., 2014; Fullwood vd., 2014). Kişilerin sosyal medya sitelerindeki davranışlarının sebebini anlamak çok önemlidir (Li vd., 2019). Bireyler sosyal medyayı boş zamanları değerlendirme, sosyal etkileşim, bilgilenme ve eğlence gibi ihtiyaçları için kullanmaktadırlar (Quan-Haase ve Young, 2010). Belirli bir ortamdan aranan ve elde edilen doymalar(motivasyonlar), bu ortamın kullanılmasını, sıklığını ve yoğunluğunu etkilemektedir. Sosyal medya kullanımı yoluyla edinilen doymalar çok sayıda bireysel, sosyal, ekonomik, kültürel ve politik faktörle şekillenmektedir. Dolayısıyla daha düşük yaşam memnuniyeti ve daha yüksek yaşam memnuniyeti bireylerin sosyal medya kullanım motivasyonları ile ilişkilidir (Papacharissi ve Rubin, 2000).

İlgili literatüre bakıldığında sosyal medya kullanım motivasyonları ile ilgili birçok çalışmaya rastlanılmıştır. Bu çalışmalarda sosyal medya kullanım motivasyonları ile kişilik ve yaşam doyumu ayrı ayrı ele alınmış bu çalışmada ise diğer çalışmalardan farklı olarak bütüncül bir yaklaşım izlenerek sosyal medya kullanım motivasyonları hem kişilik hem de yaşam doyumu açısından incelenmiştir.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Sosyal Medya Kullanım Motivasyonları

Sosyal medya genellikle “kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikten değer elde ederek, kullanıcılar arasındaki etkileşimlerin algılanmasını kolaylaştıran, internet tabanlı, merkezden uzak ve kalıcı kitlesel iletişim kanalları” olarak tanımlanmaktadır (Carr ve Hayes, 2015). Başka bir deyişle, sosyal medya bireylerin sadece kendilerine kim olduğunu göstermek için profiller oluşturmadıkları, aynı zamanda kendi içeriklerini oluşturdukları, arkadaşlarının veya diğer kullanıcıların çevrimiçi içeriklerini görebildikleri ve onlarla etkileşime girebildikleri ortamlardır (Alhabash ve Ma, 2017).

Kullanım ve doymalar teorik yaklaşımı, belirli bir medyanın kullanıcı motivasyonlarını ve doymalarını değerlendirmek için geliştirilmiştir (Katz vd., 1973). Bu yaklaşımın dört ana varsayımı vardır: (i) medya kullanımı hedefe yönelik

ya da motive edicidir, (ii) insanlar ihtiyaçları ve isteklerini karşılamak için medyayı kullanmaktadır, (iii) medya kullanımına aracılık eden sosyal ve psikolojik faktörler vardır ve (iv) medya kullanımı ve kişiler arası iletişim ilişkilidir (Rubin, 1993). Kullanım ve doyumlar yaklaşımına göre, medya kullanıcıları iki farklı şekilde doyuma ulaşmaktadırlar; istenen(aranan) doyumlar ve elde edilen doyumlar. İstenen(aranan) doyumlar, kullanıcıların medyayı kullanarak elde edecekleri tatminkarlık türlerine ilişkin beklentilerini ifade ederken, elde edilen doyumlar ise medya kullanımının karşıladığı ihtiyaçları ifade etmektedir (Katz vd., 1973; Rubin, 1993).

En popüler ve yaygın olarak bilinen sosyal medya siteleri Facebook, Whatsapp, Twitter, Instagram, Snapchat, Youtube ve Google'dır (Alexa, 2020). Facebook en popüler ve en çok ziyaret edilen sosyal medya ağıdır (Alexa, 2020). Facebook, fotoğraf veya video paylaşma, yorum yapma, hikaye oluşturma, durum güncelleme, özel mesajlaşma, etiketleme ve canlı akışlar yayınlama gibi özelliklerini sürekli olarak geliştirmiştir (Junco, 2013). Whatsapp, standart mesajlaşmaya alternatif olarak geliştirilmiştir. Whatsapp sesli ve görüntülü aramayı ve metin, fotoğraf, video, belge ve konum gibi birçok farklı medya türünün gönderilmesini ve alınmasını desteklemekte ayrıca sosyal medya uygulamaları olarak hikayeler oluşturma olanağı sağlamaktadır (Whatsapp, 2020). Whatsapp ve diğer mesajlaşma uygulamaları, bireylerin temel iletişim ihtiyacını daha iyi karşılamasını ve daha kolay iletişim kurmayı kolaylaştırmaktadır (Karapanos vd., 2016). Dünyanın en popüler mikroblog sitelerinden biri olan Twitter, bilgi paylaşımı, sosyal etkileşim, bilgi arama, içerik ve yeni teknoloji memnuniyetleri vb. için kullanılmaktadır (Liu vd., 2010). Birçok ülkede önemli haber ve gelişmeleri yaymak ve takip etmek için yaygın olarak kullanılmaktadır (Zhao vd., 2011). Instagram, gençler ve genç yetişkinler arasındaki popüleritesindeki hızlı büyüme nedeniyle en hızlı büyüyen sosyal medya sitesidir (Alhabash ve Ma, 2017). Instagram, kullanıcıların fotoğraf çekmesine, filtrelemesine ve paylaşmasına ve daha sonra eklenen özelliklerle canlı yayın ve hikaye oluşturmaya izin vermektedir. Snapchat, kullanıcılarının fotoğraf veya kısa videolar göndermesine izin veren bir anlık mesajlaşma uygulamasıdır. Kullanıcılar gönderilen anlık görüntülerin ne kadar süreyle görüntülenebileceğini belirleyebilmekte ve 24 saat boyunca sınırsız sayıda hikaye oluşturabilmektedir (Alhabash ve Ma, 2017). YouTube, İnternet'te ziyaret edilen tüm web sitelerinin sıralamasında ikinci sıradadır (Alexa, 2020). Hem amatör hem de profesyonel çok geniş bir kitleye hizmet etmektedir (Xu vd., 2016). Kullanıcıların derecelendirme, video yükleme, yorum yapma ve paylaşma gibi yöntemleri kullanarak siteyle etkileşime girmesini sağlamaktadır (Khan, 2017). Google tarafından işletilen bir sosyal medya sitesi olan Google+, içerik paylaşımına izin vermek için anında mesajlaşma, video konferans, gruplandırma ve benzer ilgi alanlarına sahip kişilerle etkileşim kurma olanağı sunan bir ağıdır (Google+, 2020).

Sosyal medya kullanım motivasyon ve doyumlarını açıklamak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Fullwood, Sheehan ve Nichollis (2009), sosyal paylaşım sitesi Myspace'de yaptıkları bir çalışmada sosyal medyayı kullanmak için üç temel

neden olarak kendini ifade etme, izlenim yönetimi ve ilişki kurmayı belirtmişlerdir. Urista ve vd. (2009) yaptıkları çalışmada iki şekilde doyum bulmuştur: iletişim doyumunu ve sosyal doyumlar. Cha (2010) sosyal medya kullanım sıklığının kişilerarası fayda, gizlilik kaygıları, algılanan kullanım kolaylığı ve yaş gibi boyutlara göre değerlendirilebileceğini bulmuştur. Livingstone (2010) çalışmasında facebook, twitter ve instagram gibi sosyal medyanın kullanıcının bireyselliğini ve başkalarıyla ilişkilerini sunmada önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, ergenlerin farklı sosyal medya kullanırken kimlik korumalarına gereken önemi verdiğini vurgulamışlardır. Whiting ve Williams (2013) sosyal medyayı kullanmak için on motivasyon belirlemişler: sosyal etkileşim, bilgi arama, zaman geçirme, eğlence, rahatlama, iletişimsel yarar, kolaylık sağlama, görüş bildirme, bilgi paylaşımı ve diğerleri hakkında gözetim veya bilgi. Jamal J. (2015) sosyal medyayı kullanmak için eğlence, bilgi arama, kişisel yarar ve rahatlığı temel motivasyon faktörleri olarak belirlemiştir.

B. Beş Faktör Kişilik Kuramı

Kişilik, sosyal medya kullanım motivasyonlarını ve doyumlarını etkileyen önemli bir bireysel fark olarak kabul edilmektedir (Rubin, 1993). Kişiliğin ne olduğunu açıklamak için birçok kuram geliştirilmiştir. Bunlar arasında en çok bilinenleri psikoanalitik kuramlar, sosyo-psikolojik kuramlar ve treyt(özellik) kuramlarıdır (Tuncer vd., 1992). Pazarlamacılar, kişilik araştırmalarında en fazla treyt kuramını kullanmaktadırlar. Çünkü bu kuram pazarlama metodolojisiyle uyumludur ve kişiliği çeşitli özellikler vasıtasıyla tarif etmektedir (Tsai, 2003). Bu nedenle bu çalışmada beş faktör kişilik kuramı kullanılmıştır. Beş faktör kişilik boyutları nevroitiklik, dışa dönüklük, deneyime açıklık, uyumluluk(yumuşak başlılık) ve sorumluluktan (özdenetim) oluşmaktadır ve şu özelliklerle ilgilidir. İlk özellik olan Nevrotiklik, bir kişinin psikolojik sıkıntı yaşama eğilimini yansıtır ve yüksek düzeydeki özellikler tehlide duyarlılık ile ilişkilidir. İkinci özellik Dışadönüklük, bir kişinin sosyalleşme ve olumlu duyguları yaşama eğilimini yansıtır. Üçüncü özellik olan Deneyime Açıklık, bireyin alternatif yaklaşımları dikkate alma, entelektüel olarak meraklı olma ve sanatsal uğraşların tadını çıkarma istekliliğini temsil eder. Dördüncü özellik olarak Uyumluluk, güvenme, sempatik ve işbirliğine yatkınlığı yansıtan kişilerarası davranışın başka bir yönüdür. Beşinci boyut olan Sorumluluk ise, bir bireyin örgütlenme, gayretli ve titizlik derecesini yansıtmaktadır (Ross vd., 2009).

Kişilik, bireyleri neyin motive ettiğinin bir tahmincisi olmaktadır. Farklı kişilik özellikleri, farklı amaçlarla sosyal medya kullanımını gerektirebilmektedir (Ross vd., 2009). En sık atıfta bulunulan kişilik özelliklerinin sınıflandırma modeli olarak beş faktörlü kişilik modeli sosyal medya sitelerindeki davranışlarla ilişkilendirilmiştir (Ross vd., 2009; Amichai-Hamburger ve Vinitzky, 2010; Gosling vd., 2011; Ryan ve Xenos, 2011; Seidman, 2012; Moore ve McElroy, 2012). Nevrotik sosyal medya kullanıcıları kendini ifşa etmeye daha fazla eğilimlidirler (Kuss ve Griffiths, 2011), başkalarının özçekimlerine verdiği tepkilerle daha fazla ilgilenirler (Choi vd., 2017), Facebook'ta daha fazla zaman geçirirler (Moore ve McElroy, 2012) ve sosyal medyaya daha pasif bir şekilde dahil

olurlar (Ryan ve Xenos, 2011). Dışadönük bireyler sosyal medyayı yeni insanlarla tanışma, sosyalleşme, bilgilendirme ve eğitim için bir görev yönetimi aracı olarak kullanırlar (Horzum, 2016). Ayrıca daha fazla sayıda fotoğraf ve özçekim yayınlarlar (Kim ve Chock, 2017), daha fazla sayıda arkadaşlarına (Amichai-Hamburger ve Vinitzky, 2010) daha fazla kendini ifşa etme eğilimindedirler (Misoch, 2015). Deneyimlere açık olan bireyler, sosyal medyayı sıklıkla kullanmakta ve daha çok bilgi paylaşımında bulunmak ve tavsiye vermek amacıyla iletişim kurmaktadır (Kalmus vd., 2011). Bu bireyler kendisini Facebook'ta (Horzum, 2016) daha popüler olarak göstermek ve özçekim yüklemek, başkalarının özçekimlerini beğenmek veya yorumlamak gibi etkileşimlere daha fazla girerler (Choi vd., 2017). Deneyimlere daha açık olan bireyler, sosyal medyada kendileri hakkında daha fazla bilgi paylaşırlar (Amichai-Hamburger ve Vinitzky, 2010). Uyumluluk özelliği yüksek olan bireyler başkaları tarafından paylaşılan içeriğe beğeniler ve yorumlarla daha fazla katılır (Choi vd., 2017) ve profillerine daha çok arkadaş eklerler (Ross vd., 2009). Sorumluluk sahibi bireyler ise sosyal medyayı daha çok haber ve bilgi için kullanırlar (Ryan ve Xenos, 2011).

Kişilik özelliklerinin internet ve sosyal medya kullanımı ile ilişkisini konu alan çalışmalar farklı kişilik özelliklerine sahip bireylerin, sosyal medya kullanımında hangi tatmin arayışları içerisinde olduğunu açıklamaktadır (Avcılar ve Külter Demirgüneş, 2016). Swickert vd. (2002)'ne göre nevrozizm ve online faaliyetleri eğlence amaçlı kullanma arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Ayrıca nevrozizmi yüksek olan bireylerin algılanan sosyal destek düzeylerinin en düşük olduğunu vurgulamışlardır. Landers ve Lounsbury'e (2006) göre, hem dışadönüklüğü hem de uyumluluğu düşük olan bireyler normal hayatta arkadaşlık kurma konusunda zorluk yaşamaktadırlar ve bu nedenle Facebook gibi bir sosyal medya sitelerinde ekleyecekleri daha az sayıda arkadaşına sahip olması muhtemeldir. Avcılar ve Külter Demirgüneş (2016), sorumluluğu yüksek bireylerin sosyal medya kullanımında daha çok başarı hırsı ve kendisini önemli görme isteği ile motive olduğunu, daha az sorumlu bireylerin daha çok sosyalleşme yönünde motive olduğunu ifade etmişlerdir. Swickert vd.(2002) ve Butt ve Phillips (2008) sorumluluk sahibi bireylerin sosyal medyadan kaçınma olasılıklarının daha yüksek olduğunu vurgulamışlardır.

C. Yaşam Doyumu

Mutluluk kelimesi, refahla aynı anlama gelen bir kavramdır ve bu kavramlar günlük hayatta birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Layard (2005), mutluluğu yaşamdan keyif almak ve harika hissetmek olarak tanımlamıştır. Yaşam doyumu (memnuniyeti) kişinin çevresinin olumlu ya da olumsuz olabileceği genel bir değerlendirmeyi yansıtmaktadır (Scheufele ve Shah, 2000). Araştırmacılar genellikle yaşam doyumunu kişisel memnuniyet olarak görmektedirler (Diener vd., 1985). Sosyal medya siteleri, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişim için önemlidir (Doğan, 2016). İnsanlar kişisel bilgilerini yayınlamaya, fotoğraf paylaşarak, ilgi alanlarını belirterek sosyal etkileşime girmektedirler. Kahneman ve Krueger'in (2006) araştırmasına göre, yaşam doyumu kısmen kişinin sosyal bağlantılarıyla belirlenmektedir. Yaşam memnuniyeti kişinin arkadaşlarına (Leary ve Kowalski,

1990), kişilerarası iletişime (Diener vd., 2009) ve kişinin aile üyelerinin mutluluğuna (Clare vd., 2001) bağlıdır. Bollen vd. (2011) ise, mutlu insanların sosyal medyada olumlu yazılar paylaştığını ve kendileri gibi mutlu insanları takip ettiklerini, mutsuz insanların da mutsuz insanları takip ettiklerini ifade etmişlerdir. Başka bir ifadeyle, herkes kendine benzeyen insanlarla iletişim kurmayı tercih etmektedir. Sonuç olarak, mutlu insanlar, mutlu fotoğrafları, olumlu duyguları paylaşma eğilimindedir ve bu paylaşım ve yorumlar bireylerin psikolojik refahını olumlu anlamda arttırmaktadır (Doğan, 2016).

Valkenburg vd. (2006), Facebook'a aktif olarak katılan insanların bağlılık yaşamaları ve kendilerini daha mutlu hissetmelerinin daha olası olduğunu vurgulamışlardır. Obi (2014), Facebook'ta geçirilen süre ile mutluluk arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Aynı şekilde Rae ve Lonborg (2015) üniversite öğrencilerine yönelik yaptıkları çalışmada, sosyal medya sitelerini kullanma ile mutluluk arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Tandoc Jr vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada ise, sosyal medya siteleri kullanımının yaşam doyum derecesini önemli ölçüde ve olumlu olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın temel amacı sosyal medya kullanım motivasyonlarını kişilik ve yaşam doyumunu açısından incelemektir. Araştırmanın örneklemini 17 yaşından büyük sosyal medya kullanıcıları oluşturmaktadır. Bu araştırma kapsamında Kasım-Aralık 2019 tarihleri arasında çevrimiçi anket tekniği ile veriler toplanmış ve 385 anket elde edilmiştir.

Araştırma için oluşturulan anket formu dört kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Balci ve Ayhan (2017) tarafından geliştirilen ve İçirgin (2018) tarafından güvenilirlik ve geçerliliği test edilmiş olan “Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Motivasyonları”, ikinci kısımda Goldberg (1990) tarafından geliştirilen ve Sudak ve Zehir (2013) tarafından güvenilirlik ve geçerliliği test edilmiş olan “Kişilik Ölçeği”, üçüncü kısımda Diener vd. (1985) tarafından geliştirilen ve Dağlı ve Baysal (2016) tarafından Türkçe’ye uyarlanan “Yaşam Doyumu Ölçeği” kullanılmıştır. Anketin dördüncü ve son kısmında ise demografik sorular yer almaktadır.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda geliştirilen araştırma hipotezleri ise aşağıdaki gibidir:

H₁:Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin sosyal kaçış motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₂:Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin sosyal etkileşim motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₃:Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin bilgilenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₄:Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin boş zamanları değerlendirme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₅:Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin ekonomik fayda motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₆: Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin eğlence motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₇: Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin yaşam doyumu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₈, H8: Sosyal medya kullanım motivasyonlarının yaşam doyumu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Araştırma hipotezleri kapsamında kullanılacak olan yaklaşım nicel, araştırma yöntemi ise keşfedici ve yordayıcı korelasyonel araştırma desenleri şeklindedir.

III. VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

A. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili tanımlayıcı istatistiksel bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	f	%	Katılımcıların Medeni Durum Dağılımı	f	%
Kadın	212	55,1	Evli	146	38
Erkek	173	44,9	Bekar	239	62,1
Toplam	385	100	Toplam	385	100
Katılımcıların Yaş Dağılımı	f	%	Katılımcıların Eğitim Dağılımı	f	%
17-25	180	46,8	İlköğretim/Ortaöğretim	32	8,4
26-34	85	22,1	Lise	45	11,7
35-43	78	20,3	Önlisans	38	9,9
44 yaş ve üzeri	42	10,9	Lisans	180	46,8
Toplam	385	100	Lisansüstü	90	23,4
Katılımcıların Meslek Dağılımı	f	%	Toplam	f	%
Kamu Sektörü Çalışanı	103	26,8	Katılımcıların Gelir Dağılımı	385	100
Ev Hanımı	26	6,8	2020 TL ve altı	139	36,1
Özel Sektör Çalışanı	85	22,1	2021-4000 TL	60	15,6
Öğrenci	107	27,8	4001-6000 TL	55	14,3
İşsiz	39	10,1	6001-8000 TL	45	11,7
Diğer	20	5,2	8001 TL ve üzeri	86	22,3
Toplam	385	100	Toplam	385	100

Tablo 1'e göre araştırmaya katılanların %55,1'i kadın %44,9'u erkektir. Katılımcıların %38'i evli %62,1'i bekar; %46,8'i, 17-25, %22,1'i 26-34, %20,3'ü 35-43 ve %10,9'u 44 yaş ve üzeridir. Eğitim dağılımına bakıldığında %46,8'i lisans, %23,4'ü lisansüstü, %11,7'si lise mezunudur. Katılımcıların meslek/meşguliyet dağılımına bakıldığında %27,8'i öğrenci, %26,8'i kamu sektörü çalışanı, %22,1'i özel sektör çalışanı, %10,1'i işsiz, %6,8'i ev hanımı ve %5,2'si diğer meslek gruplarında yer almaktadır. Son olarak katılımcıların gelirlerine bakıldığında ise, %36,1'i 2020 TL ve altı, %22,3'ü 8001 TL ve üstü, %15,6'sı 2021-4000 TL arası, %14,3'ü 4001-6000 TL arası ve %44,7'si 6001-8000 TL arasında bir gelire sahiptir.

B. Açıklayıcı Faktör Analizi

Araştırma kapsamında kullanılan "Kişilik", "Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Motivasyonları" ve "Yaşam Doyumu" ölçeklerine ilişkin açıklayıcı faktör analizi sonuçları aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 2. Kişilik Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi

Kişilik Ölçeği	Faktör Yükleri	Kümülatif Varyans(%)	Cronbach Alpha
1.Uyumluluk		16,985	,887
Çevremdeki insanlarla ilgilenirim	,768		
Başkalarının duygularını, sıkıntılarını anlarım	,738		
Arkadaş toplantılarında çok sayıda farklı insanla sohbet ederim	,718		
Çevremdeki insanlara zaman ayırırım	,715		
İnsanlar benim yanımda kendilerini rahat hisseder	,707		
Başkalarının dertlerini, sıkıntılarını paylaşıyorum	,682		
Yufka yürekli bir insanım	,638		
Toplum içerisinde kendimi çok rahat hissederim.	,503		
2.Nevrotiklik (Duygusal Denge)		33,601	,921
Sık sık üzülürüm	,862		
Olaylar beni çok derinden etkiler, çabuk yıkılırım	,830		
Kolay strese girerim	,826		
Hemen her şeye üzülürüm	,815		
Ruh halimi çok şey etkiler	,802		
Çok çabuk telaşlanırım	,782		
Ruh hali çok sık değişen biriyim	,726		
3.Deneyime Açıklık		46,277	,893
Olayları anlayıp kavramada hızlıyım	,812		
Zengin bir kelime dağarcığım var	,770		
Kültürlü bir insanım	,759		
Kusurları, eksiklikleri görebilirim	,705		
Zengin bir hayal gücüm var	,687		
4. Dışa Dönüklük		54,349	,638
Geri planda olmayı tercih ederim	,731		
Yabancıların arasında fazla konuşmam.	,705		
Dikkat çekici olmaktan hoşlanmam	,546		
Sohbetleri hep ben başlatırım	,509		
Dikkat çekmekten rahatsız olmam	,499		
Çevremdekilerle çok az şey paylaşıyorum.	,430		
5.Sorumluluk		62,165	,729
Çok dağınık bir insanım	,824		
Genellikle aldığım şeyleri yerine koymayı unuturum	,712		
Düzeni, düzenli olmayı severim	,707		
Programlı çalışırım	,613		
KMO:,.878 Barlett Test:6980,543 Öz Değer: 1'den Fazla Anlamlılık: 0.000 Cronbach Alpha:,.841			

50 sorudan oluşan kişilik ölçeğine yapılan faktör analizi sonucunda, faktör yüklenimi 0,40'ın altında kalan ve faktör yapısını bozan ifadeler çıkarıldıktan sonra 30 ifade üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda beş boyut elde edilmiş ve bu boyutların toplam varyansı açıklama oranı %62,165'tir. Ayrıca Cronbach Alpha değeri 0,841 olarak bulunmuş ve ölçeğin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Motivasyonları Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi

Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Motivasyonları Ölçeği	Faktör Yükleri	Kümülatif Varyans(%)	Cronbach Alpha
1.Sosyal Kaçış Motivasyonu		16,413	0,908
Sosyal medya kullanmak bana heyecan veriyor	,802		
Başkalarıyla nasıl anlaşabileceğimi gösterdiği için	,746		
İçimdeki duygu ve heyecanları açığa çıkardığı için	,737		
Bir gruba aitmiş duygusu hissedebilmek için	,727		
Bir an olsun problemlerimden uzaklaşmak için	,727		
Beni başka bir dünyaya götürdüğü için	,715		
Ev, okul ve arkadaş çevremdeki dertlerimi unutturuyor	,695		
Arkadaş bulmak, yeni insanlarla tanışmak için	,664		
Kendimi daha az yalnız hissetmemi sağladığı için	,596		
Beni sıkın insanlardan kurtulmamı sağladığı için	,586		
Dinlenmeme yardımcı olduğu için	,582		
Kafamı boşaltmaya yardımcı olduğu için	,515		
Konuşacak birisi olmadığında bana arkadaşlık ediyor	,405		
2.Sosyal Etkileşim Motivasyonu		28,241	0,923
Başkalarına görüş bildirmek ve tavsiyelerde bulunmak için	,800		
Edindiğim bilgiler hakkında başkalarıyla iletişim kurabilmek için	,797		
Diğer insanlarla bilgi paylaşımında bulunabildiğim için	,792		
Ailem ve dostlarımla iletişimde bulunmak için	,754		
Tandığım insanlarla iletişiminde bulunmak için	,736		
Başkalarından destek almak için	,633		
Sosyal medyayı her zaman ve her yerde kullanabildiğim için	,575		
3.Bilgilenme Motivasyonu		38,630	0,847
Güvenilir bir haber kaynağı olduğu için	,738		
Pek çok konuyu diğer medyada yer almadan önce öğrendiğim için	,722		
Dünyada ve Türkiye’de meydana gelen olayları anında öğrenmek	,706		
Üniversitemdeki gelişme/ aktiviteler hakkında bilgi sahibi olmak	,701		
Yaşadığım yöredeki gelişmeler ve etkinlikleri takip etmek için	,649		
Bir konuda fikir sahibi olmama yardımcı olduğu için	,610		
Başka bir yerde ulaşamadığım bilgilere ulaşmak için	,547		
4. Boş Zamanları Değerlendirme Motivasyonu		48,199	0,884
Sosyal medya kullanmak zevkli	,825		
Sosyal medyayı seviyorum	,768		
Boş zamanımı değerlendirmede bana çeşitli alternatifler sunuyor	,740		
Sıkıldığımda vakit geçirmek için	,735		
İlginç şeyler bulmak için	,556		
5. Ekonomik Fayda Motivasyonu		55,805	0,863
Sosyal medyadan alışveriş etmenin kolaylığımı/ uygunluğunu seviyorum	,803		
Ürün ve hizmetlerin indirimli olanlarını bulmak için	,799		

Ürün ve hizmetler hakkında yararlı bilgiler edinmek için	,788		
Karlı mali bilgiler elde etmek için	,587		
6. Eğlence Motivasyonu		61,734	0,824
Oyun oynamak için	,819		
Sosyal medya eğlence ihtiyacımı karşılıyor	,768		
Çeşitli müzik parçası dinlemek ve MP3 vb. download etmek için	,669		
KMO: ,934 Barlett Test: 9065,985 Öz Değer: 1'den Fazla Anlamlılık: 0.000 Cronbach Alpha: 0,945			

Sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve motivasyonları ölçeğine yönelik yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda 3 ifade faktör yapısını bozduğu için çıkarılmış ve 39 ifade üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda altı boyut elde edilmiş ve elde edilen boyutların toplam varyansı açıklama oranı %61,734'tür. KMO değeri 0,934 olarak tespit edilmiş ve bu oran örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca Cronbach Alpha değeri 0,945 olarak bulunmuş ve ölçeğin oldukça güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4, yaşam doyumu ölçeğine ilişkin açıklayıcı faktör analizi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4. Yaşam Doyumu Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi

Yaşam Doyumu Ölçeği	Faktör Yükleri	Kümülatif Varyans(%)
		67,886
Yaşamımdan memnunuz.	,856	
Yaşam koşullarım mükemmeldir.	,856	
Şimdiye kadar yaşamdan istediğim önemli şeylere sahip oldum.	,851	
İdeallerime yakın bir yaşantım vardır.	,813	
Tekrar dünyaya gelsem hayatımdaki hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim	,738	
KMO: ,840 Barlett Test: 1004,721 Öz Değer: 1'den Fazla Anlamlılık: 0.000 Cronbach Alpha: ,877		

Yaşam doyumu ölçeğine ilişkin yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda tek boyut elde edilmiştir. Elde edilen boyutun toplam varyansı açıklama oranı %67,886 ve KMO değeri 0,840 tespit edilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri ise 0,877 olarak bulunmuştur.

C. Normal Dağılıma İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılacak analiz tekniklerini belirlemek amacıyla veriler normallik sınamasına tabi tutulmuştur. Yapılan Kolmogorov-Smirnov testinde verilerin normal dağılmadığı görülmüştür ($p < 0.05$). Bu durumda faktörlerin ve maddelerin basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Faktörlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Faktör Puanlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Faktörler	N	Ort.	ss.	Çarpıklık	Basıklık	Min	Maks
Sosyal Kaçış Motivasyonu	385	3,3107	,79468	,1,157	-,1,120	1,38	4,92
Sosyal Etkileşim Motivasyonu	385	3,6568	,90634	-1,621	-0,298	1,00	5,00
Bilgilenme Motivasyonu	385	3,5978	,83985	0,377	-1,203	1,14	5,00

Boş Zamanları Değerlendirme Motivasyonu	385	3,7844	,88221	-1,540	-0,346	1,00	5,00
Ekonomik Fayda Motivasyonu	385	3,5474	1,00997	-1,447	0,549	1,00	5,00
Eğlence Motivasyonu	385	3,5022	1,08390	-1,431	0,508	1,00	5,00
Uyumluluk	385	3,8698	,75759	-1,793	0,203	1,00	5,00
Nevrotiklik	385	3,0961	1,03753	-1,862	0,206	1,00	5,00
Deneyime Açıklık	385	3,7018	,86916	-1,510	0,481	1,00	5,00
Dışa Dönüklük	385	2,8974	,69831	-1,269	-0,191	1,00	5,00
Sorumluluk	385	2,3805	,90392	-1,525	-0,375	1,00	5,00
Yaşam Doyumu	385	3,1605	,94676	-1,321	-0,241	1,00	5,00

Likert tipi ölçek üzerinden elde edilen değişkenlerin normallik sınaması için literatürde kabul gören bir diğer kıstas çarpıklık ve basıklık katsayısı değerlerinin +2 ve -2 arasında olmasıdır (George ve Mallery, 2010). Bu bağlamda Tablo 5’te verilen değerler faktörlerin istenilen aralıklarda puanlara sahip olduğunu ve verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Veriler normal dağılım gösterdiği için verilerin analizinde parametrik testlerden yararlanılmıştır.

D. Korelasyon Analizi

Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Motivasyonları ile Kişilik ve Yaşam Doyumu arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü tespit etmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır ve elde edilen sonuçlar Tablo 6’da ki gibidir:

Tablo 6. Korelasyon Analizi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
(1)Uyumluluk	1											
(2)Nevrotiklik	,292**	1										
(3)Deneyime Açıklık	,678**	,278**	1									
(4)Dışa Dönüklük	-,085	,256**	-,025	1								
(5)Sorumluluk	-,215**	-,046	-,282**	,007	1							
(6)Sosyal Kaçış	-,011	,137**	,036	,007	,037	1						
(7)Sosyal Etkileşim	,201**	,205**	,208**	,022	-,036	,452**	1					
(8)Bilgilenme	,206**	,156**	,144**	-,053	-,103*	,365**	,503**	1				
(9)Boş Zamanları Değerlendirme	,251**	,191**	,220**	-,085	-,020	,415**	,536**	,494**	1			
(10)Ekonomik Fayda	,140**	,081	,143**	-,060	-,070	,349**	,548**	,491**	,455**	1		
(11)Eğlence	,065	,201**	,075	,046	,119*	,387**	,525**	,342**	,464**	,446**	1	
(12)Yaşam Doyumu	,435**	,059	,523**	-,014	-,202**	,065	,192**	,205**	,207**	,175**	,097	1

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Korelasyon analizi sonucunda korelasyon katsayısının büyüklük bakımından yorumlanmasında en yaygın kabul gören aralıklar Büyüköztürk (2010) tarafından şu şekilde belirtilmiştir. Korelasyon katsayısının mutlak değeri 0,70-1,00 arasında ise yüksek ilişkiyi, 0,30-0,70 arasında ise orta düzey ilişkiyi, 0,00-0,30 arasında ise düşük ilişkiyi göstermektedir. Analiz sonuçlarına göre; uyumluluk kişilik özelliği ile sosyal etkileşim, bilgilenme, boş zamanları değerlendirme ve ekonomik fayda motivasyonu arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde; nevroitik kişilik özelliği ile sosyal kaçış, sosyal etkileşim, bilgilenme, boş zamanları değerlendirme ve eğlence motivasyonu arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde;

deneyime açıklık kişilik özelliği ile sosyal etkileşim, bilgilenme, boş zamanları değerlendirme ve ekonomik fayda motivasyonu arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde; sorumluluk kişilik özelliği ile eğlence motivasyonu arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki tespit edilirken bilgilenme motivasyonu ile negatif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur.

Ayrıca yaşam doyumu ile uyumluluk ve deneyime açıklık kişilik özelliği arasında pozitif yönde ve orta düzeyde, sorumluluk kişilik özelliği ile de negatif yönde ve düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Son olarak yaşam doyumu ile sosyal etkileşim, bilgilenme, boş zamanları değerlendirme ve ekonomik fayda motivasyonları arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Değişkenler arasında ilişkinin gücü ve yönü belirlendikten sonra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni etkileme durumu için çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

E. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Beş boyuttan oluşan kişilik özelliklerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve motivasyonları ile yaşam doyumu üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Çoklu regresyon analizi varsayımlarından birisi, çoklu bağıntı sorunun olmamasıdır. Çoklu bağıntı sorunun olup olmadığını belirlemek için Tolerans ve VIF değerlerine bakılmalıdır. Bağıntı sorunu olmaması için tolerans değerinin 0,1'in üzerinde, VIF değerinin 10'un altında olması gerekmektedir (Hair vd., 2010). Ayrıca otokorelasyon sorunu olmaması için de Durbin Watson değerleri 1,5-2,5 arasında olmalıdır (Karagöz, 2019).

Yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda değişkenlerin Tolerans değerlerinin 0,1'in üzerinde, VIF değerlerinin 10'un altında olduğu tespit edilmiş ve çoklu bağıntı problemi olmadığı görülmüştür. Ardından değişkenler arasında otokorelasyonun belirlenmesi için Durbin Watson istatistiği sonuçlarına bakılmış ve otokorelasyon sorunu olmadığı da tespit edilmiştir. Değerler regresyon tablolarında verilmiştir.

Tablo 7. Kişilik Özelliklerinin Sosyal Kaçış Motivasyonuna Etkisine İlişkin Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	β	t	p	F	Model (p)	Doğrusal İstatistikleri	
						Tolerans Değerleri	VIF Değerleri
Sabit	3,143	9,611	,000	2,081	,067		
Uyumluluk	-,104	-1,404	,161			,518	1,932
Nevrotiklik	,122	2,850	,005			,824	1,213
Deneyime Açıklık	,064	,994	,321			,514	1,947
Dışa Dönüklük	-,047	-,771	,441			,906	1,103
Sorumluluk	,038	,812	,417			,918	1,089

R²: ,027 Düzeltilmiş R²: ,014 Durbin-Watson: 1,657

Kişilik özelliklerinin sosyal medya kullanımı ve motivasyonları alt boyutlarından sosyal kaçış motivasyonu üzerindeki etkisine bakıldığında, nevroitik kişilik özelliği sosyal kaçış motivasyonu üzerinde istatistiki açıdan anlamlı bir etkiye sahip iken diğer kişilik özellikleri anlamlı bir etkiye sahip değildir. Amiel ve

Sargent (2004), nevrotik kişilik özelliği yüksek olan bireylerin, e-posta ve telefon numarası gibi kişisel bilgilerini vermeyi tercih etmediklerini ve Facebook'un iletişim özellikleriyle çok ilgilenmediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 8. Kişilik Özelliklerinin Sosyal Etkileşim Motivasyonuna Etkisine İlişkin Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	β	t	p	F	Model (p)	Doğrusallık İstatistikleri	
						Tolerans Değerleri	VIF Değerleri
Sabit	2,396	6,574	,000	5,762	,000		
Uyumluluk	,098	1,189	,235			,518	1,932
Nevrotiklik	,132	2,771	,006			,824	1,213
Deneyime Açıklık	,121	1,685	,093			,514	1,947
Dışa Dönüklük	-,009	-,137	,891			,906	1,103
Sorumluluk	,021	,413	,680			,918	1,089
R ² :.071		Düzeltilmiş R ² :.058		Durbin-Watson:1,662			

Sosyal medya kullanıcıların nevrotik kişilik özelliği sosyal etkileşim motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ($p=0,000<0,05$). Dolayısıyla “H₂:Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin sosyal etkileşim motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır” hipotezi nevrotik kişilik özelliği bakımından desteklenmiştir. Elde edilen bulgu ile benzer bir bulgu da Amichai-Hamburger ve Vinitzly, (2010) tarafından yapılan çalışmada tespit edilmiş ve nevrotiklerin Facebook’u daha çok sosyalleşme aracı olarak kullandıkları ve daha çok kişisel bilgi paylaştıkları görülmüştür. Ayrıca sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin sosyal etkileşim ve sosyal medya motivasyonlarını açıklama oranı ise %5,8’dir.

Tablo 9. Kişilik Özelliklerinin Bilgilenme Motivasyonuna Etkisine İlişkin Analiz Tablosu

Bağımsız Değişkenler	β	t	p	F	Model (p)	Doğrusallık İstatistikleri	
						Tolerans Değerleri	VIF Değerleri
Sabit	3,057	9,010	,000	4,975	,000		
Uyumluluk	,181	2,364	,019			,518	1,932
Nevrotiklik	,106	2,382	,018			,824	1,213
Deneyime Açıklık	-,023	-,341	,734			,514	1,947
Dışa Dönüklük	-,087	-1,390	,165			,906	1,103
Sorumluluk	-,063	-1,308	,192			,918	1,089
R ² :.062		Düzeltilmiş R ² :.049		Durbin-Watson:1,944			

Tablo 9’a göre; sosyal medya kullanıcılarının uyumluluk ve nevrotik kişilik özelliğinin bilgilenme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Mevcut çalışma ile paralel bir sonuçta Lin vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada elde edilmiştir. Lin vd.(2017), nevrotikliğin Facebook ve Pinterest platformlarının kullanımı için bilgi arama motivasyonu üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Tablo 10. Kişilik Özelliklerinin Boş Zamanları Değerlendirme Motivasyonuna Etkisine İlişkin Analiz Tablosu

Bağımsız Değişkenler	β	t	p	F	Model (p)	Doğrusallık İstatistikleri	
						Tolerans Değerleri	VIF Değerleri
Sabit	2,687	7,673	,000				
Uyumluluk	,171	2,162	,031			,518	1,932
Nevrotiklik	,131	2,862	,004			,824	1,213

Deneyme Açıklık	,089	1,280	,201	7,859	,000	,514	1,947
Dışa Dönüklük	-,139	-2,138	,033			,906	1,103
Sorumluluk	,043	,869	,386			,918	1,089
R ² :.094		Düzeltilmiş R ² :.082		Durbin-Watson:1,968			

Kişilik özelliklerinin boş zamanları değerlendirme motivasyonunu açıklama oranı % 8,2'dir. Yapılan analiz sonucuna göre; uyumluluk, nevroitiklik ve dışa dönüklük kişilik özelliğinin boş zamanları değerlendirme motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Lu ve Hu (2005) yaptıkları çalışmada, dışa dönüklük kişilik özelliği ile boş zamanları değerlendirme arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlardır ve bu sonuç elde edilen bulguyu destekler niteliktedir.

Tablo 11.Kişilik Özelliklerinin Ekonomik Fayda Motivasyonuna Etkisine İlişkin Analiz Tablosu

Bağımsız Değişkenler	β	t	p	F	Model (p)	Doğrusallık İstatistikleri	
						Tolerans Değerleri	VIF Değerleri
Sabit	3,115	7,510	,000	2,364	,039		
Uyumluluk	,076	,814	,416			,518	1,932
Nevrotiklik	,057	1,054	,293			,824	1,213
Deneyme Açıklık	,090	1,097	,273			,514	1,947
Dışa Dönüklük	-,099	-1,286	,199			,906	1,103
Sorumluluk	-,036	-,617	,538			,918	1,089
R ² :030		Düzeltilmiş R ² :.017		Durbin-Watson:1,872			

Tablo 11'e göre sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin hiçbirinin ekonomik fayda motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir. Dolayısıyla "H₅:Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin ekonomik fayda motivasyonu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır" hipotezi red edilmiştir.

Tablo 12.Kişilik Özelliklerinin Eğlence Motivasyonuna Etkisine İlişkin Analiz Tablosu

Bağımsız Değişkenler	β	t	p	F	Model (p)	Doğrusallık İstatistikleri	
						Tolerans Değerleri	VIF Değerleri
Sabit	2,202	5,026	,000	4,855	,000		
Uyumluluk	-,006	-,062	,951			,518	1,932
Nevrotiklik	,200	3,490	,001			,824	1,213
Deneyme Açıklık	,082	,943	,346			,514	1,947
Dışa Dönüklük	-,004	-,053	,958			,906	1,103
Sorumluluk	,174	2,794	,005			,918	1,089
R ² :060		Düzeltilmiş R ² :.048		Durbin-Watson:1,654			

Yapılan analiz sonucuna göre; nevroitiklik ve sorumluluk kişilik özelliği eğlence motivasyonu üzerinde istatistikî açıdan anlamlı bir etkiye sahiptir. Kalmus vd.(2011) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre; nevroitik düşüncelere sahip olan bireyler, sosyal medyayı eğlence amaçlı kullanmaya daha çok eğilimlidirler.

Tablo 13.Kişilik Özelliklerinin Yaşam Doyumuna Etkisine İlişkin Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	β	t	p	F	Model (p)	Doğrusallık İstatistikleri	
						Tolerans Değerleri	VIF Değerleri
Sabit	,901	2,730	,007				
Uyumluluk	,220	2,950	,003			,518	1,932

Nevrotiklik	-,113	-2,608	,009	32,566	,000	,824	1,213
Deneyime Açıklık	,462	7,078	,000			,514	1,947
Dışa Dönüklük	,059	,964	,335			,906	1,103
Sorumluluk	-,053	-1,126	,261			,918	1,089
R ² :,301 Düzeltilmiş R ² :,291 Durbin-Watson:2,101							

Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin yaşam doyumuna etkisini tespit etmek amacıyla yapılan analiz sonucuna göre; uyumluluk, nevroitiklik ve deneyime açıklık kişilik özelliği yaşam doyumunu üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin yaşam doyumunu açıklama oranı %29,1'dir. "H₇:Sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinin yaşam doyumunu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır" hipotezi uyumluluk, nevroitiklik ve deneyime açıklık özellikleri bakımından kabul edilmiştir.

Araştırmada son olarak sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve motivasyonlarının yaşam doyumunu üzerindeki etkisini incelemek için çoklu regresyon analizi yapılmış ve analiz sonucu aşağıdaki gibidir:

Tablo 14. Sosyal Medya Motivasyonlarının Yaşam Doyumuna Etkisine İlişkin Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	β	t	p	F	Model (p)	Doğrusallık İstatistikleri	
						Tolerans Değerleri	VIF Değerleri
Sabit	2,075	7,902	,000	4,574	,000		
Sosyal Kaçış Motivasyonu	-,086	-1,234	,218			,727	1,376
Sosyal Etkileşim Motivasyonu	,097	1,335	,183			,507	1,974
Bilgilenme Motivasyonu	,123	1,737	,083			,629	1,590
Boş Zamanları Değerlendirme Motivasyonu	,138	1,984	,048			,590	1,695
Ekonomik Fayda Motivasyonu	,055	,911	,363			,604	1,657
Eğlence Motivasyonu	-,041	-,754	,451			,644	1,552
R ² :,068 Düzeltilmiş R ² :,053 Durbin-Watson:2,047							

Yapılan analiz sonucuna göre sadece boş zamanları değerlendirme motivasyonunun yaşam doyumunu üzerinde anlamlı bir etkisi bulunurken diğer sosyal medya motivasyonlarının yaşam doyumunu üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir. Dolayısıyla "sosyal medya kullanım motivasyonlarının yaşam doyumunu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır" hipotezi sadece boş zamanları değerlendirme motivasyonu bakımından desteklenmiştir.

SONUÇ

Sosyal ağların kullanıcı sayısındaki çarpıcı artış, sosyal medyanın özellikle genç nüfus arasında yaygın kullanımı ve yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesi gibi nedenler sosyal medya kullanma motivasyonlarının belirlenmesine yönelik çalışmalara olan ilgiyi artırmıştır. Bu kapsamda bu çalışmada sosyal medya kullanım motivasyonlarının kişilik ve yaşam doyumunu açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma bulgularına göre; uyumluluk kişilik özelliği ile sosyal etkileşim, bilgilenme, boş zamanları değerlendirme, ekonomik fayda motivasyonları arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki vardır. Uyumluluk özelliği yüksek olan bireyler başkaları tarafından paylaşılan içeriğe beğeniler ve yorumlarla daha fazla katılmakta (Choi vd., 2017) ve profillerine daha çok arkadaş eklemektedirler (Ross

vd., 2009). Bu durum uyumlu bireylerin sosyal etkileşim düzeyleriyle ilişkisini ifade etmektedir. Elde edilen bulgularla paralellik gösteren bir çalışma Zuniga vd. (2017) tarafından yapılmış ve çalışmada yüksek uyumluluğa sahip bireylerin sosyal medyayı daha sık kullandıklarını ve başkalarıyla etkileşimde bulduklarını tespit etmişlerdir.

Nevrotik kişilik özelliği ile sosyal kaçış, sosyal etkileşim, bilgilenme, boş zamanları değerlendirme ve eğlence motivasyonları arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki tespit edilen bir diğer araştırma bulgusudur. Nevrotik bireyler, genellikle sosyal medyayı kendileri gibi olanları veya benzer düşüncelere sahip olanları bulma, sosyal destek veya sorunlarıyla nasıl başa çıkacaklarını öğrenme fırsatları için kullanabilmektedirler. Literatüre bakıldığında özellikle nevroitik kişilik özelliği ile sosyal etkileşim arasındaki ilişkilere yönelik çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan biri Wolfradt ve Doll (2001) tarafından yapılmış ve çalışmada nevroitizmi yüksek bireylerin yüksek düzeyde sosyal çıkarlarla birleştirdiğinde interneti iletişim için kullanmaya büyük ilgi gösterdikleri tespit edilmiştir. Aynı zamanda Swickert vd. (2002), nevroitik düşüncesi fazla olan bireyler için arkadaşlık kurmak ve dost edinmenin sosyal medya kullanımında motive edici faktörler olduğunu ifade etmişlerdir. Kalmus vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada mevcut çalışmayla kısmen paralellik göstermektedir. Kalmus vd. (2011) deneyimlere açık olan ve nevroitik düşüncelere sahip olan bireylerin sosyal medyayı eğlence amaçlı kullanmaya daha çok eğilimli oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Sosyal medya kullanıcılarının deneyime açıklık kişilik özelliği ile sosyal etkileşim, bilgilenme, boş zamanları değerlendirme ve ekonomik fayda arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki olduğu mevcut çalışmada tespit edilmiştir. Deneyimlere açık olan bireyler, sosyal medyayı sıklıkla kullanmakta ve daha çok bilgi paylaşımında bulunmak ve tavsiye vermek amacıyla iletişim kurmaktadırlar (Kalmus vd., 2011). Mevcut çalışmada sorumluluk kişilik özelliği ile eğlence motivasyonu arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki bulunurken bilgilenme motivasyonu arasında negatif yönde ve düşük düzeyde ilişki bulunmuştur. Sorumluluk düzeyi daha yüksek olan bireylerin daha bilinçli oldukları varsayıldığından bu bireyler sosyal medyada geçirilen zamanın boşa harcandığını düşünerek, bilgi edinebilmek amacıyla daha farklı bilgi kaynaklarını tercih edebilirler şeklinde bu bulgu yorumlanabilir.

Sosyal medya kullanıcılarının yaşam doyumları ile sosyal etkileşim, bilgilenme, boş zamanları değerlendirme, ekonomik fayda motivasyonları arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlarla paralellik gösteren çalışmalar mevcuttur. Baldwin ve Tinsley (1998) ve Wankel ve Berger (1990) boş zaman aktivitelerine katılmanın yaşam memnuniyeti ile pozitif bir korelasyona sahip olduğunu belirtmişlerdir. Lloyd ve Auld (2002) çalışmalarında, boş zamanla ilgili artan memnuniyet ve boş zaman faaliyetlerine katılım sıklığının yaşam memnuniyeti ile pozitif korelasyon gösterdiğini ifade etmişlerdir. Tandoc Jr vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada ise, iletişim ve

sosyalleşme sağladığı için Facebook kullanımının depresyonu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise, sosyal medya kullanıcılarının kişilik özelliklerinden nevrotik kişilik özelliğinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve motivasyonlarından sosyal kaçış, sosyal etkileşim, bilgilenme, boş zamanları değerlendirme ve eğlence motivasyonları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğudur. Bu sonuç Amiel ve Sargent (2004), Amichai-Hamburger ve Vinitzky (2010), Lin vd. (2017) ve Kalmus vd. (2011) tarafından yapılan çalışmaların bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Ayrıca sosyal medya kullanıcılarının uyumluluk, nevrotiklik ve deneyime açıklık kişilik özelliğinin yaşam doyumu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak da çalışmada, boş zamanları değerlendirme motivasyonunun yaşam doyumu üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilmiştir. Baldwin ve Tinsley (1998), Wankel ve Berger (1990) ve Lloyd ve Auld (2002) tarafından yapılan çalışmalar da bu bulguyu desteklemektedir.

Bu araştırmanın en önemli kısıtları araştırmada kullanılan soru sayısının fazlalığıdır. Bu durum araştırmaya katılanların sorulara verdikleri cevapların doğruluğunu etkileyebilecek bir unsurdur. Araştırmanın diğer kısıtları ise verilerin kısa bir zaman dilimi içerisinde online olarak toplanması ve sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve motivasyonlarından sadece altı tanesinin kullanılmasıdır. Bu nedenlerle sonraki araştırmalarda daha fazla sosyal medya motivasyonunu ölçen ama daha sade ölçekler kullanılarak daha büyük örneklem sayısı ve farklı analiz teknikleri ile çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Doç. Dr. Şükran KARACA tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Alexa (2020). The top 500 sites on the web. Retrieved April 24, 2020, from: <https://www.alexa.com/topsites>.
- Alhabash, S. and Ma, M. (2017). A Tale of Four Platforms: Motivations and Uses of Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat Among College Students? *Social Media+ Society*.
- Amichai-Hamburger, Y. and Vinitzky, G. (2010). Social Network Use And Personality. *Comput. Hum. Behav.*, Vol. 26, 1289-1295. doi: 10.1016/j.chb.2010.03.018
- Amiel, T. and Sargent, S. L. (2004). Individual Differences In Internet Usage Motives. *Computers in Human Behavior*, Vol.20, No.6, 711-726.
- Avcılar, M. Y. ve Külter Demirgüneş, B. (2016). Kişilik Özelliklerinin Sosyal Medya Kullanım Motivasyonları Üzerindeki Etkilerinin Tespiti. *Journal of Management, Marketing and Logistics*, Cilt 3, Sayı 3, 251-271.
- Baldwin, K. and Tinsley, H. (1988). An investigation of the validity of Tinsley and Tinsley's (1986). Theory of leisure experience. *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 35, No..3, 263-267.
- Bollen, J., Gonçalves, B., Ruan, G. and Mao, H. (2011). Happiness is Assortative In Online Social Networks. *Artificial Life*, Vol.17, No.3, 237-251. doi:10.1162/artl_a_00034

- Butt, S. and Phillips, J. G. (2008). Personality and Self-Reported Mobile Phoneuse. *Comput. Hum. Behav.*, Vol 24, 346–360. doi: 10.1016/j.chb.2007.01.019
- Carr, C. T. and Hayes, R. A. (2015). Social Media: Defining, Developing, And Divining. *Atlantic Journal Of Communication*, Vol. 23, 46–65.
- Cha J. (2010). Factors Affecting The Frequency And Amount Of Social Networking Site Use: Motivations, Perceptions, And Privacy Concerns, *First Monday*, Vol.15, No.12, 2-16.
- Choi, T. R., Sung, Y., Lee, J. A. and Choi, S. M. (2017). Get Behind My Selfies: The Big Five Traits And Social Networking Behaviors Through Selfies. *Personality and Individual Differences*, Vol. 109, 98–101.
- Clore, G. L., Weyer Jr, R. S., Dienes, B., Gasper, K., Gohm, C. and Isbell, L. (2001). Affective Feelings As Feedback: Some Cognitive Consequences. In L. L. Martin, ve G. L. Clore (Eds.), *Theories of mood and cognition: A User's Guide Book* (pp. 27-62). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Diener, E., Sandvik, E. and Pavot, W. (2009). Happiness is The Frequency, Not The Intensity, Of Positive Versus Negative Affect. In E. Diener (Ed.), *Assessing Well-Being* (Vol. 39, pp. 213-231). Netherlands: Springer.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. and Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, Vol. 49, No.1, 71-75. doi:10.1207/s15327752jpa4901_13
- Doğan, U. (2016). Effects of Social Network Use on Happiness, Psychological Well-being, and Life Satisfaction of High School Students: Case of Facebook and Twitter. *Education and Science*, Vol 41, 217-229.
- Fullwood, C., Nicholls, W. and Makichi, R. (2014). We've Got Something For Everyone: How Individual Differences Predict Different Blogging Motivations. *New Media Soc.*, Vol. 17, 1583–1600. doi: 10.1177/1461444814530248
- George, D., and Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*. Boston: Pearson.
- Ghaisani, A. P., Handayani, P. W., and Munajat, Q. (2017). Users' Motivation in Sharing Information on Social Media. *Procedia Computer Science*, Vol.124, 530-535. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2017.12.186>
- Google+ (2020). About Google+. Retrieved April 1, 2020, from: <https://plus.google.com/about?hl=tr>.
- Gosling, S. D., Augustine, A. A., Vazire, S., Holtzman, N. and Gaddis, S. (2011). Manifestations of Personality In Online Social Networks: Self-Reported Facebook-Related Behaviors And Observable Profile Information. *Cyberpsychol. Behav. Soc. Netw*, Vol 14, 483–488. doi: 10.1089/cyber.2010.0087
- Hair, J., Black, W. C., Babin, B. J., and Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis (7th ed.)*. Upper saddle River, New Jersey: Pearson Education International.
- Horzum, M. B. (2016). Examining The Relationship To Gender And Personality On The Purpose Of Facebook Usage Of Turkish University Students. *Computers in Human Behavior*, Vol. 64, 319–328.
- INTECO (2009). “Estudiosobre la privacidad de losdatospersonales y la Seguridad De La Información En Lasredes Sociales Online”. Instituto Nacional de Tecnología de la Comunicación y AgenciaEspañola de Protección de datos, Observatorio de la seguridad de la información, <http://creativecommons.org>
- Jamal J. Al-Menayes (2015). Motivationsfor Using Social Media: An ExploratoryFactor Analysis, *International Journal of Psychological Studies*, Vol. 7, No. 1, 43-50.
- Junco, R. (2013). Comparing Actual and Self-Reported Measures Of Facebook Use. *Computers in Human Behavior*, Vol. 29, No. 3, 626–631
- Kahneman, D. and Krueger, A. B. (2006). Developments In The Measurement Of Subjective Well-Being. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol.20, No. 1, 3-24.
- Karagöz, Y. (2019).SPSS- AMOS-META Uygulamalı İstatistiksel Analizler, Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Karapanos, E., Teixeira, P. and Gouveia, R. (2016). Need Fulfillment And Experiences On Social Media: A Case On Facebook And Whatsapp. *Computers in Human Behavior*, Vol. 55, 888–897.
- Katz, E., Blumberg, J. G. and Gurevitch, M. (1973). Uses and Gratifications Research. *Public Opinion Quarterly*, Vol. 37, No. 4, 509–523.
- Khan, M. L. (2017). Social Media Engagement: What Motivates User Participation And Consumption On Youtube? *Computers in Human Behavior*, Vol.66, 236–247.
- Kim, J. W. and Chock, T. M. (2017). Personality Traits And Psychological Motivations Predicting Selfie Posting Behaviors On Social Networking Sites. *Telematics and Informatics*, Vol. 34, No.5, 560–571.
- Kuss, D. J. and Griffiths, M. D. (2017). Social Networking Sites And Addiction: Ten Lessons Learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 14, 311.
- Landers, R. N. and Lounsbury, J. W. (2006). An Investigation Of Big Five And Narrow Personality Traits In Relation To Internet Usage. *Computers in Human Behavior*, Vol.22, 283–293.
- Layard, R. (2005). *Happiness: Lessons from a New Science*. London: Penguin Books.
- Leary, M. R. and Kowalski, R. M. (1990). Impression Management: A Literature Review And Two Component Model. *Psychological Bulletin*, Vol. 107, No.1, 34-47. doi:10.1037/0033-2909.107.1.34
- Lee, E., Ahn, J. and Kim, Y. J. (2014). Personality Traits And Self-Presentation at Facebook. *Pers. Individ. Diff.* Vol. 69, 162–167. doi: 10.1016/j.paid.2014.05.020
- Li, Yuhui, Huang, Zhaoxing, Wu, Yenchun Jim and Wang, Zhiqiang (2019). Exploring How Personality Affects Privacy Control Behavior on Social Networking Sites, *Front. Psychol*, Vol. 10, 1771
- Lin, Jhih-Syuan Lee, Yen-I, Jin, Yan and Gilbreath, Bob (2017). Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, Vol. 20, No.10, 615-623.
- Liu, I. L. B., Cheung, C. M. K. and Lee, M. K. O. (2010). Understanding Twitter Usage: What Drive People Continue To Tweet. in PACIS 2010 Proceedings (p. 92). Pacific Asia Conference on Information Systems: Kaohsiung, Taiwan.
- Livingstone, S. (2010). Taking Risky Opportunities In Youth Content Creation: Teenagers' Use Of Social Networking Sites For Intimacy, Privacy and Self-Expression. *New Media & Society*, Vol. 10, No.3, 393-411.
- Lloyd, K. and Auld, C. J. (2002). The Role of Leisure in Determining Quality Of Life: Issues of Content and Measurement. *Social Indicators Research*, Vol.57, No.1, 43-71.
- Lu, Luo and Hu, Chia-Hsin (2005). Personality, Leisure Experiences and Happiness. *Journal of Happiness Studies*, Vol. 6, No.3, 325-342.
- Misoch, S. (2015). Stranger on The Internet: Online Self-Disclosure and The Role Of Visual Anonymity. *Computers in Human Behavior*, Vol.48, 535–541.
- Moore, K. and McElroy, J. C. (2012). The Influence Of Personality On Facebook Usage, Wall Postings, And Regret. *Computers in Human Behavior*, Vol. 28, No.1, 267–274.
- Obi, A. N. (2014). Time Spend on Facebook vs. Total Time Spent Online: Effects On The Quality Of Life On High School Students (Unpublished Doctoral Thesis). Golden Gate University, USA.
- Ong, E. Y., Ang, R. P., Ho, J., Lim, J. C., Goh, D. H., Lee, C. S., and Chua, A. (2011). Narcissism, Extraversion And Adolescents' Self-Presentation On Facebook, *Pers. Individ. Dif.* Vol.50, 180–185. doi: 10.1016/j.paid.2010.09.022
- Papacharissi, Z. and Rubin, A. M. (2000). Predictors of Internet Use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, Vol. 44, No. 2, 175–196.
- Quan-Haase, A. and Young, A.L. (2010) Uses and Gratifications of Social Media: A Comparison of Facebook and Instant Messaging. *Bulletin of Science, Technology & Society*, Vol.30, 350-361.
- Rae, J. R. and Lonborg, S. D. (2015). Do Motivations For Using Facebook Moderate The Association Between Facebook Use And Psychological Well-Being? *Frontiers in Psychology*, Vol. 6, 771.

- Ross, C., E.S. Orr, M. Sisc, J.M. Arseneault, M.G. Simmering and R.R. Orr (2009). Personality and Motivations Associated with Facebook Use. *Computers in Human Behavior*, Vol. 25, 578-586.
- Rubin, A. M. (1993). Audience Activity And Media Use. *Communications Monographs*, Vol. 60, No.1, 98–105.
- Ruggiero T. E. (2000). Uses and Gratifications Theory in the 21st century. *Mass Communication and Society*, Vol. 3, No.1, 3–37.
- Ryan, T., and Xenos, S. (2011). Who Uses Facebook? An Investigation Into The Relationship Between The Big Five, Shyness, Narcissism, Loneliness, And Facebook Usage. *Computers in Human Behavior*, Vol. 27, No.5, 1658–1664.
- Scheufele, D. A. and Shah, D. V. (2000). Personality Strength And Social Capital: The Role Of Dispositional And Informational Variables In The Production Of Civic Participation. *Journal of Communication Research*, Vol.2, No.2, 107-131.
- Seidman, G. (2012). Self-Presentation And Belonging On Facebook: How Personality Influences Social Media Use And Motivations. *Pers. Individ. Dif.*, Vol. 54, 402–407. doi: 10.1016/j.paid.2012.10.009
- Swickert, R., Hittner, J., Harris, J. and Herring, J. (2002). Relationships Among Internet Use, Personality, And Social Support. *Computers in Human Behavior*, Vol.18, No.4, 437–451.
- Tandoc Jr, E. C., Ferrucci, P. and Duffy, M. (2015). Facebook Use, Envy, And Depression Among College Students: Is Facebooking Depressing? *Computers in Human Behavior*, Vol.43, 139-146.
- Tsai, Lien-Hsiang (2003). Relationships Between Personality Attributes and Internet Marketing, A Dissertation, Alliant International University, UMI.
- Tuncer, D., Arpacı, T., Ayhan, Y., Böge, E. ve Üner, M. (1992). *Pazarlama*. Ankara: Gazi Yayınları.
- Urista, M.A., Dong, Q. and Day, K.D. (2009). Explaining Why Young Adults Use My Space And Facebook Through Uses And Gratifications Theory. *Human Communication*, Vol.12, No.2, 215- 229.
- Valkenburg, P. M., Peter, J. ,and Schouten, A. P. (2006). Friend Networking Sites And Their Relationship To Adolescents' Well-Being Ands Ocial Self-Esteem. *Cyberpsychol & Behavior*, Vol. 9, No.5, 584-590.
- Van Dijck, J. (2009). Users Like You? Theorizin Gagency in User-Generated Content. *Media. Culture & Society*, Vol. 31, No.1, 41-58.
- Wankel, L. and Berger, B. (1990). The Psychological And Social Benefits Of Sport And Physical Activity. *Journal of Leisure Research*, Vol.22, No.2, 167-182.
- Whiting, A. and Williams, D.(2013). Why People Use Social Media: A Uses And Gratifications Approach Article In Qualitative. *Market Research*, Vol.16, No.4, 362-368.
- Wolfradt, U. and Pretz (2001). Individual Differences In Creativity: Personality, Storywriting, and Hobbies. *European Journal of Personality*, Vol.15, No.4, 297–310.
- Xu, W. W., Park, J. Y., Kim, J. Y. and Park, H. W. (2016). Networked Cultural Diffusion And Creation on YouTube: An analysis of YouTube memes. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, Vol.60, No.1, 104–122.
- Zhao, W. X., Jiang, J., Weng, J., He, J., Lim, E.-P., Yan, H. and Li, X. (2011). Comparing Twitter and Traditional Media Using Topic Models. In P. Clough, C. Foley, C. Gurrin, G. J. F. Jones, W. Kraaij, H. Lee, ve V. Mudoch (Eds.), *Advances In Information Retrieval* (pp. 338–349). New York: Springer.
- Zuniga, H. G., Diehl, T., Huber, B. and Liu, J. (2017). Personality Traits and Social Media Use in 20 Countries: How Personality Relates to Frequency of Social Media Use, Social Media News Use, and Social Media Use for Social Interaction. *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*, Vol. 20, No.9, 540-545.

SUMMARY

Social media sites are online environments that allow users to create a public profile, share information, create content, and connect with other users

(INTECO, 2009). These mediums are recognized as an important platform tool for maintaining existing social relationships, getting their latest news, and achieving a large network with relatively little effort (Ghaisani et al., 2017). Most of the individuals produce content such as chat, blogs, photos, videos uploading via social media (Van Dijck, 2009). It is important to know the factors that motivate people to produce this content. Social media sites exhibit wide popularity, high penetration, and an increasing number of features. Considering these features, motivations for using social media are investigated through theoretical frameworks such as the use and satisfaction approach. The use and satisfaction approach used in social media studies provides the first impetus for research in order to know the reasons and motivations of people to use a particular media (Jamal J., 2015). Ruggiero (2000) emphasized that use and satisfaction approach will help researchers to know and learn the importance of mediation communication and the use of various variables to be considered for social media analysis.

Factors such as personality traits, status updates, sharing, sharing photos and videos are closely related to social media site usage behavior (Ryan & Xenos, 2011; Ong et al., 2011; Moore & McElroy, 2012; Lee et al., 2014; Fullwood et al., 2014). It is very important to understand the reason for people's behavior on social media sites (Li et al., 2019). Individuals use social media to obtain satisfaction such as leisure time, social interaction, information and entertainment (Quan-Haase & Young, 2010). Satisfaction sought and obtained from a particular environment (motivations) affect the use, frequency and intensity of this environment. Satisfaction gained through the use of social media is shaped by many individual, social, economic, cultural and political factors. Therefore, lower life satisfaction and higher life satisfaction are associated with individuals' motivation to use social media (Papacharissi & Rubin, 2000).

When the relevant literature is examined, many studies have been found on the motivation of social media use. In these studies, social media motivations and personality and life satisfaction were discussed separately. In this study, unlike other studies, social media use motivations were examined in terms of both personality and life satisfaction by following a holistic approach.

According to the research findings; There is a positive and low level relationship between the adaptive personality trait and the motivations for social interaction, getting information, using leisure time, and economic benefit. Individuals with high compliance characteristics participate more in content shared by others with likes and comments (Choi et al., 2017) and add more friends to their profiles (Ross et al., 2009). This situation expresses the relationship of compatible individuals with their social interaction levels. A study parallel to the findings obtained from Zuniga et al. (2017) and found that individuals with high compliance use social media more frequently and interact with others.

Another research finding has been found to be positively and at a low level relationship between the neuroticism personality trait and social escape, social interaction, getting information, taking leisure time and entertainment motivations. Neurotic individuals are often able to use social media for opportunities to find

people like themselves or have similar minded people, social support, or learn how to cope with their problems. When the literature is reviewed, there are studies on the relationship between neurotic personality trait and social interaction. One of these studies was conducted by Wolfradt and Doll (2001) and it was found in the study that individuals with high neuroticism show great interest in using the internet for communication when combined with high social interests. At the same time, Swickert et al. (2002) stated that making friendships and making friends are motivating factors in the use of social media for individuals with high neurotic thinking. Kalmus et al. (2011) partially parallels the current study. Kalmus et al. (2011) concluded that individuals who are open to experience and have neurotic thoughts are more likely to use social media for entertainment purposes.

It has been determined in the present study that there is a positive and low level relationship between the personality trait of social media users open to experience and social interaction, information, leisure time and economic benefit. Individuals who are open to experiences frequently use social media and communicate more to share information and give advice (Kalmus et al., 2011). In the present study, while there was a positive and low level relationship between responsibility personality trait and entertainment motivation, a negative and low level relationship was found between motivation to inform. This situation can be interpreted as individuals with higher levels of responsibility are assumed to be more conscious and they may prefer different sources of information in order to obtain information, considering that the time spent on social media is wasted.

It has been determined that there is a positive and low level relationship between the life satisfaction of social media users and their motivation for social interaction, getting information, using leisure time, and economic benefit. There are studies that parallel these results. Baldwin and Tinsley (1998) and Wankel and Berger (1990) stated that participation in leisure activities has a positive correlation with life satisfaction. Lloyd and Auld (2002) stated in their study that increased satisfaction with leisure time and frequency of participation in leisure time activities positively correlated with life satisfaction. Tandoc Jr et al. (2015), stated that, it was concluded that Facebook use reduces depression because it provides communication and socialization.

Another finding obtained from the study is that the personality trait of neuroticism, one of the personality traits of social media users, has a significant effect on social escape motivation, social interaction, information, leisure time and entertainment motivations. This result is based on Amiel and Sargent (2004), Amichai-Hamburger and Vinitzly (2010), Lin et al. (2017) and Kalmus et al. (2011) shows similarities with the findings of the studies.

Additionally, it was concluded that the personality trait of social media users' compatibility, neuroticism and openness to experience had a significant effect on life satisfaction. Finally, in the study, a significant effect of leisure time motivation on satisfaction with life was found. Studies by Baldwin and Tinsley (1998), Wankel and Berger (1990) and Lloyd and Auld (2002) support this finding.

Kuşakların Nostalji Temalı Televizyon Reklamları Sonrası Tutumlarını İnceleyen Bir Araştırma*

Tuğsan KARADENİZ** Ayşe ŞAHİN***

ÖZ

Tüketici davranışları içinde bulunulan çevre, yaşam tarzı, hayattan beklenti, gelir düzeyi ve eğitim durumu gibi birçok etmen sebebiyle farklılıklar gösterebilmektedir. Tüketicileri anlamanın ve kategorize edebilmenin bir yolu ise tüketicinin içinde bulunduğu yaş kuşağına göre karşılaştırmalar yapmaktır. Her kuşağın kendine has beklentileri, hayatı kavrayış biçimi ve davranış şekilleri olduğu düşünülmekte ve buna göre tüketiciler kategorize edilip tanımlanmaktadır. Pazarlama alanında sıklıkla başvurulan bu kategorizasyon araştırmalara yön vermekte, yaşanan bu gelişmeler, tüketicilerin daha derinlemesine araştırılmasına ışık tutmaktadır. İletişim sürecinde televizyon reklamlarında tüketicilere verilmek istenen mesajın etkinliğini artırmak amacıyla birtakım metotlardan yararlanılmaktadır. Araştırmanın amacı; tüketicilerin izledikleri nostaljik televizyon reklamları sonrası, nostaljiye olan eğilimlerinin, reklam performans algısının, reklam sonrası duygularının, marka miras algularının ve reklam sonrası tutumlarının farklılaşp farklılaşmadığını yaş kuşaklarına göre ölçmektir. Bu amaçla 410 katılımcıya kolayca örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılmış ve 43 sorudan oluşan anket formu yüz yüze görüşme yöntemi ve çevrimiçi katılım ile uygulanmıştır. Verilerin analizinde MANOVA'dan yararlanılmıştır. Tüketicilerin nostaljiye eğilimli olma durumunun yaş kuşaklarına göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Nostaljik reklam performans algısı ve reklam sonrası tutumun da yaş kuşaklarına bağlı olarak farklılaştığı ve bu algının en yüksek olduğu kuşağın 53-71 yaş aralığında olan bebek patlaması kuşağında olduğu gözlemlenmiştir. Tüketicilerin yaş kuşaklarına göre reklam sonrası duyguları ve marka miras algısı arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaş Kuşakları, Nostalji Eğilimi, Marka Mirası, Duygular, Nostaljik Reklamlar

JEL Sınıflandırması: M30, M31, M37

A Study Examining the Attitudes of Generations After Nostalgia-Themed Television Commercials

ABSTRACT

Consumer behavior differs due to many factors such as the environment, lifestyle, life expectancy, income level and education level. One way to understand and categorize consumers is to make comparisons according to their age generations. Each generation is thought to have their own expectations, way of understanding life and behaviors, and consumers are categorized and defined accordingly. This categorization, which is frequently used in the field of marketing, guides researches. These developments lead to a more in-depth investigation of consumers. In the communication process, a number of methods are used in order to increase the effectiveness of the message intended to be given to consumers in television advertisements. Purpose of the research is to measure whether consumers' tendency towards nostalgia, perception of advertising performance, post-advertisement emotions,

* Bu çalışma, "Farklı Yaş Kuşaklarındaki Tüketicilerin Nostalji Eğilimleri ve Nostalji Temalı Televizyon Reklamlarına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi" başlıklı Doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Dr. tuğsan.karadeniz@outlook.com; ORCID Bilgisi: 0000-0001-7914-6886

*** Prof. Dr. Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, asahin@mersin.edu.tr; ORCID Bilgisi: 0000-0001-7006-3072

brand heritage perceptions and post-advertisement attitudes differ after watching nostalgic television commercials by age generations. For this purpose, 410 participants were reached by using the convenience sampling method and a questionnaire form consisting of 43 questions was applied with face-to-face interview and online participation methods. It has been determined that customers' proness to nostalgia differ depending on their age generations. Furthermore, it has been observed that the nostalgic advertising performance perception and post-advertisement attitude also differ depending on generations and the highest perception has been observed in the 53-71 age range which is also named as the baby-boomer generation. No significant difference was found between consumers' post-advertisement emotions and brand legacy perception depending on generations.

Key Words: Generations, Nostalgia Proneness, Brand Heritage, Emotions, Nostalgic Commercials

JEL Classification: M30, M31, M37

GİRİŞ

Tüketicilerin satın alma davranışları ve marka ilişkilerinin, sosyal kimliklerine katkıda bulunacağı yaygın olarak kabul görmektedir. Marka ilişkileri, marka toplulukları ve dikkate değer tüketim olayları da pazarda yer alan markalara ve sosyal etkileşimlerine verdikleri önemi ortaya koymaktadır. Söz konusu etkileşimlerin sosyal kimlikler tarafından yönlendirildiği kabul edilmektedir (Dimofte vd., 2015: 416). Kültür, bir toplumun kimliğini oluşturmaktadır. İletişimde davranış ve olayların yorumlanmasına yardımcı değerler, fikirler ve semboller dizisi olarak kabul edilmektedir. İnsan hayatı kültürle ilişkilendirilmiş ve reklamcılar için kültürel değerlerin yerini alacak ya da tamamlayabilecek tüketim kalıpları oluşturmak önem arz etmektedir. Reklamlarda kullanılan anlatım formları teknik anlamda benzer olsalar da mesajlar, izleyicilere kültürlerin etkisinde şekillenerek aktarılmaktadır (K. Aktuğlu ve Çolakoğlu, 2011: 10). Reklam ve kültür birbirleriyle iki farklı şekilde ilişkilendirilebilmektedir. İş kolu olarak düşünüldüğünde reklamcılık kültürün bir parçasıdır ve reklamların toplumun ortak kültürünün bir parçası olduğu ifade edilebilmektedir. Öte yandan ise reklamlarla uyandırılan mutluluk ve ifade edilen aile, sosyal sınıf, toplumsal cinsiyet, ulusal ve etnik kimlikler, din ve ırk gibi kategoriler de kültürün birer sembolleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Gündel, 2010: 144).

Tüketicilerin kendilerini konfor alanında hissetmek için geçmişe dönme arzusunda oldukları bilinmektedir. Yaratıcılık ve tüketicilerin ilgisini çekmek söz konusu olduğunda, günlük hayatın var olan stresinden ve yeni çağın beraberinde getirdiği tempolu hayattan kaçış olarak görülen geçmişe dönme isteği, en etkili yollardan birisi olarak düşünülmektedir (Reisenwitz vd., 2004: 55). Bunu sağlamanın yolu ise nostalji duygusunu yaşamaktan geçmektedir.

Nostalji, Yunanca'da yer alan ve eve dönüşü ifade eden nostos ve acı çekmenin karşılığı olan algos kelimelerinden türemiştir (Vignolles, 2014: 2-3). Holbrook (1993), nostaljiyi geçmişe duyulan özlem olarak ifade etmiş ve bunun yanında eski günlere ait eşyalara ve etkinliklere olan düşkünlük olarak tanımlamıştır. Bir çeşit tıbbi hastalık dahi olduğu düşünülen nostalji ilk başlarda yurt özlemine karşılık olarak düşünülmüştür (Sedikides vd., 2008: 304). Pazarlama disiplini açısından nostalji, 1990'ların başlarından itibaren ilgi çekici bir konu olarak yer almaktadır (Merchant vd., 2016: 706). Nostaljinin hissedilebilmesi için uyaran

oldukça önemlidir. Pazarlama açısından düşünüldüğünde marka önemli bir uyaran olarak düşünülebilmektedir (Kessous ve Roux, 2010: 31). Retro modasının uluslararası bir hal aldığı günümüzde çoğu markanın da nostaljiden yararlandığı görülmektedir (Kessous ve Roux, 2010: 30). Reisenwitz vd. (2004), reklam verenlerle hedef pazar arasında kurulacak iletişimde doğru teknikleri kullanmanın zor olduğunu ve nostaljinin ise bu iletişimi sağlayabilmek için önemli bir araç olduğunu ifade etmiştir. Ancak birden fazla yaş kuşağının olduğu pazarda kuşaklara göre ihtiyaçlar ve davranışlar dikkate alınarak tüketici davranışlarının incelenmesi gerekmektedir (Williams ve Page, 2011: 1). Yaygın olarak kabul gören 5 farklı yaş kuşağından söz etmek mümkündür. Bunlar olgun kuşak, bebek patlaması kuşağı, X kuşağı, Y kuşağı ve Z kuşağıdır. Her kuşağın kendine has beklentileri, tutumları ve davranışları söz konusudur.

Nostalji temalı televizyon reklamları düşünüldüğünde, kişiden kişiye farklılık gösterdiğine inanılan nostaljiye eğilim, izlenen reklama ilişkin performans algısı, reklamın yarattığı duygular, markanın geçmiş performansını ve uzun ömürlüğünü ifade eden marka mirası kavramı ve reklam sonrası tutumun pazarda yer alan söz konusu yaş kuşakları açısından farklılaşıp farklılaşmadığı merak konusudur. Nostalji temasının pazarlama alanında henüz sınırlı sayıda araştırmacı tarafından ele alındığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmanın birinci bölümünde, nostalji eğilimi, nostaljik reklam performans algısı, reklam sonrası duygular, marka miras algısı ve reklam sonrası tutum kavramları incelenmiştir. İkinci bölümde; araştırmanın amacı, yöntemi, hipotezleri sunulmuştur. Bulguların ardından ulaşılan sonuç ve öneriler yer almaktadır.

I. NOSTALJİ EĞİLİMİ KAVRAMI

Nostaljiye eğilimli olma geçmişe yönelik tutumla ilişkilendirilmekte ve (Hallegatte ve Marticotte, 2014: 84) bireylerin nostaljik duyguyu yaşama eğilimi olduğu kabul edilmektedir (Özhan ve Altuğ, 2017: 338). Yeni Oxford İngilizce Sözlüğünde (1988) ise, geçmişe karşı duygusal bir özlem veya özlemlili bir sevgi olarak tanımlanmıştır. Holbrook (1993), nostalji eğiliminin bireyler arasında çeşidi ve şiddeti açısından farklılaştığını belirtmiştir. Marchegiani ve Phau (2010) ise, çalışmalarında bu farklılığın çeşitli faktörlere bağlı olduğunu ifade etmiş ve yaşı da bu faktörlerden biri olarak değerlendirmiştir. Son yirmi yıldır ise nostaljinin tüketiciler üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmaktadır (Muehling ve Pascal, 2011: 117). Holak vd. (2006), yaptıkları çalışmada nostaljiye eğilimin ölçülebilmesiyle nostaljik duyguları yaşama eğiliminde olan tüketicilerin duygusal yönden tespit edilmesini sağlayacağını ifade etmiştir.

II. NOSTALJİK REKLAM PERFORMANS ALGISI

Pazarlamacıların nostaljinin düşünüldüğünden daha büyük çapta bir tüketici grubuna hitap edebileceğini keşfetmesiyle birlikte 1990'lı yıllarda nostalji temalı reklamlarda büyük bir patlama yaşanmıştır (Pascal vd. 2002: 40). Nostalji temalı bir TV reklamı düşünüldüğünde, markanın hikayesi üzerinden empati yapmaya davet edilmekte, kurgusal bir geçmişi altın çağ şeklinde gösterebilmektedir. Reklamların tüketicilerin tüketim alışkanlıklarını olumlu yönde etkileyebilmesi de mümkündür (Morgül, 2017: 3). Reklamı bir süreç olarak gördüğümüzde verilmek istenenin hedef

kitle tarafından algılanabilmesi önemli bir koşuldur (Taşkıran ve Bolat, 2013: 52). Günümüzde TV reklamlarında nostalji temasından oldukça fazla yararlandığı görülmektedir. Nostalji temasının kullanıldığı reklamlarda dekor, eski dönemleri yansıtan kıyafet ve müzikler tüketiciyi etkileyebilmek ve eski özlem duyduğu günlere götürebilmek açısından önemlidir. Tüketiciler izledikleri reklam filmlerinde kendilerini ne düzeyde reklamın içinde hissedebilirse reklam performansı açısından o kadar başarılı sayılmaktadır.

III. REKLAM SONRASI DUYGULAR

Nörologlar günümüzde dikkat sürecinin büyük ölçüde bireyin bilinçli kontrolünün dışında gerçekleştiğini, bilişsel/rasyonel tepkiden ziyade duyguların dikkat çektiğini öne sürmektedir (Mehta ve Purvis, 2006: 50. Nicks ve Carriou (2016), duyguları içsel ya da dışsal durumlara karşı gösterilen soyut karşılıklar olarak tanımlamıştır. Bunun yanında öznel deneyimler, ifadeler, bedensel yanıt ve eylem eğilimi içerdiğini, genellikle de bilinçsiz yansımalar olarak karşımıza çıktığını belirtmiştir. Duyguların tüketici davranışları konularına eğilen araştırmacılar tarafından sıklıkla konu alındığı görülmektedir. Araştırma alanlarından bir tanesi de duyguların pazarlama aktiviteleri ve tüketimle olan ilişkilerini içermektedir (Holak ve Hevlana, 1991: 328). Duygular, reklamların merkezinde yer almakta ve markalarla kurduğumuz ilişkilerin temelini oluşturmaktadır (Brandt, 2016: 3). Reklam etkinliğini değerlendirirken duygular oldukça önemlidir. Reklam sevildiğinde, tüketicilerin markaya karşı olumlu tutum oluşturma olasılıkları da yükselmektedir (Anastasiou ve Chiosa, 2014: 48).

IV. MARKA MİRASI ALGISI

Marka mirası geçmişte, günümüzde ve gelecekte firmanın görünümünü ifade etmektedir (Urde ve Greyser, 2015: 318). Tarihi bir marka, mirası sayesinde kendisine değer kazandırabilmektedir. Marka kimliğinin bir boyutu olarak marka mirası, şirketin uzun ömürlülüğünü temel almakta ve tüketicilerce yaşanan güvensizlik algısını kırmada önemli rol oynamaktadır (University of Bologna Business School, 2018). Bir mirasa sahip olmak kendi içinde değer yaratmamakla birlikte marka inşasının temelini oluşturmada önemli rol oynayabilmektedir (Hakala vd., 2011: 448). Bununla beraber reklam açısından düşünüldüğünde markalarca nostalji temasının kullanımı, dikkatli bir şekilde kullanılmadığı takdirde, marka mirasının yıllarını kolayca baltalayabilecek bir mayın tarlası olabilmektedir (Bussey, 2008: 11). Holak vd. (2008) ise, harici durumlarda pazarlamacıların hayali bir mirası süsleyerek ya da anlatarak tüketicileri duygusal anlamda bağlamaya çalıştıklarını öne sürmüşlerdir. Her yaş kuşağının kendine has olarak kabul ettiği tarihleri, tarzları değerleri vb. farklılıkları vardır (Williams ve Page, 2011: 1). Pitt Catsouphe vd. (2009), içinde bulunulan ekonomik koşulların, yaşanan tarihi olayların ve kültürel bazı değerlerin aynı yaş grubunu kapsayan bireylerin büyük bir kısmının dünyaya bakışını değiştirecek kadar yüksek potansiyelde olduğunu ifade etmiştir.

V. REKLAM SONRASI TUTUM

Reklamlar günümüzde yalnızca pazarlamanın değil, günlük yaşantımızın da bir parçası haline gelmiştir. İletişim araçlarının gelişmesinin beraberinde getirdiği modern reklamcılık ile mal ve hizmetlere olan talep artmış, ihtiyaçların

yönlendirilmesi kolaylaşmış, ekonomik anlamda gelişmeler de hızlanmıştır. Ancak reklamlar tüketicileri olumlu yönde etkileyebildiği gibi olumsuz yönde de etkileyebilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2012: 17-18). Reklamlar aracılığıyla uyandırılan nostalji, reklamı yapılan ürün için hissedilen duyguların ve hislerin ortaya çıkarılmasında önemli bir rol oynayabilmektedir (Pascal vd., 2002: 41). Reklamların, satınalma açısından düşünüldüğünde tüketicide pozitif etkisinin olması beklenmektedir. Reklamın öncelikli rollerinden bir tanesi de markaya olan inancı ve tüketici farkındalığını arttırmaktır. Bunun yolu da, tüketicilere markanın varlığının hissettirilmesi ve sahip olduğu özelliklere tüketicilerin inna olmasından geçmektedir (Deighton vd., 1994: 29). Firmalar, markalarını yeterince tanıtamazlar ise, tüketicilerle bağ kurmakta zorlanacak, onları harekete geçirecek itici gücün ortaya çıkarılmasını sağlayamayacaklardır. Reklamların farkındalığı arttırmada ve iletişim kurmada bu denli önemli olduğu günümüz pazar koşullarında, tüketicilerin reklam sonrası tutumlarının belirlenmesinde de önemli rol oynadığı görülmektedir.

VI. ARAŞTIRMANIN AMACI

Yapılan araştırma ile tüketicilerin yaş kuşaklarına bağlı olarak nostaljiye olan eğilimlerinin, nostaljik reklam performans algısının, reklamın yarattığı duyguların, marka miras algısının ve reklam sonrası tutumlarının farklılık gösterip göstermediğinin açıklığa kavuşturulması amaçlanmaktadır.

VII. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nostalji eğilimi, reklam performans algısı, duygular, marka miras algısı ve reklam sonrası tutumun yaş kuşaklarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek üzere yapılan araştırma nicel bir araştırmadır. Anket ile elde edilen birincil verilerden yararlanılmıştır. Mersin kent merkezinde yürütülen çalışmada, literatürde X, Y, Z ve Bebek patlaması dönemi olarak ifade edilen yaş kuşakları araştırma evrenini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında yararlanılan anket her kuşaktan katılımcıya uygulanmış ve çalışma yürütülmüştür. Toplamda 410 kişiden toplanan verilerle yürütülen çalışmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılara yüz yüze ve online olmak üzere iki farklı şekilde ulaştırılmış ve Nestle'nin nostalji temalı 100. Yıl reklamından yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan anket formu 3 bölümden ve toplamda 43 sorudan oluşmaktadır. Anketin bütünü incelendiğinde sorulardan 34 tanesi 5'li likert ölçeğinde 5'li likert derecelemesine göre hazırlanmış olup 5=Kesinlikle katılıyorum, 4=Kısmen katılıyorum, 3=Kararsızım, 2= Kısmen katılmıyorum, 1=Kesinlikle katılmıyorum şeklinde kodlanmıştır. Duygu ifadeleri semantik farklılıklar ölçeği kullanılarak hazırlanmıştır.

Ortaya çıkan anketin oluşturulması sürecine Holbrook (1993)'ün nostalji eğilimi ölçeği, reklam performans algısını ölçmek üzere Debevec ve Iyer (1988)'in geliştirdikleri ölçekler kullanılmıştır. Faktör analizi sonucu reklam performans algısı ve reklama ilişkin ifadelerin aynı faktöre yüklenmesi sonucu bu iki ölçek nostaljik reklam performans algısı olarak isimlendirilerek analize dahil edilmiştir. Reklama ilişkin ifadeler, duygu tanımlamaları ve markaya ilişkin tanımlamalar için ise Merchant ve Rose (2013)'un geliştirdikleri ölçekten yararlanılmıştır. Reklam sonrası tutum değişkeni için ise Zehir ve arkadaşları (2011)'nın geliştirdiği ölçek

kullanılmıştır. Araştırmanın verileri Ocak-Haziran 2017 tarihleri arasında toplanmıştır.

Anket katılımcılarının nostalji temalı televizyon reklamları hakkında fikir sahibi olabilmeleri ve tüketicilerde uyandırdığı duyguların tespit edilebilmesi amacıyla yararlanılacak reklam filmini belirlemek için nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Bu süreçte toplamda 14 tüketicinin yer aldığı 3 farklı odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiş ve her kuşaktan tüketiciler görüşmeye dahil edilmiştir. Öncelikle çalışmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgiler verilerek, nostalji temasının kullanıldığı Jacobs, İş Bankası, Tikveşli, Arçelik ve Nestle 100. Yıl reklamı olmak üzere farklı sektörlere konu reklam filmleri izlettirilmiş ve verilen tepkiler gözlemlenerek notlar alınmıştır. Farklı hikayelerin anlatıldığı TV reklamlarında ortak nokta, tüketicileri geçmişe götürecek müzik, dekor, kostüm ve objelere yer verilmiş olmasıdır. “Her şey 120 yıl önce küçük bir kafede başlar” cümlesiyle başlayan Jacobs reklamında, bir kafe sahibinin yağmurdan kaçan bir kadını kafeye davet edip, kahve ikram ettiği hikaye anlatılmaktadır. Tikveşli reklamında ise yıllardır kavuşamayan bir çiftin ve Tikveşli’nin ön plana çıkardığı altın kaymağın hikayesi anlatılmaktadır. Nestle’nin 100. yıl reklamında ise, “ilk itiraf”, “ilk heyecan” ve “ömür boyu sürsün dediğimiz günler oldu” gibi cümleler ile eski günleri gözler önüne seren ve tüketicilere Nestle markalı ürünlere ilişkin deneyimleri hatırlatılarak geçmişe götürdüğü görülmektedir. Görüşmeye katılan bireylere söz konusu nostalji temalı reklamlara yönelik tercihleri sorulmuş ve katılımcıların Tablo 1’de özetlendiği üzere tercihlerinden yola çıkılarak Youtube’dan erişilebilen Nestle’nin 100. Yıl Reklamı kullanılmıştır (<https://www.youtube.com/watch?v=W9M932HuNDY>).

Tablo 1. Ön Test Katılımcılarının Nostalji Temalı TV Reklam Tercihleri

Reklamı yapılan nostalji temalı TV reklamı	Toplam tercih edilme sayısı
İş Bankası	3
Jacobs	2
Tikveşli	2
Nestle	6
Arçelik	1

Odak grup görüşmelerinde reklamların katılımcılarda uyandırdığı duygular ve düşünceler sırasıyla sorulmuştur. Nestle reklamına ilişkin alınan yorumlarda, birliklilik duygusunu uyandıran, mutluluk veren, geçmişe götüren ve bunun yanında güven hissettiren etkileyici bir reklam olduğu ifade edilmiştir.

VIII. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Nostalji eğilimi, bireylerin nostaljik duygu yaşama eğilimi olarak ifade edilmektedir (Özhan ve Altuğ, 2017: 338). Holbrook (1993), çalışmasında nostalji eğiliminin bireyler arasında farklılık gösterdiğini ifade etmiştir. Nostalji temelli ürünler, bu ürünlere ait reklamlar ve iletilecek mesajların özellikle yetişkin bireyleri hedef aldığı görülmektedir (Hevlana ve Holak, 1991: 327). Özhan ve Altuğ (2017), çalışmalarında yaşın nostalji eğilimi üzerindeki anlamlı etkisine değinmişlerdir. Yapılan araştırmalar nostaljiye eğilim ile yaş arasında pozitif bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Bu bilgiler ışığında kurulan hipotez;

H1: Tüketicilerin nostalji eğilimi yaş kuşaklarına göre farklılık göstermektedir.

Ju vd. (2016), çalışmalarında gençlik ya da orta yaş dönemlerinde olan kişilerin geçmişi hatırlatacak reklamlar ile karşılaşması durumunda pozitif reaksiyonlar göstereceğini ve yetişkinler için bu reklamların büyük çoğunluk açısından uygun olduğunu ifade etmiştir. Holbrook (1993) ise, aynı yaş kuşaklarına yönelik hazırlanacak reklamların, yaşamlarında edindiği deneyimler açısından birbirine yakın olan bireylerde daha etkili olabileceğini ifade etmiştir. Bu bilgilerden yola çıkılarak reklamların tüketiciler üzerinde yarattığı etkilerin yaş kuşakları arasında farklılık göstereceği düşünülmektedir. Kurulan hipotez;

H2: Tüketicilerin nostaljik reklam performans algısı yaş kuşaklarına göre farklılık göstermektedir.

Mehta ve Purvis (2006), reklamların etkin olabilmesi için öncelikle bazı duyguları harekete geçirmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Bazı kişilerde, nostalji hissedildiğinde duygu seline kapılmalarına kadar derinlemesine etkiler yaratabilmektedir (Holbrook, 1993: 254). Nostalji, objelere, kişilere ve edindikleri deneyimlere bağlı olarak bir zaman periyodunun yaratmış olduğu duygu ve ruh hali olduğundan yaş kuşaklarına bağlı olarak değiştiği iddia edilmektedir. Bu bilgilerden yola çıkılarak kurulan hipotez;

H3: Tüketicilerin reklam sonrası duyguları yaş kuşaklarına göre farklılık göstermektedir.

Marka miras algısı, markanın uzun ömürlülüğü, öz değeri ve markaya özgü sembollerin bir arada ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Huber vd., 2013: 213). Markaya karşı edinilen deneyimlerin, markanın uzun ömürlülüğü ve dolayısıyla tüketicilerin markayla etkileşimlerinin uzunluğuna bağlı olarak yaş kuşaklarında farklılık gösterdiği öne sürülmektedir. Kurulan hipotez;

H4: Tüketicilerin marka miras algısı yaş kuşaklarına göre farklılık göstermektedir.

Hevlana ve Holak (1991), çalışmalarında nostalji temalı reklamların ve ürünlerin daha çok olgun tüketici gruplarını ve en fazla bebek patlaması dönemine ait tüketicileri hedef aldığını ifade etmiştir. Chou ve Singal (2017), nostaljik reklama yönelik duyarlılığın geçmiş dönemlerde edinilen tecrübeler, yaşlanmaya olan etkisi ve tekrarlanma sıklığı gibi faktörlerden etkilendiğini ifade etmiştir. Aynı yaş kuşağında yer alan bireylerin reklam sonrası tutumlarının tecrübelere ve deneyimlere göre farklılaştığı düşünülmektedir. Bu bilgilerden yola çıkılarak reklam sonrası tutumların yaş kuşaklarına göre farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Kurulan hipotez;

H5: Tüketicilerin reklam sonrası tutumları yaş kuşaklarına göre farklılık göstermektedir.

IX. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgileri incelediğimizde Tablo 2’de görüldüğü üzere çalışmaya katılan bireylerin %54,1’i kadın, %45,9’u ise erkektir. Kuşaklar açısından incelendiğinde ise katılımcıların %29’unu X kuşağı, %

29'unu Y kuşağı, % 24,1'ini Z kuşağı ve % 17,8'ini bebek patlaması kuşağı oluşturmaktadır.

Tablo 2. Örneklem Demografik Özellikleri

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kadın	222	54,1
	Erkek	188	45,9
Yaş	22 ve altı (Z kuşağı)	99	24,1
	23-37 (Y kuşağı)	119	29,0
	38-52 (X kuşağı)	119	29,0
	53-71 (Bebek patlaması)	73	17,8
		<i>n =410</i>	

Araştırma kapsamında yapılan analizlerin yorumlanmasına geçmeden önce ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiştir. Anketi oluşturan ölçekler ayrı ayrı güvenilirlik analizine tabi tutulmuştur. İç tutarlılığın tespit edilmesi amacıyla yaygın olarak Cronbach's Alpha katsayıları kullanılmaktadır. Bu katsayıların ideal olarak 0,7'nin üzerinde olması istenmektedir. Tablo 3'de görüldüğü üzere Cronbach's Alpha değerleri bu değerin üzerindedir.

Tablo 3. Cronbach's Alpha Değerleri

Değişken	İfade sayısı	Cronbach Alpha
Nostalji Eğilimi	4	0,795
Nostaljik Reklam Performans Algısı	13	0,937
Reklam Sonrası Duygular	7	0,803
Marka Miras Algısı	11	0,910
Reklam Sonrası Tutum	6	0,932

Tablo 4. Kaiser- Meyer- Olkin ve Bartlett's Testi

KMO Test		,928
Bartlett's Test	χ^2	11145,918
	Df	820
	Sig.	,000

Değişken setinin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla ise Kaiser-Meyer-Olkin skoru kullanılmaktadır. Veri analizi yapmak için uygun olan değer 0,50'nin üzerinde olması beklenmektedir. Bu değer 0,80'in üzerinde ise oldukça iyi anlamına gelmektedir. Bartlett küresellik testinin sonucu ise modelin uygunluğu için önemlidir. Modelin anlamlılığının kabul edilebilmesi için $p < 0,05$ koşulunu sağlaması gerekmektedir (Frohlich ve Westbrook, 2001: 189). Tablo 4'de görüleceği üzere KMO değeri 0,928 olarak hesaplanmıştır. Bu değer oldukça iyi olarak ifade edilmektedir. Yapılan faktör analizi sonucunda ifadelerin 5 faktör altında toplandığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında nostalji eğiliminin yaş kuşakları arasında farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla MANOVA testi sonuçları Tablo 5'de görülmektedir. Nostalji eğilimi düzeylerinin katılımcıların yaş kuşakları arasında

anlamli farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Hesaplanan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,05$). Games Howel testine göre Z kuşağı ile X ve Bebek patlaması kuşakları arasında nostalji eğilimi düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre H_1 hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 5. Kuşaklara Göre Nostalji Eğiliminin Farklılığının MANOVA Testi Sonuçları

Yaş	n	Ortalama	p
22 ve altı (Z kuşağı)	99	3,72 3,67	0,006
23-37 (Y kuşağı)	119	4,15 4,33	
38-52 (X kuşağı)	119	3,94	
53-71 (Bebek patlaması)	73		
Toplam	410	3,94	

Post-Hoc Testi (Games Howel)

Kuşaklar		Ortalamalar farkı	p
22 ve altı (Z kuşağı)	23-37	,0458	,986
	38-52	-,4353(*)	,007

Tablo 5 Devamı:

23-37 (Y kuşağı)	53-71	-,6168(*)	,000
	22 ve altı	-,0458	,986
	38-52	-,4811(*)	,001
38-52 (X kuşağı)	53-71	-,6626(*)	,000
	22 ve altı	,4353(*)	,007
	23-37	,4811(*)	,001
53-71 (Bebek patlaması)	53-71	-,1815	,446
	22 ve altı	,6168(*)	,000
	23-37	,6626(*)	,000
	38-52	,1815	,446

Nostaljik reklam performans algısının yaş kuşakları arasında farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla MANOVA testi yapılmıştır. Hesaplanan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,05$). Yaş kuşaklarının nostaljik reklam performans algıları arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. H_2 hipotezi desteklenmiştir. Games Howel Testi sonucu ise Z kuşağı ile X ve Bebek patlaması kuşağı arasında nostaljik reklam performans algısı açısından anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Tablo 6: Kuşaklara Göre Nostaljik Reklam Performans Algısının Farklılığının MANOVA Testi Sonuçları

Yaş	n	Ortalama	p
22 ve altı (Z kuşağı)	99	3,40	0,001
23-37 (Y kuşağı)	119	3,70	
38-52 (X kuşağı)	119	3,75	
53-71 (Bebek patlaması)	73	3,95	
Toplam	410	3,69	

Post-Hoc Testi (Games Howel)

Kuşaklar		Ortalamalar farkı	p
22 ve altı (Z kuşağı)	23-37	-,3003	,094
	38-52	-,3508(*)	,037
	53-71	-,5504(*)	,001

Tablo 6 Devamı:

23-37 (Y kuşağı)	22 ve altı	,3003	,094
	38-52	-,0504	,970
	53-71	-,2501	,181
38-52 (X kuşağı)	22 ve altı	,3508(*)	,037
	23-37	,0504	,970
	53-71	-,1996	,379
53-71 (Bebek patlaması)	22 ve altı	,5504(*)	,001
	23-37	,2501	,181
	38-52	,1996	,379

Reklam sonrası duyguların yaş kuşaklarına göre farklılığının istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla MANOVA Testi yapılmıştır. Tablo 7’de görüleceği üzere p değeri 0,232 olarak hesaplanmıştır. Reklam sonrası duygular ile kuşaklar arasında anlamlı bir farklılık görülmediği sonucuna ulaşılmaktadır ($p>0,05$). H_3 hipotezi desteklenmemiştir.

Tablo 7: Kuşaklara Göre Reklam Sonrası Duyguların Farklılığının MANOVA Testi

Yaş	n	Ortalama	p
22 ve altı (Z kuşağı)	99	7,5758	0,232
23-37 (Y kuşağı)	119	7,4454	
38-52 (X kuşağı)	119	7,4370	
53-71 (Bebek patlaması)	73	7,9349	
Toplam	410	7,5616	

Marka miras algısının yaş kuşakları arasında farklı olup olmadığının test edilmesi amacıyla MANOVA testi yapılmıştır. Yaş kuşaklarına göre marka miras algısında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). H_4 hipotezi desteklenmemiştir.

Tablo 8: Kuşaklara Göre Marka Miras Algısının Farklılığının MANOVA Testi

Yaş	n	Ortalama	p
22 ve altı (Z kuşağı)	99	4,2525	0,052
23-37 (Y kuşağı)	119	4,1786	
38-52 (X kuşağı)	119	4,4013	
53-71 (Bebek patlaması)	73	4,3236	
Toplam	410	4,2869	

1Yaş kuşakları açısından reklam sonrası tutumun farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan MANOVA Testi sonucuna göre hesaplanan p değeri, yaş kuşakları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Games Howel Testi sonucunda ise bebek patlaması kuşağı ile X,Y,Z kuşakları arasında reklam sonrası tutum açısından anlamlı farklılık bulunmaktadır. H_5 hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 9: Kuşaklara Göre Reklam Sonrası Tutumun Farklılığının MANOVA Testi

Yaş	n	Ortalama	p
22 ve altı (Z kuşağı)	99	4,1582	0,001
23-37 (Y kuşağı)	119	4,2255	
38-52 (X kuşağı)	119	4,3669	
53-71 (Bebek patlaması)	73	4,6279	
	410	4,3200	

Post-Hoc Testi (Games Howel)

Kuşaklar		Ortalamalar farkı	p
22 ve altı (Z kuşağı)	23-37	-,0672	,934
	38-52	-,2087	,275
	53-71	-,4696(*)	,000
23-37 (Y kuşağı)	22 ve altı	,0672	,934
	38-52	-,1415	,522
38-52 (X kuşağı)	53-71	-,4024(*)	,000
	22 ve altı	,2087	,275
	23-37	,1415	,522
	53-71	-,2609(*)	,041

Tablo 9 Devamı:

53-71 (Bebek patlaması)	22 ve altı	,4696(*)	,000
	23-37	,4024(*)	,000
	38-52	,2609(*)	,041

Tablo 10: Araştırma Hipotezlerinin Genel Değerlendirilmesi

Araştırma Hipotezleri	Sonuç
H ₁ : Tüketicilerin nostalji eğilimi yaş kuşaklarına göre farklılık göstermektedir.	DESTEKLENDİ
H ₂ : Tüketicilerin nostaljik reklam performans algısı yaş kuşaklarına göre farklılık göstermektedir.	DESTEKLENDİ
H ₃ : Tüketicilerin reklam sonrası duyguları yaş kuşaklarına göre farklılık göstermektedir.	DESTEKLENMEDİ
H ₄ : Tüketicilerin marka miras algısı yaş kuşaklarına göre farklılık göstermektedir.	DESTEKLENMEDİ
H ₅ : Tüketicilerin reklam sonrası tutumları yaş kuşaklarına göre farklılık göstermektedir.	DESTEKLENDİ

Genel bir değerlendirme yapıldığında yaş kuşaklarına bağlı olarak sadece marka miras algısının ve reklam sonrası duyguların yaş kuşaklarına göre anlamlı farklılıklar içermediği ortaya çıkmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde pazarlamacıların hedef aldıkları kitlelere doğru mesajları doğru kanallardan ulaştırmayı amaçladığı görülmektedir. Reklamlarda nostalji temasının kullanılması reklam verenler açısından önemli bir alternatiftir. Son yıllarda popüler hale gelen nostalji temasının izleyenleri geçmişe götürme açısından başarılı ve dikkat çeken bir konsept olduğu düşünülmektedir. Pazarda yer alan her yaş grubunun kendine has beklentileri ve kendi içinde yaygın sayılabilecek davranış ve tutumları olduğu bilinmektedir. Yaş kuşakları arasında bu denli farklılıkların bulunması, pazarlamacıların stratejilerinde doğru kararlar almasını kolaylaştırdığı varsayımından yola çıkılarak Mersin ilinde yaşayan X, Y, Z ve Bebek patlaması kuşağında yer alan tüketicilerin nostalji eğilimi, nostaljik reklam performans algısı, reklam sonrası duygular, marka miras algısı ve reklam sonrası tutumlarının farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak hedeflenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda nostaljik duygu yaşama eğilimi olarak kabul edilen nostalji eğilimi düzeyinin yaş kuşakları arasında farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Nostaljik reklam performans algısının da yaş kuşaklarına göre farklılaştığı araştırmanın bir diğer sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu algının en yüksek olduğu kuşağın bebek patlaması kuşağı olduğu tespit edilmiştir. Reklam sonrası duyguların ve marka miras algısının da araştırıldığı çalışma sonucunda yaş kuşakları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır. Reklam sonrası tutum ise, kuşaklar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık göstermekte ve en büyük farklılık diğer kuşaklara kıyasla 53-71 yaş aralığında yer alan bebek patlaması kuşağında görülmektedir.

Yaş temelli kuşaklara yönelik tüketim davranışı araştırmalarının günümüz pazarlama çalışmalarında üzerinde önemle durulan konulardan biri olduğu görülmektedir. Tüketici gruplarının farklılaştığı pazarda kuşakların iyi analiz edilip beklentilerinin anlaşılması önemlidir. Nostalji eğiliminin diğer gruplarına oranla bebek patlaması ve X kuşaklarında yüksek olması sebebiyle, nostalji temalı televizyon reklamlarının söz konusu kuşaklara yönelik olarak hazırlanması yerinde olacaktır. Reklam sonrası tutumun ve reklam performans algısının ileriki yaşlarda

yer alan tüketicileri daha fazla etkilemesi reklam verenlerin üzerine düşünmesi gereken konulardan biridir.

Reklam yapımcılarının reklamlarda nostalji temasını kullanırken, sosyal sorumluluk ve ahlaki kurallara dikkat etmeleri gerekmektedir. Uyandırdığı duyguların özellikle 65+ yaş kuşağındaki tüketicilerin marka tercihinde önemli rol oynaması sebebiyle günümüzde sıklıkla yararlanılan nostalji temasıyla hedef kitleye doğru bilgiler verilmelidir. Gerçeklerin dışına çıkılarak, tüketicilere yanlış ve abartılı bilgiler verilmemelidir.

Gelecek çalışmalarda, farklı kategorilerde ürün çeşitleri ve nostalji temalı ambalajlar üzerine araştırmalar yapılarak, bu ambalajların tüketici davranışları üzerindeki etkileri incelenebilir. Araştırma Mersin kent merkezinde yaşayan farklı yaş kuşaklarındaki tüketicileri üzerinde yapılmış olup, gelecekte ülkemizde farklı illerde de yapılarak karşılaştırmalar gerçekleştirilebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Anastasei, B. ve Chiosa, R. (2014). Emotional response to advertising. *Euro Economica*, 2(33), 43-49.
- Brandt, David. (2016). What's next: Emotions give a lift to advertising. Retrieved April 15, 2018, from <http://www.nielsen.com/us/en/insights/reports/2016/whats-next-emotions-give-a-lift-to-advertising.html>.
- Chou, H.Y. ve Singhal, D. (2017). Nostalgia advertising and young Indian consumers: The power of old songs. *Asia Pacific Management Review*, 22, 136-145.
- Debevec, K., ve Iyer, E. (1988). Self-referencing as a mediator of the effectiveness of sexrole portrayals in advertising. *Psychology and Marketing*, 5(1), 71-84.
- Deighton, J., Henderson, C.M. ve Neslin, S. A. (1994). The effects of Advertising on brand switching and repeat purchasing. *Journal of Marketing Research*, 31, 28-43.
- Dimofte, C. V., Goodstein, R. C. ve Brumbaugh, A.M. (2015). A social identity perspective on aspirational advertising: Implicit threats to collective self-esteem and strategies to overcome them. *Journal of Consumer Psychology*, 25(3), 416-430.
- Filmpark (Yapımcı) ve Karataş, B. (Yönetmen). (2015). *Nestle 100. Yıl*. [Reklam Filmi] <https://www.youtube.com/watch?v=W9M932HuNDY>
- Frohlich, M. T. ve Westbrook, R. (2001). Arcs of integration: an international study of supply chain strategies. *Journal of Operations Management*, 19, 185-200.
- Gündel, N. (2010). *Kültürel küreselleşmenin reklam mesajlarına yansımaları*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana bilim Dalı, Konya.
- Hevlana, W.J. ve Holak, S.L. (1991). "The good old days": Observations on nostalgia and its role in consumer behavior. *Advances in Consumer Research*, 18, 323-329.
- Hakala, U., Latti, S. ve Sandberg, B. (2011). Operationalising brand heritage and cultural heritage. *Journal of Product & Brand Management*, 20(6), 447-456.
- Holak, Susan L, Havlena William J. ve Matveev, Alexei V. (2006). Exploring nostalgia in Russia: Testing the index of nostalgia-proneness. *European Advances in Consumer Research*, 7, 195-200.

- Holak, S.L., A.V. Matveev, and W.J. Havlena. 2008. Nostalgia in post-socialist Russia: Exploring applications to advertising strategy. *Journal of Business Research* 61, no. 2: 1728.
- Holbrook, M.B. (1993). Nostalgia and consumption preferences: Some emerging patterns of consumer tastes. *Journal of Consumer Research*, 20, 245-256.
- Huber, F., Meyer, F., Vogel, J., Weihrauch, A. ve Hamprecht, J. (2013). Endorser age and stereotypes: Consequences on brand age. *Journal of Business Research*, 66, 207-215.
- Ju, I., Choi, Y., Morris, J., Liao, H.W. ve Bluck, S. (2016). Creating nostalgic advertising based on the reminiscence bump: Diachronic relevance and purchase intent. *Applied Cognitive Psychology, Appl. Cognit. Psychol*, 30, 465-471.
- Karpat, A., I. ve Çolakoğlu, B.E. (2011). Kültürün reklam üzerindeki etkisi: Reklam biçimlerinin kültür tarafından belirlenmesi. *Yeni düşünceler*, 6, 9-23.
- Kessous, A., ve Roux, E. (2010). Brand considered as “nostalgic”: Consequences on attitudes and consumer-brand relationship. *Recherche et Applications en Marketing*, 25(3), 29-55.
- Marchegiani, C. ve Phau, I. (2010). The value of historical nostalgia for marketing management. *Marketing Intelligence & Planning*, 29(2), 108-122.
- Mehta, A. ve Purvis, S.C. (2006). Reconsidering recall and emotion in advertising. *Journal of Advertising Research, March*, 49-56.
- Merchant, A. ve Rose, GM. (2013). Effects of advertising- evoked vicarious nostalgia on brand heritage. *Journal of Business Research*. 66, 2619-2625.
- Merchant, A., Ford, J.B, Dianoux, C. ve Herrmann, J.L. (2016). Development and validation of an emic scale to measure ad-evoked nostalgia in France. *International Journal of Advertising*, 35(4), 706-729.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2012). *Reklamın Etkileri*, Aile ve Tüketici Hizmetleri Birimi, Ankara.
- Muehling, D.D. ve Pascal, V.J. (2011). Empirical investigation of the differential effects of personal, historical, and non-nostalgic advertising on consumer responses. *Journal of Advertising*, 40(2), 107-122.
- Özhan, Ş. ve Altuğ, N. (2017). Demografik değişkenler açısından nostalji eğilimini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 337-350.
- Pascal, V. J., Sprott, D. E. ve Muehling, D. D. (2002, Spring). The influence of evoked nostalgia on consumers' responses to advertising: An exploratory study. *Journal of Current Issues and Research in Advertising*, 24(1), 39-49.
- Pitt Catsoupes, M., Matz-Costa, C. ve Besen, E. (2009). Age & generations: Understanding experiences at the workplace. *The Sloan Center on Aging & Work at Boston College, Research Highlight*, 6, 1-43.
- Reisenwitz, T.H., Iyer, R. ve Cutler, B. (2004). Nostalgia advertising and the influence of nostalgia proneness. *The Marketing Management Journal*, 14(2), 55-66. *Reklamın etkileri*. (2012). Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Sedikides, C., Wildschut, T., Arndt, J. ve Routledge, C. (2008), Nostalgia: Past, present, and future. *Current Directions in Psychological Science*, 17(5), 304-307.
- The New Oxford Dictionary of English. (Ed.) (1998). Oxford, UK: Oxford University Press. Vignolles, A. ve Pichon, P.E. (2014). A taste of nostalgia: Links between nostalgia and food consumption. *Qualitative Market research*, 1-18.
- Williams, K.C. ve Page, R.A (2011). Marketing to the generations. *Journal of behavioral Studies in Business*, 3, 1-17.
- Zehir, C., Şahin, A., Kitapçı, H. ve Özşahin, M. (2011). The effect of brand communication and service quality in building brand loyalty through brand trust. *Procedia social and behavioral sciences*, 24,1218-1231.

SUMMARY

Being a social entity brings people into a communication process within the environment they live in. In the communication process, the message must be sent to the people through the right channels and at the right time. Television commercials, which are considered important in today's marketing activities and

make it possible to reach many people at the same time, are frequently used as one of the communication tools. Television advertisements are categorized in different ways in terms of content. The use of television commercials, which uses the theme of nostalgia that evokes emotions by revealing the longing for the past, began to spread after the 1990s and focused on their effects on consumers. Within the scope of the research, the nostalgia tendencies and attitudes of consumers of different age generations towards nostalgia-themed television commercials were analyzed with the selected commercial film. Questionnaire has been implemented to 410 people and relations have been analyzed via structural equation modeling respecting to nostalgia proneness, nostalgic commercial performance perception, post-commercial emotions., brand heritage perception and post-commercial attitude. Quantitative research method has been used in line as the purpose of the research. In the researches made on age generations, it has been observed that the level of nostalgia tendency, which is expressed as a tendency to experience nostalgic feelings, showed differences between age generations. It has been observed that the nostalgia tendency of people in the baby-boomer and X generations was higher than other age generations. Commercials evoke emotions by leaving some effects on the viewers. It was observed that the post-commercial emotions regarding the commercial watched showed no significant differences by generations. It has been concluded that the level of nostalgia tendency of people had a positive effect on the perception of nostalgic commercial performance. In this study which also searched for the effect of nostalgia tendency on brand heritage, it was seen that nostalgia tendency, which is a dimension of brand identity. also had a positive effect on brand heritage perception, it has been found out that the brand heritage perception had a positive effect on the post-advertisement attitude. In addition, the perception of brand heritage, the perception of advertising performance and the effects of the mediation of emotions have been searched. And it has been observed that the perception of advertising performance of consumers has positively affected post-advertising attitude through brand heritage perception.

**MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ YÖNETİM VE EKONOMİ DERGİSİ
(YAZIM KURALLARI, ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI)**

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, kurulduğu 1995 yılından günümüze değin başta İktisat, İşletme ve Maliye olmak üzere Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler ile Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri gibi çeşitli bilim alanlarında yayın hayatını sürdürmektedir.

“*Uluslararası hakemli dergi*” niteliğine sahip MCBÜ İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere yılda dört kez yayınlanmaktadır.

Dergimiz, “*TRDizin*”, “*EconLit Veri Tabanı*”, “*EBSCO Veri Tabanı*”, “*Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS)*”, “*DOAJ Veri Tabanı*”, “*ProQuest*” ve “*SOBİAD*” veri tabanlarına kayıtlıdır. Editörlüğümüze gelen makaleler, bir ön incelemeden sonra Hakem Kurulu içerisinde konunun uzmanı olan iki, gerektiğinde üç hakemin değerlendirmesinden geçmektedir.

•Dergiye ancak başka bir yerde yayınlanmamış veya halen yayınlanmak üzere değerlendirme sürecinde olmayan yazılar gönderilebilir.

•Dergi yönetim sistemi olan “**Dergipark**” üzerinden gerçekleştirilen değerlendirme süreci sonunda yazı yayına kabul edilirse, yazının tüm yayın hakları MCBÜ İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi’ne ait olacaktır.

•Dergimiz herhangi bir yayın ücreti talep etmemektedir.

•Derginin yayıncısı, editörü ve yayın kurulu yazarların belirtmiş olduğu görüş ve düşünceler ile doğabilecek yayın etiği ihlallerinin sorumluluğunu kabul etmekle yükümlü olmayıp dergide yer alan makale ve yazıların sorumluluğu yazar(lar)ına aittir (bknz: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/policy>)

Dergimizin bundan sonraki sayılarında yayınlanması arzu edilen çalışmaların aşağıda belirtilen yazım kurallarına ve diğer koşullara uygun bir şekilde editörlüğümüze ulaştırılması gerekmektedir.

•Başlık makaleyi betimleyici olmalı, makalenin esas konularını teşkil etmelidir. Türkçe ve İngilizce başlıklar mümkünse 12 kelimeyi aşmamalıdır. Yazının başlığı büyük harflerle **15 punto ve koyu** olarak yazılmalı; Özet yerine “**Öz**” kavramı kullanılmalıdır. Öz makalenin ana bölümlerinin her birinin kısa özetini içermeli, okuyucunun makaleyi bütünüyle okumaya karar vermesini sağlayacak bilgileri içermelidir. Öz, özet dahil tüm ana başlıklar **11 punto büyük harflerle**, alt başlıklar ise **küçük harflerle, koyu ve 11 punto** olarak yazılmalıdır. Sayfanın altında makalenin türü, yazarların kurumları, iletişim bilgileri ve ORCID bilgileri yer almalıdır.

•Dergimize gönderilecek makaleler Türkçe veya yabancı dilde (İngilizce, Fransızca veya Almanca) olabilir. Makalenin Türkçe ve İngilizce dilleriyle hazırlanmış en çok 100-250 kelimelik özetinin de eklenmesi gerekir (İngilizce ve Türkçe başlık da yer almalıdır). Ayrıca bu özetin altında, çalışmanın alanını tanımlayacak Türkçe ve İngilizce “anahtar sözcükler” (Key Words)” bulunmalıdır.

•Özet, makalenin **sonunda (İngilizce)** yer almalı, minimum 500 kelimedenden oluşmalı ve verilen bilgiler öz'e oranla daha geniş kapsamlı ifade edilmelidir. Araştırma metninde yer almayan herhangi bir bulgu veya sonuca yer verilmemelidir. Metin içindeki bilgilere referansta bulunulmamalıdır.

•Dergimiz Yıl:2009 Cilt:16 Sayı:1 den itibaren **Journal of Economic Literature (JEL) Kodu** uygulamasına geçmiş bulunmaktadır. Gönderilecek çalışmalarda yazarın JEL Kodlarını da belirtmesi gerekmektedir. Türkçe ve İngilizce özetlerin altında, anahtar kelimeler (en az 3 en çok 5 kelime) ile (JEL) kodu bulunmalıdır. JEL Kodlarının belirlenmesi ile ilgili internet başvuru adresine aşağıdaki bağlantıdan ulaşılmaktadır:

<http://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php>

•Yazılar **en:17 cm boy:24 cm** ebatlı kağıda aşağıdaki biçimde yazılmalıdır. Makale kaynakça dahil; Sayfa sayısı olarak **25 sayfayı**, kelime sayısı olarak da **8000 kelimeyi** geçmemelidir.

Üst : 2,8 cm Sol : 2,1 cm Alt : 1,3 cm Sağ : 2,1 cm

Karakter: Times New Roman 11 punto, **Tablolar:** 8 punto (Tablo Başlığı: 9 punto)

Satır Aralığı : 1.0

•Makale, Dergipark üzerinden gönderilmelidir. Ayrıca yazar/ lar tarafından imzalı "Yayın Devir Hakkı Formu" nun da taranarak Dergipark sistemine yüklenilmesi gerekmektedir.

•Yazıda yer alan konu başlıkları I,II,III, ... gibi Romen rakamlarıyla, alt başlıklar ise A,B,C, ...gibi büyük harflerle sıralanmalıdır. Makaleyi bölümlere ayırmada ondalık sistem kullanılmalıdır. Tablo ve şekillerin hazırlanmasında derginin boyutları ve genel dizayn dikkate alınmalıdır. Şekillere ve tablolara başlık ve sıra numarası verilmeli ve sayfaya ortalanmalıdır. Başlıklar tabloların üstünde şekillerin ise altında yer almalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın en sağında bulunmalıdır.

•Tüm yazılar; Amerikan Psikologlar Derneği (American Psychological Association, **APA**) tarafından yayınlanan “ **The Publication manual of the American Psychological Association (6th edition), 2001** “ isimli kaynakta belirtilen yazım ilkelerine uygun bir biçimde yazılmalıdır. Apa'nın 6. Baskısı yazarların dikkate alacağı versiyon olmalıdır. Bahsedilen kaynağa ilişkin internet adresi ; <http://www.apastyle.org/> , http://www.muhenberg.edu/library/reshelp/apa_example.pdf Kaynaklar latin alfabesi ile yazılmış olmalıdır.

•Dergilerin varsa **DOI** numaraları kaynağın sonuna eklenmelidir. Örneğin; *Silverson, B. E. (2011). Fundamental of Personal Initiative. Journal Of Management and Economics: General, 224, 202 – 253. Doi: 10.1037/0056-3245.134.2.248* Yoksa makaleye dair URL numaraları yazılır , <http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C22S12015/1- %2014.pdf>

• Klasik eserlerin (Adam Smith , Marx , Locke vb) özgün tarihleri biliniyorsa kaynağın sonunda şu şekilde verilmektedir :(Özgün eser 1882 tarihlidir)

• Aynı soyadlı yazarlardan, yayını daha eski olsa bile adının ilk harfi alfabetik olarak önce gelen kaynakçada önce belirtilmektedir. Örneğin;

Vasfi, E. (1998). *Hukuki Terimler*, Ankara: Vadi. Vasfi, L. (2007). *Hukuk Reformları Sürecinde Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu. İnsan Hakları Haberciliği*, (derl.) Sevda Alankuş, İstanbul: STE Vakfı.

• Kitap ve Raporların kaynakçada gösteriminde önce yayınlandığı yer ve sonra kitabevi, yayınevi adı “ kitabevi” “yayınevi” “yay” vb. **ekler** belirtilmeksizin verilir. Örneğin;

Ankara: Dost İstanbul: Nesa İstanbul: Sabancı Vakfı New York, NY: McGreen – Hill

• **Tek Yazarlı Kitap**

Ansel, N. (2006). *Sessiz Gün. İstanbul: Deki.* Carlsen, S. (2009). *Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.*

• **Çok Yazarlı Kitap** Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). *Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.*

• **Editörlü Kitap**

Katip, M. (Ed.) (2007). *Kamusal Fayda. Ankara: İmge.*

• **Editörlü Kitapta Bölüm**

AKYOL, B. (2004). *Saha Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Kemal Özbek (Ed.), Kamusal Alan Dahilinde (s. 689-713). Ankara: Dost.*

• **Birden Çok Baskısı Olan Kitap**

Straight, W. Jr. & Walles, E. B. (2004). *The Elements of World(7. Baskı). New York: Longman.*

• **Sadece Elektronik Basılı Kitap** O'Keefe, E. (n.d.). *Egoism & the cnsts in Western values. erişim [http://www.onlineoriginals.com/showitem .asp litem I 135](http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item=I135)*

• **Kitabın Elektronik Versiyonu**

Shelton, M. A (1989). *Magazine addiction? A study of Social Life [DX Reader version]. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>*

• **Elektronik Adresten Yararlanılan Kaynakta**

Kaynağın erişilebileceği URL verilir ,
<http://www.antraktsinema.com/makale.php?id=729>

• **Elektronik Makaleler**

Bulunması durumunda digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir. Rousseau, S. C. (2009). *What is Freedom ?. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 1 0.1 057/palgrave.kmrp.8500141*

• **Elektronik Gazate Makaleleri**

Seran, Ö. (2010, 21 Ocak). *Televizyon alışkanlıklarımız ve çocuklar.* www.hurriyet.com.tr

• **Daha Önceki Bir Baskının Yeni Basımı (Özellikle Klasik Eserlerde)**

Smith, A. (1976). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin İçinde Kullanımı :(Smith, 1776/1976)*

•**Kitaptan Çevrilmiş Bölüm**

Kaynakçada: Hengel, M. (1958). *The Best Quality*. T. Prast (Çev.). Chicago: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1912-1917).

•**Rapor ve Teknik Makaleler** Özer, H. (2008). *Mediscape Turkey 2000* (Report No. 2). Ankara: SERAUM

•**Dergi Tek Yazarlı Makale**

Cenah, Y. (2009). Geçmişin Sosyolojik Baskısı: Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. *Toplum ve Bilim*, 12, 202-240.

•**Dergi Çok Yazarlı Makale**

Bilken, F. S., Çelik, P. (1998). Müzakere Yöntemleri. *Kültür ve İletişim*, 2 (1), 397-414.

•**Yazarı Belirsiz Editör Yazıları**

Editorial: "What is a Chaos" [Editorial]. (2006). *Journal of Management and Business*, 25, 8-10.

•**Yazarı Belirsiz Gazete Ve Dergi Yazıları İçin**

Kaynakçada: Türkiye ve Rusya İlişkileri Ne Yönde: Bir Tarih, İki Devlet. (2003, 13 Aralık). *Hürriyet*, 36. **Metin İçinde :** (Türkiye Rusya İlişkileri Ne Yönde, 2003)

•**Yazarı Belli Gazete ve Dergi Yazıları**

Öymen, F. (2013, 29 Aralık). *Siyaset ve Ekonomi*. Milliyet, s.21.

•**Basılmamış Tezler , Poster Yazılar , Tebliğler**

Eğer Yök'den indirilmiş ise Url adresi kaynağın sonuna yazılmalıdır. *Erkan, F. (2012). Politika ve Yansıması: Mardin'de Sosyolojik Altyapı. (Yayımlanmamış doktora tezi). Celal Bayar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.*

•**Ansiklopediler**

Kaynakçada: Ottomans: History. (1997). *Encyclopaedia Britannica* içinde (12. Baskı. Cilt. 14, s. 1170- 1188). Chicago: *Encyclopaedia Britannica*. **Metin İçinde:** (Ottomans: History, 1987)

•**Sözlükler**

Kaynakçada: Hellmender. (208). *Political Dictionary* (11. Baskı). Los Angeles, Longman. **Metin İçinde:** (Helmmender, 2008)

•**Görüşme**

Şenay, YILDIZ. (2012).Rusya Ukrayna'ya Girerse Çekoslovakya Gibi Olur. Cengiz SAĞAN ile söyleşi. Akşam. 28 Temmuz 2003.Erişim Tarihi 13 Ocak 2004, <http://www.aksam.com.tr/roportaj/rusya-ukraynaya-girerse-cekoslovakya-gibi-olur/haber-289039>

•**Televizyon Programı**

Kaynakçada: Long, T. (Yazar), ve Moore, S. D. (Yönetmen). (2002). *Bart vs. Lisa vs. 3. Sınıf* [Televizyon Dizisi]. B. Oakley ve J. Weinstein (Yapımcı), Simpsonlar içinde. Bölüm: 1403 F55079. Fox. **Metin İçinde Gösterimi:** (Simpsonlar, 2002)

•**Film Kaynakçada:** Micheal, K. (Yönetmen/Senaryo Yazarı).(2001).

Economist[Film]. U.S.: Warner Bros. **Metin İçinde Gösterimi:**
(Economist, 2001)

•**Fotoğraf**

Kaynakçada: Ara, Güler. (1987). Ankara Milli Parkı [Fotoğraf]. Güzel Sanatlar Fakültesi, Ankara. **Metin İçinde Gösterimi :** (Ara, 1987)

Makale yayınlama süreci şöyledir: -Makale; “Hakem Kurulu” içerisinde belirlenecek hakemlerin değerlendirme sürecinden geçtikten sonra, eğer varsa, düzeltmeleri yapması için yazara geri gönderilecektir. Yazar, hakem tarafından istenen düzeltmeleri yaptıktan sonra, makaleyi, yazının düzeltme istenilen nüshası ile birlikte geri göndermelidir.

Bu duyuruda belirtilen kurallara uyulmamasının tüm sorumluluğu yazar(lar)a aittir. Böyle bir durumda hakem değerlendirme raporuna bakılmaksızın Dergi Yayın Komisyonu ilgili makaleyi yayınlamama hakkını saklı tutar.

YAZIŞMA ADRESİ Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ (Yönetim ve Ekonomi Dergisi Editörü) Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Kampüsü 45140 Yunusemre-MANİSA- TÜRKİYE
E-posta: iibf-dergi@cbu.edu.tr

MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY
THE FACULTY OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE
SCIENCES JOURNAL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS

MCBU, Journal of Management and Economics (ISSN-1302-0064/E-ISSN- 2458-8253) is a bi-annual, international, multi-disciplinary and peer reviewed journal. Articles from a variety of social science disciplines like economics, business administration, international relations, political science and public administration have been published since 1995. Journal of Management and Economics is a referred international journal published four times a year, March, June, September and December. Manuscripts in Turkish, English, German, Russian and French are welcomed.

- Our journal does not charge any publication fee.
- The publisher, editor and editorial board of the journal don't accept the responsibility of the publication ethics violations that may arise with the opinions and thoughts expressed by the author/ authors. The responsibility of the articles in the journal belongs to the author/authors (For more information: <https://dergipark.org.tr/en/pub/yonveek/policy>)

Guidelines for Submitting Articles

- Manuscripts submitted to the journal will first be viewed by the Editorial Board then forwarded to the referees. In line with the evaluation of the referees, Editorial Board will make the final decision, either in favour or against publication, or return the manuscript back to the author for any revision required by the referees. Authors will be informed of the decision of the Editorial Board regarding publication in the shortest time possible. Manuscripts which are not published will not be returned back the authors.

- The article should begin with an indented and italicised summary (abstract) of around 100 words, which should describe the main arguments and conclusions of the article. Abstract should be accompanied by up to 5 key words or phrases that characterise the content of the article.

- **References should be in text in parenthesis and give the author's surname, year of publication and page number.** Footnotes should be preferred for any explanation. The required format is Microsoft Word for Windows. (at least version 6.0) Text should be typed single-spaced, in Times New Roman, font size 11. (Font size for Resources is 9). The whole article should not exceed 20 pages and the margins for a page should be as follows: Top 2,8 cm, Bottom 1,3 cm, Left 2,1 cm, Right 2,1 cm.

- At the end of the page, the type of the article, the institutions of the authors, contact information and ORCID information should be given. You can visit <https://dergipark.org.tr/tr/journal/706/file-manager/16047/download> to review our publication ethics rules in more detail.

CONTACT INFORMATION Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ (*Editor of Journal of Management and Economics*) Manisa Celal Bayar University The Faculty of Economic and Administrative Sciences Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Kampüsü 45140 - Yunusemre MANİSA - TURKEY E-mail: iibf-dergi@cbu.edu.tr